

4427





భారతి



వెలమికి రామయ్య





# భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక



సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మే 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 5

విడిపత్రిక వెలి ఒక రూపాయి



# విషయానుక్రమణిక

మే 1957

కాలచక్రము	శ్రీ బి. అశ్వత్థనారాయణరావు	...	1
అవరోహణ	శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	2
అంత్యఘట్టం	శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు	...	8
ఉలూచి: వరూధిని	శ్రీమతి వి. రాజేశ్వరి	...	17
విశ్వదాత సంస్మృతి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	20
చాళుక్యులనాటి ఆంధ్రదేశము	శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	22
నాగనృత్యం	శ్రీ భాగవతుల సూర్యనారాయణశాస్త్రి	...	25
దుర్మహూర్త ప్రభావము	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...	...	33
నరోజిని	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	40
కాశీఖండము: అపపాతములు	శ్రీ యస్. కృష్ణమూర్తి	...	47
రాజదండకం	శ్రీ నాగభూషణ్	...	54
కాళిదాస కవిత	శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము	...	71
కీలకము	శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు	...	75
18 వ శతాబ్దంలో తెల్లనవ్వులు	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	76
సీతాపతి	శ్రీ సంపత్కుమార	...	83
విక్రమాదిత్యుని ఆముదాల పాటి తామ్రశాసనము	శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ	...	86
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథవిమర్శనము		...	97



# కాలచక్రము

శ్రీ బి. అశ్వత్థనారాయణరావు

కాలమే ఒక కాలసర్పము  
కాటు వేయును త్రాచువోలె—  
కాలు జారి న కాలచక్రము  
కర్మ పేర న నాట్యమాడును  
మేలు కీళ్లకు కాలదేవత  
మానిసికి మర్యాద నిచ్చును.  
వెలుగు-చీకటి బయట-లోపల  
బ్రద్దలగు బ్రహ్మాండ మంతట.  
కాలదేవత కన్ను దెరచిన  
కాళరాత్రికి కళలు గూర్చును.

## 2

కాలమే ఒక కాలసర్పము  
కాటు వేయును త్రాచువోలె.  
కాలమే ఒక కల్పవృక్షము  
అదరించును తల్లివోలె—  
సూర్య చంద్రాదులకు సైతము  
గతుల నుతులను గలుగజేయును;  
మోడు మ్రాకుల మోదమేర్పడ  
ముత్యముల చిగురింప జేయును—  
మొగ్గలకు సౌరభము నింపుచు  
మోదమున పలురంగు లల్లును;  
ప్రకృతి కన్యకు పాడిమొదవుకు  
పసిడి రంగుల పైటలల్లును.  
కాలమే ఒక కల్పవృక్షము  
అదరించును తల్లివోలె—

# అవరోహణ

శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

సూరిబాబు ప్రాజ్ఞప్రమానం తల్లితో ఒకటే పోటాట, కారణం అంటూ ప్రత్యేకంగా చెప్పటాని కేమీ కనిపించదు. కాంతమ్మకు ఒక్కొక్కప్పుడు తీవ్రంగా మనస్సుకు గాయంతగిరేటటు కూడా, సూరిబాబు వెనకా ముందు చూడకుండా ఆనేనూవుంటాడు. సూరిబాబు పశ్చాత్తాపపడతాడేమో, తాను మనస్సులో యేమీ పెట్టకొకుండా వుందా మని యెదురుచూస్తావుండేది కాంతమ్మ. ఆతనికి ఆ దృష్టే లేదు. కోప్పడి గడమాయించి, బుజ్జగించి చెప్పేరోజులా కాదు, పాతికేళ్ళు దాటిపోయినాయి. చిరులుస్సులాడుతూవుంటాడు. ఎందాకా అని సహించి పూర్వోపఖమాన, కాంతమ్మ దీర్ఘంగా ఆలోచించుకుంటూ వుంటుంది.

ఇంకీ సూరిబాబుకు పదిహేనవయేట పైపాయిడువచ్చి, చావుతప్పి డైబడప్పకు, ఆ యేడు చదువు మాన్పించింది. అదొక నేరము కాంతమ్మది. అప్పుడే కనక చదువు మాన్పించకపోతే, తన కీ దురభివృద్ధి వుండేదికాదని సూరిబాబు కడుగుకుంటావుంటాడు. అయినా డి. ఏ. తప్పి, పూర్తి చెయ్యలేకపోతున్నాడు. అంతకంటే యేమీ దురభివృద్ధి. అప్పుడైనా డాక్టరు గారువచ్చి, మీ అబ్బాయికి పూర్తివిశ్రాంతి యివ్వాలని గట్టిగా చెప్పబట్టి కాంతమ్మ పట్టుపట్టి సూరిబాబు చదువు మాన్పించిందిగాని, లేకపోతే తన కొడుకు యెక్కడ చదువుకుపోతాడోనని మాన్పించిందామరి! తన అసమర్థతను కప్పిపుచ్చుకొవటానికి, సూరిబాబు తాను డి. ఏ తప్పటానికి కారణం, తన తల్లి ఆ రోజున చదువు మాన్పించడమే అంటాడు.

ఇంటర్ మీడియట్ తప్పాడు. అప్పుడు కూడా తన తల్లి మీదే కోపము. నేలేకు డబ్బు పంపించకుండా, సరియైన ట్యూషన్ చెప్పించకుండా, నన్ను అశ్లేషగా చూసింది. ఆ రోజులో నాకేం తెలుసని? పెద్దవాళ్ళు ఏది చెబితే అదే గైబని అనుకుంటావుండేవాడే; ఆ వయస్సులోనే పెద్దవాళ్ళు మంచిదారిన ప్రవేశ పెట్టాలి. మా అమ్మ నన్ను మోసం చేసింది అంటూ చెప్పినలేస్తాడు. అమ్మ మోసం చెయ్యటమేమిటంటే యేదో చిరంకు పడతాడుకాని సరియైన సమాధానం చెప్పదు. ఇంటర్ మీడియట్ యింకా ప్యాసు కానేరదు, సూరిబాబు పెళ్ళియిపోయింది. మళ్ళీ తల్లిమీద

యింకో నేరం వచ్చిపడింది. అసలు పెళ్ళింటే యేమిటి? అది యెప్పుడు జరగాలి. పెళ్ళిచేసుకునే వార్షిక్షకు ఒక్కొక్కరు యిష్టపడ్డారా! పెళ్ళిచేసిన తర్వాతకనుకూలం పంచుకునేది చేసిన పెద్దలా! చేసుకున్నవార్ల! సంబంధం నిశ్చయించుకోవటానికి, ఆడపడుచు లాంఛనాలు, అర్థిగారికి ముడుపు తెలియించటం ముఖ్యమా? ఇంకేమన్నా ఆలోచించాలిసనివివున్నాయా! పెళ్ళికి కట్నం ఒక్కటే ముఖ్యమా! ఇలాంటివి అలా తొందరై ఆలోచించాలిసనివి వున్నాయని సూరిబాబు అభిప్రాయం. అప్పుడు తనపెళ్ళి జరిగినరోజులో, ఇకేమీ ఆలోచించకుండా, తన తల్లికి, ఆ అమ్మాయి తల్లికి చిన్నప్పటినుంచి నేమీహితం, అందుకుని యీ సంబంధం అన్ని విధాల మంచిదని చేసింది. దానిమీద కనీ.

ఇంటర్ విఫలమైంది. డి. ఏ. లోకి వచ్చాడు. భాగ్య కావరానికి వచ్చింది. మొదటేమీ అయిపోయింది. మగగిన్నాడు పుట్టాడు, రెండోయేడు పూర్తి అయ్యేసమయంలో ఆడపిల్ల పుట్టింది. ఈ పిల్లలు పుట్టటానికికూడా, సూరిబాబుకు, తన తల్లిమీదే కోపము. ఈ పిల్లలు పుట్టటంవల్లనే తాను డి. ఏ. తప్పాలని వచ్చిందని సూరిబాబు చిటపటలాడిపోతూ వుంటాడు. అసలు తల్లి తనకు ఆ యాడప్పుడు పెళ్ళికనక చెయ్యకుండావుంటే, యీ పిల్లల జంఝటన వుండేదినా అని సూరిబాబు తర్కం. అందువల్లనే తన తల్లి తనను అన్నివిధాలా అధోగతిపాలు చేసిందని చూపకొస్తాడు.

ఇంకోవాదం: తనకే కనక ఇచ్చుకున్న తల్లిది తేటలు, ఆ రోజులోకనక వుంటే, చస్తే పెళ్ళి చేసుకునేవాడుకాదు. తర్వాత— పెళ్ళి చేసుకోవటం, పిల్లలు కనటానికేనా యేమిటి? సుదృఢవిశేషం. కాని ఆ రోజులో యింత విజ్ఞానం, యింత పుస్తక జ్ఞానం ఎక్కడిది! పదిమందితోపాటు పశువులాగ ప్రవర్తించటమేకాని! వయస్సువచ్చిన తన తల్లికే తెలియదు. తన తల్లికి సలహాలు ఇచ్చేవాళ్ళుకూడా అంతంతపూర్వమే.

ఇప్పుడేమీ డి. ఏ. తప్పటం మొదలుపెట్టి మాడెక్కు గడిచినాయి. కొన్నింటికి పరీక్షలు వేళ్ళకే, నర్సింగు ప్యాసుకాక ఈవిధంగా అవధి. డి. ఏ. పుస్తకాలు మినహాయిస్తే, మిగతావి ఎన్నెన్నో, తీరిగా చదివేస్తూవుంటాడు. ఆ పుస్తకాలన్నీ పెక్కువ నుండి

నివి వున్నాయి, రాజకీయ గ్రంథాలు వున్నాయి, మతానికి సంబంధించినవి వున్నాయి, ఇంకా ఇతర గ్రంథాలు వున్నాయి. ఏ పుస్తకం చదివినా, నూరిబాబుకు పూర్తిగా అర్థం అవుతున్నట్లు కనపడను. పూర్వాపరాలు పరిశీలించకండా ఏదో ఒకవాక్యాన్ని పట్టుకొనటము, అదే గొప్ప విషయమున, పెదదార్లు పట్టటమా జరుగుతోంది. కొన్ని కొన్నింటి మీద తీవ్రంగా ఆలోచించటమూ, అవసరమైనవాటిని వదిలెత్తుటమూ జరుగుతోంది. ఈ పుస్తకాలన్నీ చదివటం మూలాన, నూరిబాబుకు కొన్ని అభిప్రాయాలు నిశ్చితంగా నిలబడిపోయినాయి. రెండోఫలితం ఏమటంటే, చీటికి మాటికి చివీ తప్పక వుండటంతో అతనికి కలిసి అభిప్రాయాల్లో అతిముఖ్యమైనవి కొన్ని వున్నాయి.

తల్లి, కుమారుల శ్రేయస్సు చూడదని తల్లి ప్రేమ అనే మిషక్రింద, కన్ను సంతానానికి, ఎంత దారుణమైన ద్రోహాన్ని తలపెట్టినా సంఘం చూసింది పూరుకుంటుంది.

పెళ్ళి, యుక్తవయస్సు, యిద్దరికీ వచ్చిన తర్వాత జరిగినట్లయితే దాని అంతర్యము భార్య భర్తలు గ్రహించి, పిల్లలు కంటూనికి పెళ్ళి చేసుకోవటం కొదవి గ్రహిస్తారని.

సమస్య కుటుంబంవలన అనేక అవకాశాలు వున్నాయి. మన తన అనే భావంతో వ్యక్తిత్వాన్ని చంపేసి, ఒక వ్యక్తిని దైతరాకండా ఎప్పటికప్పుడు అధః పాతాళానికి త్రోవేస్తారు. వ్యక్తి వికాసానికి, సంబంధ బాంధవ్యాలను తెగతెంపులు చేసుకోవాలని.

ఇంకా కొన్ని తీవ్రమైన అభిప్రాయాలను పుస్తకాల్లోంచి సేకరించి, యెప్పటికప్పుడు మనం చెన్నా వుంటాడు నూరిబాబు.

ఇప్పటికప్పుడే సుజాతకు, నూరిబాబంటే అదో విగమైన అభిప్రాయం ఏర్పడిపోయింది. ఓనెల రోజులున్నంచీ తన కిరీంలలో కలుతున్న మాడ్కునుసుగుంచి భర్తతో చెప్పటానికి భయపడుతూ వుంది. నూరిబాబు వచ్చినప్పుడల్లా, అతనికి కన్పించకండా తనలోని మాడ్కును, కప్పివుట్టటానికి ప్రయత్నం చేస్తూనే వుంది సుజాత. అప్పుడప్పుడు శాంతిమృత్యువే, కోడిల్ని పట్టి పట్టి ఆడుకుంటూనే వస్తోంది. శాంతిమృత్యు సంత్రిప్తిగా, సుజాత సమాధానము యెన్నడూ చెప్పలేదు. తన కుమారునిచూచి భయపడుతూ వస్తున్న శాంతిమృత్యు యొక్కవగా, కోడిల్ని గడమాయించి అడిగే నాక్కలేదేమో అని మెదలకండా వూరుకుంది. కాని మనస్సులో శాంతిమృత్యు ఓ అభిప్రాయం ఏర్పడుతుంది. ఎంతైనా అడేదే! అయినా, నోరు నొక్కుకుని వూరుకుంది. సుజాత గట్టిగా దగ్గి ఆరాధనపడుతున్న సమయంలో, నూరిబాబు అనుకోకుండా

అక్కడికి వచ్చేవాడు. ఒక్కడుంటే అక్కడే వుండి ఆలోచనగా తన గదిలో వెళ్ళిపోయాడు. శాంతిమృత్యు ముక్కుమీద వేలు వేసుకుని అక్కడే నిలబడిపోయింది. సుజాత మెర్రిగాలేచి, అత్తిగార్ని చూసి తల వంచేసుకుని ప్రక్కకు తప్పకుంది. శాంతిమృత్యు దగ్గరకు వెళ్ళి బోతుంటే సుజాత దీనంగా అత్తిగారి మొహంలోకి ఓసారి చూసి, అక్కడనుంచి వెళ్ళి పోయింది. శాంతిమృత్యు, సుజాత స్వభావము పూర్తిగా తెలుసు. తన స్నేహితులు ఎంతమందితో, సుజాతకూడా అంత ఉత్తమురాలు. అందువల్ల నే ఆ సంబంధం అంటే అంతిపట్టుపట్టి చేసింది. అలాంటి పిల్ల తనకోడెలవుతే, తనకోడుకు సుఖపడిపోతాడని శాంతిమృత్యు అప్పట్లో దూరదృష్టితో ఆలోచించి, ఆరికంకా కూడా చేతనయినంతవరకు రాజ్యుకో కలిగింది. సుజాతను, పెళ్ళికొక మునుపునుంచీ బాగా యెరుగుకుంటుంటే, కోడెలయిన తర్వాతకూడా ఆనందించాలిందివోయి జాలిపడానికి వచ్చింది అని విచారిస్తుంది. కాని మగవాణ్ణిపట్టి అడది! అందువల్ల నే సుజాత, తన కొడుకునుపట్టి, ప్రవర్తన అంతా పూర్తిగా మార్చుకుంటుందని తనకు బాగా తెలుసు. అట్లా తనకోడెలు మార్చుకొనే పోయినట్లయితే, పరిణామాల యేర్పడగా వుంటాయోకూడా శాంతిమృత్యు ఊహించకలదు. సుజాత, కాపరానికి వచ్చినతర్వాత పూర్తిగా మారిపోవాలి వచ్చిందే అని తనలోతాను తీవ్రంగా బాధపడుతోంది కూడా శాంతిమృత్యు తెలుసు. అందువల్ల నే, తానుదగ్గరగా వెళ్ళుతున్నప్పుడు సుజాత తప్పకుని వెళ్ళుకుంటే యేమీ అనుకోలేదు. అట్లాగే నిలబడి కానేపు ఆలోచనగాచూసి, తన పనిలోకి వెళ్ళిపోయింది శాంతిమృత్యు.

సుజాత వీధిరమ్మయిద్దరిగల సుంమని ఆయాసపడుతుంటుంది, గది కిటికీలోంచి నూరిబాబు చూస్తూనే వున్నాడు. సుజాత కనిపించిన తర్వాత, అతని ఆలోచనలు యింకా యెక్కువయినాయి. చూస్తూ, చూస్తూ మంచమీద పడుకోలేకపోయాడు. చివాలన గదిలోంచి లేచివచ్చి, వీధిరమ్మపై తీసుకుని నాకిట్లోకి వెళ్ళిపోయాడు. సుజాత భయంగా, పమిటకొంగును మూతికి అడ్డం పెట్టుకొని లోపలికి వెళ్ళిపోతుండగా, కన్నీటితో శాంతిమృత్యు లావలావచ్చింది. సుజాత, శాంతిమృత్యు చెప్పకూడదనుకున్నవి, చెపుదామో అనే సందిగ్ధావస్థలో పడుతున్న సమయంలో నే, నూరిబాబు బండితెచ్చి నాకిట్లో నిలబెట్టాడు. అతిచిరాకుగా లోపలికివెళ్ళి, బండి నీకోసమే తెచ్చాను అన్నాడు, సుజాతతంక చూస్తూ. సుజాతకు అర్థమయింది. కాని నూరిబాబు విపులంగా చెపుదామనుకోంటే, తల్లి అడ్డంగా కనిపించింది. శాంతిమృత్యు గ్రహించుకుని చక్రవర్తి లోపలికి వెళ్ళింది.



‘వెల్లి మాపెట్టుకురా’... అన్నాడు ముక్తేశ్వరిగా నూరిబాబు.

సుజాత యేమీ మామూలాడకుండా బండి యెక్కింది. బండి సాగే సమయానికి, మృగపడుతూనే వాళ్ళింటికి వచ్చి నిలబడ్డ నూరిబాబునుచూసి, చెప్ప మంటారా అంది.

నూరిబాబు ముఖావంగా సుజాత కళ్ళింటికి చూశాడు. సుజాతకు అర్థమయి వుంటుందని, నూరి బాబు లోపలికి వెళ్లిపోయాడు సరాసరి తనగదిలోకి. పుస్తకాల బీరువాతీసి, అప్పటి పరిస్థితికి అనుగుణంగా ఓపుస్తకాన్ని తీసి తీవ్రంగా పేజీలు తిరగేస్తున్నాడు. ఓ నలభై పేజీలదాక చదివాడు. ఇంక చదవ బుద్ధివుట్ట లేదు. అదివరకు అడిచదివించే. క్రొత్తవిషయము యేమీ కనిపించకపోయేటప్పటికి విసుగునిపించింది. ఆ పుస్తకాన్ని గిర్రున బీరువాలోకి గిరాటుపెట్టి, కిటికీవైపుకు వదిలిపెట్టాడు. సుజాత బయటకు మెట్లుయెక్కి వస్తోంది. కాంతమ్మ ఆదుర్దాగా యెదురెల్లింది. అపుణ్ణిలేని దుఃఖము అమారించి, సుజాత నిగ్రహకీర్తివాడే దాడి చేసింది. కాంతమ్మ ఒళ్ళోకితీసుకుని నీకెంత వర్షము వచ్చిందమ్మా అని మనస్సులో అనుకుంది. నూరి బాబుకు అనుకోకండా యెంతో భయం వేసిపట్టనిపించింది. ఏమిటో గాఢరాపడిపోయాడు. గుండెమీద చెయ్యిపెట్టుకుని చూస్తున్నాడు. గబగబా కొట్టుకుంటోంది. అటూ యిటూ గదిలో కలయలింగాను. పుస్తకాల బీరువాతీసి ఒక్కసారిగా పుస్తకాలన్నీంటిని తేరిపారచూశాడు. ఏదో ఆలోచించుకున్నాడు. అప్పట్లో మనశ్శాంతి కలిగే మాచనలేని కనిపించటం లేదు. గదిలోపల్లించి వైలకువచ్చేవాడు. అప్పటికే కాంతమ్మ సుజాతను తీసుకుని లోపలికి వెళ్లిపోయింది. తల్లివలన కదా ఒంటరిగా సుజాతతో మాట్లాడే అవకాశము లభించలేదని, తన కొంపన్నంతా కాంతమ్మ వైపుకు మరల్చుకున్నాడు. తాను సరాసరి లోపలికి వెళ్లి సుజాతతో మాట్లాడటానికి అభిమానం అడ్డువచ్చి అగ్గిపోయాడు. మహా చిరాకుపడిపోతున్నాడు. ఎటూ తోచక వాళ్ళింటికి వెళ్లిపోయాడు.

సుజాత వెక్కిరివెక్కి ఏడుస్తోంది. కాంతమ్మ ఓదార్చటానికి మాటలు వెతుక్కుంటోంది. తనకు మించినపని అయిపోయేటప్పటికి, కాంతమ్మకూడా, సుజాతతోపాటు, గాఢరాపడటమేకాని, యింకేమీ తోచటంలేదు. సుజాతకంటే, యొక్కవగా వణికిపోతోంది. సుజాత యొక్కడ చూచిపోతుండో అని కాంతమ్మ భయపడిపోతోంది. వాకిటితలుపు వెయ్యటానికి కాంతమ్మ లేచివెళ్ళింది. తలుపు వెయ్యబోతుండగా, నూరిబాబు చెగ్గున లోపలికి వచ్చేవాడు. మాటిగా తన గదిలో వెళుతూ, సుజాతవంకచూసి

కనుసంజ్ఞ చేశాడు లోపలికిరమ్మని. లేనిఉత్సాహాన్ని తెచ్చుకుందామని వ్యర్థ ప్రయత్నంచేస్తూ, సుజాత, మెల్లిగా అడుగుతీసి అడుగువేస్తూ గదిలోకి వెళ్ళింది. కాంతమ్మ వైలనిలబడివుంది. ఆమెకు, మానవుడు ఊహించిన దేవుళ్ళందరు జాపకం వస్తున్నాడు. లోపల్లించి మాటలవుతే వినిపిస్తున్నాయేకాని, యిదమిట్టంగా యేమీ తెలియటంలేదు. వివాద నేకుతూచాల మవులేవుందికాని, విలపడకపోయేటప్పటికి, భార్యాభర్తల మాటలు మనము యెందుకు వివారి అని ఊహకుంది.

‘ఏమంటుంది ఇంతికి...’ నూరిబాబు ఆదుర్దాగా అడిగాడు.

సుజాత ఓ నిమిషం మాట్లాడ లేదు.

నూరిబాబు రెట్టించి అడిగాడు.

‘ప్రమాదం...’ అన్నది తవబడతూ సుజాత.

ఇంకా చెప్పాలనుకున్నది యేమీ చెప్పలేకపోయింది. ఆమె వర్షంతా గజగజ వణికి పోతోంది. ఒళ్ళంతా నిమిషంలో చెమటలు పట్టినాయి. మొహం అంతా పీక్కుపోయినట్లయింది. అంతకంటే నూరిబాబు నీరయ పోయాడు. పదిల కొంగుగో మొహం అంతాతుకుమ కుని, ప్రక్కంటి రాజమ్మ, కూతుర్ని తీసుకువచ్చింది ఆస్పత్రికి అన్నది సుజాత అదో విధంగా చూస్తూ.

నూరి బాబు ఉల్కిక్రపడ్డాడు. రాజమ్మకు తెలుస్తే యే విషయమైనా, అపూర్వతా తెలిసినట్టే. బహుశా వాళ్ళు వచ్చారని సుజాత చెప్పటంలో ఉద్దేశం వాళ్ళకు తెలిసిందని చెప్పటమే అని గ్రహించాడు నూరిబాబు. ఇంక నూరిబాబుకు తేళ్ళు, కైదులు పాకినట్లయింది. సుజాతకు యీ విషయం వెలుగురికి తెలిసి పోయిందే ననే బాధ యొక్కవయింది. నూరిబాబు చరచర గదిలో నుంచి వెళ్ళి పోయాడు. ఇట్టే వాళ్ళింటికి వెళ్లితే, సుమ్మంలో బాపేటంగా నిలబడి, ఇరుగు పొరుగు వాళ్ళు, మందు యిచ్చాకుటమ్మా పిల్లలు కనకండా అరి అనుకుంటున్నారని, నూరి బాబును చూసి, తలుపులు వేసుకుని లోపలికి వెళ్లిపోయారు ఒకరిద్దరు. నూరిబాబుకు రెంత్తీసేసినట్లయింది. తాను సంపాదించు కున్న విజ్ఞానము, తన నొంత విషయంలోనే ఉపయోగ పడలేక పోయిందే అనే ఒక తీవ్ర అసంతృప్తి తనలో బయలుదేరింది. పదిమందిలో తాను ఒకడు కాదని గట్టిగా నమ్మకంతో నడుస్తున్నా, పదిమంది అనే మాటలకు తాను లోకువయిపోవటం తనకు యెంతో విచారాన్ని కలిగిస్తోంది. తాను తెలుసుకున్నాననుకున్న విషయం వలన తన భార్యకే ప్రాణానికి ముప్పురావటం మరింత ఆశ్చర్యంగా వుంది. తాను ఆలోచించటానికి ఏ విషయము కన్పించటం లేదు. సరాసరి తనకు స్నేహితుడైన డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళి

జరిగిన విషయమంతా చెప్పాడు. డాక్టరు, నూరిబాబు అజ్ఞానాన్ని నిందిస్తూ దాని విషయంలో కాస్తానికీ సంబంధించిన విషయాలన్నీ టూకీగా చెప్పాడు. నూరిబాబు తన ఆదర్శాన్ని చెప్పి చూపుతున్నాడు. ఇది సీరియస్ కేసీ. అయినా చూస్తాను. నీ ఆదర్శాలకు యిప్పుడు పరిస్థితులేవీ మారేవికావు. చెనీ ఆదర్శాన్ని పడడంకంటే, ముందుగానే జాగ్రత్త తీసుకుంటే బాగుండేది అన్నాడు డాక్టరు. నూరిబాబు ఏమీ సమాధానం చెప్పటానికి ప్రయత్నించ లేదు.

సుజాతను ఆసుపత్రికి చేర్చేటప్పటికి స్పృహ లేదు. కాంతమ్మకు మతి తప్పిపోయింది. నూరిబాబు ప్రాణాన్ని పడితేళ్ళలో పట్టుకుని గజగజలాడి పోతున్నాడు. డాక్టరు ఏం చెప్పినా శిరసావహించాలనిన ఘడియ. నూరిబాబు తుచ తప్పకుండా చేశాడు. ఇరుగు పొరుగువారూ కూడా చాలామంది ఆసుపత్రి దగ్గరకు వచ్చేసి వున్నారు. నూరిబాబు వాళ్ళను చూసి కూడా అటువైపు తనమనస్సు మరల్చలేదు. అంతకంటే ఆదర్శాన్ని అయిన విషయము సుజాత బ్రతికి వైట పడడము.

ఏ దేవుడో ఆకుపడ్డా డనుకుంది కాంతమ్మ. నూరిబాబు, డాక్టరును ప్రశంసించుకున్నాడు లోలోపల. వచ్చిన నలుగురు నాలుగు రకాలుగా వ్యాఖ్యానించుకున్నాడు. పిల్ల రిద్దరు ప్రక్కగదిలోనుంచి అమ్మా అమ్మా అనే ఒకటే ఏడుపు. ఇద్దరినీ అమారం కావలించుకుంది కాంతమ్మ.

నూరిబాబు యింటికి వచ్చినప్పటి నుంచీ అదో విధంగా వుంటున్నాడు. తన తల్లినిదా కోపం తగ్గకపోయినా యింకా ఎన్నో మార్పులు నూరిబాబులో వచ్చినట్లు కనిపిస్తున్నాయి. వేళ్ళకు అన్నం తినటం లేదు. తిన్నా, సయించీ సయించకుండా తింటున్నాడు. పిల్ల రిద్దరు దగ్గరకు వస్తే, ఒక్కొక్కప్పుడు చీదరించుకుంటాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎవ్వరూ లేని సమయంలో ఇద్దరినీ కాగలించుకుని ఏడుస్తాడు. కాంతమ్మకయితే కడుపులో తీక్రమయిన బాధ వుంది, తనకొడుకు రోజురోజుకు యిదియి పోతున్నాడే అని. కాని సాహసించి నూరిబాబును ఏమీ అడగలేక పోతోంది. సుజాతేమో చిక్కి శిల్పమై వుంది. కూర్చున్న చోటునుంచి లేవడమే బ్రహ్మాండమయి పోతోంది. పిల్లడు నాన్నా అని పిలిచి దగ్గరకు వెళితే నూరిబాబు అపాయంగా దగ్గరకు తీసుకోవటానికీ, తన తల్లి చూసిపోతుండేమో అని జంకుతున్నాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు తనతల్లి చూడటానికేమో అన్నట్లు, పిల్లల్ని ఆకారంగా కొడతాడు. సుజాత యే విషయములో యేమీ కల్పించుకోనే కల్పించుకోవటం లేదు. సుజాత తనతో ఏ విషయమూ మాట్లాడకపోతూ వుంటే నూరిబాబుకు పిచ్చి యెత్తినట్లుపిస్తోంది. మొట్టమొదటనుంచి నూరిబాబు, సుజాతను అలా తయారు చేసి వుంచాడు. సుజాత ఆదర్శాలకు మడుగులు వత్తుతూ నడుస్తూ వచ్చింది. చప్పున తనలో మార్పులు వస్తుండేటప్పటికీ, నూరిబాబు, సుజాతలో కూడా మార్పులు రావాలని మనస్సులో అనుకుంటున్నాడే కాని పైకి తనభార్యతో ఏమీ చెప్పటం లేదు. సుజాతవుతే మూఝంగా, తన భర్తలో యేదో మార్పులు గమనిస్తున్నా అవసరము వచ్చేటంత వరకు తాను అట్లాగే వుండిపోదామని అనుకున్నట్లుంది. నూరిబాబుకు పగలుకు రాత్రికి లేదా యే కనిపించటం లేదు. కళ్ళు తోళ్ళుతుల్లా యెర్రబడి పోయినాయి. మనస్సు అట్లా ఇట్లా వూగిపోతోంది. తాను యెంతో ధైర్యంగా కొన్ని అభిప్రాయాలను బాహుళంగా చెప్పకరిగాడు. కాని ఇప్పుడతనికి అంతధైర్యం వున్నట్లు కనిపించదు. చివరకు లేచి సుజాత! సుజాత! అని పిలిచాడు. సుజాత గాఢనిద్రలో వుంది. పిల్లలు మైకంకరిప్పి నిద్రపోతున్నారు. నిద్రపోగామని ప్రయత్నించేశాడు. కాని సాధ్యపడలేదు. చివరకు సుజాతనుబలవంతంగా లేపటం తప్పిందికాదు. క్యాపు క్యాపుమని ఒకటే ధ్వని. నాకు నిద్రపట్టటం లేదు అన్నాడు నూరిబాబు. ధయంగా చూసింది సుజాత. చప్పున తన పిల్లరిద్దరు పనుకున్న మంచంమీదికి వెళ్ళింది. భర్త, ధయంకరంగా కనిపిస్తున్నాడు. నూరిబాబుకు ఏమీ తోచక తన మంచం మీదనుంచి లేచాడు. సుజాత కప్పున కేకపెట్టింది. నూరిబాబు అడిగిపోయాడు. కాంతమ్మ గాభిరాగా లేచింది.

ఏదో పాడుకల వచ్చిందని సుజాత తప్పించుకోవటానికి ప్రయత్నించేసింది. వేసవి శిలవలు యివ్వంగానే, మధు యింటికి వచ్చేశాడు. 'ఏం వదిలా అట్లావున్నావు' అన్నాడు మధు. 'ఎట్లావున్నానేమిటి.....' అని బలవంతా అన్నది నవ్వుతెచ్చుకుంటూ. ఆ నవ్వులో అనవజతను కనిపెట్టిన మధు యింక యేమీ అడగలేదు. ఏమిటే అమ్మా అన్నాడు మధు, కాంతమ్మను చూసి. 'పెద్ద జబ్బుచేసిందిరా నాయనా, బ్రతుకుతుండనుకున్నామా...' కాంతమ్మ యింకా ముందుకు పాగలేకపోయింది.

ఏదో పాడుకల వచ్చిందని సుజాత తప్పించుకోవటానికి ప్రయత్నించేసింది.

వేసవి శిలవలు యివ్వంగానే, మధు యింటికి వచ్చేశాడు.

'ఏం వదిలా అట్లావున్నావు' అన్నాడు మధు.

'ఎట్లావున్నానేమిటి.....' అని బలవంతా అన్నది నవ్వుతెచ్చుకుంటూ.

ఆ నవ్వులో అనవజతను కనిపెట్టిన మధు యింక యేమీ అడగలేదు.

ఏమిటే అమ్మా అన్నాడు మధు, కాంతమ్మను చూసి.

'పెద్ద జబ్బుచేసిందిరా నాయనా, బ్రతుకుతుండనుకున్నామా...' కాంతమ్మ యింకా ముందుకు పాగలేకపోయింది.

సుజాత తెగురుగా మాసింది మధువైపుకు.

‘నాకు ఉత్తరం రాయటానికేం, అన్నయ్యి సంగతి తెలుసుకదా, నువ్వు రాయటానికేం...’ మధు చిటపటలాడుతూ అన్నాడు.

‘ఇప్పుడు బాగా కులాసాగా వుండకదా, వాడేడి...’ మధు సమాధానంకోసం పట్టించుకోలేదు.

సూరిబాబు వచ్చినతర్వాత, మధును మామూలుగా అడిగే ప్రశ్నలేవో అడిగాడు. మధుకూడా మాటిగా సమాధానాలు చెప్పి పూరుకున్నాడు.

ఈ వేసవిలో యీ పూరు వదిలిపెట్టి, యెక్కడికైనా రికామిగా వుండటానికి వెళ్లిపోదామని అదివరలో గట్టిగా నిశ్చయించుకున్నాడు సూరిబాబు. ఆమాట చప్పున జ్ఞాపకం వచ్చినచోకాని వెంటనే తన మనస్సు యితర విషయాలమీద కలిసింది. ప్రస్తుతం, విడిగా వుండిపోవాలనే అభిప్రాయానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యం యివ్వటంలేదు సూరిబాబు. ఒంటరిగా వుండిపోవాలంటే ఏదో భయం అనిపిస్తుంది. తనలో తనకు తెలికండా, తనను క్రుంగుతినే కొన్ని శత్రులు ప్రవేశించి కట్టనిపిస్తోంది, సూరిబాబుకు. ఎన్నో గంటలు గదిలో కూర్చుని తీవ్రంగా ఆలోచించుకున్నాడే కాని, అతనికి యే విషయము బోధపడటంలేదు.

సూరిబాబు గది సుమ్మంలో నిలబడివున్నాడు. వసంత అకురులు వేసుకుంటూ వచ్చి దిగేయన క్రింద పడింది. సూరిబాబు ఎంతో ఆడుగాగా వసంత దిగరకు రావోతుండగానే, పిల్ల విడుపు విని, యింట్లోనుంచి, కాంతిమృ పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. సూరిబాబు చప్పున వసంతను తీసుకోవటానికి వంగినాడన్నా, లేచి వాకిట్లోకి వెళ్లిపోయాడు. ఆవాడన్నా సూరిబాబు చాలా బాధపడ్డాడు. ఇంతవరకు యెప్పుడూకూడా, తన ఓటమిని ఇతరులు చూడలేదనుకుంటున్నాడు. ఈవాడవులే తన తల్లి తనను స్వయంగా మాసింది, వసంతను లేవదీయబోవటం. తన అభిప్రాయానికి యిలాంటి ప్రవర్తన చాలావిరుద్ధంగా కనిపిస్తుందని అనుకున్నాడు. కృత్రిమ వాతావరణంలో పెంపొందించుకున్న ఏ అభిప్రాయాలకూడా, స్వభావసిద్ధమైన ఏ విషయాలకూడా కప్పిపుచ్చలేక పోయినాయి. సూరిబాబుకు మధన రోజురోజుకు యెక్కువయిపోతోంది.

మధేమా, పాలం వెళ్లి, ధాన్యాన్ని బట్టమీద యెక్కించుకొని వచ్చాడు. పాతరకు మించిన ధాన్యాన్ని, యింట్లో గంపపెట్టి నిండాపోయిందాడు. అమృత ధాన్యం బాపకు డబ్బు, కొంత తన చదువుకు వుంచుకుని, మిగతాది తల్లికి యిచ్చేశాడు.

సూరిబాబుకు, తాను నమ్ముకున్న అభిప్రాయాలు తనను ద్రోహించేసినాయి. తాను తృప్తికరించిన తన తల్లి ఓర్పును భరించలేక పోతున్నాడు. తన తమ్ముని ప్రవర్తన తన స్వాభిమానాన్ని పెద్ద డబ్బు కొట్టింది. సుజాత, తాను తనంతట చెప్పకుండా వుంటే ప్రవర్తనలో మాడ్చుకనిపిస్తుందనే ఆశ, సూరిబాబుకు కలగటంలేదు. తనకున్న పిల్లలమీద ప్రేమ చంపుకుని తన తల్లిని నిరసించే కార్యక్రమము యెక్కువకాలం సాగుతుందని తోచటంలేదు. రోజురోజుకు పిరికినాడియిపోతున్నాడు. అందరూకూడా తనకంటే తెలివి కలవాళ్లుగా కనిపిస్తున్నారు. ఇది మరింత బాధగా వుంది. ఆత్మవంచన చేసుకుంటున్నంతకాలం, అభిమానం అప్పు వస్తోందనుకుంటూవున్నాడు సూరిబాబు. అందువల్లనే అనుభవంవలన తాను నేర్చుకున్నవాటిని, తాను యితరత్రా తెలుసుకున్నవాటిని సమన్వయం చేయలేకపోతున్నాడు. కాలగమనంలో తాను యెన్ని విషయాల వదిలివా, తెలుసుకున్నా, అనుభవించివా తెలుసుకోవలసిన విషయాలు యెన్నో వున్నాయని మాత్రం సూరిబాబుకు స్పష్టంగా అర్థమయింది.

వసంత, అమ్మా అంటూ పెద్దకేక పెట్టుకుంటూ వచ్చింది. ఏమీలేదు పిల్లినిచూసి భయపడింది. కాంతిమృ, దిగరకు తీసుకుని యీపాడు పిల్లి యెక్కడిదాపరిచిందో, యేది పెట్టినా నిలవనీయటంలేదు అని పిల్లివంట పడింది. ఈసారిరానీ ఏం చేస్తానో అన్నాడు మధు. ‘నువ్వేమీ చెయ్యక నాయనా, నువ కోపంలో యేదైనా అయితే, అంత ఘోరమైంది యింకోలేమీ వుండదు... కర్రయ్ మధునూదనా, నీకే చెప్పేది, దానిజోలికి మాత్రం పోక...’ అంటూ గట్టిగా అన్నది కాంతిమృ.

వాకిట్లోకి యెవరోవస్తే, సూరిబాబు, దోసెకు వడ్లు పెడదామని, గంపదగ్గరకు వెళ్లి, కుప్పిపీట వేసుకుని, గంపలో చెయ్యిపెట్టాడు. చూపుతున్న భయం కరంగా అరచి పిల్లి, తన పంజాతో, సూరిబాబు చేతిమీద కొట్టింది. చెయ్యంతా గాట్టాపడి నెత్తురు కారటం మొదలుపెట్టింది. తీరామాస్తే, నాలుగు పిల్లి పిల్లలు, తిరిపి పిల్లకు పోలిపోయింది. చేతిని యెవరికీ కనిపించనీయకండా గుడ్డ కప్పేసి తన గదిలోకి వెళ్లిపోయాడు సూరిబాబు. ఆనాటిను పిల్లలు అతని కళ్ళల్లో నిలబడిపోయినాయి. అతల్లిపిల్లి కళ్లు మరుముగ్గు కొల్లుతున్నాయి. ఎంతో క్రోధంగా, మీదకువచ్చి, తన చేతిని కొట్టింది. నిజానికి అదిబ్బు తన చేతికి తగిలింది కాదు, సూరిబాబు హృదయానికి తగిలింది. సూరి

బాబుకు ఏ ఆలోచనాపాలు పోవటంలేదు. నిశ్చయము గదిలో అట్లాగే కూర్చుని వున్నాడు.

‘అమ్మ మళ్ళీ వచ్చిందే పిల్ల...’ అన్నాడు మధు పిల్లిచెవుకు గబగబ నడుస్తూ.

‘అయ్యో! అటువెళ్ళక. గంపలో పిల్లల్ని పెట్టింది అన్నది సుజాత.

‘పిల్లీ కొంచెం పట్టుకో, మధు పిల్లిపిల్లల్ని చూడాలంటాడు. ఇంకేమైనా వుందా, పిల్లీ కళ్ళు పిక్కుంది. నాటంతట అది పోయేదాకా మనమేమీ చెయ్యకూడదు...’ సుజాత, రవిని మధుకుఅప్పగించి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

మధు పరిశీలన పిల్లిని, పిల్లిపిల్లల్ని కొంచెం దూరంనంచే చూస్తున్నాడు.

‘వదినా, మనం పిల్లల్ని ఏమన్నా చేస్తామనేనా దాని భయం’...అన్నాడు మధు.

‘మనం ముద్దుకు పిల్లను ముట్టకున్నా సరే పిక్కు పెడుతుంది. అటువైపుకు వెళ్ళకు’...అంటూనే సుజాత లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

సూరిబాబు అప్పుడే అటువైపుకు వచ్చాడు.

‘ఆ గంపదిగిరకు వెళ్ళక, పిల్లిపిల్లలున్నాయి’... అంటూ అరిచాడు మధు.

ఏమీ తెలియనివానిమాదిరిగా ఉలిక్కిపడి, సూరిబాబు ప్రక్కనుంచి వెళ్ళాడు. పిల్లి, పిల్లిపిల్లలు, అతని దృష్టిపథాన్నుంచి మరల్లేక.

సాయంత్రం పిల్లి ఆదుర్దాగా, పరుగుత్తుకుంటూ వచ్చేటప్పటికి, పిల్లిపిల్లలు గంపలోలేవు. అమాంతం గంపవిడచుకుంటే క్రిందకు దూకింది. అదోరకంగా మ్యపు, మ్యవంటూ గది, సావిడి, వరండా అంతా కలయితిగిపోతోంది. ఆపిల్లి మ్యపు అరుపుకు పెద్దవాళ్ళే భయపడిపోతున్నారు, ఏం చేస్తావో యేమో అని పిల్లి పిల్లలు వంటింట్లోకి వాటిష్టును వచ్చినట్లు పచార్లు చేస్తున్నాయి. రెండు పిల్లలు తప్పించుకుని, సందు లోంచి ప్రక్కంట్లోకి వెళ్ళినాయి. కాంతమ్యపులే లోపలున్న పిల్లిపిల్లల్నే చూడకుండా వంటింటి తలుపు వేసింది. లోపల పిల్లి కూనలు సన్నటిస్వరంతో మ్యపు, మ్యవంటున్నాయి. పిల్లలధ్వని పసికట్టి, అమాంతం వంటింటి తలుపుదగ్గరకు పిల్లి పరుగుత్తుకుంటూవచ్చేసింది. భయంకరమైనధ్వని చేసుకుంటూ, ఆ తలుపువిడిచి యెగబ్రాకుతోంది. తలుపుల్ని రక్కసేస్తోంది. గండు

పిల్లి అరిచివట్టు గుండెలు అదిలేటట్లు అరుస్తోంది. ఆ మ్యపు ఆ నే కబంలూ కరుగు జారీ, ఆడునా, ప్రేమ అన్నీకూడా మిళితమయినట్లునిపిస్తోంది.

కాంతమ్య, సుజాతలు, యీ చోద్యాన్ని విద్మరంగా చూస్తూ నిలబడ్డారు. పిల్లిదండ్రు కళ్ళార్చుకుండా ఆడేసనిగా చూస్తున్నారు. మధు గది తలుపు చాటునుంచి భయంగా లోంగి లోంగి చూస్తున్నాడు. సూరిబాబు కళ్ళు అప్పచెప్పి తిడేకధ్యానంతో చూస్తున్నాడు. అతని బుర్రలో వలయాకారంగా ఎన్నో ఆలోచనలు తిరిగిపోతున్నాయి. ఆ పిల్లి పిల్లిపిల్లల దీవాలాపాలు, యిరిసిలో తీవ్రంగా సంఘర్షణ తెచ్చి పెట్టేస్తున్నాయి. చేతులుకొట్టు వణికిపోతున్నాయి. ఆ పిల్లి దీనంగా అరవటాన్ని చూసి భరించలేకపోతున్నాడు సూరిబాబు. లోపల్నుంచి ఆ పిల్లిపిల్లలు యెంతో జారిగా మ్యపు మ్యవంటున్నాయి. ఆ భ్వని అంతరికంపై చూడముచిదారకంగావుంది.

కాంతమ్య వున్నట్లుండి వెక్కిరిచిక్క విడవటం మొదలుపెట్టింది.

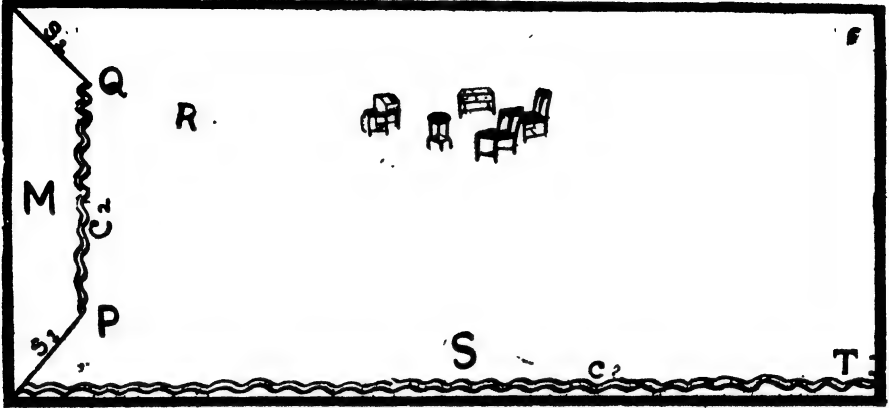
‘సోరులేని జంతువే. దానికే పిల్లలమీద అంత ప్రేమవుంటే, నాకు నా కన్నసంతానమీద ప్రేమ వుండదా! నేను యెంత లోపలలోపల కుమిలిపోతున్నానో వాడికేమన్నా తెలుసా! చూడు ఆ పిల్లి యెట్లా ఏడుస్తోందో...కాంతమ్య చూడయ్యా వేదనను ఆపుకోలేకపోయింది. సుజాత దీనంగా, కాంతమ్య మెహంలాకి చూసింది.

ప్రక్కగదిలో నిలబడ్డ సూరిబాబు తన తల్లి మాటలు విని, నిలువునా నీరయిపోయాడు. ఏమీ ఆనటానికీ నోరు పెగిలిరాలేదు. కళ్ళు చీకట్లు క్రమ్యయి. చొచ్చుకుంటూవచ్చి వంటింటిగొల్పే, గభోలున తీశాడు. పిల్లి అమాంతం, పిల్లలదగ్గరకు దూకింది. సత్తు వతో కాళ్ళను, బలవంతాన నిలబెట్టుకుని, కాంతమ్య మొహం చూడకుండానే అమాంతంగా అమ్మ, అమ్మ అని సగంసగంఅంటూ తల్లి కాళ్ళవిడ పడ్డాడు. కాంతమ్య పెద్ద నిట్టూర్పువిడిచి క్రింద కూలబడి పోయింది. ఒళ్ళో సూరిబాబు పడుకున్నాడు, ఉంగరాల జట్టులోకి చేరినపోనిచ్చి నిమరుతోంది. సుజాత కళ్ళ నెంబడి ఏకధారగా నిట్టికొరుతున్నాయి.

వంటింట్లో పిల్లి, తన పిల్లలకు పారిస్తూ, మానల వళ్ళంతా నాకుతోంది.

# అం త్య ఘ ట్టం

శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు



పాత్రలు:

రాజు  
దైరక్షుడు సత్యారావు  
రంగయ్య  
శంకరబాబు  
సబ్ ఇన్స్ పెక్టరు  
ఇద్దరు పోలీసులు  
నౌకరు

$C_1$  - ముందు కర్తను.

$C_2$  - స్టేజిలోని కర్తను.

$S_1 = \left. \begin{array}{l} P, Q \end{array} \right\}$  ల ముందుండే వైడ్

\* 1950 వ సం॥ నవంబరు 1 ముద్రాను సమయమునందు డి.ఎస్.ఎస్.ఎస్. వారిచే

కళాశాల నాటికలపాటిలో లాకారేజివారిచే ప్రదర్శింపబడి ప్రథమ బహుమతి పొందినది.

కర్తను. M వైపుకు తిప్పబడి ఉన్నాయి.

P, Q, R, S, T లు ఊరికే సదుపాయం కోసం ఏర్పర్చుకున్న స్థలాలు.

\* \* స్టేజిముందు తెర ( $C_1$ ) వేసి ఉంటుంది. ఉన్నట్టుండి, తెర వెనుకనుంచి—ఇంకా సరిగ్గా చెప్పాలంటే—లోన ఎడమవైపు (M) నుంచి చప్పట్లు వినబడతై. చప్పట్లు కొన్ని వందల మంది కొట్టినట్టుగా ఉంది.

## అం త్య మ ట్టం

ఒకగొంతు : మహాశయులారా : (చప్పట్లు నిలువలేదు.) (గట్టిగా) మహాశయులారా - (చప్పట్లు కొద్దికొద్దిగా త్వరగా తగ్గిపోతాయి — ముందు తెర (C<sub>1</sub>) ఇప్పుడు తీయబడుతుంది.

తెర తీస్తుంటే, రాజు స్టేజీ మధ్య R దగ్గర ప్రేలాడ కట్టబడిన మైక్ దగ్గర నిలబడి, ఎడమవైపుకు, అంటే (M) వైపుకు తిరిగి మాట్లాడుతున్నాడు. అక్కడ ఒక తెర (C<sub>2</sub>) వేయబడి ఉంది. అంటే ఆ తెర వెనుకనుంచి చప్పట్లు వినబడుతున్నాయన్నమాట. తెర వెనుక ఉన్న ప్రేక్షకులు (ప్రేక్షకులు కనబడరు—వారి అరుపులు మాత్రం వినబడతాయి.) రాజు మైక్ లో చెబుతున్నాడు. ఇవికాక (C<sub>2</sub>) అనే తెర ప్రక్క రెండు సైడ్ కర్టన్లు (S<sub>1</sub>, S<sub>2</sub>) ఉన్నాయి. వీటిపైన బొమ్మలవేయబడినవి వైపుకు ఉన్నాయిగాని, మనకు వాటి వెనుకభాగం మాత్రం కనబడుతుంది.

రాజు : మహాశయులారా! (అంతా నిశ్చలం). ఈరోజు మేము ప్రదర్శించ బానుకున్న “అంత్యభుట్టం” అనే నాటకంలోని నాలుగు అంకాలు—అరి క్లిప్తో, అరి ఉత్సాహంతో విారందరూ చూచారు. ఇకమిరు ద్దినకోసం అయితే నిరీక్షిస్తున్నారో, ఆ ఆఖరు అంకం,—ఈ “అంత్యభుట్టం” అనే నాటకంలోని అంత్యభుట్టం, ఇంకొక కొద్దినిముషాల్లో మొదలెదదాం. (తెర C<sub>2</sub> ననుకనుంచి చప్పట్లు)—కాస్త ఓపికపట్టమని ప్రార్థన. (చప్పట్లు—దురంతునుంచి “అలాగే లేవోయి” అనే శబ్దం) (రాజు తన మాటలు ముగియగానే

త్వరగా S<sub>2</sub> వైపుకు పరుగెత్తి) — కాని య్యండి, కానియ్యండి! ఆలస్యం అయిందంటే ఒకటే గొలపెదదారు.

దైర్యవంతుల సత్యాపాప : [ప్రవేశించి స్టేజీలో సామాన్య సర్దుకూ] ఉ—త్వరగా—త్వరగా.

రాజు : ఆ మూడుకుప్పీలు చాలవు—

దైర్య : చాలు, చాలు.

రాజు : ఈ రేడియో పాసిషన్ సరిగా ఉందా?

దైర్య :

రాజు : ఓ దైర్యవంతులూ!

దైర్య :

రాజు : ఈ రేడియో పాసిషన్ సరిగా—

దైర్య :

రాజు : ఆ—ఆ—కొద్దిగా ఆమూలగా పెట్టు. తరువాత, రాజు—రేడియో ‘ఆన్’ చెయ్యగానే కొన్ని క్షణాలు ఆగి—

రాజు : రేడియోకు వేడిఎక్కినట్టుగా!

దైర్య :

రాజు : అవును! కొన్ని క్షణాలు ఆగి నువ్వు పాట మొదలెట్టాలి.

[రంగయ్య ప్రవేశం]

వింగయ్య! కానీ, కానీ. ఏం?—మేకప్ సరిగ్గా ఉందా?

రంగ : (వివాదాలు సర్దుకుంటూ)—మాడండి—

దైర్య :

రాజు : ఆ ఏదీ—కొద్దిగా—ఆ—ఆ—అంతే (ఆగి) అసలు శింకరబాటు ఏదీ?

రంగ :

రాజు : గ్రీన్ రూమ్ లోకి వెళ్ళాడేమో?

దైర్య :

రాజు : ఓ—అబ్బబ్బ : (గట్టిగా పిలుస్తూ)—శింకర బాటు—శింకర—

రంగ :

రాజు : ఒచ్చేస్తాడు రెండి. ఆ—ఇంచాకటి సీను ఎలా ఉంది?

దైర్య :

రాజు : ఒకటోరకంగావుంది; శింకరబాటు నటన మాంచిరక్తి కట్టింది. అందుకే రంగయ్య! ఈ ఆఖరు అంకం—భద్రం! ఇంచాకటి అంకంకంటే ఏమాత్రం నాసిగా ఉన్నా—

రాజు :

రాజు : ఈ టేబిల్ ఇంకా చూడటం లాగాలా?

దైర్య :

రాజు : ఎందుకు?—అలాగే బాగుంది.

[బయట చప్పట్లు]

రాజు :

దైర్య :

రాజు :

రాజు : (లోపలికి T ద్వారా పరుగెత్తూ) నేను పిలుచుకొస్తా. అక్కడ బయట అందుకూ—

దైర్య :

రాజు :

దైర్య :

రాజు :

దైర్య :

దైర : రంగయ్య! నే చెప్పింది వాస్తవం ఉందికదా? ఇదుగో, మరి కైమాకున్నీనుకదా! నాటకం అంతా దీనిమీద ఆధారపడుంది.

రంగ : (తలపోపుతాడు)

దైర : ఆ, శంకరబాబు ఆత్మహత్య చేసుకునేటప్పుడు—

రంగ : ((శబ్దగా) ఆ, ఆ—

దైర : ఇలా కత్తిరిసినప్పుడు, కేకవద్దు! ఏదోఅర్థం కానట్లు భావించుకోవద్దు. ఆ, ఆ, అలాగే! తరువాతి కత్తిరిసి ఆత్మహత్య చేసుకోగానే ఒక్కక్షణం ఆగి గట్టిగా కేక చేయి. అదియే అదిరిపోవాలి!

రంగ : [గట్టిగా కేక వేసినట్లు నోరు తెరచి, ముఖం మీద ఆభావం ప్రకటిస్తాడు]

దైర : ఆ—ఆ— ఎందుకంటున్నానంటే—

రంగ : అంత్యఘట్టం!

దైర : అంత్య ఘట్టం సరే—ఇంకొకటి—

రంగ : కైమాకున్న!

దైర : కైమాకున్న సరే!—నే చెప్పేది విను! ఇందాకటి సీనులో శంకరబాబు తన భార్యను హత్యచేసిన ఘట్టం బ్రహ్మాండంగా ఉంది. ఇప్పుడు దానిమీద ఈ ఆత్మహత్య ఘట్టం ఇంకా ఒక మైలు ఎక్కువగా తయారైతేనే రక్తి కలుపుంది. లేకపోతే ఆసలు నాటకం అంతా పేలవంగా తయారవుతుంది.

రంగ : కాదు మరి!—అమ్మో—(మీసాలు పరుగుంటాడు)

రాజు : ((ప్రవేశిస్తూ)—ఏం—మీరంతా నిద్రించి వున్నట్టేవా?

దైర : “మీరంతా” ఏమిటి?—ఇప్పుడిక ఏమి చేసేవారు ఇద్దరే—శంకరబాబు—రంగయ్య; శంకరబాబు ఏడి?

రాజు : వస్తున్నాడు. ఆ పోయిన హత్యసీనులో ఏమైందో ఏమో తల తిరిగిందట. పోయి లోపల పడుకున్నాడు. వస్తాడు!—ఆ, ఈ కుర్చీ ఇక్కడ ఇలా ఉండాలా?

దైర : ఆ!—తరువాత—చాల ముఖ్యం—(డ్రాయర్ లో కత్తి పెట్టావా?

రాజు : (డ్రాయర్ లో నుంచి కత్తి బయటకు తీసి చూచేస్తూ) ఇదుగో!—

దైర : అది లేకపోతే ఈ అంకమేలేదు. అదుగో శంకర బాబు!

[శంకరబాబు లోపలికి వస్తాడు. మేకప్ లో ఉన్నాడు. అంటే మేకప్ లో ఆరని వయస్సు (నిజంగా ఆరనివయస్సుకూడా అంటే) ముప్పై సంవత్సరాలు. గడ్డంకూడా కొద్దిగా పెరిగినట్లుంది. రిల వెంట్రుకలు బాగా పెరిగి ఉన్నాయి. ముంగురులు ఒకటి గంతు నుదురు మీదికివచ్చి వ్యక్తి ప్రత్యేకత నిస్తున్నాయి. వేసుకొన్న జుబ్బా (చాలా ఖరీదైంది) వదులుగా ఉండిపోవల్ల మనిషి ఇంకా భారీగా అనుపమమవుతున్నాడు]

దైర : ఏం, శంకరబాబు! ఒంట్లో బాగాలేదు—

శం : ఏమీ—లేదు.

దైర : (శంకరబాబు చెంపమీద చెయ్యివేసి ఉష్టాన్ని చూస్తూ దైర్యంగా) బ్వరం లేదు!

శం : ఉందికాని షరవాలేదు. ఇక ఒక్క అంక మీగా మిగిలి ఉంది?

దైర : ఒక్కటే!

శం : ఒక్కటే!

దైర : ఇదికూడా అంతా సక్రమంగా సాగిపోతే—

శం : సాగిపోతే!

దైర : ఏమిటి శంకర బాబు!—ఏమిటా మాటలు?

రాజు : అబ్బ, ఏమిటి శంకరబాబు!—ఈరోజు నీలో ఏదో అసాధారణంగా—

దైర : ఓ—(రాజును ఊరకొమరి నైచేస్తూ) ఏమీ లేదు. అసాధారణం ఏమిటి? ఇంత సీరియస్ సీన్లు వేస్తే ఎవ్వరికైనా తలతిరుగుతుంది. అలాంటప్పుడు శంకరబాబు—పాత్రలో రీనమై—తనే ఆ పాత్ర అయి, ఆస్థితిలో జీవించినట్లు—

శం : నిజం!—ఆ పాత్ర అయి, ఆ స్థితిలో జీవించేటట్లు!

దైర : మరి అలానటిస్తే—

శం : “నటిస్తే”

దైర : అవును. అంతమూర్ఖంగా నటిస్తే ఆశం రామా?—అదిరసావేశం. అంటే! శంకరబాబు! ఈ అంత్యఘట్టంలో మనం ఊహించిన—అంత్య అందుకున్నామంటే నాసంతోషం, ప్రజల సంతోషం అలా ఉంచు—నీ సంతో

## అం త్య ము ట్ట

- మం-(శంకరబాబు ముఖమిద ఒకచిరువత్స) **దైర** : బ్రతికి చేసిన...
- అవును, నీపంతోమం. నిన్ను మర్చి మాలా **శం** : బ్రతికి, చేసిన తప్పకు పరితపించటం శిక్ష లాగి ఘోరమైన శిక్ష. కాంతి ప్రపంచంలో లేదు. కాదు! కాంతిస్వరూపం నాలా ఉండి నాలా కాంతిని నాశనం చేసింది.
- వానిగా చేస్తుంది. (భుజం మీద తట్టూ) **దైర** : ఏమిటి మాటలు?
- జ్వరంలేదు, ఏమీలేదు. ఏం రెడీనా? **శం** : ఏమిటి మాటలు!
- మొదలెద్దామా? **దైర** : అర్థం లేకుండా అవీ ఇవి చూస్తూ ఆ వస్తువు ఈవస్తువు ముట్టుకుంటూ, అవ్యక్తం గా దగ్గరఉన్న రేడియోను 'ఆన్' చేస్తాడు. రేడియోలో నుంచి వచ్చేపాటవింటూ మానంగా కర్చిలో కూలబడ్డాడు.
- [బయట అరుపులు-శంకరబాబు తల ఊపు తాడు]
- దైర** : భరె-రాజు! రెడీ? రంగయ్యా! **శం** : ఏమిటి మాటలు!
- రంగ** : ఆ-ఆ, రెడీ!
- [రాజు పరుగు తీ అవతలి వైపు సైకికర్లన్నె దగ్గరకపోయి ౧ దగ్గర నిలబడ్డాడు. దైరెక్కరు త్వరగా ఒకపర్యాయం స్టేజీలో సామాన్యంతా చూచి, తృప్తిపడి, రంగయ్య, శంకర బాబు లతో P దగ్గరకు వచ్చి నిలబడ్డారు. దైరెక్కరు నాటకం పుస్తకం తీసి 'ప్లాట్' చెయ్యి దానికి సిద్ధం అవుతాడు. దైరెక్కరు రెడీ అన్న ట్టుగా చెయ్యి మాపడంలో అటువైపు రాజు తాడు పట్టుకొని లాగుతాడు. కర్తవ్యం తెలుప బడుతుంది. దాని వెనుక ఉన్న దీపాలు (Foot-lights) వెలుగుడంతో స్టేజీకాంతి వంతం అవుతుంది. అంటే M దగ్గర ఉండే ప్రేక్షకులకు విరెవ్వరూ కనబడటంలేదు. భారీస్టేజీతప్ప. ప్రేక్షకులు అంతా నిశ్శబ్దంగా అయినారని తెలుసుకొని శంకరబాబు చిన్నగా ఆలోచిస్తూ, క్రిందికి చూస్తూ, ఏదో మనోవికారాన్ని పల్లడిస్తూ, రెండు చేతులు వెనుక కట్టుకొని P నుంచి R వైపుకు నడుస్తాడు. అంతా నిశ్శబ్దం.]
- శం** : (చేతిగడియారం చూచుకొని) ఇంకారాలేదు రామం, రామం.
- దైర** : (అందిస్తూ)-ఎంతపని...
- శం** : (అందుకొని)- ఎంతపని చేసావు! - కాదు, నాచేత ఎంతపని చేయించావు!
- దైర** : కాంతి...
- శం** : కాంతి. కాంతి!-దురం అయిపోయింది!-ఆ-ఆ-పని-నే నే చేసానా?!
- దైర** : ఈ చేతుల్లో...
- శం** : ఈ చేతులతో నేనే చేసానా? ఏ విధంగానూ అనుమానించ లేని కాంతిని-కాంతిని చంపి-ఇంకా నేను బ్రతికే వున్నాను.
- దైర** : (పాడు) స్వప్నంలో నూర్న శం యర్థంలో కొత్తరకం మూల విరాట్ నాలకం కాలంలో లోలకం-
- శం** : (తనలో)-ఎవడో-పాడే వాడికి-నాలానే జీవితోద్దేశ్యం అర్థం కావటం లేదు. (పాట వింటూంటాడు.)
- [ఉన్నట్టుండి కుడివైపునుంచి T నుంచి ఒక నాకరు కుట్టవాడు చాలా ఆతురతతో P దగ్గర ఉన్న దైరెక్కరు దగ్గరకు వచ్చి]
- నాకరు** : (చిన్నగా, భయంగా) సార్, సార్, మీ కోసం ఒక సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఇద్దరు పోలీసులు వచ్చారు!
- దైర** : (అశ్చర్యంగా) నా కోసమా? -సబ్ ఇన్స్పెక్టరు-
- నాకరు** : అవును సార్, అరుగో ఇక్కడికి వచ్చే పారు!
- [సబ్ ఇన్స్పెక్టరు, ఇద్దరు పోలీసులు T నుంచి ప్రవేశిస్తారు]
- రాజు** : (పాట) ఆ-ఆ-అలో ఆరాజకం అదిలోన అవివేకం-



దైర : (సబ్ ఇన్స్పెక్టరు దగ్గరకు వెళ్తూ)—ఏమిటండీ?

సబ్ : (గట్టిగా—అటు స్టేజిలో మైకులు ఉన్నాయనే సంగతి జ్ఞాపకం లేక) ఎవరండీ?—ఈ నాటకానికి దైర్యమైన సత్యాగ్రాహు—

దైర : ఓ, చిన్నగా (దగ్గరకు వచ్చి) నేనేనండీ. నేనే, ఏమన్నా—

సబ్ : (తన మామూలు ధోరణిలో బిగ్గరగా) మీరేనా ఈ నాటకం—

దైర : ఓ చిన్నగా! మైక్ లో అందరికీ వివరమంది, రాజా : (పాట) అంతులేని నాటకం అంకంలో ఆటంకం—

దైర : అదుగో—అప్పుడే “అంకంలో ఆటంకం”—

సబ్ : (కోపంగా) ఆటంకం!

దైర : అల్పేల్పే, నాటకం ఆంతరము వచ్చిందంటున్నా—

సబ్ : మీ నాటకంలో వేదం వేసే శంకరబాబు గారు ఎక్కడున్నారు?

దైర : ఎందుకు?

సబ్ : ఎక్కడున్నారండీ? వారిని పిలిపించండి, పనుంది.

దైర : ఆ!

సబ్ : అవును.

దైర : అదెలాగండీ? నాటకం అంత్యఘట్టంలో—

సబ్ : అంత్యఘట్టం అయితే మాకేమండీ!

దైర : ఓ, చిన్నగా? (ఒకరినొకరు తేరిపార చూచుకుంటారు). (ఆతురతతో) ఏవండీ, మరెం ప్రమాదం—

సబ్ : బయటకు పిలిపించండి—

దైర : ఆ!

రాజా : [పాట] విశ్వేంద్రుల బంచులకు బాట విజ్ఞానుల భజన పాట—

దైర : రంగయ్య! రంగయ్య! మరి ఎలాచేస్తాం, ఉన్నట్టుండి కారణం లేకుండా ఆతిసు ఇలా వచ్చేస్తే—

సబ్ : కారణం లేకుండా ఏమిటి?

దైర : ప్రేక్షకుల కండి! వారికి కారణం ఎలా తెలుస్తుంది? ఏం, రంగయ్య! ఈవిషయం ప్రేక్షకుల కేమాత్రం తెలియకుండా అంతా

నాటకంలోలాగే, నువ్వు - రంగయ్య - నువ్వు, స్టేజిలోకి బోయినట్టు బోయి—

రంగ : ఇప్పుడు నా ‘ఎన్ ట్రైన్స్’ కాజే - అతని ‘స్పీచ్’ ఒకటైంది.

సబ్ : ఇదుగో, మీరు చెయ్యకపోతే, మేమే—

దైర : ఒద్దండి, ఒద్దండి. రంగయ్య, ఏలాగో ఓలాగు, నీదే ‘ఎన్ ట్రైన్స్’ అని పిచ్చు, మాటలమధ్యలో చిన్నగా, శంకరబాబుకు ఈసంగతి చెప్పేయి. త్వరగా—

రంగ : నాటకం ఎలా తయారవుతుందో, అంత్యఘట్టం!

[స్టేజిలోకి వెళ్ళినట్టుగా P నుంచి R వైపుకు వెళ్తాడు.]

రాజా : (పాట) భవిష్యత్తు లేనిచోట భావకవుల గారిమాట—

[రంగయ్య ప్రవేశించగా నే అటు దగ్గర నిలబడి పాడుతున్న రాజుకు ఏం అర్థం కావటంలేదు. రంగయ్య ఎందుకు ప్రవేశించాడా అని శంకరబాబుకు కూడా అర్థంకాక పోయినా, తన మానసిక స్థితిలో ఇదిఏమి అతనికి తట్టడం లేదు.]

శం : [రంగయ్యను, అంటే నాటకంలో “రాము”ను చూచి లేస్తూ] ఎవరు? రాము! ఆ, రాము, నిన్ను సరించే ఆలోచిస్తున్నా. [రేడియోను ఆపేస్తాడు. రాజా పాట నిలిపేస్తాడు.]

రంగ : నన్ను సరించా?

శం : అవును నిన్ను సరించి ఆలోచిస్తూ పిచ్చి వానిలా ఆ రేడియో వెయ్యగానే నాలాంటి పిచ్చివాడు నా భావాలే పాడుతున్నాడు. లోకం అంతా పిచ్చి, ఇదే వశేషము, అర్రోజు నేను కాంతిని—

రంగ : బాబు! అంతా మరచిపో, హృదయంలో కాంతాన్ని—

శం : (తనలో నవ్వుకుంటూ) కాంతాన్ని!— కాంతి చనిపోయింది. నీకు తెలిదు కాబోలు—

రంగ : అంతా తెలిసింది. (దగ్గరకువచ్చి) మరచిపో— బాబు—(అని దగ్గరకువెళ్ళి భుజంమీద చెయ్యి వేసి M దగ్గర ప్రేక్షకులకు తెలియకుండా,

## అం త్య ఘ ట్టం

(మనకందరికి బాగానే కనబడేటట్లు, కూన్యంగా మానువ్వ కంకరబాబు చెవిలో పోలిసులు వచ్చినదంకరి ఊరుతాడు.)

శం : [ఆశ్చర్యంగా] ఆ!— (చిన్నగా అయోమయంగా P వైపుకు నడుస్తాడు.)

రంక : [నటన అనిపిస్తూ]—బాబూ! ఎక్కడికి? ఆవేశం వద్దు—

[కంకరబాబు P దగ్గరకు వచ్చేస్తాడు. చేసేది లేక రంకయ్య వర్షిమీద కూర్చొని మళ్ళీ రేడియో 'ఆఫ్' చేస్తాడు.]

రాజా : [పాట]

సర్వస్థల కలం అటూ  
సామాన్యల బలం ఇటూ

శం : (చిన్నగా) పిలిచారా?

సభ : మీరేనా కంకరబాబు?

శం : అవును.

సభ : మిమ్మల్ని అరెస్టుచేస్తున్నాం.

దైర : (అదిరిపడి) ఆ!—అరెస్టా!

సభ : మీమీద నేరం—

శం : తెలుసు. (కూన్యంగా, విమోచనంగా పైకి చూస్తాడు.)

దైర : ఏమిటి, కంకరబాబు!—ఏమిటి దంతా?

సభ : మూడు సంవత్సరాల వెనుక మీరు మీ భార్యను ఖానీచేశారు!

దైర : ఆ!

సభ : అప్పుడు మీ పేరు సురేష్. ఖానీ చేసింది మీరని పోలిసులకు తెలియగానే వారికి చిక్కకుండా పారిపోయాడు. అప్పట్నుంచీ మిమ్మల్ని వెంటాడుతూ—

శం : ఇన్ స్పెక్టరుగారూ! ఈ మూడుసంవత్సరాలలో మనిషి మారటానికి ఏలేదా?

సభ : (ఆ మాటలు చెవి కెక్కించుకొక)—అప్పుట్నుంచీ మిమ్మల్ని వెంటాడుతూ ఈరోజుకు ఆ సురేష్, కంకరబాబు పేరుతో ఈ “అంత్య ఘట్టం”లో నటించే మీరు—ఒక్కరే అనే తార్కాణాలు దొరికాయి.

శం : నాదొక్కమాట! (చిన్నగా) మీరే శిశు అయినా విధించుకోవచ్చు. కానీ, చేసిన పనికి ప్రాయశ్చిత్తిం ఎప్పుడో అనుభవించాను. జీవించి, పరితపించి, కుళ్ళిపోవడం! ఇంకా—

దైర : కంకరబాబు!

శం : తమిందండి. దైరక్షరుగారు, నాకెందుకో అనిపించింది ఈరోజు అంత్యఘట్టం అని! వెళ్ళకతప్పదు. మరొక్క తుణుం నాలానేనే కుమిలిపోయి బాధపడలేను! (సభ ఇన్ స్పెక్టరుతో)—మీ ఇష్టం!

దైర : కంకరబాబు, నాటకం సంగతి! ఇక నన్ను ప్రతకనియ్యరు. యిదే—యింక కొన్ని తుణాలు—అంత్యఘట్టం—

శం : అంత్యఘట్టం?

సభ : ఏం? ఎక్కడికీ పారిపోవడావదానికి వీలుండదురండి. అంతా బంధోబస్థులచేపాం.

శం : ఇక పారిపోవాలనిలేదురండి.

దైర : ((ప్రాధేయపడ్తూ) కంకరబాబు!— ఏనో విధంగా ఈ అంకం పూర్తిచేసి నన్ను కాపాడండి!—ఇదంతా ఎందుకో అయోమయంగా ఉంది.

శం : .....

సభ : ఏమిటి ఆలస్యం?

దైర : కంకర బాబు!

రాజా : [పాట]—

ఆర్థ్యాటపు ఆటుపోటు,  
అటా ఇటా వేశ్యేదెటు?

[ఈ ఆఖరు చరణం 'అటా ఇటా వేశ్యేదెటు' పలుమారు పోనపోన త్వర త్వరగా పాడటం మూలాన, అప్పటిప్పటికీ ఒక మానసిక స్థితిలో ఉన్న కంకరబాబులో ముంతో సందలనం కలిగిస్తుంది. అతని కేవల ఆర్థంకాదు. పాట చరణం సాగుతూనే ఉంటుంది]

శం : (ఇక ఆపుకోలేక, ఆరుస్తూ)—అపండి!, ఆ పాట!

[అంటూ నేటిలోకి పరుగెత్తి రేడియో 'ఆఫ్' చేస్తాడు. రాజా వెంటనే పాట నిలిపేస్తాడు. సభ ఇన్ స్పెక్టరుకు కంకరబాబు ఉన్నట్టుండి వెళ్ళడం అనుకోకుండా జరిగింది. తను వెంటాడబోయే బప్పటికి అతన్ని దైరక్షరు వెనక్కులాగి బలవంతాన P దగ్గరనే ఒక వర్షిలో కూర్చోబెడతాడు.]

రం : విమిటి బాబు! - ఆనేకంతో ఎక్కడికో వెళ్ళిపోలే దినులుతో ప్రతిక్షణం యుగంగా గడిచా!

శం : అవును—(కూర్చుంటాడు.)

సబ్ : డైరెక్టరుగారూ—

డైర : కాస్త కనికరించండి. ఇది కానియ్యండి, మా కోసం, మా ప్రాణం కోసం!

సబ్ : మాకు టైము లేదండీ!

డైర : ఏ, చిన్నగా.

[సబ్ ఇన్స్పెక్టరు పట్ల కొఱుకుతాడు. అతను, ఇద్దరు పోలీసులు శంకరబాబు ప్రతి అడుగును తడకదృష్టితో చూస్తుంటారు.]

డైర : [నాటకం పుస్తకం త్వరగా తీసి, అందిస్తూ] బాబు, జరిగిపోయింది—

రంX (అందుకొని) - బాబు - జరిగిపోయింది ఏదో జరిగిపోయింది, మళ్ళి—

డైర దాన్ని జైప్టికి—

రంX దాన్ని జైప్టికి తెచ్చుకొని కుమిలిపామ్మని ఏ శాస్త్రం చెప్పింది?

డైర అవును

శం అ-వు-ను!

డైర నువ్వు-చెప్పింది నిజం.

శం నిజం! - అనమంటావా

డైర (దిగ్భ్రమమైంది చూస్తాడు)

శం ఏం?—“అవును, నిజం” అనమంటావా?

రం (ఏం చెప్పాలో అర్థంకాక) అ. మా నువ్వే నేరమూ చెయ్యలేదనుకో.

శం చేసి చెయ్యలేదని ఎలా అనుకోమంటావు? అంతా గాలిమాటలు. చెసింది జైప్టికి తెచ్చుకొని కుమిలిపామ్మని ఏ శాస్త్రం చెప్పిందిని అడిగావు. అడిగావా? కుమిలిపోవడా చెయ్యటానికి ఏకైకమార్గం ఏ శాస్త్రం చెప్పింది?

[డైరెక్టరుకు పూర్తిగా అశోచించింది. శంకరబాబు తన కిచ్చవచ్చినట్లు మాట్లాడు తున్నాడని తెలుసుకొని, పుస్తకం మూసి, అంతా మంచిగా కానీ అని కోరుతూ ఊరకే అతురతితో నిలబడతాడు.]

శం మరచిపోదాం అనుకున్నా లాభం లేదు. కానీ ప్రయత్నంమీద కొంత మరచి

పోయినా ఈ లోజు మళ్ళీ నా నేరం నా కళ్ళముందు బాకుల్లా వచ్చి నిలబడ్డాయి. నేరం చెయ్యలేదనుకొని సంతోషంగా మను కున్న “నన్ను” నేరస్థుణ్ణి చేసారు—

రంX : ఆ!

శం : చేసిన హత్య చేసాను. మరచి పామ్మం టావా? గతించింది జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని చేసిందానికి చింతిస్తే అదొక అనందం! అదొక తృప్తి! పరితపించడం కాంతించడం కోసం. అందుకే పరితపిస్తున్నాను. కాంతి దొరుకుతుందని, కాంతి—

[చిన్నగా దూరం దగ్గరకు వెళ్ళి కత్తి తీస్తాడు. సబ్ ఇన్స్పెక్టరుకు దినులు పుడు కుంది. డైరెక్టరు భయాన్ని అనుచుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.]

శం : ఇదుగో, దిన్ని చూచినప్పుడల్లా ఇందులో ఊడానికి ఒక ప్రతిబింబం అవువచ్చుంది. భయం అంటావా? నేచెప్పేదంతా నాటకం లోని మోస్తరుగా వున్నదంటావా? అయితే నీ కర్థంకాలేదు. నాలో లేనకున్న భావాలలాంటివి. ఆఖరుసారి అవి ఇక్కడ చెబుదాం అనుకున్నా.

రం : బాబు!

శం : అవును—విను. (రంగయ్య లేవబోతుంటే) కూర్చో, ఎవ్వరూ లేవవద్దరేదు. కాంతి కోసం, నా మనశ్శాంతి కోసం! నేను చెప్ప వలసిన మాటలు సంతోషంగానే వివవచ్చు. (అగి) ఆలోచన కాంతి ఏకాంతంగా కూర్చుని ఉంది. అప్పటిదాకా నాకు కాంతిమీద అనూయ ఉండనే సంగతి నాకు తెలేదు. అసలు అందరి ఉద్దేశ్యం తెలుసా? నేను కాంతిని హత్యచేసింది అనుమానంతో అని అందరి అభిప్రాయం. “అనుమానంతో— ఛీ! ఛీ! అనుమానం, ధనాపేక్ష, స్వలాభం— ఇలాంటి కారణాలకు హత్యలు చేసేవాళ్ళు ఊద్రులు!—అది విజ్ఞాన సంపన్నులు,— ‘ఇంటలెక్చ్యుయల్స్’—చెయ్యవలసిన హత్య కాదు!—(విషాదంగా) ఈ భావాలు అప్పటివి! ఇప్పటివి కాదు!—నేను ‘చై’ కా

కోసం, సంఘంకోసం ఎలాంటి మాటలాడు తున్నప్పటికీ — నా హృదయాంతరంలో ఉన్న ఆవేశం వేరు. పైకి స్త్రీకి సమాన హక్కులు ఉండాలన్నా, లోపల మాత్రం నాకు కావలసింది నాకన్న మేధాశక్తిలో ప్రతిభలో తక్కువై నేనే ఎక్కువ అని నాకు తృప్తి కలిగించే స్త్రీ! నీతినియమాలను గురించి బాహ్యంగా నేను ఎన్ని స్వచ్ఛమైన విప్లవభావాలను వెల్లడించినా, మనస్సులో దాక్కున్నవన్నీ పుచ్చిపోయిన పాత ఉద్దేశ్యాల్లే. ఒక్క ముక్కలో—పైకి మేధావీలా అనుపదాలన్నా, లోపల అజ్ఞానంతో నిండిన బూటక వ్యాపారస్తుణ్ణి. ఈ సంగతి ఇప్పుడు తెలుసు కానీ—అప్పుడు — కాంతికి ఉన్న స్వేచ్ఛ, కాంతి విజ్ఞానం, కాంతి చూపిన అధికారం, కాంతి అందుకున్న శిఖరం— చూస్తూ, దాన్ని చూసి మరిసిపోవడం పోనిచ్చి, అనూయపడ్డా. ప్రక్కనే నా చిన్న ఆకారం అద్దంలో చూచుకున్నట్టు కనబడేటప్పటికీ కృంగిపోయా. గాయపడ్డా. మనస్సులో ఎక్కడలేని రోమం వచ్చింది!

మానవజైం!—నేను తక్కువ, కాంతి ఎక్కువ అని చెప్పకోటానికి నోరు ఆపలేదు, మనస్సురాలేదు—సరికదా!—నాదే అగ్రస్థానం అనిపించాలని—ఆవేశం నాలో నిండింది. నాలో చలకే గే ఈ ఆట పోటు లేని కాంతికి తెలియవు!

[సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఎందుకో చిరునవ్వు నవ్వాడు]  
నాకు కాంతిమీద ప్రబలద్వేషం బయలు దేరింది. దాంతో కాంతి అంటే భయం!— అందుమీద నేను జీవించాలంటే కాంతి ఉండ కూడదనే నెప్పరాని మనోవికారం. ఆ రోజు కాంతి వదిలెలు భయానకంగా అనుపడింది. ఎందుకో, చెప్పలేను. అది నా మనోవికారం కావచ్చు. కాని అలా అనుపడింది సత్యం. ఆఖరుకు అడగవలసిన ప్రశ్న కాంతిని అడిగాను. “నీకు జీవించాలని ఇష్టం ఉందా?” అని. పెద్ద ప్రశ్న!—(ఆగి) ఏం చెప్తుంది?—

“ఉండకపోలే మనవులమా?—కాకులం అంది. ఆ!—నా ప్రశ్నతో నన్నే సుడి గుండంలో తోసింది. హృదయాంతరంలో కూరుకున్నరోమం ఒక్కసారి పైకి ఉలికి నా కళ్లు తిరిగినై.

ఆతరువాత ఏమైందో నాకు తెలీదు. అంతా తెలకప్పినట్టుగా తోచింది. ఏదో ఒక గడ్డద స్వరం... ఏదో అరుపు, ఏదో ఆపలేని సంచలనం లేకులాని కళ్లు తెరచి చూచే టప్పటికి నా ముందు కాంతి లేదు. కాంతికి బదులు, ప్రజ్ఞ, మేధాశక్తి—అధికారంగల కాంతికి బదులు—స్వారంత్రింపాయి, శక్తికేక నిర్జీవంగా పడున్న కాంతి భౌతికజేహం నేలమీద పడుంది. కాంతి!— కాంతి!!

[ప్రాఫామీద కూలబడ్డాడు. సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఒక్క అడుగు ముందుకు వేస్తాడు. కాని డైరెక్టు ఆతన్ని వెనక్కు లాగుతాడు.]

కం : అది నే చేసిన తప్పు. అంతా మరచిపోదాం అనుకున్నా. కాంతిని మరచిపోయి కాంతి సంపాదించడం! ఎలా సాధ్యం? ఇప్పుడు నా భావాలు వేరు!—మనీషిని చూరాను. అనుభవం సంపాదించి విజ్ఞానం కన్న ముఖ్యమైన జ్ఞానంవల్ల తప్పును మనస్సులో అంతర్భాగానికి పెట్టి మంచుగా జీవిస్తున్నా. కానీ—

రం : కానీ—

రం : కానీ—చెడుగా ఉన్నప్పుడు నేరస్తుణ్ణి పట్టుకొని బాగు చెయ్యలేని పోలీసులు బాగుపడ్డ తరువాత పట్టుకోటానికి వచ్చారు! [సబ్ ఇన్స్పెక్టరు కళ్లెత్తి చేస్తాడు] బయటనే ఉన్నాడు! నేనిప్పుడు బాగుపడనంటే ఒప్పుకోరు. నన్ను ఖైదచేసి మళ్ళీ రాలి గుండె వాణ్ణిగా చెయ్యటమే వాళ్ళ ప్రస్తుత ధర్మం. లేను,—మళ్ళీ దుర్మార్గానికి వెళ్ళలేను. తెలిసి—తెలిసి— వెళ్ళలేను. వెళ్ళను! జీవించి కాంతిని సంపాదించలేను. అందుకని— ఇక ఒకటే మార్గం, ఒక్కటే, ఒక్కటే—

రం : బాబూ!

కం : (కత్తిని ఝులిపించి) నన్నెవ్వరూ అడ్డుపెట్టకండి!

రంగ : బాబూ!  
 శం : ఇది వాస్తవతంత్ర్యం. వాణివిశం! వాణిసం  
 వాణిశం!— వాణి!— వాణి!!  
 [రంగయ్య శంకరంబాబును గట్టిగా పట్టుకుంటాడు]  
 రంగ : వద్దు, వద్దు—  
 డైర : [భయం, ఆవేశంతో] ఆ!  
 శంక : వదలండి—  
 సత్ : [డైరెక్టరును వదిలించుకుని, ఆవేశంతో  
 విజృంభిస్తూ]— ఆగండి;— ఆగండి!—  
 [వేజిలోకి దూకుతాడు: ఇద్దరు పోలీసులు  
 కూడా దూకి పొరుగుకోణంలో శంకర  
 బాబును గట్టిగా పట్టుకుంటాడు.]  
 శం : [విదిలించుకోవటానికి అన్నివిధాలా ప్రయత్నిస్తూ]—వదిలి పెట్టండి, నన్ను వదిలి  
 పెట్టండి— వాణిశం!— వాణి!— వాణి!—  
 కాన్యానికి; స్వార్థంత్ర్యం ఇవ్వండి!  
 స్వార్థంత్ర్యం— వాణిశం!—  
 [శంకరబాబు ఆరుస్తుంటే ఇద్దరు పోలీసులు  
 అతన్ని పట్టుకొని R నుండి P కి, అక్కడ  
 నుంచి T ద్వారా తీసుకొని వెళ్ళిపోతారు.  
 పోలీసులు P చేరగానే డైరెక్టరు ఆవేశంతో  
 చేసిన సంజ్ఞప్రకారం, రాజు C<sub>2</sub> అనే కర్నన్  
 వేసేస్తాడు. పంటనే ఆవెనుకనుంచి ఉత్సాహ  
 పూరితంగా చప్పట్లుబినిపించుతాయి. చప్పట్ల  
 మధ్యలో “శంకరబాబు స్టేజిమీదకురావాలి”  
 అనే ఆరుపులు విసబడతాయి. శంకరబాబు  
 పోతూపోతూ ఈమాట విని విమోచనంగా చిరు  
 నవ్వు నవ్వి వెళ్ళిపోతాడు.]  
 రాజు : [అర్థంకాక, డైరెక్టరుదగ్గరకు పరుగెత్తాడు]  
 డైరెక్టరుగారు! ఏమిటిదంతా! పోలీసులు—  
 డైర : అవును! శంకరబాబును అగ్రస్తుచేసారు.  
 రం : చూచారా?— పాపం!— జనం, ఇదింతా  
 నాటకమే అనుకుంటున్నారు.

రాజు : అబ్బా!  
 డైర : ఎందుకునుకోరు?— పాపం! శంకరబాబు  
 కథ, నాటకంలో తనువేనే ప్రకటన అంతా  
 ఒకటే అయింది. అందుకే శంకరబాబు తన  
 కథ చెప్పినా,— అది నాటకానికి, తనకు  
 అంత్యఘట్టం అయింది. (ఆగి, ఆలోచించి)  
 ఇప్పుడర్థం అయింది!  
 రాజు : ఏమిటి?  
 డైర : శంకరబాబు చెప్పిన అంత్యఘట్ట స్క్రీన్—  
 నాటకంలో వాస్తవికత అనిపించుకుంటుందా?  
 కానీ వనకు తెలుసుగా—  
 అది అక్షరాలా వాస్తవమని!  
 రాజు : అవును, అయితే.  
 డైర : అయితే, ఇంతే!— మనకింకా నాటకంలో  
 వాస్తవికత అంటే ఏమిటో అర్థంకావడం—  
 రాజు : ఏమిటో,—మరి జనం అర్థంకావడంలేదని  
 శంకరబాబును—  
 రం : నటించిన!  
 రాజు : ఆ— శంకరబాబును చూడాలని గోలపెట్టు  
 న్నారు. ఏం చేద్దాం?  
 డైర : ఇంకా తప్పట్లు కొద్దూనే ఉన్నారు.  
 రాజు!— నిజం చెప్పక తప్పదు. ఈసంగతి  
 మైక్లో చెప్పావా?  
 [రాజు తల ఊపి, చిన్నగా మైక్ దగ్గరకు  
 వెళ్ళి అంకం ప్రారంభంలో ఎలా నిలబడ్డాడో  
 అదేవిధముగా నిలబడి మాటలాడుతాడు.  
 లోపల నుంచి చప్పట్లు కొట్టూనే  
 ఉన్నాయి.]  
 రాజు : మహాశయ్యారా— [ఇంకా చప్పట్లు]—  
 మ-హ-శ-య్య-ల-రా [చప్పట్లు తగ్గిపోతాయి]  
 ఒక చిన్న మనవి! ఈరోజు అంత్య  
 ఘట్టంలో—[వాక్యం మొదలుపెట్టేటప్పటికి  
 ముందు తెర లాగబడి, రాజు మాట్లాడుతుంటే  
 నెమ్మదిగా మూసుకుంటుంది.]

# ఉలూచి: వరూధిని

శ్రీమతి వి. రాజేశ్వరి

మన ప్రబంధ నాయకలలో కలభాషిణిని విడిచి చూచినచో జపత్వ స్వరూపేని కదలికగల యువకులలో చెప్పకోదగినవారు ఉలూచి వరూధినులు మాత్రమే అని సాహసించి చెప్పవచ్చును. ఇద్దరికిద్దరు ముగ్ధమోహన మూర్ఖులు. తరతమ పరీక్షకు గడిగినచో ఈ యిరిపురిలో నెవరు మిన్నయో ఎంచి చెప్పట కష్టము. వారు శృంగారమున కొంత పరస్పరమో ఆదర్శ ప్రణయమున కంత అధిగతరలు. శృంగారమునకును, ప్రణయమునకును కొంత భేదమున్నది. కాని శృంగారము లేనిదే ప్రణయముండును. ప్రణయమున శృంగారముండును. ఒకవేళ ప్రణయరహితమైన శృంగారమున్నచో అదికామోదకమే యనిపించుకొనునగాని శృంగారమునిపించుకొనదు. అట్లయిన ఆ రెండిటికి భేద మేమని యడుగవచ్చును. శారీరకమైన వాంఛలో నెక్కువపాలు శృంగారమునను, హృదయగ్రంథల స్పందనములలో నెక్కువపాలు ప్రణయమునను అధికము. అట్లని శృంగారములో హృదయ స్పందనమే యుండదనిగాని, ప్రణయములో శారీరక వాంఛ అసలే లేదనిగాని ఆర్థము సేయరాదు. ఇట్టిచోట్ల అన్యతర ప్రాధాన్యమునుబట్టి విషయ నిర్ణయము జరుగును.

ఉలూచి వరూధినులకు కావలసినంత భేదమున్నను విడియో అన్యక్రమకు సామ్యరీతియు భాసిల్లకమానదు. అది కొంతవరకు మాత్రమే.

ఇద్దరును 'తనంత తావలని వచ్చి' వారి వర్ణమునకు చెందినవారే. వరూధిని తనప్రాధిని తాగురింపలేని ముద్దరాలు. ఉలూచి ప్రాథ భావాచ్యాదితయైన ముగ్ధ. ఆమె నాగవాసపు నాగరికత తెరిగిన నాకమ్మగీశ్వర. ఈమె నాగలోకపు నాజాకుల మేల్పంఠి. వరూధిని గానము రహితుడై రాల్లరగించునది. ఉలూచి స్వర్గాధిదేవత. ఆమె సౌందర్యరసపిపాసిని. ఈమె సౌందర్యరసాస్వాదిని.

వరూధిని తలవని తలంపుగా ప్రవరుని చూచినది. ఉలూచి తలచి తలచి క్రీడిని తటాలున చూచినది. ఏమైనను ఆకస్మికమైన ప్రియాగమనములు ఇరువురకును ఆచ్చెరువు పుట్టించు ఘట్టములే.

అబ్బురపాటుతో నయనాంబుజములు వికస్థిల కోరిక లుప్పరిల్లి మకరాంక కళాంకమనోజ్ఞమూర్తిని ప్రవరునిచూచి జయంత వసంతులతో సరికూచుకొనినది వరూధిని. రాచతీవికల రాజశేఖరుని జూచి రసోచితముగ తలయూచినది ఉలూచి. వరూధిని చూచిన రూపమును హృదయమున చిత్రించుకొనినది. ఉలూచి చిత్రించుకొనిన రూపమును చూచి మురిసినది. "ఏలని బంటుగా మరుం డక్క గొనంగరాదె యుకటా!" అని యామె యువ్వొక్కిరిసినది. అకటా నన్నిరతేలుకొనునాయని ఉలూచి సందేహించినది. ఆ భావనలో బాహ్యరముగ నెంత సామ్యమున్నదో అంతరముగ నంత భేదమున్నది.

వరూధినికి ప్రవరునిపై దృఢమైన నమ్మకము. అసలామెకు నాయకునిపై మొదట సంజ్ఞామేలేదు. తన్నేలుకొనిక మానడనుకొన్నది. అంత నిబ్బరపడినది కావున నే సిగ్గుచే యుళంయుళెత్తుటక నూచితవేగ పదారవిందయై పూచిన పోకమానుకడ నాజాకుగ నొత్తిగిరి దాగుకొనినది. ప్రియుడు పలుకరింపకపోవడను నమ్మకముతో. కాని అత డట్లు పలుకరింపలేదు, సరిగదా "పురంబుజేర తెరువెద్ది.....శభంబు నీకనున" అని నాడు. సరసతా కూన్యమైన ఆ మాటలో వరూధినిలేని భావము నూహించుకొనినది. "అంత మనోహరాంగుడెంతయో కోమల హృదయుడై యుండవలయును, ఈ తెరువకునుటలో బహుళి: "అర్థార్థం సంగ్రహిత వాచ్యస్య" యేదైన నున్నదేమో అనుకొని కాబోలు 'ఏకాంతమునందు నున్న జవరాండ్రను ఏదో యొక నెపవిడి పలుకరించుటగాని లేనితో వచ్చిన త్రోవ

తెలియకపోదు.' అన్నది. బెండువంటి ఆతని మాటకు పండువంటి సమాధానమిది. ఏమైన నేమికడకడిదివాంధ మునకు వెలుగైనది.

'ఇంతలు కన్నులుండ తెరువెవ్వరి వేడెదు?' ఎంత అందమైన కన్నులు అనలేక వ్యాజస్తతిగా రూపమును మెచ్చితి నన్నది. తెరువెవ్వరి వేడెదు (విరుపహతి స్థల మున) ఎవ్వరును తెరువు చెప్పవారులేరు. నీకు తెరువు చెప్పి (నేను కొదు) ఎవరైనను చేతులార బయటికి పంపుకొందురా యనుభావము ధ్వన్యత్యక్తము.

ఇల్లు-ఇల్లలు-అన్నలు-సమిధలు అరణులు ఏమే మియో ఏ కరువు పెట్టివాడు భూసురోత్తముడు. ఆ మాటలు విన్న వరూధిని యశాసౌధము సగమునకు పయిగా కూలిపోయినది. పోవుటయేలే ? ఈ రత్నకంద కములు, ఈల తానికుంజములు, ఈ నందన చందనోత్క రము సరిరాకపోయేనా ? అని యుద్దీపవాదులను భంగ్యంతరముగా పరీక్షింపుచున్నది ఆలంబనములో లోపము పెరుగని అమాయకురాలు. కొంతసేపటికి విడుచు మవగతమైనది. పూచిన సంపెంగ పాలుపు మధకరాంగలకువలె ఎందుల కట్టి ! ఈతని కింత చక్కదనము అని ఆ రూపము అస్థాన పతితమైనట్లు చింతించినది.

వాదన వేదాంతమునకు త్రోవడినది. మీసాలపై లేనియలనినా దాతెను—'సందో'బ్రహ్మ' అన్న దామె. ఇటు ప్రాంచద్భూషణములలో పొంగారిన తినువుజాడ—అటు ఓరమోము. ఆమె అరమోద్యుక్తను దోయిలో పారవశ్య విధ్రమము నందినది. అతికు కనులుమూసి 'హా ! స్వాహావహువల్లభా !' యని అదృశ్యుడైపోయినాడు.

ఉలూచి మొదటినుండియు నామకని కింకించుచునే యున్నది. కాని ఇప్పట్లనే క్రిశీతీతే వేరు మాట వరుసకు వ్రతమని వాదించినను వాదనలో ఓంకము సడలనీక ప్రియురాలి ఆ వేదనకు కనులార చూచి మన సార ఆనందించినవాడు. అప్పటికే ఉలూచి చాల విన్నవోయినది. అంకి లెగిన ప్రియుడు రాచపాలుపు తొలుకొడ మదన తంత్రజ్ఞుడై అనునయించినాడు.

ఈ ఘట్టము ఉలూచి ఆనందమునకు ఎత్తిన పతాక. ఆ ఘట్టము వరూధిని దుఃఖమునకు దింపిన గాలుము, ఈ స్థితిలో ఉలూచి వరూధినుల కేటి

సామ్యము ? ఆమె సానందభాష్య. ఈమె నిరాశాం దోలితభాష్య. ఆమె నవరీంచుకొనిన వీగపరికినది. ఈమె అమయ్యకొన్న వీగతంత్రువు విగిడి తెగినది. ఆ నాదము పంచమము, ఈ నాదము సప్తమము. ఉలూచి బ్రతుకు అందుకొన్న ఆరని నీరాజనము. వరూధిని బ్రతుకు కూన్యగేహమున కెత్తిన దీప్తిక. ఆమె నాగ కాంత యయ్యు ఆనందములో నమరత్నముగాంచినది. ఈమె దేవకాంతయయ్యు దుఃఖములో మర్త్యభ్రామ లనే మెచ్చుకొనినది. ఇంత యేల, ఉలూచి చావులేని బ్రతుకు కొరినది. వరూధిని చావులేక బ్రతికినది. ఇంత వరకే ఆ యిరువురి నాయకలకు భిన్నత్వములో నేక త్వము. తిరువార నాయా ఘట్టముల ఎత్తుగడలు ఉత్తర దక్షిణ ప్రవమలు

కవితాపితామహుడు నిజముగ నార్ద్రకవి. ఆముష్మికమునకు అగ్గులేని ఐహిక చింతనము కలవాడు. ఆర్ద్రకవులనగా కేవలము ఋషి కవులనియే కాదు. ఆ సంప్రదాయము ననుసరించినవారందరు ఆర్ద్రకవులే యగుదురు. చేమకూర లౌకిక కవి. అనుభవ శృంగార రసా స్వాద్యులైన నాయకరాజుల భావములను పుషికి పుచ్చుకొన్నవాడు. కవిత్వమందు ఆర్ద్రత్య లౌకికత్వ ములపట్ల కవికుల గురువగు కాలిదాసునకును రాజ కవి యగు నన్నెచోడునకును ఏ వ్యత్యాసమున్నదో కవితా పితామహునకును చేమకూరకవికిని ఆ వ్యత్యాసమే యున్నది.

పెద్దన్న పేరు కృష్ణరాయల కీర్తిగ్రవమునకు పెట్టిన కల్యాణ కింకిణి. చేమకూర కవిత్వము రఘునాథుని సభాంగణమున విజృంభించిన సరస్వతీ మధుర మంజీర శింజితము. అల్లసానివారి కవిత్వము రాయల మౌళిక రహస్య సందేశము నందుకొన్నచో చేమకూర కవిత్వము ఊహయుగపు చిహ్నములను కొంతలోకొంత వరకు అరికట్టగలిగిన క్రిరామ రక్షి.

మను చరిత్రమున మాయాప్రవరని నూట మనకు వద్దు. ఇంతకు ఎటనో చివరతప్ప వరూధినికి మాత్ర ముతిడు నిజమైనవాడే.

స్వార్థోచిత మనుసంభవములో అననురూపము లైనవాటికి సంఘటనము ఘటించి అందేది జయించునా యను నాకురత రేకెత్తించినాడు కవి. ఔర్పు క్యము అద్భుతముగ పోషింపబడినది. బలియములైన

కాంత శృంగారములకు శేర్పడిన వైరుధ్యము అద్దానికీ ఆట పట్టా. కాంతము రసమగునాయను నాలంకారిక ప్రకాండుల బొగాములను అటుంచి అద్దానిని రస శ్రేణిలో చేర్చి చూచినచో నిజమునకు శృంగార మతో కాంత రసమునకు వైరుధ్యమే కన్పట్టదు. అట్లని వానికి జన్య జనక సంబంధమును లేదు. కాని ఒక రస మునకు శేరోకటి ప్రతిద్వంద్వక శోరి నిలుపుటచేత విరోధము భాసిల్లి ఆ వైరుధ్యపు బంధము విగిసిపోయినది. ఆ పోరాటమునకు వరూధిని ప్రవరులు కథానాయికా నాయకులు. ఆజరామర శృంగార వాహినయైన నిర్జర వసవును శృంగారమునకై వీర్చి కూర్చుకొనినాడు కవి. పుషపి వేల్పులను నింగికి నేత్రగల్గు పరమ నిష్టాగరిష్ఠుడైన భూసురోత్తమునకు కాంతరసరూపము నిచ్చి శృంగారమునకు ప్రతిద్వంద్వక నిలిపినాడు. ఆనాయికా నాయకులలో నొకరితోక్క దీర్చి యొకరిని విషమలు ధర్మముగాను. కాంతీంచుట వరూధిని కెంత సహ జమో కాదనుట ప్రవరునకు అంత ధర్మము. ఆమె రిసైక జీవన. అతడు ధర్మైకబద్ధుడు. ఒప్పించినగాని నాయకకు తప్పిలేదు, తిప్పించినగాని నాయకునకు ముక్తిలేదు. ఇది గ్రంథపు పెత్తు గడలోనే ఇమిడి పోయిన గడ్డు సమస్య. తత్పరిష్కారముపట్ల రసాంతర ముచే రసమును కథాంతరముచే కథను పొడిగించి వైరు ధ్యమును తొలగించినాడు కవి. కావుననే కావ్యము స్వయం సంపూర్ణమైనది.

విజయవిలాసము అట్టి సమస్యలకు తావీయలేదు. అంగిరస మగు శృంగారము సహజముగపొంగి మూడు పాయలై (మువ్వురు నాయికలు) ఒడిగుడుకులు లేని యాయలలో నిమ్నాభి ముఖముగ ప్రవహించినది. వీరాగ్రేసరుడైన నాయకుడు శృంగారమునకు ఓటమి పాటు ఎరుగనివాడే. మర్త్యభామినుల విలాస వైఖరులు, జీవకాంతల శోభన కాంతి వైభవములు నాగకాంతల నాజాకులు తమకంబుపెల్ల దీపాదగ నాస్పాదించిన ఆతి రసికుడు. అట్లని స్త్రీలోలుకు గాదు. ఊర్వశి నే ఒకప్పుడు కాదనినాడు, ఇప్పుట్లన

క్రీడినిగూర్చి ఒక్కచూటలో చెప్పవలయునన్న రసికత యందు ఆతిని జ్ఞానము నాయికల శృంగార భంగిమల వైవిధ్యమును ఊహముట్టుగ గ్రహింప గల్గినదనవలయును. ఉలూచిని చూచిచూచి మోహించినాడు. చిత్రాం గదనుచూచి చలించినాడు. సుభద్రయందు లగ్న మునకున్నదై నిలిచిపోయినాడు. పాంచాలిని లాలించి పాలించుకొనినాడు.

వరూధిని ప్రవరుల సమాగమోదేశము సామాన్య మయినదికాదు. ఘనమైన యొక ప్రయోజనాంతరము గలది. కవితాపితామహుడు నిర్మించిన కాంతా సమ్యుతముల నిరసగుళికకు పునాది బ్రహ్మాండమైన ధర్మప్రబోధము. అంతియే గాదు; అయ్యది బ్రాహ్మణ భేజముచే పునీతమై జీవితా స్పర్శలన యుగయుగ ములకు గ్రువతారగా నిలచిపోయిన ధర్మశాస్త్రైక ర్త మనువు జననమునకు ఆకరమైనది. ప్రవరుడు మాయా ప్రవరుడందులేమో. శిశువులు నూటికి డెబ్బది పాళ్ళు మాతృభావననే పుడికి పుచ్చుకొందురని పెద్ద లందురు. ఆదృష్టితో చూచినచో నాటి వరూధిని హృదయమును పాలించువాడు వివిధాస్వరనిర్మల ధర్మ కర్త, భాషాపరశేషభోగి, అంబురుహగర్భకులా భరణుడు అగు ప్రవరాఖ్యుడే. ఇక మిగిలిన ముప్పది పాళ్ళకు పోనియ్య ప్రవరాఖ్యుడే ఎక్కుకొందము. అతడు మాత్రము సామాన్యుడా! ఆమూర్తి ప్రవరుని ఆభాసమే. జన్మచే గాంధర్వాంశ నిండుగ గలవాడు. వరూధినియందు పరిపూర్ణానురక్తుడైయున్నవాడు. శాంబరీవరప్రసాదోపజీవి. ఈశక్తులన్నిటి సమాహార రూపమే మనువు.

ఉలూచీధనంజయుల సమాగమోదేశ మట్టిది గాదు. అందు రసికులైన నాయికా నాయకులకు హతాశ్చింతఘటనము. నాయిక యుబలాటమునకు విన్నె డెచ్చు నాయకుని మురిపెము మాత్రమే యిందు చెప్పకొందగది. తత్ఫలితము గాజన్మించిన ఇలావంతుడు ఉండవలసినవాడేగాని యుండక తీరనివాడు కాదు.



# విశ్వదాత సంస్కృతి

శ్రీ సి. నారాయణ రెడ్డి

ఓ విశ్వదాత! ఒహో యశస్సాత! నీ  
అమృతస్మృతికి అక్షరాంజలి నివేదించు.

నినగాక మొన్న మొల్చిన నేను నీ చిరం  
తనమూర్తినే వృత్తమన గాన మొనరించు.

నేడు హసించి మర్నాడు నాడెడు మల్లె  
పూలు నీ శాశ్వత యశోలాంఛనములవున ?

కాల్వారి పడినట్టి గగనధురి నీ మహా  
న్నతకీర్తిమూర్తికేగతిని ఉపమానమగు!

గాలితాకిడికి గగ్గోలువడు తెలిమబ్బు  
తున్న నీ స్థిరకీర్తితో నెటుల తులదూగు.

ఒకమారు నీ కళాత్మక ముఖము కన్పించ  
కలుష హృదయమైన కలశాభియైపోవు.

ఒకమారు ధ్యానముద్రకనున్న నిన్నెన్న  
లఘు చిత్తమైన కైలాసగిరియైపోవు.

కలుషిత జగత్తులో కాలూని ఆత్మను శి  
వాంకితము చేసితివి పంకాన పద్మమటు.

నీవు మణిముకురమవు! నీలోన మాతెన్న  
సాహితికి ఆత్మదర్శనము కల్గినదయ్యె!

## విశ్వదాత సంస్మృతి

నీ యెముక లేనట్టిచేయి ఎందరూ సర  
స్వతుల దరిజేర్చి శ్రీయుతుల చేసినదయ్య!

ప్రాపంచికవిభూతిగోబాటు నచ్చిదా  
నందానుభూతి పెంపొందజేసిన మునివి!

ఒకవంక నిగమనమ్ములుడవై వేర్వంక  
ఉష్వనత్యాగ్రహపుటుద్యమము నడిపితివి.

సతతలింగార్చనా సంతృప్తు డవుగాక  
నరుడె పరమేశుడని హరిజనుల చేరితివి!

ఎట నుంటివో నేను ఎటనుందు వా శివా  
నందలహరీ ఖేలన మరాళ రాజమవు!

ఏమందువో నేను ఏమందు వోంకార  
మంజుల క్రేంకారమయమయూరమవీపు!

# చాళుక్యులనాటి ఆంధ్రదేశము

శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి

వేంగిరాజ్యముని పిలువబడుచున్న ఆంధ్రదేశభాగము చాళుక్య రాజులలోని రెండవ పులికేళి క్రిందకు (క్రీ. శ. 618) ప్రాంతమున వచ్చియుండెను. \* ఈతని తమ్ముడగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడే దీనికి పాలకుడయ్యెను. అప్పటివరకు పాలించుచు వచ్చిన విష్ణుకుండిరాజు విక్రమేంద్రుడు హిందూమతాభిమానియై, శాద్దమతమును దేశములో ఊహించజేసినను, హుయన్ త్సాంగ్ వచ్చు వరకును అది కొంతవరకు వ్యాపించియుండెను. ధాన్య కలకమునున్న గుహాల్లనున్న శాద్దమతములను స్వాధీన పరచుకొని బ్రాహ్మణులచేతనే ఆమరేశ్వరాలయమును నిర్మించిరి. శాద్దశిల్పము లన్నియు పైకి కొనరాకుండ ప్రతిఘోటను పూడ్చివేయుచుండిరి. ఆ కాలములో ధూమినివర్తనాలను చేరిబనిభింపబడుచుండెను. రెండవ పులికేళి వేంగిదేశమున వేంగిరాష్ట్రము, కర్నూరాష్ట్రము మొదలగు రాష్ట్ర విభజనను మామూలుగానే నిలిపెను. ఈ వంశీయులు పరమభాగవతులనియు, పరమ బ్రహ్మణ్యులమనియు, కాశీవరప్రసాదులమనియు మహాసేన భిక్షులమనియు మాత్మశిల్పి పాదారవిందధ్యానులమనియు శైవ్యులొనరి. పులికేళి ఇచ్చలయనుచోట వేదశిర్షయను బ్రాహ్మణునికి 8 వందల ఏకవర్తనాల ధూమినిచ్చి తామ్రకాసనము వ్రాయింపెను.

ఆ కాలములో బ్రాహ్మణమతములో ననేక యజ్ఞయాగములు రాజులు, బ్రాహ్మణులు చేయు పద్ధతి యనులనకు వచ్చెను. గుప్తరాజులు 4 వ శతాబ్దాని పాలించు కాలమునుండి యుత్తరదేశమున నిని వృద్ధి యయ్యెను. 8 వ శతాబ్దాని యిత్సవంశరాజుల కమ్మ రాష్ట్రములో పాలించుచున్నప్పటినుండి యిది ఆంధ్ర దేశమున జరుపబడుచు వచ్చెను. కుబ్జవిష్ణువర్ధనుడు దిగ్విజయ నూచకముగా నొక ఆశ్వమేధయాగము గూడ కొనించెనట. ఇతడు గ్రహణములు మొదలగు పర్వ దినములలో వేదశాస్త్రములు నేర్పిన బ్రాహ్మణులకు చాల మందికి ధూమలనిచ్చెను. ఇతని భార్య అయ్యన మహాదేవి తై నమతమునందు విశ్వాసముగల

దగుటవల ఆమె విజయవాడలో “విజయవాడ నడుంబ వసతి” యనుపేరుగల జీవాలయము నిర్మించెను. ఈ కాలములో యుద్ధము లరివార్యములయ్యెను. రాష్ట్రములందు సీమలు, నామములు, విషయములు మొదలగు విభాగములుండి వాని వానికి వేర్వేరు ఆధిపతులుండెడి వారు. యుద్ధములందోడిపోయిన రాజుల సుందర కన్యలను తీసుకొనివచ్చి విజేతలగు రాజులు వివాహనూడు నాచారముండెను. జయసింహుడు (క్రీ. శిం. 699)లోని కనక మేఖలయను కన్య నట్లే తెచ్చి పరిణయముయ్యెను. సంస్కృతిభాషయే నాడు రాజభాషగా నుండెను. వేదములు నేర్చుటకు ఘటికాస్థానములప్పటినుండి యేర్పాటు చేయబడుచుండెను. తిర్క్కము మున్నగు శాస్త్రములం చారి తేనె విద్యాంశులు జయసింహుని కాలములో (688-69) నుండెడివారు. అట్టి శాస్త్రజ్ఞులకు, వేదాగ్రమున పరులకు నీతకు ధూమల నిచ్చి యా విద్వలను చక్కగా పోషించుచు వచ్చెను. ఈ కాలమునుండి క్రమముగా తెలుగు భాషగూడ రాజకాసనములలో నమలునకు వచ్చెను. దానితోపాటు దేశీ కవి తయు నేర్పడెను. దీనిలో రితువోజలు, సీసములు, గీతములు, రగపలు మున్నగునవి కలవు. బోయలను పేరు ధరించిన బ్రాహ్మణులవృత్తు ప్రసిద్ధులైయుండిరి. వాగు గూడ వేద శాస్త్రముల నేర్పిన వారిలే. రెండవవిష్ణు వర్ధనుడిట్టి వారి కగ్రహారము లిచ్చెను. ఆ కాలములో గూడ టంకనాల లేర్పడెను. అందులో నాణెములు వేయుచు వచ్చిరి. ఈ కాలము 669-78 మధ్యనే యుండెను. బోయ బ్రాహ్మణులు 700 A. D. వరకు ప్రసిద్ధులుగానే యుండిరి. బ్రాహ్మణభక్తి క్రమముగా రాజులయందు హెచ్చయ్యెను. దానితోబాటు రాజులకు క్షీణియగు కాంత్యగూడ పెంపొందెను. అందు చేత మూడవ విష్ణువర్ధనుని కాలములో బంగారు నాణెములతో తులాభారము దూగి బ్రాహ్మణులకు పంచి స్థాయి పద్ధతి వచ్చెను. ఆ కాలములో నిష్కములు, గద్యాములు అనే నాణెములుండెడివి. వాని నే తులాభారములందు తూచెడి వారు. 8 వ శతాబ్దానిగూడ తై న దేవాలయములను రాజులు సకృతుగా పోషించుచు

\* ఈ వ్యాసమున 11వ శతాబ్దివరకు మూలమే విషయవరిశీలన జరిగినది.

## చాళుక్యులనాటి ఆంధ్రదేశము

వచ్చిరి. ఐనను వర్తకవ్యవస్థ క్రమముగా దృఢమై, జైన మతస్థులు తగ్గిపోసాగిరి. వైశ్యవర్తములోని వాసవీకవ్యవస్థ విచ్ఛేదమునకు వివాహమాడగోరగా, దిగ్విజయించుటయే గాక, వైశ్యులు రాజాసరించిన దండయాత్రకు నిలువ లేక, ఇతరవర్తములలో కలిసిపోయిరి. కన్యవారి లోను, గొల్లలలోను హెచ్చుగా కలిసిపోయిరి. ఈ రాజ్యమున 8 వ శతాబ్దిని పన్నెండువేల గ్రామము లుండెను. కాని 9 వ శతాబ్దిలో రణములు హెచ్చు యొన, ఒక్క నరేంద్రమృగరాజు కాలములోనే (807-47) 108 యుద్ధములు చేయబడెను. అందుననే రాజ్యముయొక్క శక్తి తగ్గినవచ్చును. కాని ఆ కాలములోనే దేవాలయనిర్మాణములు హెచ్చయ్యెను. ఆరాజు 108 దేవాలములు కట్టించెను. ఇవియన్నియు శైవాలయములే. ఈ శతాబ్దమునుండి దేశీకవిత యను పేరిట తెలుగుకవిత్వ మభివృద్ధిజెందెను. జనులు ముఖ్యముగా ద్విజులు ఒక వర్తమునుండి వేరొక వర్తమునకు మారుటకు కొద్దికాలపాటు బ్రాహ్మణములలో లోగడ అవకాశమేర్పరుపబడినది. కాని దానిని విస్తారముగా నుపయోగింపక, దేవులనువా రావులములోనే స్థిరత్వమును పొందెడివారు. ఆపద్ధ్యములలో మాత్రమే తమ కులములను మార్చుచుకొనుచుండిరి. రాజులలో శ్రేష్ఠుడుమాత్రమే రాజున నాచారముండుటకల్గి, పోదరులు రాజ్యభాగములకొరకై తరచుగా యుద్ధములు కలిగించుచుండిరి. రాజుల కెక్కడలేని గర్వము నుండెను. వీరిలో “త్రిభువనాంకుసుకు” మన్నుగుదిరుదులు కొందరు ధరించెడివారు. యుద్ధములందీకాలములో నుంచుచుంచి యేనుగులు పాల్గొనేవి. వీనిని నడపుటలోను, యుద్ధముచేయుటలోను రాజులు ప్రత్యేక శిక్షణ నందుచుండిరి. అశ్వసైన్యములు గూడ ఆశతాబ్దిలో నుండెను. కలిరిష్ఠవర్తముకు (847-8) అశ్వసైన్య, మారంగసైన్య పోరాటములందు మిక్కిలి శక్తి గలిగియుండెను. పురాణములలోని పరాక్రమ వంతులగు రాజవంశులపేరిట రాజులు దిరుదులు ధరించుచు వచ్చిరి. యుద్ధములందు వైరి రాజుల పురములను తగుల బెట్టుట మామూలు ఆచారములలో నొకటి. బ్రాహ్మణులలో వేదశాస్త్ర పారంగతులకు అగ్రహారము లిచ్చుట, తులాభారములుతూగి పంచిపెట్టుట చాళుక్యురాజులలో వరుసగా 10 లేక 11 శతాబ్దివరకును జరుగుచుండెను. ధండర్థ, గిరిధర్థములే రాజుల

రాజధానులుగా నుండెను. బోయరాజులు కొందరు 9 వ శతాబ్దిని గిరిధర్థములందు వసించుచు వచ్చిరి. శైవ మతములో భిక్షు మతములు, వానిలో శైవాలయములు, అన్న సత్యములు నిర్మింపబడుచు వచ్చెను. శైవాలయములందు గ్రామాలు తమ పేరను, తమ పూర్వుల పేరేమోను లింగప్రతిష్ఠలు చేయుచు వచ్చిరి. రాజులు కాలివాహన శిశువును తమ కాననములలో వాడుచు వచ్చిరి. ఇది 8 వ శతాబ్దినుండియున్నను, సకృతుగా నుండెను. చనిపోయిన వారికి నిత్య శ్రాద్ధములు చేయు పద్ధతిగూడ నప్పుడుండెను. చాళుక్య భీమరాజు తన పుత్రునకట్లే చేయుచువచ్చెను.

10 వ శతాబ్దినుండి నేనాధిపతులగునాడ గ్రామములను అగ్రహారములుగా రాజు లిచ్చుచు వచ్చిరి. మొదటి అమృరాజుట్లే యొసంగెను. యుద్ధికాలములలో వారగోష్ఠులు జగువుచు వచ్చిరి. ఇవి మహాజనములు చేసి వారి యభిప్రాయములు రాజున కెరిగించుచుండిరి. దేశరట్టాడి, దళివాయి, నేనాధిపతి, ప్రధాని లేక ప్రెగ్గడ ముక్కున ముఖ్య పదవులు రాజులవద్ద పనిచేయు వారిలో నుండెను. వారందరును రాజు చెప్పినట్లులే వర్తించువారు. రాజులు మహాజనుల తీర్మానములను తెలిసికొని, కర్తవ్యమును చేయువారు.

10వ శతాబ్దములో ఆంధ్రదేశమున జైన, శైవ మతములను రాజులు సమముగా పోషించుచుండిరి. రెండవ అమృరాజుట్టి (945-70) వారిలో నొకడు. ఈయన కాలములో కేవలవేదశాస్త్ర పాఠీనులగు బ్రాహ్మణులే కాక, కవి పండితులు గూడ పోషింపబడిరట. ఈయనకు “కవి గాయక కవులరచువు” అను దిగునుండుటవల్ల నితడు కవులనుమాత్రమే గాక, సంగీత విద్వాంసులనుగూడ ఆదరించి పోషించినట్లు కనబడుచున్నది. ఈ కాలములోనే భట్టజీవుడు కవి చక్రవర్తియుండి ప్రభుత్వసమములను రచించుచు వచ్చెను. దేవాలయ నిర్మాణము, పోషణము యీ 10వ శతాబ్దిలో జరుగుచు నేయుండెను. బంగారు వాణెములను రాజులు టంగపాలయందు వేయించుటయేగాక వానిని విదేశీయులకు దిగుమతిచేసుకొన్న వస్తువుల మూల్యముక్రింద పంపుచు వచ్చిరి. శక్తివర్మ 1 (999-1011) బంగారు వాణెములు అరకౌన్, సయామ్ దేశములందు లభించుటకు కొరగమిదియే ననవచ్చును. పశ్చిమ చాళుక్యురాజులు కన్నడ మహారాష్ట్ర ప్రాంత

యలయ్యన, శంకి దేశముపై కన్ను వేయుటయు, దక్షిణ తోళరాజులను, రాష్ట్రాదుల రాజులను, కలింగ గాంగరాజులను అడిగియుగా నుండుటవల్ల, ఆంధ్ర దేశమున నిరంతరము యుద్ధ సన్నాహములు, యుద్ధములు చేయుట నిత్యకృత్యములైపోయెను. దీనికి తోడు ఇచటి దాయాదులగు రాజుల అంతః కలహములు వృద్ధియైనకాలములో పరరాజులకు సమయము చిక్కుచుండెను. 10, 11 శతాబ్దములలో నిటిపాఠానులు హెచ్చుగా కనబడుచున్నవి. అందుచే అభివృద్ధి కార్యములు తిక్కువయ్యెనని వచ్చును.

రాజరాజనరేంద్రు డాంధ్రమున మహాభారతమును నన్నయభట్టారకునిచే వ్రాయించ వారంభించెను. ఇది 11 వ శతాబ్దిలో జరిగెను. ఆకాలమున అయి దాగు భాషలు సాధారణముగా నేర్పిన పండితులుండెడివారు. నన్నయభట్టునకు మహాభారతము వ్రాయుటలో దోహదపడిన వన్ని వారాయభట్టు అయిదు భాషలలో ప్రవీణుడు. నన్నయభట్టు ఎనిమిది భాషలందు సిద్ధపడుదు. ఇట్టి కవిప్రకటకుల కగ్రహారము లిచ్చి రాజరాజ పోషించుచువచ్చెను. కాస్త్రునిద్య లభ్యమిచ్చెడివారికి దేవాలయములందు ప్రశ్నేకముగా నుంచిన ధర్మప్రతిమలలో భోజనము లేర్పాటు చేయుచుండిరి. మఱియులలోనే దేవాలయము లుండెడివి. అందువనే "శస్త్రములో భోజనము, మఠములో నిద్ర" యను లోకోక్తి విద్యార్థులకు ముఖ్యముగా నన్వయించును. గణితకాస్త్రము గూడ ఆకాలమున వృద్ధి పొందెను. పావులూరి మల్లన తన గణితకాస్త్ర మశతాబ్దిలోనే రచించి, రాజరాజచే ధూమలను బహూకృతిగా నుండెను.

ఈశతాబ్దివరకు రాజులుగానే వర్ణమువారున్నను, వర్ణభేదభావములుగా నుండిరి. వారందరు క్షత్రియులందరితో వివాహములు బాహుళ్యముగా చేయుచు వచ్చిరి. అనగా వృత్తివల్లనే వర్ణము చూచుచుండిరి. వేశ్యావృత్తి ప్రశ్నేకముగానుండి క్రమముగా వది యొక కులముగా మారెను. బహుభార్యత్వ పద్ధతి యుండెను. సంస్కృతభాషలో నుండిన ధర్మకాస్త్రములు, వేదాంత గ్రంథములు, నీతికాస్త్రములు, మహాకావ్యములు, లక్షణగ్రంథములు, ఇతివృత్తములు, పురాణములు మొదలగువానిని నేర్పిన యుద్ధండు లగు వారు ఆంధ్రులలో ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులలో నుండిరి. అట్టివారు రాజులచే పోషింపబడుచు వచ్చిరి. ఇట్టివారు 11 వ శతాబ్దివాటికి చాలమంది యున్నారని చెప్పవచ్చును.

మూడవ విజయాదిత్యుని కాలము (848—91) వాటికే దేవాలయములకు ప్రాకారములు, అపట మఠములు నిర్మించు వాచారముండెను. తామ్ర కాసనములను చక్కగా తయారుచేసి వానిమీద ఆకాలపు తెలుగు వేంగిలిపిలో సంస్కృతభాషను చెక్కగల మంచి శిల్పులుండెడివారు. రాజుల పట్టాభిషేకములు గొప్ప యుత్సవములతో చేయుచు, ఆకాలములో మంచి దానములను చేయుచువచ్చిరి. పట్టాభిషేకములకు, దుర్గయశంకజాలు, బ్రాహ్మణులు, శిబురులు, పల్లవులు, నాగులు, తోళులు మొదలగువారు సేవాధిపత్యము వహించుచు వచ్చిరి. లకులీశ్వర కాళులోని కొలముఖ కైవసుతమునకు సింహగోపరిషత్తులుండెవి. అమరేశ్వరాలయమునంటి ముఖ్యస్థలములందవి యుండెడివి. జై నమఠములో సంఘములు, గద్దలు, గణములు అను కాళులుండెవి. కార్వట్టివరియును కొందరు చేయుచుండిరి ఇది త్రిరత్నవతిము. శివునివాదిసంగులుతో నుండువారు చేయునది. కామగ్రేను, కల్పవృక్షము, చింతామణి మున్నగు వానిపై విశ్వాసము రెండవ అమృతరాజు కాలమునకే యుండెను. ఈ త్రిరాయణ సంక్రాంతి, గ్రహణములు మిక్కిలి యుత్సవకాలములని విశ్వసించి రాజులు బ్రహ్మణులకు దానములిచ్చుచుండిరి. పట్టుడేరాజు, పంచమహాశివులు, దిగురులు కర్తులు మొదలైనవి యుద్ధకాలములందు వాడేవారు. పట్టాభిషేకముల కాలములకు మంచులగ్నములు జ్యోతిషకాస్త్రము ప్రకారము నిర్ణయించుకొనేవారు. కైవసుతములైన మఠములలోనికీ, జై నులు కైవసుతములలోనికి మారుచుండెడివారు. అందుచే మఠముల కన్యోద్యమ వైరములుండెడివి. యాగము లొనర్పిన బ్రాహ్మణులు యూప స్తంభములు నిలిపేవారు. పండితులను భట్టారకులనియు, విజ్ఞానులను బ్రహ్మణ్యులనియు, కైవసుతప్రముఖులను మాహేశ్వరులనియు, రాజకీయస్థులను రాజపర మేశ్వరులనియు, కవులు వర్ణించుచుండిరి. అమృతేశ్వరధారణ చేయగల కవిప్రకటకులు 11 వ శతాబ్దిలో పేరొందిరి. సోమయాజి దిగుదనకాలమువరకు యజ్ఞములు చేయు వారే ధరించుచుండిరి. కొని పేరు సోమయాజులు కావరారు.

ధాన్యము కొల్లలోను, ధూమి కొల్లయందును పుట్టి యనునది వాడుకలో నుండెను. రిక కళలు లేక విద్యలని ఆకాలమున నమలులో నుండెను. ద్వివేదులు, త్రివేదులు, చతుర్వేదులు బ్రాహ్మణులలో నుండిరి. శిల్పులు ఆచార్యశిల్పవాన్యులుగా నుండిరి. రాజులు ధూదానములేకగా గో, హిరణ్యదానములను గూడ చేయుచువచ్చిరి. మొత్తముమీద చాళుక్య రాజుల కాలములో బ్రాహ్మణమతము, దేవాలయ నిర్మాణ కార్యము బాగుగ విజృంభించె ననవచ్చును.

# నా గ న్మ త్యం

శ్రీ భాగవతుల సూర్యనారాయణకృతి

66

కన్నప్పిల్ల మననూ వెన్నపూస సాగనూ కలిపి రంగరించిన సోయగంతో కలకాలం తల్లిలాలను కున్నాను. మాలిమిచేసి కూరిమిపాండే మనుగడ మదైనా మనసుకలిసిన చోట మనువు నిలుపుకోవాలనుకున్నాను. పలకం పున్నానికి పూచిన చింతలే పుణ్యంపండిన పురుషుడితో ఒక్కనుచ్చటలో ఎయినా ముక్కల తీరికే జీవితానికి చాలునని తలచేను. అందుకే మన్నేలే వాడు నన్నేలేవాడు కాకూడదని మినాక్షిదేవికి మొక్కులిచ్చుకున్నాను. వరమిచ్చిన వేలుపల్లెవరదరాజు స్వామి ఆలయంలో కనుపించిన తమకి—నిండు గువాసీనిని, పువ్వంటిపునిస్త్రీని, మన్నించాల్సిన మానవతని వెలలపాలుచేసిన పండ్లంటి మరాజుని తెలిక—మన సిచ్చుకున్నాను. కాని ఆ ఉత్తమయిల్లారి ఉసురు తగిలితే జయంకలుగడు కదయ్యా! కనుక పోయి రండయ్యా! పుణ్యవతని కలిపి వుండయ్యా! అంటూ ఆవాడు నాంచారి పలికిన పలుకులు ఈనాటికీ మరుకరానివి.” అన్నాడు తాతయ్య.

నిజమే ఆపాటిపాటి యెరిగన్నవాళ్ళెవరూ నాంచారి రూపాన్ని గాని, నాంచారి పలికిన పలుకుల్ని గాని, నాంచారి గుగుణాల్ని గాని, ఎలా మరిచి పోగలరు? అనిపిస్తుంది నామట్టుకు నాకు.

కాని తాతయ్య కేవలం ఈ ఒక్కసారే అనడం కాక! ఇంకా యిలా ఎన్నోసార్లు ఈ మాటలే అన్నాడు.

పోనీ తాతయ్య అలా అనడం ఎలాగూ సహజం అని సరిపెట్టుకుందామా అంటే, అవ్వకు కూడా నాంచారిని చూస్తే వల్లమాలిన గారకం, అభిమాన మూను. అందుచేత నాంచారినిగురించిన పూర్తి వివరా లేదు! ఆ కథాకమామిఁదులు తెలుసుకోవాలనుకున్నాను.

అయితే ఎవరినడిగి తెలుసుకోవడం? తాతయ్య నడుగుదామంటే, నా కతనిదగ్గర చెప్పరానంత భయం

భక్తి రెండూను. అందుకల్ల ఎలాగూ ధైర్యం చాలదు. ఇక నాంచారినే అడుగుదా మనుకుంటే చెప్తానో చెప్పనో అని అనుమానం. ఇలాంటప్పుడు ఏం చెయ్యాలి? ఎలాగైతేనేం అవ్వనడిగి తెలుసుకుందామని నిశ్చయించి అవ్వదగ్గిరికి వెళ్లేను.

ఎడమకాలు మకుచుకుని, ఎడమకారి పాదానికి కుడికారి పాదం అనిస్తూ, పూటిగా నిలబెట్టి కుడికారి ముణుకుమీద కుడిచేతి నానించి పద్మం పట్టిన పార్వతీదేవి మాస్తంలాగ మాస్తం పెట్టి వొత్తులు నలుపుతూ వంటింటి ద్వారబంధాని కొనుకుని అవ్వ కూర్చుంది.

పండుకమలపాకులాంటి మొగముతో, పచ్చని పసినిమ్మసండురంబు చాయితో, శెరిసీసెరవని జుట్టుతో ముఖానికి పచ్చగా పసుపు రాయకుని, ఎర్రగా దమ్మిడిఅంత బొట్టు పెట్టుకుని, సన్నని కొటుక రేఖిగోవునైన అవ్వ పార్వతీదేవిలాగ కలకలలాడుతూ కల్లికి కనుపించింది.

మెల్లగా అవ్వదగ్గిరకల్లి కూర్చుంటూ “అవ్వా! నాంచారిచరిత్ర ఏమిటో పూర్తిగా చెప్పనో?” అని అడిగేను.

ఈ ప్రశ్న విని అవ్వ పకాలుమని నవ్వి పూరుకుంది. ఏమైనాసరే చెప్పేగాని ఏలేదని పట్టుపట్టేను.

“నాంచారికథ చెప్పాలంటే నాకథా, మితాకథా అంతా చెప్పాలి. అంచేత ముందూ వెనకాలకంతకథ వుంది, చెప్పాలంటే” అంది అవ్వ. అయినా చెప్పదున్నాను. సరికదా అని చెప్పడం మొదలుపెట్టింది అవ్వ.

“ఆరోజులలో, అంటే మితాకథ చిన్నతనం రోజులలో చదువు సంధ్యా లేకుండా, ఇంటిపట్టున వుండకుండా అల్లరిపిల్లల్లో అడుతూ ఇంట్లోవ్యాని అయిన నానాబాధ చెడుతూ వుండేవారు. కొట్టి, తిట్టి, ఎన్నివిధాలప్రయత్నించినా లాభంలేకపోయేసరికి

కంఠాన్నుద్ధరించవలసిన ఒక్కగా నొక్కకొడుకు ఎందుకూ కొరగాకుండాపోయేనే అని వాళ్ళమ్మూ నాన్నా తెంకపెట్టుకుని ఎప్పుడు చూసినా దిగాలుగా వుండేవారు.

అప్పుడు మానాన్న 'పిల్లవాడిని నాతో తీసుకు వెళ్లి నేను బాగుచేస్తా' నని చెప్పి ఆయిద్దరినీ సముదాయించి, మీ తాతని తనతోకూడా యింటికి తీసుకు వచ్చేడు. మానాన్న ఆలా చెయ్యడానికి కారణం నేనూ, మీ తాత మేనత్తమేనమామపిల్లల మహమ్మే.

ఆ ప్రకారంగా మానాన్న ఇంటికి తీసుకొచ్చేక నయాన్ని భయాన్ని ఎన్నో విధాల వచ్చుజెప్పి మీ తాతని ఇంట్లో ఆటేట్టెట్టుకున్నాడు. ఉన్నట్టుగా ఉండి మీ తాతకు నన్నిచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలని నిశ్చయించుకున్నాడు మానాన్న; ఇలా అనుకోవడమేమిటి 'డెబ్బయిరెండు వినియోగాల' తాను తలపెట్టిన కార్యం నిర్విఘ్నంగా నెరవేర్చేడు. అప్పుడు నా వయస్సు మూడేళ్ళు, మీ తాతవయస్సు పదిహేనేళ్ళు.

మా పెళ్ళికి పెట్టిన మేజావాణీలో శంపాలత, చంపావతి, అనే అక్క-చెల్లెల్లెడనూ 'భామవరంగం' అభినయిస్తూవుండగా మీ తాత చూడేరు. అంతలో ఆయనకి ఏవేనో భావాలు కలగడం మొదలుపెట్టేయి. అందువల్ల మళ్ళీ తోరణానికి ఎల్లి మళ్ళీదులయి వస్తూ వుండగా మధ్యదారిలో మీ తాత మాయమయేరు.

ఈ సంగతి ఇంటికి వచ్చేక తెలుసుకున్న మా వాళ్ళు, పూరూ, నాదూ గాలించేరు; వాడవాడలా వెలికించెరు. కాని ఎన్నివిధాల ప్రయత్నించినా ఏం లాభం లేకపోయింది. ఏం చేయడానికి పాలుపోక ఎప్పటికీనా కాలం కలిసిరాకపోతుందా అనే భావంతో ఎదురు తెన్నులుచూస్తూ వున్నాడు.

క్రమంగా నేను పెరిగి ఏడేళ్ళదాని నవవంతు అవుతూ తెలిసే ప్రాయం వచ్చింది. అప్పటినుంచి మా వాళ్ళు నాకు ఏ తరహా మనుష్యులతో ఎటువంటి మోస్తరుగా ముసులుతూ ఎలా మట్లాడాలో మప్పి చెప్పడం మొదలుపెట్టేరు. పువ్వుతాంబూలం, ఫల తాగబూలం, పసుపుతాంబూలం, నిత్యతాంబూలం అరుగుకు పసుపు, అట్లతెదై, నిత్యశృంగారం చిట్టింబొట్టు, మోచేలి పద్యం, ప్రావణమంగళ వారాలూ, ఉదయకుంకం లాంటి కన్నెనోములన్నీ

నోపించేరు. అటనాడు అటనేర్చి, పాటనాడు పాట నేర్చి- ఒకరిల్లు వదిలి ఒకరిల్లు చొచ్చి, ఒకదానినని చెప్పకుంటూ వుండడానికి తగ్గ-వంటూ వార్చు, పసి పాటు సమస్తం చెప్పించేరు.

ఈ మోస్తరుగా మావాళ్ళు నాకు మన్నెం మర్యాదలు మప్పిచెప్పి, కన్నెనోములన్నీ నోపించి, అయినంటి ఆడపడుచుకి అక్కరకొచ్చే విద్య నేర్పించడంతో, ఒకరిచేత నేలుమడిపించుకోకుండా, ఓ యిల్లాల! అని పదిమందిచేత అనిపించుకుని జాతికి తగ్గ నీలి నిల్పుకుంటూ పరువుగా బ్రతకడానికి పీలుగా తయారుచేసేరు; కాని మీ తాత అప్పటికి తిరిగిరాలేదు.

అనాడు అలా మధ్యలోనే మాయమైపోయిన మీ తాత ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతూ మేజావాణీగాని, భరతనాట్యముగాని, భాగవతాలుగాని ఎక్కడ ఏది జరిగితే అక్కడికల్లా హాజరవుతూ వుండేవారు.

ఈ ప్రకారముగా ఉన్నవూళ్ళో తినకుండా, తిన్నవూళ్ళో పడుకోకుండా ఛవ్వున్న దేబాలా సంచారం చేస్తూవుండగా దారిలో ఒక సిద్ధిపురుషుడు మీ తాతకు కనిపించేడు, ఆ సిద్ధిపురుషుడు మీ తాతను చూపీడూడంతోనే ఏమిచుకున్నాడో ఏమోగాని, ఆరోజునుంచి ఆతనిని తనవంట తిప్పకుంటూ సకల చదువులూ చదివించేడు, నాట్యవిద్య నేర్పించేడు. తుదకు మంత్రోపదేశంకూడా చేసి "ఇక నీమానాన నువు బ్రతుకు." అని చెప్పి తనదారిని తాను పోయేడు.

కాంతి బలపం కట్టుకున్నట్టుగా కాలానకుండా తిరుగుతూవుండే మీ తాత కాంచీపురానికి చేరుకుని వరదరాజస్వామి ఆలయానికి విజయంచేసేరు. ఆ సమయంలో ఆలయం అంతా కోలాహలంతో నిండివుంది. ఏమిటా అని అనుకుంటూ, అడుగుల్లో అడుగు వేసుకుంటూ కళ్యాణమంటపం ఆవరణకి చేరుకున్నారు మీ తాత.

ఆ ఆవరణంతా ఇనకవేస్తే రాలసంతగా జనంతో క్రిక్కిరిసి కిటికీలుటూతూవుంది. ఎదురుగావున్న వేదిక దగ్గర పుకోహీతులు ఆకీర్తనపవనసలు చదువుతున్నారు. కంచురంగ కంచుకం తొడిగి, గోవీపాసి కట్టిన కొర్పాటిపట్టుమీద పద్మానిలపట్టు పైలినేరుకొని పన్నెండేళ్ళ బాలాకుమార్తె నిలబడుగా నిలుచోనుంది. పండుముర్తయిదుపు లొక్కొక్కతే వేదికమీదికి వచ్చి

## నా గ నృ త్యం

ఆ పిల్లదానిచేతిలో పక్కా, పూవులు పెట్టి నెత్తిన అక్షింతలు చర్చి వెల్లిచాతున్నాడు. అక్కడున్న వారిలో ఒకరిని విషయమేమిటని మితాత అడిగేడు.

“నాగమణి కూతురు నాంచారికి ‘గజ్జలపూజ సంబరం’ చేస్తున్నాడు.” అని ఆ పెద్దమనిషి చెప్పేడు. అంతే ఏమిటో వివరంగా చెప్పమన్నారు మితాత.

“ఏమంది, కళావంతులలో పిల్లదానికి అక్షరాభ్యాసం అయ్యే కులంలోవున్న పెద్దమిత్రులుగవని గురువుగాయించి, అవిడకిపిల్లదాన్ని అప్పగించి, నాట్యవిద్య నేర్పించుతారు. విద్యంతా పూర్తికాగానే ఒక మంచి మహూర్తం చూచి, ఆనాటి ఉదయం కుల పెద్దల ఎదుట పిల్లదానిచేత నాట్యంచేయించుతారు. ఆరోజున కులస్థులందరినీ భోజనాలకి పిలుస్తారు. ఆ సాయంత్రం దేవాలయంలో పూజలు చేయించి కళ్యాణములంబంలో గజ్జలకి కూడా పిల్లదానిచేత పూజచేయించి, ఆ కీర్తన చనం అయినతరువాత, స్వామివారి యెదుట నృత్యంచేయిస్తారు. ఈ నృత్యం చూడానికి కులపెద్దలతోబాటు పురప్రముఖుల్ని కూడా ఆహ్వానిస్తారు. స్వామివారి సన్నిధిని, అందరి సమక్షంలోనూ చేసిన నృత్యానికి, అందరి మన్ననల పొందిన తరువాత—గురువుగాని, లేక కులపెద్దలలో మరెవరైనా గాని వేదికమీదికి వచ్చి పిల్లది పూజచేసిన గజ్జల్ని పిల్లదాని కౌతికి కద్రాడు. ఆలా కౌతికి గజ్జెకట్టడమంటే నాటిమంచి పిల్లది మేళంకట్టడానికి అద్భుతంగా ప్రకటించడ మన్నమాట. ‘గజ్జలపూజ సంబరం’ అంటే ఇది. ఇప్పుడు నాంచారికి అదే జరిపిస్తున్నా”రని ఆ పెద్దమనిషి చెప్పేడు.

ఆ మాటలు విన్నమీదట నాంచారి నృత్యం ఆరంభించబోయేసమయానికి మితాత అక్కడి జనాన్ని తిప్పించుకుని మంటపానికి దగ్గరగా వెళ్ళిపోయాడు. నాంచారి నానారకాలుగా నాట్యంచేస్తావుంటే చూడానికివచ్చిన పురప్రముఖులు, నట్టావరాండ్రు అందరూ తనమతస్వంతలో లీనమై ఉన్నారు. కన్ను చెదరగొంటుండా కన్నుల వైభవంగా చేస్తున్న నాంచారి నాట్యం అందరి మన్ననలు పొందకుండా వుంటుందా! వచ్చినవాళ్ళందరూ నెబాసని హానించేరు.

కులపెద్దలలో ఒకామె వచ్చి నాంచారి కౌతికి గజ్జెకట్టింది. నలుగురు పేరంటాండ్రు వచ్చి నివ్యాసితో

నీరాజనమిచ్చేరు. వచ్చినవాళ్ళందరూ ఒక్కొక్కరే జారుకుంటున్నారు.

అప్పుడు నాంచారి వాళ్ళమ్మ నాగమణిని పిలిచి చెవిలో యెడో చెప్పింది. నాగమణి సరేనని నవ్వుకుని మితాతని పిలిచింది; తమతో ఇంటికి రమ్మంది. మితాత వాళ్ళతోకూడా వెళ్ళేడు. ఇంటికి వెళ్ళిన తరువాత నాగమణి మితాతతో ఇలా చెప్పింది:

“అబ్బాయిగారు అన్యథా తలంచకుండావుంటే బుద్ధిపూర్వకంగా ఒక్కమనివి.”

ఏమిటన్నట్టుగా చూసేరు మితాత. నాగమణి మళ్ళీ చెప్పసాగింది: “మాకులదైవం, యీ వంశానికి మూలం అయిన రత్నావతీదేవి నాటినుంచి నిన్నటి నావరకూ యీ వంశములో పుట్టిన అడమితుళ్ళు కులవృత్తిని చేపట్టినవాళ్ళు కొందరైతే, కుల విద్యనుమాత్రమే నమ్ముకున్నవాళ్ళు కొందరు. అయితే మా తిల్లిగాని, నేనుగాని కేవలం కులవిద్యను మాత్రమే నమ్ముకుని జీవించేము గాని మరోవిధముగా మననంలేదు. అందుకే నాంచారికికూడా ‘పైటసంబరం’ నాడు మగ్గపాపిట తీయించి కుడిపైటవేయించి నివ్యాసీ ఇప్పించేను. వేదవేదాంగపారంగతులు, సకలతాస్త్రకోవిదులు, సర్వవిద్యాపరిపూర్ణులు అయిన బ్రాహ్మణోత్తమునిరక్తంజాతయిన నాంచారి తనకి బ్రాహ్మణునిన్నావడే కంకణం కట్టాలని కోరుకున్నందుకు నాలో నేనే గర్వపడుతున్నాను.

“నాంచారికి కేవలం నాట్యవిద్య నేర్పించడమే కాకుండా అమరం చదివించేను, అదికౌవ్యం చెప్పించేను; పంచకౌవ్యాలూ పరింపజేసేను. అంతేకాదు, కులగౌరవ కుటుంబగౌరవాలు బోధించేను; మన్నన మర్యాదలు మప్పదల జేసేను; మానవతిగా బ్రతుకమని హితవు చెప్పేను; గుణవతి ననిపించుకోగల గురుతుకి వచ్చేట్టుగా తియారుచేసేను. ఆ చిన్నది ఇంగితమెరిగి, ఈడెరి ఇప్పటికి ఆరుమాసాలే అయినప్పటికీ గజ్జలపూజ సంబరంకొగానే కంకణంకట్టించడానికి నిశ్చయించేను.

చంపకి చారడేనీవున్న చక్రాలంటి కళ్ళు, నెమ్మదుటి మచ్చు, నేవీకమైన ముక్కు, చూడముచ్చటయిన చురుకం, విశాలమైన వక్షం, వంపులు తిరిగిన ఆ తలకట్టు, మణికట్టు గలిగిన యాపురేఖా విలాసాల్ని తిలకించిన అమ్మాయి తన హృదయాన్ని అంకితం చేసుకున్నదంటే అబ్బురమేమీలేదు. కను



బోమలమధ్య కనుపించే ఆ కళాకాంతుల్ని గమనిస్తే అబ్బాయిగారివిద్యాపాలకం ఏపాటిదో అర్థమవుతూనే వుంది. కనుక తమరు అన్యథా భావించకుండా అవునని అంగీకరించినట్లయితే ధన్యతైతినని తలంచి కంకణాల సంబరానికి ముహూర్త మేర్పాటు చేయిస్తాను. మన్నించండి, మరొకటిగా భావించకండి. అనుజ్ఞ దయచేయించండి;" అని చెప్పి దోసిలొగ్గి నిలచింది నాగమణి.

స్నిగ్ధో శిరస్సొచ్చిన నాంచారి నవ్వుముఖం గమనించి అంగీకారం నూచిస్తూనే దేశ్చిద్మ్యురినని తెలియజేసేరు మీ తాత. అయినా ఫర్వాలేదనుకున్నారు ఆ తల్లిమాతలు.

పురప్రముఖుల్ని, శ్రేష్ఠులైన నగరంవాళ్లని చూడడానికి పిలిచి ఆ అందరి సమక్షంలో నెత్తిమీద జీలకర్ర, బెల్లం ప్రమాణం చేయించిన చిన్నవాడిచేత నల్లపూసలు గుప్పిన నాను మెడకీ చేతికి కంకణము కట్టిస్తారు. పిల్లవానికి ఆ కోణన బ్రాహ్మణునిన్న వాడు కంకణం కట్టినట్లయితే—తెలుపు నీలంరంగు పూవులు తురుముతూ అయిదుపాయలతో జడవేసి పంచవన్నెల పూలచెండు తలలో ముడుస్తారు. అలాగే రాచవాడిచిన్నవాడయినట్లయితే - తెలుపు, ఎరుపు రంగు పూలు తురుముతూ నాలుగుపాయలజడ వేస్తారు. నగరంవారిబాలుడయితే, అంటే శోమటివిడ్డయితే తెలుపు యెరుపు నీలరంగు పూలు తురుముతూ మూడు పాయలజడ వేస్తారు. ఒక్కటలపైడైన చిన్నవాడు తాళికట్టడానికి తప్పిస్తే, కడమ ఏజాతికీ కంకణం కట్టే అర్హత లేదు.

'కంకణాల సంబరం' వాడు ఈమోస్తరుగా పాటించడం అనాదినుంచీ వస్తూవున్న ఆచారం కాబట్టి మీ తాతను పూరి పారిమేర తోటలో విడిది చేయించేరు. టకోరా, గనికెట్టు మేళాలతో ఎదురు సన్నాహమవుతూ, వెల్లగొడుగువేసి వల్లభింపట్టి బాజా భజంత్రీలతో పాడుకురాగా—తెలుపూ నీలంరంగు పూలు తురిమి, అయిదుపాయల జడవేసి—నాంచారికి ఆ మనోనీయుడిచేత కంకణం కట్టించి, అందరిసమక్షంలోనూ అరిచెన్ద్రవం గా సంబరం జరిపించేరు.

అయితే, వూడూరారికి ఆ ఉత్తమపురుషుడు నాటిరాత్రి కొంగున కట్టిండికి బంగారం ఎక్కడించి తేగలరు! అందుచేత చెక్కిరిమిద చెయ్యి

వేసి శిరస్సునే చెంగున ముడిపెట్టేరు. ఆకారణంవల్ల ఆయన ఆజన్యం అవిడ అబ్బబద్ధుడై వుండవలసిందే. కాని ఆ సుగుణతలి తన కన్నులతో మన్నించి, మనస్సాధ్యునించి, భక్తితో ఆయన పాదపూజ చేయడమే పరమావధిగా భావించింది. కనుకనే ఆ మారాజు నాగవృత్తం వేర్పించి, కట్టుంగా నాంచారికి మంత్రోపదేశం చేసేరు.

కనికరించి కన్ను చెరబాసిన మనోనీయుడు కొద్ది కాలంపాటే నిభాయించుకు నిలబడ్డారు. కాని ఒక అర్ధరాత్రివేళ చెప్పాచెయ్యకుండా వెళ్లిపోయారు. మొదటనే దేశ్చిద్మ్యురినని తెలియజేసేరు కనుక పాపం చేసేచీమీరేకచింతిస్తూ, ఆయన రూపాన్నే చిత్రించుకుంటూ - తాను ఉపదేశం పొందిన మంత్రం జపిస్తూ—ఆయనరాక కేదురుమాస్తూ నాంచారి కాలం గడుపుకొస్తూ వుంది.

అక్కడనుంచి అలా బయలుదేరిన మీ తాత మళ్లి దేశాలన్నీ తిరిగి తిరిగి ఎలాగైతే నేం మావాళ్ళింటికి చేరుకున్నాను.

అప్పటికి నాకు పడకు నిండి పడకొండో ఏడు వచ్చింది. ఇంగితజ్ఞానం కలిగింది; ఇల్లూ, వాకిలి చక్క బెట్టుకోగల నేర్పు తెలిసింది. ఈజేరడం కూడా అయింది. అంతవరకూ మీ తాత రాకకోసం ఎదురు చూస్తూ వున్న మావాళ్ళిందరూ ఆయన రావడంతో అచైతానంకార్యం నెరవేర్చడానికి సిద్ధపడ్డారు.

మనసుపెట్టిన ఆ మారాజు కనికరం చూపుతూ కంటితోఅరించి, పంటితో పారించి, అలనగో ఆదరించేరు. ఆయన కరుణరసమే గడ్డకట్టి మీనాన్న రూపు ఏర్పడింది. కానీ, పొత్తిగల్గి పాపన్నీ చూసి పొంగి పోకుండా మూడువారాలు తిరిగేసరికి మీ తాత మళ్లి ఇల్లు వదలి వెళ్లిపోయారు.

ఏ జన్మలో చేసిన పాపమో ఈ జన్మలో అనుభవిస్తున్నామని దుఃఖిస్తూ తులసిపూజలు చేసేను; అశ్వత్థప్రదక్షిణాలు ఆచరించేను; అభిషేకాలు చేయించేను; గ్రహకాంతులూ, జపాలూ జరిపించేను.

అంతేకాకుండా ఈ జన్మలో గుఖంమాట ఎలా వున్నా మరుజన్మలోనన్నా ఇటువంటి దుఃఖం లేకుండా వుండాలని— 'భక్తి తప్పివా ఫలం తప్పరాదు. వాక్కు తప్పివా వరం తప్పరాదు. క్రతంలో లోప మన్నా ఫలంలో లోపం వుండరాదు' అని ఉద్ఘోష

## నాగనృత్యం

నంకల్పం చెప్పకుంటూ గారిపూజ, వరలక్ష్మీవ్రతాలు చేసేను. ఫలాలగారి, దంపతాంబాలల నోములు నోచేను. ఆకలన్నవాళ్ళకి అన్నం పెట్టేను; దప్పిగొన్న వాళ్ళకి నీళ్ళిచ్చేను; చలితో బాధ పడుతున్నవాళ్ళకి బట్టలిచ్చేను; వెలుగువేసినవారికి వెలుగు కనిపిస్తుందన్న నమ్మకంతో సం దె వెలుగులు వేశాను; సంధ్యా స్నానాలు చేసేను. ఇంకా ఎన్నెన్నో నోములునోచి, ఏకేవో వ్రతాలు చేస్తూ వెయ్యి దేవుళ్ళకి మొక్కుతూ మీ తాత దర్శనం ఎప్పటికీ ఆవుతుందా అని ఎదురు చూస్తూ వున్నాను.

ఆ వెళ్ళడం వెళ్ళడం మీ తాత తిన్నగా నాంచారి ఇంటికి వెళ్ళరు.

ప్రతినిత్యమూ ప్రభాతకాలంలో అనలు సిగలైన నాగుపాము తూర్పుదిక్కుముఖమై, తోక మీదుగా లేచిచీటాడుగా నిలబడి, ఉదయసూర్యుడికి పడగతో ప్రగమిల్లుతూ కొద్ది రిప్తలుంటుంది. ఆ తర్వాత దగ్గరలోనున్న చెట్టుకొమ్మకి తోకని చుట్టుకొని సూర్యాభిముఖంగా పాగిలబడి (మొక్కుతుంది ఆ పిమ్మట భూమిమీద ప్రాకుతూ పుట్టానికి వెళ్లిపోతుంది. సిగలైన నాగుపాము సూర్యదేవుడికి ఆ ప్రకారంగా నమస్కరిస్తున్నప్పుడు 'నా తోలికి నలులు, నరులతోలికి నేనూ పాకూడ'దనీ భావంతో ప్రార్థిస్తుందన్నీ, నరుల కంటబడ్డ నల్లనాగ నెత్తి నేలని కొట్టుకుని చచ్చిపోతుంది చెప్పకుంటూ వుండడం పరిపాటి.

నిజానికి, సూర్యవమస్కారాలు చేసే సర్పరాజుని దృష్టిలో పెట్టుకొవడంవల్లనే, స్వచ్ఛందమరణాన్ని పొందగోరే నర్తకులు నాగనృత్యం చేర్చుకునేందుకు సిద్ధపడేవారు. దైహికంగా ఆరోగ్యాన్ని, విహికాముష్టికానందాన్నీ, స్వచ్ఛందమరణాన్నీ పొందగల్గడమే నాగనృత్యానికి విశిష్టత. అందుకనే నాట్యవిద్యలో ఆరితేరినవాళ్ళు నాగనృత్యాన్ని అధ్యసించడానికి ఉద్దేశించేవారు. అయితే అందరికీ ఆది అంత సులువుగా అందుబాటులో వుంటుందా, ఎక్కడో అద్భుతవంతులకి తప్పితే? అందువల్ల అందరికీ అలభ్యమైన విద్య, పూర్వజన్మకుకృతంవల్ల తనకి లభ్యమయినట్టుగా భావించి. అప్పటికే మీ తాతవల్ల ఉపదేశం పొందినమంత్రాన్ని పునశ్చరణచేస్తావుండడం వల్ల మంత్రసిద్ధి అవడంతో నాంచారి నాగనృత్యంలో నిట్ట అనిపించుకుంది.

ఆకాలంలో ఈ మన ఉత్తరాదిని కేంపాలర, చంపావతి అనే అక్కచెల్లెళ్ళు భామవరంగం పట్టణంలోనూ, మాణిక్యం మోడినృత్యాలు చెయ్యడంలోనూ, కుందరి దళావతారి పట్టణంలోనూ పేరు గడించి వున్నారు. అలాగే నాంచారికూడా నాగనృత్యంలో పేరు సంపాదించుకుంది.

'అందరూ ఒక ఎత్తు, అగస్త్యుడొక్కడే ఒక ఎత్తు' అనే సామెత చెప్పినట్టుగా ఉత్తరాదిని పేరుబడసిన ఆ ముగ్గురితో టిటుగా దక్షిణాదిని నాంచారి ఒకలే వుంది తప్ప అంతభేదముండుగాని, ఆ తర్వాతగాని నాగనృత్యంలో నాంచారిని తలదన్నదగ్గ మనిషి ఇటు ఉత్తరాది, దక్షిణాదికూడా లేకపోయింది.

అలా పేరుప్రఖ్యాతులుగన్న ఆ నలుగురు నారింత్నాలు ఎప్పుడు ఎక్కడ నృత్యం చేసినా దేశమంతా, తిరగబడి, కనకం కురించేవారు.

ఆరితగా కులవిద్యనిమాత్రమే నమ్ముకుని నాగనృత్యప్రదర్శనతో కాలంగడుపుతున్న నాంచారికి నృత్యాని బయలుదేరేముందు నాగమణి జడవేస్తావుండేది. ఆ జడవెయ్యడంలో ఒక ప్రత్యేకత వుంది. పంచవన్నెలపూలు కురుముతూ నాలుగు పాయల జడవెయ్యడం ఆ జడమీద తెలుపు, ఎరుపు రంగుల పూలచెండు ముడవం దానిప్రత్యేకత.

అయితే, అప్పుడే నాగమణి కాలంచెయ్యడాన్ని అటుపైని 'ఎవరు జడవెయ్యగలరా' అని నాంచారి దుఃఖభారంతో ఆలోచిస్తున్న సమయంలో మీతాత అక్కడికి చెరుకున్నారు.

మీతాతని చూడగానే - ఏనుగుల సత్తువ, గుర్రమంత పరుగు వచ్చినంత ఉత్సాహంతో నాంచారి ఉప్పొంగిపోయింది. నాటినుండి నాగనృత్యం చేయబోయేముందు నాంచారికి జడవేస్తూ, స్థిరలేకుండా తిరుగుతూవుండే మీతాత అక్కడే వుండిపోయేడు.

ఈసంగతి ఆనోటా అనోటా చెప్పకొగా ఎలా గయితేనేం మాకందరికీ తెలిసింది. కాని మాకు తెలిసే సరికే పదేళ్ళకాలం గడిచిపోయింది.

అప్పుడు మానాన్న అల్లాడిని తీసుకొస్తానని బయలుదేరబోయాడు, కాని నేనే అడ్డుపడ్డాను. అన్ని రకాల తర్కనర్థనలు అయినమీదట పిల్లవాడిని వెంటకొట్టుకుని నేనూ మానాన్న బయలుదేరిందికి నిశ్చయించుకుని ప్రయాణమయేము.

మేము ఆవులు చేయకునేసరికి సాయంత్రం అయింది. నాటిరాత్రి ఆవుల్లో నాగవృత్తిం జరుగుతుంది మాకు తెలిసింది. మేము సరాసరి నాంచారి ఇంటికి బయలుదేరాము. ఎప్పుడూలాగానే మితాత నాంచారికి జడవేస్తూవుండగా ఆసమయంలో మేము అక్కడికివచ్చాము.

ద్వారం దాటుగానే ఈసంఘటన చూసిన నేను, అడుగు ముందుకి వెయ్యలేక, పిల్లవాడిని చేతబట్టుకుని అక్కడే నిలబడిపోయాను. మమ్మల్ని చూడడంతోనే అల్లుతూఅల్లుతూవున్న జడవట్టుని వదిలిపెట్టేతారు మితాత. మాలో ఏఒక్కరమూ మాట్లాడకుండా అటు ప్రక్క నాంచారీ, మితాతా-ఇటుప్రక్క పిల్లవాడితో బాటు నేనూ, మానాన్నా - మొత్తం అయిదుగురం బ్రతుకు వుండిపోయాము.

ఎలాగైతేనేం కొంతసేపటికి నేనే మెల్లిగా లేరుకుని “ఒక్కసారి దర్శనం చేసుకుందామని వచ్చేను; ఆ భాగ్యం కలిగింది; ధన్యురాలిని. ముఖ్యంగా పిల్లవాడికి మిమ్మలను చూపించడం నావిధి కాబట్టి ఇలా సాహసించగలిగేను. కనుక మన్నించమని వేడుకొంటూ కలవు తీసుకుంటున్నాను” అని చెప్పి మా నాన్నతో బాటు పిల్లవాడిని వెంటచెట్టుకు తిరిగి వచ్చేవాను.

మేము తిరిగి వచ్చేసామంటే నాంచారిగాని, మితాతగాని వుండమనలేదు. సరికదా, ద్వారబంధం దగ్గరే నిలచుండిపోయి జేబాలయంలో జేముట్టి చూసి వచ్చేసేట్లుగా చూసేవచ్చేయడం బాగులేదంటూ మా నాన్న ఎంతో కోపగించుకున్నాడు. అలా చేయడమే ఉత్తమధర్మమని చెప్పి ఆయన్ని నిదానంగా సమాధాన పరిచేను; అంతలో ఆయన మరేమీ అనకుండా వూరుకున్నాడు.

ఆతరువాత మితాత నాంచారికి మళ్ళీ జడవేసేడు. కాని పట్టిన పట్టుకి మొదటనే విఘాతం కలగడాన్ని నాంచారి ఆరోజు నాగవృత్తిం చెయ్యలేకపోయింది. అంతే! నాటినుంచి నేటిదాకా మళ్ళీ నాంచారి నాగవృత్తిం చేయనేలేదు.

నాగవృత్తిం చేయలేకపోయి, తిరిగి ఇంటికి చేరుకున్నాక “కన్నెపిల్ల మనసూ వన్నెలూ సాగనూ కలిపి రంగరించిన సోయగంతో కలకాలం వర్షిల్లా లనుకున్నాను...” అంటూ ఆమాటలన్నీ అని మితాతని నల్లమని చెప్పి పంపించింది.

నాంచారి అన్నమాటలూ, తనబుద్ధి గెండుకలిపి ఆలోచించిన ఆ మారాజు తిన్నగా ఇంటికి వచ్చేసి నందుకు మావాళ్ళంతా ఎంతో సుఖపడ్డారు. సంగతంతా తెలుసుకున్న నేను “ఆసుగుణవతి మనస్సుగ్రిగా కనికరించి, దయతలచి, మిమ్మలనుపంపించింది కనుక నే తిరుగా ఈ భాగ్యాన్ని నేను పొందగలిగేను. అయితే అవిడదికూడా నాలాంటి అడజన్సీ. ఆకారణం చేత అడదాని వృద్ధయం అడది సులవుగా అర్థంచేసికోగలను. కాబట్టి ఆలోచించి చెప్తున్నాను; వెంటనే అవిధికి ఓరిపించండి” అని మితాతని వేడుకుంటూ నాటిరాత్రి చెప్పేను.

నేను చెప్పినమాటల్ని చెవినిపెట్టి మితాతవెంటనే నాంచారిని పిలిపించేడు; నాంచారి పరమానందంతో రెక్కలు కట్టుకునివచ్చి వారింది. అప్పటినుంచీ మన ఎదుటింట్లోవుంటూనాంచారి ఇక్కడే వుండిపోయింది. నీతికి నిలబడి, నియమానికి కట్టుబడి స్థిరచిత్తంతో, సగ్గుద్దితో మనలతూవుండడంవల్లనే వూళ్ళోవూళ్ళందరి చేతా ఓహో అనిపించుకుని నలుగురిలోనూ తిలెత్తుకు తిరుకుతూ ఈ నలదైవిశ్వమంటే నాంచారి ఇక్కడే వుంటుంది.

అప్పుడావిధంగా అవిడపెట్టిన భిక్షువల్లనే మితారందరూ పుట్టడంతో మనవంశం చిలవలుపలవలుగా ఇంతి బాగా విస్తరించగలిగింది. అనాడు మితాతని పంపించడానికి నాంచారి అన్న ఆమాటలే ఈనాటికి మరువరానివని మితాత ఎప్పుడూ వల్లెవేస్తూవుంటారు. సరికదా, సమాప్తమానవుడే అయిన ఆసత్వర్షి ఈ రోజు ప్రాధున్నకూడా జబ్బుగా వున్నప్పటికీ మరచిపోకుండా నాటినే మననం చేస్తూవున్నారు. ఇది ఇప్పటివరకూ గడిచిన నాంచారికథ.” అని అవ్వ చెప్తూ వుండగా తాతయ్య పిలుస్తున్నాడని నాన్నవచ్చి అవ్వతో చెప్పేడు.

వత్తులపెట్టే మానీ, వంటింటి గుమ్మంలో పొది కట్టనే వుంచి అవ్వ తాతయ్య దగ్గరికి పల్లింది. నేను కూడా అక్కణ్ణించి కదిలి అవ్వతో చెల్లెను.

అవ్వ, తాతయ్య దగ్గరికల్లి ఏమని అడిగింది. తాతయ్య మల్ల అవేమాటలు అంటూ నాంచారిని పిలిపించమని అవ్వతో చెప్పేడు. వెంటనే అవ్వ నాంచారికి కబురుచేసింది. తాతయ్య పిలుస్తున్నాడన్న కబురు వినగానే ఎదురింట్లోవున్న నాంచారి ఒంటి

## నా గ న్న త్యం

నిండా బట్టకప్పుకొని ఒక్కపెట్టున ఆదరాభాదరాగా పరుగెత్తుకొచ్చింది.

నాంచారి తాతయ్య దగ్గరికెళ్ళి “రమ్మని పిలిపించారా?” అంది విషయంతో నెమ్మదిగా. ఆవు నన్నాడు తాతయ్య. ఎండుకన్నట్టుగా నాంచారి తాతయ్య ముఖంలోకి చూసింది.

“నాంచారి! ఇలా చూడు. సమాప్తమాసపు జీవినైన నేను ఇంక ఎంతోకాలం జీవించను. కానీ ఈ ఆఖరుపుడియల్లో వున్న నా కడసారి కోరిక ఒకటి వుంది, తీరుస్తావా?” అన్నాడు తాతయ్య.

తాతయ్య అలా అంటూండగా నాంచారి కళ్లు చెమ్మగిల్చాయి. కళ్ళొత్తుకుంటూ “చిత్తం, నెలవీయండి” అంది నాంచారి.

“మరేంలేదు, గజ్జెలపురాజసంబరంనాకు నీ నాట్య విన్యాసాలు రీలగా చూసేను. ఆ తర్వాత వయస్సులోవున్న ఉమ్మమ్మచేత నేను ఎప్పుడూ కోరనూలేదు; నువ్వు కూడా నాగవృత్తంలో ప్రసిద్ధి పొందడాన్ని కేవలం దానినే ప్రదర్శిస్తూ వుండే దానివి. దానా దీనా నీ నాట్యవిన్యాసాలు మల్లా చూసేభాగ్యం కలగకపోవడాన్ని ఆ కోరిక చిరకాలంగా నాలోనే జీర్ణించిపోయింది. ఇటీవల ఆ కోరిక మల్లా తలెత్తి నా మనస్సుని బాధిస్తూవుంది. కనుక నా కడసారి కోరిక నెరవేర్చి బారెడుప్రార్థనలో వున్న ఈ జీవితాన్ని ఆనందమయం చెయ్యమే?” అన్నాడు తాతయ్య.

నాంచారికళ్లు మళ్ళీ చెమ్మగిల్చాయి. నాటికి నలభై ఏళ్ళనుంచి గజ్జెకట్టడం చూసేసిన తాను నాట్యం చెయ్యడం సాధ్యమా అనే సందేహం కలిగి నాంచారి ఒక్కసారి దీర్ఘంగా ఆలోచించింది. కొద్దిసేపటికే ఒక నిశ్చయానికివచ్చి “తప్పకుండా తనుకోరిక తీరుస్తాను. కొంచెంసేపు ఓపికపట్టండి; అన్ని ఏర్పాట్లూచేసి ఆరంభిస్తాను.” అని నాంచారి సమాధానం చెప్పింది. తాతయ్య బ్రహ్మానందభీతు డేయేడు.

ఆ వెంటనే శంపాలత, చంపావతిని వివరాలకు పాడడానికిన్ని, వాళ్ళతోవున్న వాద్యబృందాన్నీ రమ్మనమని నాంచారి కలుసుచేసింది. అంతవరకూ తాను ఉపదేశం పొందిన మంత్రాన్ని పునశ్చరణ చేసుకుంటావున్న నాంచారి వాద్యబృందంవాళ్లు

రాగానే, నాట్యం అలవాటుకప్పనిమనిషికిమల్లే ఎక్కడలేని ఉత్సాహాన్ని పొందగలిగింది; నాట్యానికి సిద్ధపడింది.

“నాతాపి గణపతిం భజేమం” అని విఘ్నేశ్వరస్తోత్రాన్ని శంపాలత, చంపావతి పాడుతూవుండగా, వాద్యబృందం వాయిస్తూవుండగా నాంచారి కౌత్సికజ్జెకట్టి మరొక్కసారి మంత్రం పునశ్చరణచేసి ధ్యానముద్రపట్టింది.

విఘ్నేశ్వరప్రార్థన కాగానే ‘దినకరా సుధకరా’ అని సూర్యదేవతాప్రార్థన మొదలు పెట్టగానే, ధ్యానముద్రతో నెత్తివీడ చేతులు జోడించి మునికేళ్ళతో ఆ సుకుని మోకాళ్ళమీద కూర్చున్న నాంచారి, అదే ముద్రతో నానపాములాగ వంపులు తిరుగుతూ లేచియెరుగి అభినయించడం మొదలుపెట్టింది.

“ఆర్యగ్యం భాస్కరాధీనం” అన్నమాట జ్ఞప్తికి వచ్చి ప్రార్థన చేస్తూ అన్నట్లుగా సూర్యదేవతాప్రార్థనకావడంతోనే తాతయ్యకి కూడా ఉత్సాహం పుట్టకొచ్చి అమాంతంవంతనాట్యం చెయ్యడానికి లేచి నుంచున్నాడు. పుట్టెడుకూటిబలగలయిన మేమందరం ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వున్నాం.

“ధీంత ధీంత ధిమిధారిమి తోం కిం ధిత్తోం ధిత్తోం ధిత్తోం, తక్షిల ధిమికిల ||ధీంత|| అనే తిల్లాన పల్లవితో ఆరంభించిన నాంచారి, తరంగం, అచ్చపదీ, పదవర్ణం, పదం వరసగా నభినయించింది. ఆ తిరవాణ దీప, ఘట, హంస, మయూర, పాదనా నృత్యాలు వరుసగా అభినయిస్తూవుంటే తాతయ్య కూడా వంతవృత్తం చెబుతూడు.

ఈ నాట్యాలన్నీ అయ్యాక ‘భామ కలాపం’ అభినయిస్తూ “చెలియా వయ్యారీ ముగిల చెంచుభామా నోయమ్మా” అని పాడుతూ మధ్యమధ్య “ఏమే మాధవీ” అన్నప్పుడల్లా పంచకొంగు మెటగా వేసుకుని “ఔనోయమ్మా” అంటూ మాధవిగానూ, అటు పిమ్మట చెంచువొరగానూ తాతయ్య వంతవృత్తం చెబుతూగాడు. మేమందరం ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నాము. భామకలాపం అభినయించడంలో భాగవతపుదయలు కూడా కాగానే “పదం అభినయించిన మీదట చిట్టచివరికి ముక్తాయిస్వరపు ఆకృతులు

వాయిస్తూ ఉండగా అందు కనుగుణంగా నృత్యం చెయ్యి"మని తాతయ్య చెప్పేడు.

తాతయ్య చెప్పిన మాటలు విని "ఇది ప్రదర్శన చూడవూ, లేక పరీక్షించడమా" అనే అనుమానంతో మేమందరం చిత్తరపోయి చూస్తూ ఉండిపోయాము. కానీ నాంచారిమాత్రం నిస్సంకోచంగా అభినయిస్తూ పాటూర్చికొగానే, మృదంగం, ఘటం తాళగతి తప్పకుండా ముక్తయస్వరాల ఆవృత్తులు వాయిస్తూంటే నాటి కనుగుణంగా నృత్యం చేస్తావుంది. అలా నృత్యం చేస్తూంటే మాస్తావున్న మేమందరం చలనం లేకుండా నివ్వరపాటుతో నిలచుండిపోయేము.

ఆ తరువాత చిట్టచివరికి - నట్టుతరాలు స్వామలవారి దర్శనానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆ స్వామలవారి సన్నిధిని ఏ ప్రకారంగా నృత్యం చేస్తాలో ఆ ప్రకారంగా "లలనా! ధగ్గురుని బాసి తాళజాలనే, ఓ లలనా," అని వెనకపాటుతో నాంచారి అభినయిస్తూంది. చంత్ర నాట్యం చేస్తూన్న తాతయ్య పద్యాననం చేసుకుని స్వామలవారిలాగ ధ్యానముద్రపట్టి కూర్చున్నాడు.

"కంటిలో కన్ను మాసి కంటిపాప నంటజేసి ఇంటవంటలేని గురుకు సమరియండజేసివేసి! లలనా ధగ్గురుని బాసి, తాళజాలనే, ఓ లలనా," అని వెనకపాటుతో నాంచారి అభినయిస్తూ వుండగా ధ్యాన ముద్రలోవున్న తాతయ్య ప్రాణవాయువులు ఎగిరిపోయి అనంతవాయువుల్లో రీసమయిపోయాయి.

నాంచారి అభినయిస్తూనే ఇదిగమనించి వెంటనే స్వామలవారికి ప్రదక్షిణనమస్కారాలాచరించి నట్టుగా నాట్యం చేస్తూనే—తాతయ్య చుట్టూ ప్రదక్షిణం చేసి ఎదుటికి వచ్చి సాష్టాంగపడింది.

ఒకక్షణ గడచింది, రెండు క్షణాలు గడిచేయి; ఆఖరుకి అరఘడియకూడా గడిచింది. కానీ నాంచారి లేవలేదు. అంతవరకూ వాద్యబృందం వాయిస్తూనే వున్నాడు. శంపాలతా, చంపావతీ ఒకరు చేతితో లయ చేస్తూవుంటే మరొకరు తాళం వేస్తున్నారు. ఎత్వరమూ దగ్గరికి వెళ్ళలేదు.

చివరికి ఘడియకూడా గడిచిపోయేసరికి ఆంధ్ర శవతో అత్యవెల్లి నాంచారిని లేవనెత్తి చూసింది. ఇంకముంది! నాంచారి కూడా ఈ లోకాన్ని విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోయింది. ఎక్కడివాళ్ళమక్కడ సంగీతం తంగా నిలబడేసరికి వాయిద్యాలు ఆపుచేసేవారు. అందరం ఒక్కసారి గొల్లుమన్నాం.

ఆ తర్వాత ఆ యిద్దరినీ ఉత్సవంతో ఊరేగించి, చందనపుచెక్కలతో శరీరపచితిమీద చేర్చగా అత్య అక్కడికొచ్చి నిలచింది.

"సహగమనం చేసి సతీత్వాన్ని నిలబెట్టుకున్నావే నాంచారి! వెయ్యివేలజన్మలకూడా మీ ఇద్దరినీ విడదీయకుండా ఉండేందుకు ఆ ధగవంతుణ్ణి ధ్యానిస్తూ వుంటాను." అంటూ అత్య ఆ ఇద్దరికీ సమస్కరించింది. మేమందరంకూడా చెయ్యిత్తి మొక్కిము. అప్పటి నుంచి ఆయిద్దరినీ కులదేవతలుగా కొల్చుకోవడం మాకుటుంబానికి ఆచారమయింది.

ఇదంతా జరిగి నేటికీ నాలుగు పుష్కరాలు గడిచిపోయాయి. కానీ నాంచారిలో బాటు దేశంతో నాగనృత్యంకూడా. అంతరించిపోయిందే అన్న చింత మాత్రం మిగిలిపోయింది. ఆ చింత తీరాలంటే ఎప్పుడో, ఏమిటో?!

# దుర్ముహూర్త ప్రభావము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

సూర్యవంద్రాది గ్రహములు దేవతా స్వరూపములని మన ప్రాచీనులు విశ్వసించి భక్తితో వాని నారాధించుచుండెడివారు. ఒక్కొక్క గ్రహమునకు ప్రత్యేకముగా ఆకారము, స్వరూపము, వర్ణము, స్వభావము, అలంకారము, వాహనము, భార్య, మొదలగు సామగ్రిని కల్పించి, ఆ గ్రహములను ఉపాస్యకీతలుగా భావించి మనవారు పూజించుచుండిరి. శుభకార్యారంభముల సందర్భమున వాని అనుగ్రహమును ప్రార్థించుట సనాతన సంప్రదాయము. గ్రహముల స్వభావము ననుసరించి కొందరిని సౌమ్యులు (శుభులు) అని, మరికొందరిని క్రూరులు (పాపులు) అని, నిర్ణయించి, మహూర్తకాలములో ఖగోళమున సౌమ్యగ్రహముల శుభస్థానికైతిని, క్రూరగ్రహముల ఉపవయ (వృద్ధి) స్థాన సంబంధమును, సంపాదించు కొనుటకై శ్రద్ధతో మనవారు ప్రయత్నించెడివారు. కాని, ఇప్పుడో,

‘ఊజులు మారిసవి.’

అధునిక విద్యావిధాన ప్రభావమువలన గ్రహములు దేవతా స్వరూపములు శుభాశుభిఫలప్రదములు, అనుభావము ఇప్పుటి యువకులలో క్రమక్రమముగా నన్నగిల్లి పుష్కలమగుచు వచ్చినది. కొన్ని ఖనిజములు కొన్ని రాసాయనిక వాయువులు కలిపి ఏర్పడిన అచేతనగోళములే ఈ గ్రహములని మన బాలకులు పాఠశాలలలో, కళాశాలలలో నేర్చుకొనుచున్నారు. కనుక, గ్రహములు దేవతా స్వరూపములని, పూజార్థములని, తెలుపు ప్రాచీనుల నూత్రములు ఇప్పుటి నవనాగరకుల దృష్టిలో, అర్థములేని చాదస్త్రపు వ్రాతలుగా కానవచ్చుట వింతకాదు. సూర్యగోళము నందున్న అప్రమేయమగు ఆకర్షణశక్తివలన, మనము నివసించు ఈ భూగోళమువలె, ఈ అచేతనగ్రహగోళము లన్నియు విశాల

కాళరంగములో భ్రమ భ్రమ కక్షామార్గములలో తిరుగుచున్నవనియు, సూర్యునినుండియే వానికి ప్రకాశము వచ్చినదనియు అధునిక ఖగోళ శాస్త్రవేత్తలనుండి మనము తెలిసికొనగలుగుచున్నాము. అచేతన గోళమగు సూర్యుడు ఆధారములేక ఆకాశమధ్యమం దెట్లు నిలిచెనో, అంత గొప్ప ఆకర్షణశక్తి ఆ గోళమునకు ఎట్లు వచ్చెనో, ఈ శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పలేరు! లక్షల కొలది మైళ్ళుదూరములో నున్న ఇన్ని మహత్తర గ్రహగోళములను మేర తప్పనీయక నిరంతరము తన చుట్టు త్రిప్పగోళావలన అప్రమేయశక్తికల దుర్బి రీత్యుప్రభావ లేతోరాగి ఈ సూర్యునింబడును. అనన్య సామాన్యమగు దైవికశక్తి దీనిలో ప్రతిబింబితమైనదని భావించి పూజించుట ఈ శాస్త్రజ్ఞుల దృష్టిలో మూఢవిశ్వాసమయినది. ఈ పండిత విశ్వాసము కారణముగా, సూర్య నమస్కారములు, గ్రహపూజాదులు, నిరర్థకప్రయత్న మను భావము నేటి వాగ్విరులలో ప్రబలుట వింతకాదు.

పోనిత్రము. గ్రహములు అచేతనగోళములైనా, వాని నుండి నెలవగు లేజరిరణములు మనపై ప్రసరించుట కాదనలేము. సూర్యకిరణములనుండి ఉద్గమకలుగుట, చంద్రకిరణములనుండి చలన వచ్చుట, మనకు దైనందినానుభవములోని విషయములు. మానవులకు వేడిమి, చలన కలిగించు శోరిక కాని, శ్రద్ధ కాని, అచేతనములగుసూర్యచంద్రగోళములకు లేదనుకొందము. కాని, ఆయాకిరణముల సాంగత్యము వలన ఆఫలములు మన మనుభవించుట మాత్రము తప్పనిసరి. ఇతర గ్రహములు సయితము ప్రకాశము కలవే. వాని లేజరిరణములు సహా మన భూమిపైకి వ్యాపించుట సహజగర్భము. సూర్య చంద్రులకిరణములకు ప్రత్యేకస్వభావ మున్నరీతిగా, ఇతర గ్రహములనుండి వచ్చు లేజరిరణములకు కూడ ప్రత్యేకధర్మ ముండుట అసంభవము కానేరదు.

కాని, నూర్యచంద్రుల లేజస్సునుండి కలుగు ఫలముల వలె, ఇతర గ్రహముల లేజస్సునుండి రాగల ఫలములు మూలరూపమున ప్రత్యక్షముగా మన కగు పడవు. ఒక పరిమితిలోనున్న స్పందనశక్తికల లేజః కిరణముల కార్యము మాత్రమే మక ఇంద్రియములు గ్రహించగలవు. అనిర్యచనీయమైన ఈ సృష్టిలో మనకు అగోచరములగు కిరణము లెన్నియో యున్నవి. వాని కార్యములనుండియే వానిస్థితిని, స్వభావమును, పరిమాణమును, ఊహింపగలుగుచున్నాము. విద్యుచ్ఛక్తి కిరణములు, “యక్స్రరే” కిరణములు, మనము చూడ గలిగినవానో ఇటీవల ప్రచారమునకు వచ్చిన పరమాణు శక్తియొక్క కిరణముల నెవరు చూడగలిగినారు? పరిశోధకులగు శాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతముల ఆధారమున, ఆ కిరణముల ఆస్తిత్వమును వాని కార్యములవలననే గుర్తించుచున్నాము. అట్లే, ఈ తారాగ్రహముల నుండి మనపై వ్యాపించు లేజఃకిరణములు నెలము ఫలప్రదములైనవే వాని కార్యము అతినిశితమై, నూత్నమై, దూరవ్యాపియై యుండును. పూర్వ దిశాసంబంధమున భజకు చూపట్టునపుడు పుట్టిన వ్యక్తికిని, హిక్రు దుదయించు కాలములో జననమైన వ్యక్తికిని, స్వభావములో, మనోధర్మగుణములలో, ఆకారచేష్టాదులలో, ఎంత తారతమ్యము గోచరించునో, గమనించితమేరి, ఆ గ్రహములనుండి ప్రసరించు లేజస్సు చేయగల కార్యము కొంత మన మాహింపగల్గుదును. ఈ గ్రహగర్భములను వాని కార్యగుణము, నిర్వచించునది జ్యోతిర్శాస్త్రము. అనేక శతాబ్దముల అనుభవమువలన ఫలముగా మన ప్రాచీన మహర్షులు లోకహితార్థమై ఆ శాస్త్రపు మాత్రములు రచించియుంచిరి. ఆ మాత్రములను తిరస్కరించినా, నిరాదరించినా, నష్టము మనదే. గ్రహములకుగాని, శాస్త్రమునకుగాని, లోటులేదు.

కనుక, గ్రహస్థితివలన మనకు ఫలము లేకలుగవలెనని ఆక్షేపించుట అవిచారమణీయము. ఒక విధముగా ఇదియును మాధువిశ్వాసమే; లేదా, “పరప్రత్యయనేయబుద్ధి” యొక్క ఫలము. అధునిక విజ్ఞాన శాస్త్ర నిపుణుగు సి. జి. జంగ్ మహాశయుడు చెప్పిన వాక్యమిది :

“Whatever is born or done at this Moment of time, has the qualities of the Moment of time.”

(ఏ కాలములో ఏది పుట్టినా, ఏమి చేసినా, ఆ కాలపు స్వభావము దానిలో నుండును.)

ఏ ఊహమున గ్రహలేజఃకిరణములు ఏ విధమైన పరస్పరసంబంధాదులతో మన భూభాగమును స్పృశించునో, ఆ పరిస్థితులవలన ఏర్పడగల సమస్తగర్భము ఆ ఊహమునందు జనించిన వ్యక్తియందైనా, కార్యమందైనా, చూపట్టగలదనుటేకదా? జాతకముపరారములకు సంబంధించిన జ్యోతిషమాత్రములకు ఈ తత్త్వమే పరమాధారము.

మన ప్రాచీనులు నవగ్రహములను వాడుకొనిరి. ఇటీవలి కాలములో, ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులేతల పరిశోధనల ఫలముగా, వరుణ (Uranus), ఇంద్ర (Neptune) యను (Pluto), అను నామములతో వ్యవహరించబడు తారాగ్రహములు చూచు \* కనుగొనబడినవి కదా? వీనిచారములను తెలుపు పథకగ్రంథములు సయుతము సిద్ధమైనవి. ఈ గ్రహములను మన ప్రాచీన హోరాశింశ్రుతేత్రలు తెలిసి వదిలిరో, తెలియక వదిలిరో, చచ్చించుట మన శిల్పకు ప్రహేళికకారి కాదు. ఈ గ్రహములను గొప్ప ఫలమున్నదని అనుభవము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. నిష్పక్షపాతిబుద్ధిలో పరిశోధించి చూచినచో, పెక్కునిదర్శనములు సులభముగా చూపట్టగలవు. అయినా, పురాతన గ్రంథములలో కీని ప్రశంసలేని కారణమున, మనవారిలో ప్రాచీనసంప్రదాయమువారు ఈ నూతన గ్రహములను నిరాదరించుచునే యున్నారు. జాతకచక్రములలో ఈ గ్రహములకు

\* ఈ గ్రహములకు ఈ నామకరణము నేను చేసినదికాదు. కీ. శే. శేతికర్ పండితుగారు తన ‘జ్యోతిర్గణితీ’ గ్రంథములో ‘యమరేనస్సు’ను వరుణుడనియు, ‘నెప్ట్రాను’ ఇంద్రుడనియు, వ్యవహరించి వాని చారాదులకు వలయు పథకముల నిచ్చియున్నాడు. అతని కాలములో ‘ప్లాటో’ కనుగొనబడియుండలేదు. కనుక, దాని ప్రసక్తి ఆ గ్రంథములో కానరాదు. ఈ గ్రహము 1981 లో కనుగొనబడినది. దాని స్వభావమును గమనించినవారెవరో దానికి యునుడని పేరు పెట్టినారు. ఇటీవల కొందరు యమరేనస్సును ఇంద్రుడని నెప్ట్రానును వరుణుడని తారామారుగా కొన్ని తొట్ల వాడుచున్నారు. శేతికర్ వ్రాసిన ‘షేర్తో’నే వానిని పిలుచుట యుక్తమని నా మనవి. లేనిచో అవ్యవస్థ అగును.

## దుర్మహూర్త ప్రభావము

స్థానముకల్పించకపోయినా, అంతగా తొందరయ్యండదు. ఏలందురా, ఈ గ్రహములవలన కలిగిన ఫలములను ఏ కుజానికో, అథవా, శుభకునికో, అంటగట్టి తృప్తి చెందవచ్చును. కాని, మహూర్తచక్రములమాట వేరు. శుభస్థానములలో గ్రహములు వచ్చురీతిగా మహూర్తములను నిర్ణయించి, వధూవరుల వైవాహిక జీవితముల భవిష్యత్తునకు శ్రేయస్కరముగు మార్గము చూపవలసియున్న మహూర్తములు మాత్రము ఈ గ్రహములను తృణిక రిండుట తుంతకష్టము కాని, మహాపరాధ మనుట నిస్సంశయము. ఏని స్థితిని గమనించక మహూర్తములను నిర్ణయించిన సందర్భములలో ఈ గ్రహములు దుష్టస్థానములలో నిలువవచ్చును. అనేక దృష్టాంతములలో, మహూర్తములకు తెలియకయే అట్లు జరుగుచున్నది కూడ. ఆ గ్రహములు ఫలప్రదములకొనని నిరాచరించినా, అట్టి మహూర్తములలో పరిణయమైన వధూవరుల వైవాహిక జీవితములలో మాత్రము ఆ గ్రహముల దుష్టఫలము చూపట్టుట తప్పదు.

“అనిచ్చయాపి సంస్పృష్టో,  
దహత్యైవ హి పావకః”

అను న్యాయమును మనము మరచరాదు. విదురచ్చక్రి ప్రసరించుచున్న తామ్రపు తీగను, అజ్ఞానమువలన కాని, అజాగ్రూతవలనకాని, మూర్ఖత్వమువలనకాని, ఎవరైన ముట్టినపుడు ఏమి ఫలము కలుగుచున్నదో, మనకు తెలియనిదికాదు. దుష్టగ్రహముల ప్రచంపితకీకరణ దుష్ఫలితము వచ్చుటకు ఏ తీగలను కాని ముట్టుకొననక్కరలేదు. కాలప్రవాహములో ఏ తీగనును ఈ గ్రహములు దుష్టస్థానముల నాక్రమించునో, ఆతీగనును వివాహాదులు జరుపుటే చాలు. ఆ గ్రహకరణముల ఆఘాతమును తప్పించుకొన గల్గుట ఆసాధ్యము.

అసంప్రేక్ష్యకారిత్యమువలన నిర్ధరించబడిన ఇట్టి దుర్మహూర్తములలో ఒకదాని నిచట ఉదాహరించెదను.

కపించిన శ్రీముఖ సంకర్షణమున ఫాల్గుణ శుక్ల దశమిగా శుక్రవారమునాడు (23-2-1934) మృగశిర్ష నక్షత్రమున, ఉదయము 9-18 A. M. (S. S. T.) గంటలకు జరిగిన వివాహ మహూర్తపు నిరయన క్రమ మిది :—

	ల		చ
బు ర కు	వివాహము — నిరయన రాశి		శే
రా శి కు			
		గు	

పంచాంగసూక్తి రమ్యముగానున్నది. విష వాద్యాది దోషములు లేవు. కేంద్రములలో శుభగ్రహములగు శుభ శుక్రమున్నది. లాభస్థానములో రవి, కుజ, బుధులు. చంద్రుడు మూడింటనుండుట. సగ్రహ దోషము, చంద్రజామిత్రదోషము, పాపకర్తరి, మాధ్యధోషము, గ్రహ యుద్ధము, గ్రహణశూల, ఇత్యాది లోపములేవియు కానరావు. సప్తమసూక్తి లేదనుమాట మాత్రము వాస్తవము. కాని, గురువు శుభగ్రహమగుటంబట్టియు, భాగ్యాధిపతియై భార్యాస్థానమునందుండు కారణమువలనను, ఇది గొప్ప లోపముగా మహూర్తముల గణించలేదు. గుణాధిక్యమున్నదికదా?

నియమితకాలమందే వైభవముగా వివాహమంగళము జరిగినది. ఇది ఇప్పటి వాగరక యువతీయువకుల వివాహములవలె, కొన్ని గంటలలో ముక్తాయమునకు వచ్చునట్టి క్రియాకలాపము కాదు. ప్రాతకాలపు ధోరణిలో సక్రమముగా, కాస్త్రీయుముగా, విదుషివలన కార్యక్రమముతో జరిగిన వివాహ మిది. రకరకములైన విందుభోజనములతో, విద్యాలవారి వినోదములతో, హాయిగా కాలముగడుచుచుండినది. ఆటలు—పాటలు, నలుగురు—నాట్యములు, విందులు—వినోదములు, యథాసావకాళముగా, నిరంతరాయముగా జరుగుచుండిన వినోదసమయమిది.

కాలగతి గుర్నివారము. వివాహముజరిగిన మరుదినమందే, నూతనవధూవునకు, ఆమెతల్లితో సహా, శ్రీమ



వలసకొబ్బలు, జ్వరము చూపట్టినది. అవిశోదముల సందర్భములో ఆ సమారాధనల ధోరణిలో, దానిని గమనించినవారు లేరు. మూడవనాడు (26-2-1934) ఉన్నట్టుండి, విఅవభ్యధోషప్రభావ మోకొని, వధువులల్లి ఆరోగ్యస్థితి విషమించి నాలుకలో నల్ల వోషము వచ్చినది. ఆనాడే, ఆమమంగలి ఇహలోక యాత్ర చాలించుకొనెను. ఇంతేకాదు. ఆమరుదినమున, అనగా 27-2-1934 నాడు, వివాహపురంతం ముగిసి నూతనవధువునకు గృహప్రవేశసంస్కారము కావలసి యుండినది. కాని, దుర్దైవపరిపాకమున కాబోలు, ప్రబలముగా సన్నిపాతము మూసుకొని ఆవధువుజీవితము చాలించుకొనుటచే, అగ్నిసంస్కారము జరిగినది. ఆ ఇంటివారి కోచియిస్థితి వర్ధింప నలవికాదు. పాపము పెండ్లికిబోయి బ్రాహ్మణును సంపాదించుకొన్న ఆ వరుని ఆవధ మన మూహించుకొనవచ్చును.

ఇది జరిగిన కథ.

ఇట్టి ఘోర పరిణామమును సూచించగల దోషములు ఈ వివాహముచూరములో ఎందున్నవి? ఇచట మనము గమనించవలసియున్న ముఖ్యసమస్య యిది. ఎంతో రమ్యముగా చూపట్టు ప్రేమచూరమునకు ఇది ఫలమైనచో, ముచూర్రశాస్త్రమున కేమి నెల?

ముచూర్రపులగ్నమునకు సప్రమసద్ది లేదనుట వాస్తవమే. సప్రమభావములో గురువున్నచో, 'విరహిణి' అగుచు కన్యయని విద్యాచూడవ నూరి మరెను. "ఆంగిరస్సాతిపాపం" అను రల్లని మరెమున కన్యక పాతకి యగును. ఇంతకంటే ప్రబలదోషమును ఈ క్రింది సూత్రము చెప్పచున్నది.

"సప్రమగే జీవగుతా,  
ధ్రిష్టదర్శితా, వివర్జితాపత్యా" అని.

మొత్తముమీద, పతి వియోగము, కీలలోపము మూచితిము లవవచ్చును. కాని, ఇంతటిఘోరకార్యము జరుగ నక్కరలేదు. ఇతర సుగుణము లెన్నియో ఈ ముచూర్రమునకు ఉన్నవికదా? అవి ఏమైనవి? సప్రమ గురువునండియే ఈ దుష్ఫలమంతయు కలిగిన దని వాదించుట సాహసమునకొందును. లగ్నాధిపతికిని చంద్రునికికీ ఈ గురుదృష్టి యున్నది. ప్రేగా భాగ్యాధిపత్య మిరనికే. ఇట్టిబృహస్పతి ఇంతటి ఘోరపరిణామ

మునకు దారితీయుననుట కష్టము. మరి కారణ మెచట నున్నది?

"తలకంతా సూత్ర మొక్కటే!" అను సామెత చొప్పున, అమౌంక, కేఖాంకలను గమనించక, వీ దేశములో, ఏ గ్రామమునకైనా సరే,

"మీన మేషా చతుర్నాద్యైః, గోపంభౌ చతురర్థకం" అను అతిస్థూలమును ర శిమానపద్ధతిలో గుణించినది ఈ నియమ ముచూర్రమందలి. దీనిలో భావస్ఫుట, గ్రహస్ఫుటములు చెయ్యలేదు. అనుటచే, అనుకొన్న ధీతిగా గ్రహభావస్థితి యున్నదినుట సం దేహము. మరియు, నూతనగ్రహములు ఏవీ భావములోనున్నచో, తెలియదు. ఇన్ని అవకతవకల నిరయన స్థూలరాశిపంధ లిలో ముచూర్రముల నిర్ణయించుట ఏదేవునికి క్రితి?

ఈ ముచూర్రమునకు సాయనస్పష్టమండలి ఈ క్రింద నున్నది. పాతకి మహాశియలు చిత్రిగింతుగాక.

బు 20-12	I 20-0	చ 24-46
కు 15-8	క 24-36	
ర 8-51		

శ 20-87		యము
రా 18-45		
పుణ్య 10-55	ముచూర్ర	28-40
కు 8-4	స్పష్ట మండలి	

(సాయనము)

X 15-15	క 18-45
---------	---------

	గు 22-48	దార 7.52
		ఇ 11-2

దేశము కేంద్రములో ఉన్నాడనుకొన్న శుభ గ్రహము శుక్రము అచట లేనేలేదు. లాభ స్థానములో ఉన్నారని మనకు భ్రమ కల్గించిన కుజబుధులు స్పష్టముగా వ్యయభావములోనికి బారుకొన్నారు. స్థూలరాశి మండలిలో ఉత్తిమగుణములుగా చూపట్టిన యోగములు గాఢికి ఎగిరిపోయినవి.

అది యట్లుండే.

వివాహాలగ్నము విప్రలంభశృంగారప్రియుడగు వరుణుని సంయోగము నెలవీలించుదుండుట ముఖ్య

## దుర్బుహార్ ప్రభావము

మూగా చదువరులు గమనించలేనియన్నది. చతుర్థ శేంద్రములో పిట్టపిడుగువంటి యముడు కూర్చున్నాడు. కళత్రస్థానమునందున్న బృహస్పతికి ఆ వరుణునినుండి సమస్త ప్రకృతి క్రూరవేష యొక్కటి చాలక, ఈ యమునివలన శేంద్రవేషసహా! మేరువు పూసల వంటి యా యోగములు చాలవా, ముహూర్తమునకు ముప్పుతెచ్చుటకు? క్రూరగ్రహముల విషమదృష్టిలో నైన గురువు పాక్షియైనాడు. పాపగ్రహ క్రూరదృష్టిగల గురువు సప్తమభావమునందున్నచో, అతడు పాపులలో మహాపాపి యవనముల మరువరాదు. కళత్ర భావము, లగ్నము, చెడినది. లగ్నాధిపతి యగు కుజాదన్నచో, వ్యయభావములో పడియుండు కారణమున అసమగృహై, లగ్నమును కాపాడుకొలేని అసహాయ స్థితిలో అల్లాడుచున్నాడు.

“తను పతిస్తన, మస్తమథాస్తతో,  
యది న చక్ర్యతి నశ్యతి తి న్యఖం.”

అనుచున్నది ‘వివాహ బృందావనము.’ సప్తమమునకు సప్తమాధిపతి దృష్టి, అంతో ఇంతో ఉన్నది. కాని, లగ్నమును కాపాడువారెవరు? ముహూర్తకాలములో లగ్నము వధువును నూచించుననుట త్యోతిమ సంప్రదాయము.

ఇక, చతుర్థ శేంద్రపుగతి చూడుడు. అచటి యముడు యాజమాన్యమును నిర్వహించుచున్నాడు కదా? చతుర్థాధిపతి చంద్రుడన్నచో, శుక్రుని సార్థశేంద్రవేషతో చెడినాడు. ఈ భావము దోషదూషితమైనది. ఈ చంద్రుడు పుణ్యసహాయమును సార్థశేంద్ర క్రూరదృష్టితో కటాక్షించుచున్నాడు. చతుర్థభావము గృహమును, కన్యాజననినిసహా, తెలుపునట్టిది. ముహూర్తములో దీనికి ప్రబలదోషము పట్టియున్నదనుట.

దారసహాయము వ్యవస్థానమునకు పోయి వరుణుని సార్థశేంద్రదృష్టికి, యమ, గురువుల అర్థశేంద్రదృష్టికి, చిక్కె లిటపలాయింపుచున్నది. వైగామాయలమారి ఇంద్రుని సంయోగమునే ఇది ఆపేక్షించుచుండుట! ఈ సహమాధిపతి బుధుడు నీచపడి వ్యయభావములోనున్నాడు. చాలదని, రవి కుజాల క్రూర సమస్త ప్రకృతి దృష్టి ఈ సహాయముపై నున్నది. దారసహాయము ఇంతి చెడియున్న ఈ ముహూర్తమున జరిగిన దారకర్మవలన సౌఖ్యమెట్లువచ్చును?

“భార్యా సదృశ కుతైర్వృష్టం, యుతంవా  
స్వామినా యది!  
భార్యా విలాస సౌభాగ్యగతిం, వాన్యథా  
గృహజం సుఖం.”

అను తాచకనూత్రము నిరాదరణీయము?

సారాంశ మేమనగా, లగ్నము, చతుర్థము, ఈ ముహూర్తకాలమున ఎంత చెడుటకు సౌభాగ్యమో, అంత చెడియున్నవనుట. వధువునకు (లగ్నము), ఆమెరికి (చతుర్థము), ఈ ముహూర్తము ప్రబలారిష్టమును తెలుపుచున్నది. ఫలము ప్రత్యక్షమైనదికదా?

లగ్నాధిపతి కుజుడు వ్యయమందున్నాడు; సప్తమసద్ది లేదు; ఇతర శేంద్రములలో శుభగ్రహములు నిలువలేదు; దారసహాయము చెడినది. ఈ సన్నివేశము చాలదా, ఈనూతన గ్రహములను తెచ్చిపెట్టకున్నచో ఏమి పుట్టిమనిగినది? అనువాడుండుకేమో? వరుణుడు లగ్నములో, యముడు చతుర్థములో, ఉండియుండనిచో, ఇంతటి దుష్పరిణామము నిస్సంశయముగా కలిగియుండదని ఘంటాఘోషముగా చెప్పవచ్చును.

ఈ ముహూర్తమున ప్రబలారిష్టమును నూచించినది వరుణగ్రహమే అనుటకు నిదర్శనమేమి? అను ప్రశ్న వచ్చుట సహజము. కానిండు. అరిష్టప్రదమగు గ్రహమును చంద్రుడు చేసినప్పుడు అరిష్టము ఫలించునని వరాహమిహిరాచాగ్యుని నూత్రము.

“యోగే, స్థానంగతవతి బలిః చంద్రే,” అని ఇది ఉపలక్షణ వాక్యము. కాలనిరేశివిమయమున చంద్రునికంటే ఎన్నియో రెట్లు నూత్నమై, ప్రబల ఫలమునిచ్చునది లగ్నముకదా? కనుక, అరిష్టనూచక గ్రహమును లగ్నము చేర్చుకొన్నవాడే దుష్ఫలము రావలసియుండును.

“శిశిరకర సహగ మేక్షణానాం,

సవృక్షిలం ప్రవదంతి లగ్నబారం,”

అను వరాహమిహిరుని నూత్రమును స్మరింపుడు. భవత్ర గ్రహముకారణముగా, లగ్నము క్రమక్రమముగా, దినమొక్కటికి రమారమి ఒక్క భాగవంతున ముందుకు జరుగుననుట త్యోతిశ్చాస్త్రసంప్రదాయము. దీనినే దైనికజాతకపద్ధితి యందురు. \* ఈవిధమున చలనము

---

\* కడిచిన తారణ సంవత్సర ఫాల్గుణమాస ‘భారతి’ సంచికలోని దైనికజాతకమున వ్యాసమును చిత్రింపుడు.

వలన, వివాహసంతరము మూడుదినములకు, చతుర్థభావ మందలి యముని కేంద్రవేధలోనున్న సప్తమగురువునకు వివాహాలగ్నము ఎదురుగా వచ్చినది. వరుని అత్తగారు పరమపదయాత్ర చేయుట ఆనాడే! ఆ మరుదినమందే ఈ చరితలగ్నము వియోగకారకుడగు వరుణుని సమా గమమును సంపాదించును. వరునికి భార్యవియోగ శ్లేశము కలుగుట అప్పడే!

“ఏకాంశేయక్త్యాకు దినే ఫలంస్యాత్,  
యోగ సప్తైకాంశే సమాగమోక్తిః.”

అను ప్రాచీనసూత్రము తు. చ. తప్పకుండా యిచట అన్వయించుచున్నది. ఇంతికంటే, ప్రబల నిదర్శనము మన కెచ్చిట లభించగలదు?

ఇది ఇట్లుంచి, ఈ వ్యక్తి జాతకము నొక్కింత పరిశీలింతము. దానిలో యోగము లెట్లున్నవి?

ఆతని సాయనజాతక చక్రమిది:—

రా 13-48	ర 7-8-55	శ 18-2
బు 11-58	శు 18-15	య 29-7
	చ 27-59	

గు 14-30		కు 15-1
వ 10-38	స్పష్ట గ్రహభావ మందిరి	ఇ 25-27

[సాయనము] దార 21-31  
X 25-32

పుణ్య 16-59 | I 25-9

కే 13-48

సప్తమభావము గ్రహశూన్యమగుటచే, సప్త మాధిపతియు, కళిత్రకారకుడునకు శుక్రునివై పు మన దృష్టి ప్రసరించవలసియున్నది. ఈ శుక్రుడు మేష రాశిలో ఆరింట నున్నాడు. ఉపదయమందుండుటచే, సులభముగా ద్రవ్యము వ్యాపించుటకు ఈ యోగము పనికివచ్చినా, వివాహ విషయమున లోపముక తీరదు.

“జాయేశే చాప్తమేషవ్యక్త్యాగోగిణీం కామినిం లభేత్  
ప్రార్థయంతే భవే ద్వాసి సమఖం లభేత్ కన్యచిత్.”  
[బృహత్పిరాశిరహస్యం]

అనుటచే భార్యయొక్క అనారోగ్యమువలనకాని, కార జాంతరములవలనకాని, జాతకునికి సౌఖ్యాభావమును తెలుపు యోగ మిది. మరియు లగ్నాధిపతియగు, భజాని నుండి సప్తమాధిపతి శుక్రుడు కేంద్రవాసి యగుటచే

“శత్రుదృష్ట్యాగ దండతోః  
నిత్యం ఝకటికా భవేత్.”

అను తాచక సూత్రము ననుసరించి, జాతకునికి భార్యతో సామరస్యము తక్కువ అనవచ్చును. అయినా, ఈశుక్రునికి కుటుంబ (II) పంచమా(V) ధి పతి గురువునుండియు, తృతీయ, చతుర్థాధిపతి శని నుండియు, మిత్రదృష్టిసౌకర్య ముండు కారణమున భార్యధర్మలకు రాగల వై మనస్యమో, అభిప్రాయ భేదమో, హెచ్చుతొందర కలిగించక ఏదో రీతిగా ‘సద్గుపాటు’ కాగలదు. పోతే, పుణ్యసహమము, దార సహమము, శుక్రుని మిత్రదృష్టిలో నున్నది. అగుటచే కళిత్రభావమునకు ప్రబలదోషము పట్టినది చెప్పలేము. చతుర్థ పంచమాధిపతులగు గురు శనిలు చతుర్థమందే యున్నారు. శుక్రుని మిత్రదృష్టి వీరిపైనున్నది చక్కని వైవాహిక జీవితానుభవము, సత్సంతాన సౌభాగ్యము కలవనుటకీ నూచనము అధికముగా మాపట్టు చున్నవనుటే సమాజసము.

వాస్తవస్థిలో, మరల సంవత్సరమునకే జాతకునికి చక్కని వధువులభించి వివాహమైనది. ఆతని గృహిణి ఆదిర్భాషాయయగు సాధ్వీ. దేశమకేంద్రమందిరి దార సహమమునకు, కుటుంబభావమందిరి పుణ్యసహమము నకు, కళిత్రాధిపతి శుక్రుని స్నేహదృష్టిఫల మిది. కష్టసుఖములలో లోగునీడగా నిలిచి, ధర్మార్థకామ ములను భర్తకు కరతలామలకముగా సాధించి ఇచ్చిన పతివ్రత ఆమె. నవనవాళి యచు లూరించు మృగముధుర భావములలో, భక్తిలో శృంగారమును, శృంగారములో భక్తిని, ఈరెండింటితో సంగీత సాహిత్యములను, మేళవించి అనందపారవశ్యమున తిన్దయితచెందు లలిత కళారాధకుడు జాతకుడు. భాగ్యమందిరి ఇంద్రునికి చంద్రశుక్రుల కేంద్రదృష్టి మాత్రమేకాక, బుధుని సార్వకేంద్రదృష్టిసహ కలదు కాదా? పదునైదు సంవత్సరముల తరువాత ఒక విచిత్రసంఘటన జరిగినది. జాతకుని రసపరతంత్ర కోమలచిత్రివృత్తిచే నాగ్నించ బడి, హృదయసమర్పణ చేసి, తిడికనిష్ఠతో సర్వస్వ త్యాగమునకు ఒక విద్యావతియగు యువతి సిద్ధుడగా

“తరుణి, నవవ్యకాంత, నతి వారుణ పుష్ప  
శరీరుఖ కృతా,  
భర వివశాంగి, సంకభవుబారికి వగ్గముచేసి  
క్రూరుడై,  
చనియె మనోధరానము డహంకృతితో.”

అని ప్రవరునికి మన ఆంగ్రకవితాపితామహుడంట  
గట్టిన అపఖ్యాతి తనకు నైతము వర్తించవచ్చునని  
వెరచి కావోలు, చాతకు దామెను పరిగిసిందిచ్చి పెండ్లి  
యాడెను. దాంపత్యజీవితములో దిక్షిణనామకత్య  
మును ఆతకు సాధించాడు. గంగాయనునలకలె  
పూతచరిత్రలగు ఇరువురు భార్యలతో సత్సంతాన  
సౌభాగ్యము కలిగి చాతకు దానందించుచున్నాడు.

చాతక యోగమునకు తగినరీతిగా నున్నది జీవి  
తానుభవ మనుకొందును. కళిత్ర స్థానమునకు వీరై నా  
దోషమున్న దిన్నచో, అది ఆత్మల్గుము. మరి ప్రథమ  
వివాహసందర్భమున ఇట్టి విషాదాంతకథ జరుగవేల?  
దుష్టదళకాలములో వివాహము జరిగినచో, చాతక  
మందరి ఏ స్వల్పదోషములు నూరంతలుగా ప్రబలి  
దుఃఖానుభవమును తెచ్చిపెట్టగలరు. ఇట్టిదశకు తోడు  
ముహూర్తము దుష్టమయినచో, చెప్పసని లేదు. ఈ  
వివాహముహూర్త మెంత తోభాయనముగా  
నున్నచో కనుగొన్నాము. ఇక అప్పటికి దేవమానదికి  
ఏమి మూచన లియ్యగలిగియుండెనో పరికిలించును.  
ఈ క్రింద నున్న దే చరిత్రకుండలి:—

దా 12-46	బు 1-8 ర 26-38	స 12-42	క 14-48
గు 17-52 వ 11-15	వివాహ కాలమునకు చరిత్ర చాతకము — (సాయనము)		కు 23-13 ఇ 25-28
చ 29-45 పుణ్య 4-57			
I 18.0			దార 10-15 క 12-46 X 16-80

చరిత్రలన్న మెందున్నచో, గమనింపుము. మృత్యు  
(VIII) భావమందున్న జన్మకలికి నికరముగా  
సమనప్రకవేదలో చరిత్రలన్నము నిలిచిన వయస్సది.  
అనగా, చరిత్ర సప్తమ (కళిత్ర) భావము అష్టమకలి  
సంయోగమును పొందియుండె ననుట! మృత్యుదేవత  
భార్యను ఎదురుచూచుచుండిన దని యర్థము. ఇట్టి  
దుర్దశలో భార్యను సంపాదించుకొన్నచో, ఆకలి  
గొన్న మృత్యుదేవతకు ఆహారమును ఎదిగించి ఇచ్చుట  
కాక మరియేమి? ఇంతే కాదు. జన్మచంద్రునినుండి  
సార్వకేంద్ర విమమదృష్టిసానమునే చరిత్రలన్న మిపు  
డుండుట. చరిత్ర చంద్రుడు చరిత్రకలితో వివాహ  
కాలములో సార్వకేంద్రము. ఇట్టిదశలో నా వివాహము?

జన్మచంద్రునికి కేంద్రవేద నిచ్చువాడు  
మాయలమారి ఇంద్రుడు. ఇట్టి ఇంద్రుని అర్థకేంద్ర  
వేదలో చరిత్రదారసహమును ఇపుడున్నది. వివాహ  
మునకు ఈ దళకాలము తగినదని వేదగ నెప్ప  
వలయునా?

పెండ్లివాటికి చాతకుని వయస్సు ఇరువది  
సంవత్సరములు మాత్రమే. అంత చిన్నవయస్సులో,  
ఇంతటి దుష్టదళకాలములో, వివాహము జరిపి  
యుండనక్కరలేదు. పెండ్లిచేసుకొన్న చాతకుడు  
సాధించినదేమున్నది? ఒక్క క్రాద్ధముతప్ప! ఒక  
ఏడాది కాచియున్నచో, దుష్టదళ కడవిపోవును  
కనుక, తగినార వివాహము జరిగినచో, ఇట్టి దుర్మో  
గము రాదు. అనుభవ ముట్లే చెప్పుచున్నది. ఏ యోగ  
మయినా, దానికి తగినదశరానిచో ఫలించదుకదా?

“యోగా స్తే కిం కరిష్యంతి

స్వదళానా మనాగమే?”

అని అనుభవజ్ఞులగు పెద్దలు చెప్పిరి.

చాతకదళానాచనలను, ముహూర్తకాస్త్ర  
సూత్రములను, నిరాదరించుట ఎంత అవివేకమో,  
నూతన గ్రహములను గమనించక ముహూర్తములు  
నిర్ణయించుట ఎంత ప్రమాదకారియో, సహృదయు  
లగు పాతకమహాశయులు గమనించియుండునని ఆశ.

“శ్రోతిశ్చైకాత్మ లోకః  
సర్వహ్యేకం సభాభం.”

వృద్ధగర్గుడు!

# స రో జి ని

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

ఏటిపాయనుండి నీరుతెచ్చుకుంటున్న ఆ పల్లెపడుచు  
 బిధి మగ్గి చాక వచ్చి, అనాలోచితంగానే  
 ప్రక్కకు పరికించి, ఒక్కసారిగా కళకళపడి, భయో  
 ద్వేగాల భారం మాలంగా చంకనున్న కడవ జార  
 విడిచి, ఆసరాకు ప్రక్కనున్న పిట్టగోడ వాసుకున్నది.  
 “ఏమిటి వైపరీత్యం? మానవ కేహరింత ఆకాశ్య  
 తాలా?”

ఆమె హృదయంలో ఎక్కడో, ఏదో అకాంతి  
 ...ఏదో కూనబాధ. బాధ నోవ్వుకోలేని ఆమె  
 హృదయం గొంతులోనికి వచ్చి కొట్టాడుకున్నది.  
 ఆమె నేత్రాలు బాష్పబిందువుల నింపుకొని మనక  
 తెరలచాయనుండి ఎదుటి దృశ్యంలోని ఆ దీనిత్వాన్నీ,  
 వేదననూ దర్శించడం మొదలు పెట్టినవి.

“నిన్నటివరకూ తా మిద్దరూ కలసిమెలసి బ్రతి  
 కారు. ఒకేసారి కాపురానికి వెళ్లారు. దిడ్డలను వొక  
 సారి చంకెత్తుకున్నారు. కలిసదాంతో తృప్తిపడి,  
 మధ్యాహ్నం సమయాల్లో వైకుంఠపాళీ ఆడుకుంటూ  
 —పాయంకాలం తీరిగా కూచుని సరదాకు తగవు  
 లాడుకుంటూ తమ తమ కుటుంబ విషయాలు అర  
 మరికలేక ముచ్చటించుకుంటూ ప్రాథమికులవారు.  
 అయ్యో! స...లో...బి...నీ!”

చీర కొంగుతో కండ్లు తుడుచుకుని, మెల్లగా  
 అడుగులు వేసుకుంటూ ఎదుటనున్న మంచునా లోగి  
 ట్లోకి ప్రవేశించడమీ, అడ్డువచ్చిన ఆ పసుల కౌపరు  
 లను చూచి క్షణంసేపు ఆ టై నిల్చున్నది.

నూకోగ్గదయ్యాత్సూర్యమే, పసువులను పాల  
 లకు తోలుకు వెళ్తున్న ఆ పల్లెపిల్లలు ఆ యింటినుండు  
 మూగిన జవాన్నీ, ఒక్క రిప్రకౌలం అగి పరికిలనగా  
 చూచి తిరిగి తమ కడి సంబంధించిన విషయం  
 కాదన్నట్లుగా, మహిషాసురులై ముందుకు పాగి  
 పోయారు.

వారు తనను చాటిపోయిన తదుపరి భారంగా  
 అడుగులు వేస్తూ, మంచునాలోని అరులలను సమాపించిం  
 చామె. అరులలమీద జనం ఎవరూలేరు. ఓ పసిపిల్ల  
 వాడు మాత్రం, ఓ మూలగా కూచుని, దిగాలుగా,  
 కదిలిమెదిలే ప్రపంచంలోని ఈ నీడలతో సంబంధం  
 లేదన్నట్లుగా, కన్నీరు కార్చడానికై నా నోపిక  
 లేదన్నట్లుగా వున్నాడు. అప్పుడప్పుడే ఎట్టబారుతున్న  
 నూర్యకిరణాల్లో, తైలసంస్కారంలేని అతని జాటు  
 మొహంమీదకు పడి ఫాలితలాన్ని కప్పివేస్తున్నది.  
 అతని పెదవులు కదలాడుతున్నా, మాటలు నోట్లో  
 నుంచి బయటకు రావడంలేదు. అతని వంటిమీదనున్న  
 ఆ చూసిన దుస్తులు ఎప్పుడు ధరించినవో!

ఆమె అతనిని సమాపించింది. అతనిని చూచి  
 నిశ్చేష్టయై నిలచింది. “ఇదేమిటి? రఘు—రఘు కామా  
 వీడు?”

ఆమెలోని మాతృత్వం తెరలను తొలగించు  
 కున్నది. హృదయం వికలమై నెరిగింది. కండ్లలో  
 ఆశ్రుకణాలు .. పెదములు రెడబడినవి. ఆమె వదనం  
 సంపూర్ణంగా చరించింది. “బాబూ!” అంటూ ఒక్క  
 సారిగా చేతులు చాచి ఆ పిల్లవాణ్ణి సందిల పాడువు  
 కున్నది.

కానీ—ఆపిల్లవాడు మాట్లాడలేదు. కండ్లుతెరిచి  
 ఎదుటి వ్యక్తిని గమించలేదు. మరు మాటాడకుండా  
 ఆమె సందిలకొదిగి, ఆమె చీరచాలున వేదనను చాచు  
 కున్నాడు. ఆమె అతని జాట్టులోకి ప్రేమపొనిచ్చి  
 ప్రేమగా సవరించి “బాబూ! రఘూ!” అంటూ  
 దుఃఖాన్నా పుకోలేక కన్నీటతో అతని మూర్ధాన్నభిషే  
 కించింది.

మొహంమీదపడకన్నీటిమక్కల నరతు తుడుచు  
 కోనేలేదు. ఆమె వేదనలో పాలు పంచుకుని దుఃఖా  
 క్రువులు రాల్చలేదు. ఒక్క నిట్టూర్పు మాత్ర మతని

నుండి వెలువడింది. ఆమె అతనిని చూచింది. ఆశ్చర్య పడింది. ఒక్క అడుగు వెనక్కు వేసింది. తిరిగి అతని వేపు నిశితంగా చూచింది. సమాధిలోనున్న యోగివలె మానవప్రచారంకృతుడై, అంతర్ముఖావలోకనం చేసుకుంటున్నాడతడు.

ఆమె కివచయమే అంతుబట్టలేదు. “ఈ పని వాడు ప్రేక్షకుల హృదయాలు ద్రవించేటట్లు బిగ్గరగా దుఃఖించడం?”

ఆమెలోని అహం కొద్దిగా దెబ్బతిన్నది. తన వేదనకన్న, ఈకుట్టవాడి మానం, ఎక్కువ బాధను తెల్పుతుందన్న సత్యం ఆమెగ్రహించలేక, ఆకుట్టవాడి వేపు ఒక్కసారి దయగా, జాలిగా చూచి ముందుకుజనం గుమిగూడినచోటికి వెళ్ళింది.

ఆదృశ్యం — మాడలేక — మొహానికి చేతుల నడ్డంపెట్టుకున్నది. చీరచెరగుమెడచుట్టూ తిప్పకుని మొహం మీదకు లాక్కున్నది. కానీ స్పష్టత స్పష్టంగా ఆ దృశ్యం, హృదయవిదారకమైన ఆదృశ్యం కనిపిస్తూనేవున్నది. బాహ్యోద్రియాలతోపాటు అంతరింద్రియాలకూడా అనిమిషురై పనిచేస్తూ—ఆ దృశ్యాన్ని దర్శిస్తూనే వున్నవి. ఎంత హృదయ విదారకమైన దృశ్యమిది!

పచ్చని సూర్యకిరణాల్లో పసుపు పచ్చని ఆమె వదనం మరింతగా వెలుగుతున్నది. జీవరహితమైనా జీవకళలను నింపుకొన్నట్లుగావున్నది. గొడవారకు అనించిన ఆమెజీవాంతుననుచూచి దుఃఖిస్తున్నవారిని పరిహసిస్తున్నట్లుగా వున్నది.

అతను బ్రాహ్మణుల మంత్రాలతో యాంత్రికంగా కర్మవిధులను నెరవేరుస్తున్నాడు. ఆమెకు సచేతస్సానం చేయిస్తున్నాడు. “అయ్యో సరోజినీ!”

అతనిలో చైతన్యంలేదు. కన్నీళ్ళులేవు. ఆలోచన లేదు. లేపు! లేపు! ఏమిలేవు అతనిలో!

పుణ్యప్రీతిలందరూ సరోజినిని చూస్తున్నారు. ‘అదృష్టవంతురా’ లని కళ్ళు తుడుచుకుంటున్నాడు. అదృష్టవంతురాలు?

పుణ్యపురుషులందరూ సరోజినిని చూచి జాలి పడుతున్నారు. పాపమని నిట్టూర్పులు విడుస్తున్నారు. అతని దురదృష్టానికి దేవుణ్ణి దూషిస్తున్నారు.

చనిపోయిన సరోజినిని వినిపించడంలేదు. బ్రతికివున్న జగన్నాథానికి అంతకన్నా వినిపించడంలేదు.

సరోజిని తననుచూచినవ్యక్తున్నట్లే వున్నదతనికి. తలస్నానం మూలంగా రేఖామత్రంగా కనిపిస్తున్న తన అవశునాలను చూచి సిగ్గుతో కుంచించుకుపోతున్నట్లేవున్నదతనికి. నలుగురుబిడ్డల తల్లి సరోజిని సంసార భారాన్ని వహిస్తానని తన కథయిమిస్తున్నట్లే వున్నదతనికి.

అతని దృష్టిలో సరోజిని బ్రతికేవున్నది!

సరోజినికి చావులేదు!

ఆ దృశ్యం చూడలేక వచ్చిన ఆ పల్లె పడుచు వసారా మీదకు దృష్టిమర్చించింది. అక్కడి ఆదృశ్యం—ఆ కాసేపు ఆ స్థలం శోకదీపతకు ఆలవాల మైనట్లనిపించింది.

ఆరోగ్యం దాటని పసిగుడ్డు పాలకోసం అడేపనిగా గుక్కపట్టి ఏడుస్తున్నది. మూడోసంతర్పరమైనా నిండుని రాముడు ఆ కలితో అలమటించి పోతున్నాడు. ఇక కమల సరేసరి ఏడ్చే ఓపికకూడా లేక జరుగుతున్న తలంగం అర్థంకాక, కళ్ళుతెరుచుకునే శోషతో చాపకు ఓమూలకు చుట్టచుట్టకొని పడుకొనివున్నది.

అక్కడవున్న జనానికి ఈపనివారి గొల వినిపించడంలేదు. జగన్నాథాన్ని పరామర్శించడంలో వున్న శ్రద్ధ ఆ పసిపిల్లకింత ఆగ్రహపు చూపించాలన్న విషయంలో లేదు.

ఆమె కిదంతా విచిత్రంగా కన్పించింది. త్వర త్వరగా ముందుకు రెండడుగులువేసి, ఆ పసిదాన్ని చంక నెత్తుకుని రొమ్మనందించింది, పమిటి చెంకు చాటుచేసుకుని. ఆ పసిదాన్ని బ్రతికించింది.

వసారాలో మూలగావున్న బల్లమీద కూచుని, పసిదానికి పాలుపడుతున్న ఆమెకు గడప దగ్గరగా కూచున్న వయోవృద్ధులైన అడవాళ్ళు కొందరు కన్పించారు. గుమ్మానికి ఆనుకునివున్నవాళ్ళు పార్వతమ్మగారిని సముదాయిస్తున్నారు.

పాలు సరిగా అందక బాధపడుతున్న ఆ పసిదానికి, రొమ్మ సరిగా అందిస్తున్న ఆమెకు వాళ్ళమాటలు కొన్ని ధ్వనిమాత్రంగా వినిపించాయి. “పెద్దదానిని నువ్వే ఇట్లా అదైర్యపడితే ఎలా చెప్పి? ఆ పసివాళ్ళ

గతేం కాను? తమ్ముడు చూడు మీరవున్నాడో! కూతురు పోయిందనే దుఃఖపడుతూ కూచుంటే, ఆ తమ్ముడిగతి ఎవరు చూచేను? ఒకరికొకరు అండగా నుండవలసినవారే.”

పార్వతమ్మ జవాబుచెప్పలేదు. తలదించుకొని, దిగులుగా, మానంగా, కన్నీళ్ళు కారుస్తూ వుండి పోయింది.

వార్షికా చెప్పకుపోతూనే వున్నారు. తమ్ముడికి బిడ్డనిచ్చి పెళ్లి చేశావు. బాగానే వున్నది. కానీ ఇట్లా అవుతుందని నువ్వుమాత్రం కలగన్నావా? ఆ పసివాళ్ళు నలుగురూ నువ్విట్లా ఉపేక్షాభావంతో, నిద్ర త్రువంతో దుఃఖిస్తూ పడివుంటే ఏమై పోతారు? ఆలోచించు పార్వతమ్మా—నలుగురికి చెప్పదగిన దానిది, నువ్వే ఇలా ఆదైర్యపడితే!—

చెబుతున్న దెవరా అని పిల్లకు పోలిస్తున్న ఆపల్లె పడుచు ముందుకు రెండడుగులు వేసి ఇంట్లోకి తొంగి చూచింది. ఇంకెవరు? సాక్షాత్తూ తన ఆత్మగారు! ఆమె తన నిప్పుకు ఇక్కడమాస్తే ఇంకేమైనా వుందా?

గాభరాగా ఆపసిదాన్ను గడ్డ దింపి, తపకు తున్న అడుగులలో, ఆ జనపమాహాన్ని తప్పించు కుంటూ పిడిలోకిపెట్టి, క్రిందపడివున్న కడవను చంక కెత్తుకుని తిరిగి ఏటివేపు నవకసాగించింది, మనసులో ఇష్టంలేకపోయినా ఆ పల్లెదకుచు. నిండీ నిండని కడుపు మూలంగా బాధ మిసుక్కుమై మళ్ళీ ఆ పసిది గొడవచేయడం ప్రారంభించింది.

నాలు గొడవలనుధ్యా జీవితాలను గడుపుతూ, ప్రపంచంలోని అనుభవాన్నంతా మాటగట్టు కొంటున్న ఆ పుణ్య స్త్రీలు తమ లోకంలో తాము మాట్లాడుకొంటూ పార్వతమ్మను సముదాయిస్తున్నారు.

బ్రాహ్మణులు తమ మంత్రాలను పూర్తి చేసు కుంటూ, నిరుపయోగమైన ఆ కట్టెనిక శ్మశానస్థలికి గొనిపోవచ్చునంటూ జగన్నాథానికి అనుజ్ఞ యిస్తున్నారు.

ప్రపంచంలో యధాప్రకారం విధినిర్వహణ జరిగి పోతూనేవున్నది. కన్నీళ్ళూ, ఆనందాలూ అన్నీ ప్రక్క ప్రక్కనే ప్రయాణం సాగిస్తూనే వున్నవి.

\* \* \* \*

ఈ లోకంలో లేకుండా పడివున్న పార్వతమ్మ, కొంత సేపటికి తనకుతానే దిటవు తెచ్చుకుని బయటికి వచ్చి పరిస్థితి నవలాకించింది. మిగిలినదేమున్నది?

గోడుగోడున అలమటిస్తున్న పసిపిల్లలు— శవవాహనానికై అయిష్టంగానే ఏర్పాట్లు సాగిస్తున్న జగన్నాథం—కళ్ళు కుడుచుకుంటున్న పూర్తి ప్రజలు : ఆమె కంప్లక్షుడూ ఆర్థాలయినవి. హృదయం చిక్క బట్టి వచ్చింది. దేహంలో నిస్సత్తువ... ఇంద్రియాలకు స్వేచ్ఛ లభించినట్లైంది. మెల్లగా ఆమె ఆ పసివాణ్ణి చంకనితుకొని మిగిలిన పసివారిద్దరనీ చేతబుచ్చుకొని వంటింట్లోకి నడిచింది కాసిని పాలెనా పడదామని. కానీ అప్పటికే పిల్లివాకటి సంతృప్తిగా కళ్ళ నాట్య కుంటూ వంటింట్లోనుంచి బయటకు వస్తున్నది. పార్వతమ్మ నిస్సహాయురైంది. పిల్లలవైపు బాగాగా, బగువుగా చూచింది. చేసేది లేక చంటిదాన్ని గుండె కడుముకొని నిట్టూర్చింది.

ఆమె పరిస్థితి నర్తంచేసుకున్న పొరుగింటి యిల్లా లాకామె ఆ పిల్లలకై చేయించాడింది. మానంగానే పార్వతమ్మ ఆ పిల్లలను తన కంధీయడంతో, వారిని చేత బుచ్చుకొని తన యింటివేపు నడిచి వెళ్ళింది. వెళ్తున్న ఆ యిల్లాలిని చూచి పార్వతమ్మ హృదయం ఆమెకు తెలియకనే తేలికపడినట్లైంది. తడియారని కళ్ళతో ఆ యిల్లాలినీ, తన పిల్లలనూ మనసులోనే మెల్లగా దీవించింది.

దీవించిన ఆ కళ్ళతోనే మళ్ళీ తమ్ముడి వేపుకు దృష్టి పోనిచ్చింది. తమ్ముడిని చూచిన ఆమె హృదయంలో మళ్ళీ దిగులు రగిలింది. తెలియని బాధ ఆమెను నిలువెల్లా ఆక్రమించుకున్నది. “నెట్టివాడు! ఈ వయసులో వాడి కన్నీళ్ళు పడాలి!”

పార్వతమ్మ తలపులు ఒక కొలికికి రాకముందే నలుగురూ వొక్కుమొట్టడి చేస్తున్న శబ్దాలు ఆమెను బాహ్యంలోనికి తీసుకుని వచ్చి ఆమె చూడలేని దృశ్యాన్ని ఆమెకు చూపించాయి.

తమ్ముడు, అగ్నిని చేత బుచ్చుకుని దిగాలుగా, జీతవృథలూ, నుంచున్నాడు. నలుగురు బ్రాహ్మణులు— సరోజిని తమ బుజాల పైకి ఎత్తుకుంటున్నారు.

“అయ్యో! సరోజిని!”

పార్వతమ్మ వృద్ధియం, వృద్ధియంలే లేదు. ఆమె, పంచ ప్రాణాలూ, ఒక్కటే ఆమెనుండి కాశ్యంతంగా వెలుపు పుచ్చుకొనడానికి సిద్ధపడుతున్నట్లని పిస్తున్నది. ఒక్కసారిగా ఆమె చలించిపోయి “అమ్మా! సరోజినీ!—తమ్మదూ!” అంటూ వికృతంగా ఒక్క కేకపెట్టి ఆ బ్రాహ్మణుల కాళ్ళకు అడ్డంపడింది.

మైన ఆకాశంలో వున్న నూరుగ్రుకు, సహస్ర కరాలతో ప్రపంచానికి రక్షణ కల్పిస్తున్నాడు. మధ్య మధ్యలోమాత్రం నిస్సహాయంగా మబ్బు ముసుగులు మెహానికి కప్పకుంటున్నాడు. పార్వతమ్మకు మన స్పృహలేదు. జగన్నాథానికి ఈ లోకంలేదు.

నలుగురు ఆడవాళ్ళు బలవంతంగా, పార్వతమ్మను ఆక్కడినుంచి వసారాలోకి తీసుకునిపోయారు.

జగన్నాథం ఏదీలోకి వచ్చాడు. శివవాహకులు రెండవగులు ముందుకు వేశారు.

ఇంతలోకి పిల్లలను తీసుకువెళ్ళిన ఆ పొరుగింటి యిల్లాల, ముగ్గురు పిల్లలనూ తీసుకువచ్చింది. చంటి పిల్లచేత, సరోజినీకి పాదాభివందనం చెయించింది. పెద్దదానిచేత తల్లివ్రాసిన కుంకుమ పెట్టించి, నమ స్కారం చెయించింది. రాముడికి వాళ్ళమ్మను ఒక్కసారి చూపించి తిరిగి ఇంట్లోకి తీసుకుని వెళ్ళింది.

జగన్నాథం ముందుకు సాగిపోతున్నాడు. శివవాహకులు భారంగా అడుగులు వేసుకుంటూ అరుగులదాకా వచ్చారు. ఇంతలో, పడేండ్లుదాటని ఓచిన్న కుట్టవాడు వాళ్ళను సమీపించి, మానంగా వాళ్ళింకెదురుగా నిలబడి, కళ్ళుమాసుకుని, నమస్తారం చేసి, మాట్లాడకుండా తన స్థానంలోకి వెళ్ళి కూచున్నాడు.

తోచినవారు సరోజినీ దేహంమీద పూలు చల్లారు. పెద్దమనుష్యులు పిల్లల భవిష్యత్తును గూర్చి చర్చించుకొన్నారు. ఆడవారూ, మగవారూ కలిసి ఏక గ్రీవంగా ఆ కుటుంబానికి సంబంధించిన విషయాల విచారించారు.

కానీ ఎవరూ గూడా తమననుసరించి, తమ మాటలు వింటూ వస్తున్న ఓ పడల్ల కుట్టవాణ్ణి గమనించలేదు.

\* \* \* \*

కాలవక్రం మోకరి ప్రమేయం లేకుండా తనంతటతాను కొత్తదుస్తులు తొడుక్కుంటున్నది. నూరుగ్రుకు కొత్తరంగులు పులుముకుంటున్నాడు. అప రాహ్నం దాటి, సాయంత్రంలోని ప్రథమాంకం గడిచిపోవస్తున్నది. చల్లని విటిగాలి మెలమెల్లగా పిస్తున్నది. ప్రపంచంలో ఆనందానికి అంకురార్పణ జరగడానికి ఏర్పాట్లు త్వరితగతినీ సాగిపోతున్నవి.

జగన్నాథం—భార్యకు కాశ్యంతంగా పీడ్కోలు చెప్పినాడు. దుఃఖాశ్రులతోనే ఆమెకు పీడ్కోలు చెప్పి, తోడివారిలో కలిసి విటిపాటు దగ్గరకు వెళ్ళాడు, భౌతికవస్త్రధారణకుటక్త. పడేండ్లు దాటని రఘు, శ్రీకానప్పలి ప్రక్కగా నున్న నడిరోడ్డుమీద నిలబడి, మంటల్లో తన రూపాన్ని తనే మారించు కొంటూ తనను చూచి మందస్మితంలో ఆసీర్వదిస్తున్న తన తల్లికి తుదిననుస్కారం పెట్టి, కళ్ళు తుడుచు కంటూనే వెనుకకు తిరిగాడు. కొద్దిమార్మైనా నడువకముందే, కపాలవాత్సమయన శబ్దం అతనికి స్పష్టంగా వినిపించింది.

అతను వెనుకకు తిరిగి చూడలేదు. తడవకుతున్న అడుగులతో, అలాగే, ఇంటి వేపు నవక సాగించాడు.

ఇంటివద్ద పార్వతమ్మ పరిస్థితి కొంతలో కొంత మెరుగ్గావుంది. ఒక్కొక్కరే మెలమెల్లగా సర్దు కున్నతిర్యాత, నిస్సహాయంగా వున్న తనకు తానే ధైర్యం చెప్పకొని, లేచి, చాకలివాడిచేత ఆ ప్రజ్జ కాన్పంతా వూడ్పించి, నడియింట్లో చిన్న దీప మొకటి వెలిగింపజేసింది.

ఎవరో పుణ్యాత్ములు వంటయింట్లో భోజనాలకు ఏర్పాట్లు చేయిస్తున్నారు. పార్వతమ్మ, చాకలివాడిని పంపించివేసి, తనకూడా స్నానంచేసి, కలకుండువడిపోతున్న వృద్ధయంతోనే, పిద వాకిట్లోకి వచ్చి, ఓ బల్లమీద తమ్ముడికోసం ఎదురు చూస్తూ కూచున్నది.

ఎదురుగావున్న రాళ్ళెగట్టదగ్గరగా, ఎప్పుడు చనిపోయిందో, ఏమో ఓ కాకి చచ్చిపడివుంది. తమ వృద్ధయంలోని బాధనూ, ప్రేమనూ తెలపటం కోసమేమో నరసంతతికి—అసంఖ్యాకంగావున్న కాకిమూక అదే పనిగా విలపిస్తున్నది. ఉర్ధ్ధ కాకిగోల!

నూరుగ్రుకు నల్లచీరతో కళ్ళు తుడుచుకో బోతున్నాడు. ఇంకా జగన్నాథం, వాళ్ళూ రాలేదు.



కలుషాత్ముని గుండెలోని ద్రోహచింతనలాంటి చీకటి, వెలుగును కబళిస్తున్నది. ఇంకా జగన్నాథంరారేదు.

పార్వతమ్మకు ఆశ్రుత ఎక్కువైంది. లేచి, వేసీవేయని అగుసులతో లోగిలిదాటి వీధిదాకా వచ్చింది.

ఎదురుగా తూలుతూ, ఎత్తగావున్న కళ్ళతో తఘు నిలబడి వున్నాడు!

ఆమె రఘును చూచింది. కాదు రఘు ఆమెను చూచాడు.

ఆమె అగడివేపు చేతులు జూచింది. అతడు ఆమెవేపు పరుగెత్తాడు.

ఆమె అతన్ని తన హృదయానికి హత్తుకున్నది. అతడు ఆమె ప్రేమలో తననతాను లీనం చేసుకున్నాడు.

అంతవరకూ కన్నీరు కార్చని రఘు, పార్వతమ్మనుమాని దుఃఖం దాచుకోలేక, చేలగా విలపించసాగాడు. “అమ్మమ్మా!” అని, అతని గుండె గుండెల్లోంచి, గొంతులోనుంచి నోట్లొంచి ‘అమ్మా!’ అన్న పదమే వినిపించింది.

అతనినిచూచి ఆమె మరింత కరిగిపోయింది. తడేకంగా అతన్ని చూస్తూ, కన్నీరు కారుస్తూ, అట్టే నిల్చుని పోయింది.

ప్రపంచం చీకటి ముసుగును కప్పకొనడానికి మరింతగా ముందుకు పురోగమిస్తున్నది. కొత్తగా కాపురానికి వచ్చిన కొందరు అనుభవకూన్యలు, జీవితమంటే తెలీనివారు, మరణాన్ని చూచివుండనివారు, వాళ్ళు విరుచుకుంటూ, తలలో పూలు ముడుచుకొంటున్నారు.

పార్వతమ్మకు మరలమరల సోకని జ్ఞాపకానికి వస్తున్నది. కూతురు జ్ఞాపకానికి వచ్చినకొలది, రఘును సందిట పాదువుకుంటూ కుమిలిపోతున్నది.

ఆమె, అలా దుఃఖిస్తూనే ఎదుటికి తేరిపారజూచింది. జగన్నాథం, మరి కొందరితో కలిసి, మెల్లగా అగుసులువేసుకుంటూ ఇంటికి తిరిగి వస్తున్నాడు. అతని వంటిమీద చొక్కాలేదు. మొహం ఎల్లగా మాడిపోయివుంది. పురుషత్వం దాదాపు తెల్ల మొహం వేసుకొనివుంది.

తమ్ముడిని ఆవిధంగా చూడలేక, త్వరత్వరగా ఆమె రఘును చేతలువచ్చుకొని ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. కానీ అక్కడ ఎక్కువసేపు వుండలేక, తిరిగి బయటకు వచ్చి బల్లమీద కూర్చున్నది. జగన్నాథం లోపలకు వస్తూవస్తూ అక్కగారివేపు చూచాడు. అదేసమయంలో పార్వతమ్మకూడా అతనివేపు అనుకోకుండా చూచింది. ఇరువురూ నొకరినొకరు, మనకమనకగా శోకమూర్తులుగా కనిపించారు. ఇరువురూ మాట్లాడలేకపోయినా, ఆ మానమే ఒకరినొకరిని సంపూర్ణంగా ఎరిగించింది. ఇద్దరూ మానంగా వున్నారు. ఇద్దరూ మానంగా మాట్లాడుకున్నారు. ఇద్దరూ ఒకరివేదన నొకరి కెరిగించుకున్నారు. దుర్భరమైన ఈ జీవనయాత్ర నిక కలసి మెలసి సహాయసహకారాలతో సాగించుట అవసరమన్నట్లుగా కండ్లతోనే నిర్ణయించుకున్నారు. మానం లోనే భావాలకు జీవంపోతారు.

జగన్నాథం ఈమానం భరించలేకపోయాడు. తలవొంచుకుని గబగబా ఇంట్లోకి నడిచాడు. ఇంట్లోకి ప్రవేశించబోతున్నవాడల్లా, గుమ్మం దగ్గరగా కూచుని గొంతులోని బాధను గొంతులోనే అణగార్చుకొనడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్న రఘును చూచి, బారీకలిసిన ఆప్యాయతతో వాడిని దగ్గరకుతీసుకుని లోపలకు నడిచాడు.

లోపల భోజనాలకు ఏర్పాట్లుజరుగుతున్నాయి.

\* \* \* \*

సూర్యుడి ఆస్తమయానికి సంతాపమాచకంగా ప్రకృతి నల్లనిదుస్తులను తొడుక్కున్నది. జీవులకు కాంతి కలగాలని ప్రార్థిస్తున్నట్లుగా దేవుడిపళ్ళో గంటలు మ్రోగుతున్నాయి. అమావాస్యచీకటి కౌకపోయినా, డ్రైరిజిలాంటి చీకటి చిత్రమొచ్చినట్లున రిస్తూనే వున్నది.

జగన్నాథం భోజనంచేసి బయటకు వచ్చాడు.

ఇంకా పార్వతమ్మ అలాగే బల్లచివర దిగులుగా కూచున్నది. కూన్యదృక్పథంలో ఎదుటగా, అనంతంగావున్న అంధకారంలోకి చూస్తూ కూర్చున్నది.

తండ్రి వెనుకొకట వస్తున్న రఘు పార్వతమ్మను చూసి, ఆమె దగ్గరకుపోయి ఆమెకు దగ్గరగా మరిదగ్గరగా ఆనుకుని కూచున్నాడు.

పార్వతమ్మ అపిల్లవాణ్ణి దగ్గరకు లాక్కన్నది. వాడి కాట్టులోః వ్రేళ్లుపోనిచ్చి దీవిస్తూ, లాలిస్తూ కూచున్నది.

జగన్నాథం, బల్లకుదగ్గరగావచ్చి, పార్వతమ్మకు ఏదో చెప్పబోయాడు. కానీ ఏం చెప్పాలో తోచక, పిల్లవాణ్ణి ఒక్కసారి ముద్దుపెట్టుకుని, తిరిగి మానంగా మెట్లదాకావచ్చి అక్కడ చలికిలబడ్డాడు. అతనికి భవిష్యత్తేమిటో, అనుచ్యంకా వున్నది. పార్వతమ్మకు భవిష్యత్తంటే భయంగావున్నది. పిల్లవాడికి, జరుగుతున్న విషాదాంతమైన ఈకథ ఎందుకీట్లా సాగుతున్నదో అర్థంకావడంలేదు.

వారిద్దరిలో ఇంకా సరోజిని బ్రతికే వున్నది.

అందుకే ముగ్గురూ ఆలోచిస్తున్నారు. ముగ్గురి ఆలోచనలూ ఒకే ప్రశ్నకునుండి బయలుదేరుతున్నా, గమ్యస్థానాలుమాత్రం వేరు.

పసివాడైన రఘు ఎక్కువసేపు ఆలోచించ లేకపోయాడు. మాటామంతి లేకుండా ఎక్కువసేపు కూర్చోలేకపోయాడు. చివరకు తనకు తెలియకుండానే పార్వతమ్మ మీదకు వారి, స్వాప్నికజగత్తులో తల్లితో మాటాడడం మొదలెట్టాడు. పార్వతమ్మ పిల్లవాణ్ణి చూచింది. అతని మనోగతమైన వేదనను అర్థంచేసుకున్నది! చేసేదిలేక, మానాన్ని భరించలేక "తమ్ముడూ!" అని పలికి ఏం చెప్పాలో తోచక "పిల్లవాడు నిద్రపోయాడు." అని పూర్తిచేసింది. జగన్నాథం మౌనవదినుడైపోయాడు. "అవును. మనబ్రతుకు వే నిద్రపోతున్నాయి." అన్నాడు.

పార్వతమ్మకు సమాధానం ఏమని చెప్పాలో తోచలేదు. అయినా సమాధానం చెప్పకుండా పూరుకోవడం మంచిదికాదని "తమ్ముడూ—అద్దైర్యపడితే ఏం ప్రయోజనం చెప్పి! ఆ సొమ్ము మనదికాదు. అంతే. దేవతలూ వెల్లిపోయింది. ఏనాడో చేసుకున్న ఋణం అలాపైసలతోనూ తీర్చుకుని మరి వెల్లిపోయింది—తమ్ముడూ! వెల్లిపోయింది." అమె కంకం రుద్దమైంది.

"జారిపోయిన అద్దంతో మనకేం ప్రయోజనంరా? అంతే. మర్చిపోవారి. తిప్పదు." కొంచెంసేపు ఆగి, ధైర్యం తెచ్చుకుని తిరిగి "ఆవస్తువు మనది

కానప్పుడు ఎంతని పట్టుకు ప్రాకులాడితే ఏం ప్రయోజనం? అంతా పురాకృత కర్మఫలం; మననిలా కట్టి కుడుపుతున్నది." అన్నది.

దీనికిగూడా అతనేమీ సమాధానం చెప్పలేదు.

ఒక్క నిట్టూర్పుమాత్రం విడిచి ఊరుకొన్నాడు.

పార్వతమ్మే అన్నది, "జరిగిపోయిందానికి చింతించి ప్రయోజనం లేదుకదా! సరోజిని మనకి లేదు. అందుకే ముందుసంగతి చూచుకోవాలి. నువ్వు అద్దైర్యపడుతున్నావు. నాకు తెలుసు తమ్ముడూ! అడవారి అండదండలు లేకపోతే మగవాడెట్లా తెగిన గారిపటంలాగా తయారవుతాడో నాకు తెలుసు. ఇందుకు నువ్వేమాత్రం బెంగపెట్టకో నవసరంలేదు. ఈ మెల వెళ్లకముందే మళ్ళీ నిన్నోయింటివాణ్ణి చెప్తాను. నామాట నమ్ము."

జగన్నాథానికి జరుగుతున్నదేమీ అర్థంకావడంలేదు. "ఈమే—ఈమే మనిషేనా! తను వింటున్నది నిజమేనా? పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసింది. తనను ఒకయింటి వాణ్ణి చేసి, సంఘంలో గౌరవప్రతిష్ఠలు, ఆస్తిపాస్తులు సమకూర్చిపెట్టింది. ఆటంపంటిది, తిరిగి ఈనాడు ఆమె తనకు రెండోపెళ్ళి చేస్తానంటున్నది. భగవంతుడా! ఏమిటి నీ మాయ?" జగన్నాథం మాట్లాడకపోవడం చూచి తిరిగి ఆమె అన్నది. "నామాట నమ్మకమ్ముడూ మీ బావగారి పాదాలసాక్షిగా చెబుతున్నాను. ఈ పిల్లలకు ఒక ఆధారం చూపించి కాని నేను నిద్రపోను. నన్ను నమ్ము."

జగన్నాథానికి ఏం మాట్లాడాలో తోచలేదు. కృతజ్ఞతాభారంతో అతని తల వొంగిపోయింది. క్వాస బరువుగా వదుల్తూ" అ...క్క...య్య!" అని మాత్రం అనగలిగాడు.

చుట్ట ముట్టించుకొనడానికని అగ్గిపుల్ల వెల్లించిన సమయంలో—అంత ధైర్యంగా మాట్లాడగల్గుతున్న అక్కగారిని ఒక్కసారి చూద్దామనుకున్నాడు. అందుకే ఆటువేపు చూశాడు.

పార్వతమ్మ కళ్లనుండి దారాపాతంగా నీళ్ళు కారిపోతున్నవి. అపిల్లవాడు "అమ్మా! అమ్మా!" అంటూ మెల్లగా కలవరిస్తున్నాడు.

జగన్నాథం అదృశ్యం చూడలేక తల వీధి వైపుకు తిప్పకున్నాడు. ఎవరో తన ముగ్గురు పిల్ల

సరోజినీ! ఆకాశంనుండి నక్షత్రమొకటి రాలిపోయినా  
అప్పుడప్పుడే ఉదయిస్తున్న చంద్రుడు, అజేమీ గమ  
నించవండా ప్రకాంతతను చూచించడం కన్పిస్తున్నది.  
ఏటివైనుండి వీస్తున్న చల్లని గాలి, దూర తీరాలనుండి  
ఆశలనూ, అనందాలనూ తెచ్చున్నట్లుతోచింది. దానితో  
భయంకరంగా వున్న భవిష్యత్తులోకి దొంగచాటుగా  
మాస్తూ కళ్ళుమూసుకున్నాడు జగన్నాథం. కళ్ళు  
మూసుకుని మనసులోనే పార్వతిమృత్యు హృదయ  
పూర్వకంగా నమస్కరించాడు. నమస్కరిస్తూనే, తన  
కళ్ళలో నవ్వుకున్నట్లుగా మెదులుతున్న నలుగురు బిడ్డల  
తల్లి సరోజినని కొంచెం ఆవలకుగెట్టి, ఆకాశ్య ప్రదే  
శంలో, తనకు తెలియరాని, తనుచూడలేని ఓ మూర్తిని  
ప్రతిపించుకున్నాడు.

\*\*\*\*\*

# కాశీఖండము:

## అపపాఠములు

శ్రీ యస్. కృష్ణమూర్తి

**1800** సంవత్సర ప్రాంతమునకుండును తెనుగులో గ్రంథప్రచురణకు 'శ్రీకా' రము' చుట్టినది. నాటినుండి నేటిదాక దాదాపు నూటయేబదియేండ్లు గదా! తెలుగుదేశములోని యీ నూటయేబదిసంవత్సరాల ముద్రణ స్థితిగతులకు ఓరిమివహించి పరిశీలింపుడు. 'తెప్పాపల్ల పట్టిక' చెప్పి తెలుగు పుస్తకము లెన్ని వెలువడినవో పరిశీలించు...బహుశః వ్రేళ్ళనిదా లెక్కపెట్ట గలుగు మేమా!

అసలు 'తెప్పాపల్ల పట్టిక' ఆదిలోనో, అంతము లోనో కలిగియుండుట మన తెలుగు పుస్తకముల ప్రశ్నేకర! సామ్యమయినంతవరకు 'తెప్పాపల్లపట్టిక' జారిపోకుండు పుస్తకములు ప్రచురించుట ప్రచురణకర్తల విశిష్టత! ఆదిలో ఇది 'పారపాటు' అని పంపితులుపేక్ష వహించి మిన్నకుంపిరి. మధ్యలో ఇది 'గ్రహపాటు' అయియుండునని భారము దైవముపై నిడి కర్తవ్యము నకు పూనుకొనగైరి. అంతయులో—అనగా నేటికి— ఇది ప్రచురణ కర్తలకు 'అలవాటుగా' పరిణమించి నదిని ఎల్లవారు గుఱుతించిరి. ప్రచురణకర్తలు గ్రంథములను అందియుగా ముద్రింపరు సరికదా, సాగులలో రాళ్ళవలె—కౌవ్యములలో ఈ నెరకులు దొరలుటకు హేతువు ప్రచురణ కర్తల "సాహిత్యము"ను "ఆరాధన దృష్ట్యా" కాక, ధనసంపాదనము నకు చక్కని సాధనము, అపాయములెని ఉపాయము నైన "వ్యాపార దృష్ట్యా" మాచుటకాదని అనగలమా?

మన ప్రాచీన కౌవ్యములు చెవపురుగుల కాహరము గాకుండ ముద్రించి, రక్షించిన కీర్తి ఒక "వావిళ్ల" దారికే దిక్కినది. "వావిళ్ల" వారు భాష

ధారకులుగా పేరెన్నిక గనినవారు. ఇంచుమించు నూతనము భారతీజీవి నారాధించుచున్నవారు. వారు ప్రచురించిన కౌవ్యములలోనే తత్పులు లెక్కకు మిక్కిలి. మఱి ఇతర ప్రచురణ కర్తలను గూర్చి చెప్పవలెనా?

మన ఆంగ్రె సాహిత్య చరిత్రలో శ్రీనాథుని కున్న స్థానము సమున్నతమైనది, చెలీగిపోవనిది. ఆ కవి సార్వభౌముని కృతులలోఁ గాశీఖండము సుప్రసిద్ధము. ఆకృతి శ్రీనాథుడు "ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాల కుండ" లెనుచు చెప్పినది. ఆప్రసిద్ధ గ్రంథమును "వావిళ్ల" వారు 1917 వ సంవత్సరములో ప్రచురించిరి. నేటికి క్రమముగా నాలుగయిదు సాగులు పునర్ముద్రణము గావింపఁబడినది. 1958 వ సంవత్సరములో ప్రకటితమైన 'కాశీఖండము' ప్రతిని అచ్చు తప్పులు—అపపాఠములు—అసంఖ్యాకములు. ఈ 'కాశీఖండము'లోని 'ప్రథమాశ్వాసము' విద్యాధులకు పాఠ్యభాగము. ఈ 'అచ్చుతప్పుల'తోడి ప్రతిని ఆధారముగాఁగొనిన విద్యాధుల యిక్కట్లులు దైవమున కెఱుక. 'కాశీఖండము' ప్రాతప్రతుల నెల్లఁబరిశీలించి కొన్ని అచ్చు తప్పులను సవరించినాను. అవి ప్రకటించిన విద్యాధులకుఁ గొంతవలదు మేలుకలుగునను తిలఁపుతో ప్రచురించుట కుత్సహించుచున్నావాఁడను.

### 1. 'ధవళతాలంకము'

సీ, "...ధవళతాలంకరత్న ప్రభాఠింఘోరి  
గంధస్థలంబులఁ గొంగిరింప..."

[కాశీ. 1 ఆ. 8 ప.]

అని నేటిముద్రిత ప్రతిలోఁ (1958 ప్రతి) గలదు.

“వివిధరత్నములు పొదిగిన తాటంకము (కమ్య పంజా) చలించునపుడు రత్నకాంతులు గండ్లఫలముల నలుముకొను” నని వర్ణించిన పట్టులు మన ప్రాచీన కావ్యములలో అనేకములు.

పై సీసపాదమునందు ‘ఛవళ’కు మారు ‘తరళ’ అను పదమున్నతప్పు ‘రత్నప్రభారించోళి’ గండ్లఫలం ఋలఁ గొలింఁచుట’ పాసఁగదు. 1988 వ సంవత్సరములో ‘వావిళ్లి’ వారే ప్రచురించిన ప్రతిలో “తరళ...” అనియే యున్నది. పై సవరణ ఎవరు గావించిరో?

## 2. ‘రచియించితిని మరుద్రాట్పురిత్ర’

సీ. “చిన్నారి పాన్నారి చిటుతకాకటివాఁడు  
రచియించితిని మరుద్రాట్పురిత్ర”

[1 అ. 7 ప.]

అని యున్నది.

కాని యిటు “రచియించితి మరుత్రాట్పురిత్ర” అను పాఠ మున్నట్లులు గుఱుకు. ఈ సీసమున శ్రీనాథుఁడు వాడిన ‘శొడివితి’ (ద్వితీయ చరణము నందు), ‘సంతరించితి’ (తృతీయ చరణమున), ‘కొని యాడితి’ (చతుర్థ చరణమున) అను క్రియలను బాగ రూకతితోఁ బరికిరించిన సీసపద్యము ప్రభవమరణమున గూడ ‘రచియించితి’ అను క్రియనే ‘కవి సార్వ భౌముఁడు’ వాడియుండునని తెలియఁగలదు. కావున

“రచియించితి మరుత్రాట్పురిత్ర” అనుపాఠ మే కవి దని నానమ్మకము. ఈ పాఠ మే పైపాఠముకంటెను సుందరతరము. శ్రీనాథుని కవితా తీరులు, సీసపద్యముల వడకలతీరులు గుర్తింపక పాహసముతో పైమాట్యు కావించియుండురు.

పై రెంటిలో ఏపాఠము కవిప్రయోక్తమా శ్రీనాథ కవి హృదయము ‘సాంతము’ చేసికొనిన పెద్దలు నిర్ణయింతురుగాక!

## 3. ‘తెనుఁగుఁ జేసెద’

గీ. “తెనుఁగుఁజేసెద గర్జల దేశకలక  
పద్యవహేళి శ్రీనాథ భట్టసుకవి”

[1 అ. 7 ప.]

అని కలదు. ‘తెనుఁగుచేయు’, అనునది ‘పెండ్లి చేయు’, ‘పెద్దచేయు’, ‘రెపముచేయు’లవంటిది. ఇవి

శబ్ద పల్లవ క్రియలు. ‘తెనుఁగు’, ‘చేయు’ అను వ్యుత్ప పదములు రెండును ‘తెనుఁగుచేయు’ అని ఏక శబ్దముగఁ బరిణమించి ‘తెనిఁగించు’ అను విలక్షణమైన యర్థ మొనఁగును. ఆ రెండు శబ్దముల మధ్య ఖండ బిందు వుంచుట, సరళాదేశముచేయుట కూడదు. అటు గాన రించిన ‘తెనుగుచేయు’ అను అర్థమిచ్చునుకాని ‘తెనిఁగించు’ అను అర్థము నొనఁగదు. శ్రీనాథుఁడు ‘తెనుఁగు చేసెద’ అనియే ప్రయోగించియుండును. శబ్ద పల్లవముల తత్త్వము పరికిరింపని పరిష్కరలు ‘తెనుఁగుఁ జేయు’ అని నూర్చు చేసియుండురు. ఏతావతా ‘తెనుఁగుచేసెద’ అనునదే సాధుపాఠము. ఈ విషయము విద్వాంసులు చర్చింతురుగాక! కాక ఖండ మన్ని ప్రతులలోను అవపాఠ మే కలదు.

## 4. ‘తెనుఁగుఁగా నొనర్తు’

గీ. ...కారణంబులు నుద్వేగకములుగాగ  
సంభవించిన పాహిత్య సౌద్యవమున  
వీరభద్రేశ్వరుఁ బ్రబంధ విభునిఁజేసి  
కాశికాఖండముఁ దెనుంగుగా నొనర్తు.

[1 అ. 16 ప.]

ఇందిరి ‘తెనుంగుగా నొనర్తు’కూడ ‘తెనుఁగు చేసెద’ వంటిదీ ‘తెనుఁగుఁగా నొనర్తు’ అని అర్థమందు పుష్కలగూడినపాఠము సరసమైనదికాదు. ‘తెనుంగుగా నొకర్తు’ అనియే యుండఁదగును.

“శివపురంబులు తెనుంగుగాఁ జేయు మొకటి” అని భీమఖండమునఁ గలదు. తిలకింపుఁడు.

## 5. ‘అన్నవేమేశ్వరు నిజాంకమాశ్రయించి’

గీ. “నిజ భుజావిక్రమంబున నిఖిల దిశలు  
గలిచి రెను రాజ్యతీత మెక్కించినట్టి  
యన్నవేమేశ్వరు నిజాంకమాశ్రయించి  
నిండు కొలువుండె గన్నులపండవగును.”

1 అ. 10 ప.

పై పాఠము ప్రకారము పద్యము అర్థము చెప్పి కొనిన పాసఁగనా? ఎందుకు మాటలు? ‘అన్నవేమేశ్వరుని యంకమాశ్రయించి’ అని పాఠమున్నచో అర్థము చెప్పకొనుట సులభము. 1988 వ ప్రతిలో ‘అన్నవేమేశ్వరుని యంకమాశ్రయించి’ అను సాధు పాఠ మే కలదు.

6. 'బారుహ దొంతి'

"దూరమంతరి బారుహదొంతిమన్నె  
సప్తమాదియ రాజన్య సమిక్రమైక్కు"  
అని ముద్రితమైనది. (కాశీ. 1 ఆ. 85 ప.)  
కాని 1 ఆ. 84 వ పద్యములో  
సీ. "బారహదొంతి భూపాల లీలావతి  
గంపఘంటుల గరికి నవ్వు"  
అని ముద్రితమై యున్నది. 'బారుహ దొంతి' తప్పా?  
'బారహదొంతి' ఒప్పా?

'బారహదొంతి'యే సరియగు పాఠము.

'బారహదొంతి':—'Baraha' is twelve  
and the term "the kings of Barahadonti"  
seems to refer to the rulers of the twelve  
serial states or Kingdoms. (139 page-Reddi-  
Kingdoms)

The Reddi princes of Rajahmahendravaram offered protection to the Kings of 'Barahadonti' and 'Mannedharanipatis' ie; the Kings of Saptamadiyas. The term 'Barahadonti' appears to refer to the feudatory and tributary States of Orissa and the C.P; bordering on the Vizagapatam and Ganjam districts....."

(A forgotten chapter of Reddi Kingdoms' by M. Somasekhara Sarma.)

పై వ్రాతనుబట్టి 'బారుహదొంతి' అపపాత  
మనియ, 'బారహదొంతి' సాధుపాఠమనియు తెలియు  
చున్నది కదా!

7. పాలింప

గీ. "...వేమధూపాలుననుజన్ము వీరభద్రు  
ధాత్రి వారింప గౌతమీతటములగు."  
[1 ఆ. 87 ప.]

అర్జును కుదురక తల పగులగొట్టి కొనవలసినంత  
పనిద్రొనది! 'భీమఖండము' పరికింపఁగా సరిగా యీ  
పద్యమే అంగును గలదు. పై పాదములు రెండును  
కొంచెము మార్పుతోఁ గలవు.

గీ. "వేమధూపాలుఁ డనుజన్మువీరభద్రు  
ధాత్రి నేరింప గౌతమీతటములగు."

[మా. భీమఖం. 80క]

ఇపు డర్జును చెప్పకొనుటకు కష్టమేమన్నది.  
తరువాత 1983 లో అచ్చుపడిన 'కాశీఖండము' పరి  
కింతునుగదా! ఈ రీతిగా నున్నది.

"వేమధూపాలుఁడనుజన్ము వీరభద్రు  
ధాత్రి నేరింప గౌతమీ తటమునగు"

భీమఖండమునం గుండునటులే యున్నది కదా!  
1983 వ ప్రతిలోని పాఠములు మార్చి యిటులుముద్రిం  
చిన మహానుభావు లెవరో? రామరామ!

8. 'ధారాధవ'

క. "వేరీ ధరశివు లల్లము  
ఓరవ్యాపతికి సాటి వితరణ గరిమన్

{ ధారాధర ధారాధవ  
ధారాధర వాచా దానధారా నిధికిన్,"

[1 ఆ. 47 ప.]

మూఁడు నాలుగు పాదము లీపాఠముతో నున్న  
అర్జును కుదురునా? వేయిమాటలెంగుట? 'ధారాధవ'  
తప్పుపాఠము. 'ధారాధరి' అని యుండువలెను. ఈ  
పద్యముకూడ భీమఖండమున నున్నది. 'ధారాధర'  
అనియే పాఠము.

"ధారాధరధారను; అధర=క్రిందుచేసిన; ధారా  
ధరవాచా=జీమూతవాచామనియొక్క; దానధారానిధి  
కిన్=దానధారకు గనివంటివానికి, వీరవ్యాపతికి..."  
ఈతీయన ప్రతిపద్యాము చెప్పకొనవచ్చును.

1983 వ ప్రతిలోఁగూడ 'ధారాధర' అను  
సుపాఠ మే ముద్రితము. 'నేటి ప్రతిలో' మార్పుచేసిన  
వారి సాహసము పరికించితిరా?

9. క్షీరాంధోధిరటంబు

"క్షీరాంధోధి రటంబునన్ నిలిపె దిక్సమాజయ  
స్తంభముల్."

[1 ఆ. 52 ప.]

ఇటు 'క్షీరాంధోధి' కాదు. 'కీరాంధోధి' అయి  
యుండునని నా తలఁపు. 'చిలుక సముద్రము'నకు  
'క్షీరాంధోధి' సంస్కృతీకరిగామై యుండునేమో?  
దొడ్డసూరిభుఁతు 'శృంగారంకోట' 'ఒడ్డాది',  
'చిలుక సరిస్సు' ('చిలుక సముద్రము'నియు వాడుక  
కలగు) లనుజయించినట్లు పలువురు చరిత్రపరికిల  
కులు వాకొనుచున్నారు.

[1 ఆ. 58 ప.]

### 10. 'అను గోసెక్కింప'

'అని గోసెక్కింప' అని సరియగు పాతము. నూర్య  
రాయాంధ్ర నిఘంటువు—ద్వి. సం. పుట. 876  
చూడుడు. ఈ పద్యము నుదహరించి "గోసెక్కింప"  
'సుతింప' అని అర్థ మొనఁగఁబడినది. కి. ర. లో 'గోసు'  
నకు 'సుతి' యను అర్థమియలేదు. కారణమేమయి  
యుండునో?

### 11. శుద్ధ సూన్యతమున'

గీ. "తెలిసి దిక్పాలకావ తీర్ణుండగుట  
భోగమున, శుద్ధసూన్యతమున, జయమున,  
నాజ్ఞ, బలమున, ధనమున, నధికకరుణ..."

[1 ఆ. 55 ప.]

ఇత్యాదిగాఁగలదు.

ద్వితీయ చరణమున 'శుద్ధసూన్యతము' కాదు  
'శుద్ధి' అని యుండవలదా? "భోగమున, శుద్ధి,  
సూన్యతమున, జయమున..." ఇత్యాదిగా సర్థము  
చెప్పుకొనుటగలదు. అనుమానము తీర్చుకొనఁగోరి 1988  
ప్రతిపరికించితిని. 'శుద్ధి' అనియే యున్నది.

### 12. 'కురుకేరళ కురు భూపాలునకు'

క. "క్షీరి కాకర వేతాశున  
కరిభయద భుజాపరాక్ర మాభీలునకున్  
కేరణాకర కురు కేరళ  
కురుభూపాలనకు జగద గోపాలునకున్."

[1 ఆ. 62 ప.]

ఈ పద్యమునఁ 'కురు కేరళ కురుభూపాలునకు'  
అను స్థలమున కురు భూపాలురను రెండు మారులు  
పేర్కొనవలసి యగత్యమేమి? అచ్చు తప్పే కదా!  
1988 ప్రతిఁగఁడు—అందు

"కేరణాకర మరు కేరళ

కురుభూపాలునకు....." అని యున్నది. పై  
పద్యమునందలి తృతీయ చరణమున 'కురు' స్థానమున  
'మరు' ఉండవలదా? కేరళ పాఠములు మార్చిన సరి  
పోయినదా? పునరుక్తిఁ గలుగుటకని సరిదిద్దుకొన  
వలదా?

### 13. 'భుజయుగయుగళి'

క. "అంభోధి వలయతావని  
సంభరణ ప్రాథ నిజభుజయుగ యుగళి

సంభారిత కిటి కచ్చన  
కుంభివన సార్యభామ కులకుగరువకున్."

[1—68]

ఇందు 'భుజయుగ యుగళి' అను పాతమున్నది.  
1988 వ ప్రతిలోని 'భుజార్గళయుగళి' అనుపాతము  
సరసముగఁ గనుపించుచున్నది. 'అర్గళము'వంటి 'భుజ  
యుగళము' అని అర్థము చెప్పకొనిన బాగుండును.  
'భుజార్గళయుగళి' అనిన పాతమే సమంజసముగ  
నున్నది.

### 14. 'దొల్ల గిలి'

"అది దొల్ల గిలి విచ్చపాంతరంబులు దాటి  
క్రమముతో భూమి చక్రమునవ్రాలె..."

(1 ఆ. 77 ప.)

ఇందలి 'దొల్లగిలి' పాతముకంటెను కి. ర.  
లోఁగల "అది దొల్లి గిలి విచ్చపాంతరంబులుదాటి"

అను పాతమే సరియైనది. 1988 వ ప్రతిలోను  
కి. ర. లో నున్నటులే యున్నది.

### 15. 'నివహ సంజాతాబ్ధిసాంగత్యమున్'

"కాంచెన్ గాంచనగర్భ సంభవుఁ  
దుదగ్రగ్రాహకోటిస్థల  
చ్చంచ నిర్భురవేదికాని  
వహసంజాతాబ్ధి సాంగత్యమున్  
బంచాస్య స్ఫుటకంఠ నాదహత  
శుంభత్కుంభి దర్పాంధ్యమున్  
న్యంచద్దాటక భూమిచ్చుచ్చి  
ఖరగర్వావంధ్యమున్ వింధ్యమున్"

[1 ఆ—87 ప]

ఈపద్యములోని రెండవపాదమునఁగల 'నివహ  
సంజాతాబ్ధి సాంగత్యమున్' అన్నపాతము కన్నను  
1988 వ ప్రతిలోని 'సరిలసంజాతాబ్ధిసాంగధ్య  
మున్' అన్న పాతము సమచితముగనున్నది. ప్రకర  
ణమున కనుగుణముగా గలదు. మూడునాల్గు పాద  
ముల అంతమున ఉన్న 'దర్పాంధ్యమున్,' 'వింధ్య  
మున్' అను పదములు పరిశీలించిన రెండవ పాదమున  
గూడ 'సాంగధ్యమున్' అని యుండుటయే సమంజస  
మని తోచును. కావున 'సరిల సంజాతాబ్ధి సాంగధ్య  
మున్' అన్న పాతమే ఉండవలసిది కదా!

# 16 'సముత్ప్రస్థానపరికంప్యమానజటావలి'

౪. "జీవాతరంగశీకర

శేవాహేవాకపాక శీకర సముత్ప్ర

స్థావ పరికంప్య మానజ

టావలి యగుచరణం వింశ్యపుల్లవః కేరన్"

(1 ఆ. 88 ప.)

'సముత్ప్రస్థావ' అన్న పాఠము సరియైనది కాదు. 1988 వ ముద్రిత ప్రతిలో 'మరుత్ప్రస్థావ' అని ఉన్నది. 'శేవా తరంగ శీకర శేవాహేవాక పాక ముతో శీకర మైన మరుత్ప్రస్థావముచే పరికంప్య మాన ములయిన జటావలి యగుచు' అని అర్థము. పద్యమున నుండవలసినది 'సముత్ప్రస్థావ' కాదు. 'మరుత్ప్రస్థావ' అన్న పాఠమే.

## 17. ఆమూల చందము

గీ|| "...కమియ నామూలచందంబుగా ఫలించి

యంబరముమోచియున్న యుదుంబరములు"

(1 ఆ. 91 ప.)

పై పాదములోని 'ఆమూల చందంబుగా' అన్న పాఠము తిప్ప. 'ఆమూల చాడము' అను నానుడి యున్నది కదా! 'ఆమూల చాడంబుగా' అని అక్కడ పాఠము. 1988 ప్రతిలో 'ఆమూల చాడంబుగా' అన్న సరియైన పాఠమే కలదు. నేటి అచ్చు ప్రతిలో ఈ చూర్మ కావించుట పరిష్కర్తల పాఠపాటా? తొందరపాటా?

## 18. కీ ద్వై అ సి

౪. "...నానా మృగంబుల యెలుంగుల తోడఁ గీడ్చెఱసి..." అని అచ్చు పడినది. 1938 వ ప్రతిలో 'గీడ్చెఱసి' అన్న పాఠాంతర మున్నది. కాని నన్నె చోడుని కుమార సంభవము మున్నగు కావ్యములలో 'కీడ్చెరసి' అను పాఠము పొడగట్టుచున్నది. పై వాక్య మున ఉండఁదగినది 'కీడ్చెఱసి' యో, 'గీడ్చెఱచి' యో 'కేడ్చెరసి' యో పండిత పరిశోధకులు నిర్ణయింతురు గాక! [కెడ్చెరసి=కలిసిపోయి?]

## 19. 'అమృహీధరముదానె'

గీ. "ని పెరుంగుదు నీలావు నిక్కువముగ

నెఱుంగుఁ దనలావు తా నమృహీధరముదానె.."

[1 ఆం-104 ప.]

ద్వితీయ చరణము చదివిన తోడనే యది శేట గీతి చరణమేనా అని సంభేదము కల్గకపోదు.

1924, 1938 ప్రతులలో 'ఎఱుంగుఁ దనలావు తానమృహీధరంబు' అన్న సరియగు పాఠమే కలదు. పరిష్కర్తలు చేసినమార్పు పరికింపుడు. గణము తప్పిన దని యైనను గుఱుతింపఁజాలకపోయిరే! ఇందులకు హేతువు పరిష్కర్తల తొందరపాటుని సరి పెట్టుకొన వలెనా? లేక మన పండిత పరిష్కర్తల ఛందశ్శాస్త్ర పారీణత యిట్టి పాటిచేకదా అని ఈ సందింపవలెనా?

## 20. 'తన్నలముకొనియె'

గీ. "ప్రత్యహంబునవత్సంబు వడయు నెడి

యట్టి చింతాజ్వరంబు తన్నలముకొనియె

నేమిసేయుదు నింక నే నెచట జూతు

నెట్టు నిర్దింతు మేరుమహీధరంబు."

[1 ఆ. 111 ప.]

పై గీతము చదివినతోడనే 'తన్నలముకొనియె' అన్న పాఠము తప్పని గుర్తింపని సాహితీపరులందరూ? అట 'నన్నలముకొనియె' అని యుంపవలదా? 1938 ప్రతిలో 'నన్నలముకొనియె' అని సరియైన పాఠమే యున్నదే? నేటి అచ్చుప్రతిలో ఈ తిప్ప పాఠము చేరుటకు హేతువేమందురు పరిష్కర్తలు?

## 21. తప్పకుండ

శే. "మేదినీధర మిబ్బంగి మిన్ను మట్టి

నిట్ట నిలుచుండి చూచె నిర్లిమిచచ్చి

దనయన్మహానకాలంబుఁ దప్పకుండ

బ్రాహ్మణుఁడు శేషకవఁబోరె

భానుపాడువు." [1 ఆ. 119 ప.]

ఇందలి తృతీయచరణమునఁగల 'తప్పకుండ' అన్నది తిప్ప. పాఠము 'తప్పకుండు' అన్నది సాధుపాఠము. 1938 ప్రతిలో 'తిప్ప కుండు' అన్న సరియగు పాఠమే యున్నది. ఇట్టి దోషములు పరిష్కర్తల తొందరపాటును తెలుపుటలేదా?

## 22. 'సృష్టికైఱ్ఱ'

శే|| "సృష్టికైఱ్ఱ తొలుసంజ చలిమికొండు

కుంటి వినతామహాదేవి కొడుకుఁ గుఱ్ఱ



సవిత్వసారథి కక్షైఃచాయవేలు ప  
రుణః దుదయంతే ప్రాగ్విశాభ్యంతరమున."

(1 ఆ-121 ప.)

ఈ పద్యములోని 'సృష్టికక్షైః' పాఠముగల సంగతము గాదు. 'సృష్టికండైః' అన్న చిన్నయనూరి పాఠమొకటి నూ. ని. లోఁ గనుపించుచున్నది. ఇదియే కవిపాత్రమై యుండునని తోచుచున్నది. మాడవ పాదమునందు 'కక్షైఃచాయవేలుపు' అన్న పాఠము గలదు కదా! 'కక్షైః' అన్న పదము శ్రీనాథునివంటి కవి ఒకపద్యమున గెండుపాదలు (ఒకభావమున) వాడి యుండువా? ఎందుకు విస్తరము, 'సృష్టికండైః' అన్న పాత్రమే గ్రాహ్యము. కంటిని తెప్పవలె సృష్టిని మార్చుచుటల సంఘించునని భావము.

## 23. 'కుంటి'

అపద్యమునందే గెండుపాదమునగల 'కుంటి పాత్రము' గూడ కవిప్రయుక్తము కాదని నాయుక్తే శము. అనూదుని 'విచ్చక కుంటు' అనుటవాడుక. 'కుంటి, కంటెను 'కుంటు' పాఠమే సుందరమేమో? 1988 ప్రతిలో 'కుంటు' అన్న పాఠమున్నది (మూలము)

## 24. 'శాంకరీ దేవర'

సీ. "లంకాపురంబున శాంకరీదేవర  
మకుటేందు శైవో మచ్చరించి" [1 ఆ-180]  
అని నేటి ప్రతిలో ముద్రితము. కాని అక్కడ ఉండవలసిన "శాంకరీదేవర" అన్న 1933 ప్రతిలోని పాఠమే.

"మకుటేందుశ్చ" కవునికి యుండు నన్న తలఁపుతో పరిష్కర్తలు పరికిరింపక చేసినది మార్పు శంకరుఁడు చక్క నారీశ్వరుఁడు గదా! అయిన "మకుటేందు శ్చ" "శాంకరీ" కని కలదని వర్ణించుటలో తప్పులేదే! కావున "శాంకరీ దేవర" అన్న పాఠమును "శాంకరీ దేవర" గా మార్పుచేయ నక్కరలేదు కదా!

## 24. 'కడలి యక్కిలి'

"తలఁపవడి యపుడువడిసెడి  
గగనమణి రథంబు దొరగలవడి నిలిచెన్.

బొగరు మొగకడలియక్కిలి  
దగిలి నిలువఁబడిన కలప తియుంబోలెన్"

[1 ఆ-188 ప.]

ఈ పద్యమున కర్థము సరిగా కుదురుట లేదు.

పై పాదమున ఉండవలసినది 'అక్కిలి' కాదని యు, అక్కడ నుండవలసినది 'ఎక్కిలి' (ఇసుకరిన్నె) అనియు పూజులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు తమ 'సాహిత్య సమాఖ్య' (110—111 పుటలలో) నెలవచ్చినారు.

నాల్గవ పాదమున 'కలపతియుం బోలెన్' అన్న పాఠము 1988 ప్రతిలోనిది. 1988 ప్రతిలో

'ఘనవితియుంబోలెన్' అను పాఠమున్నది. అర్థము కుగురుట కష్టముగ నున్నదని పరిష్కర్తలు మార్పు కావించినారా? 'గనపతియుం బోలెన్' అని చిన్నయనూరి పాఠ మొకటన్నట్లు నూ. ని. తెలుపుచున్నది. -

పద్యమున 'అక్కిలి' స్థానములో 'ఎక్కిలి' ఉన్నతో 'కలపతియుంబోలెన్', 'ఘన వితియుం బోలెన్', 'గనపతియుంబోలెన్' అను పాఠములలో ఏ ఒకటన్నను అర్థము కుగురు—

## 26. 'ఉపకారి కొలుకు'

సీ. "ఒకవోఁ దగుల్పడె నుపకారి కొలుటికిఁ  
దరిమైన రోహిణీ తారకంబు"

[1 ఆ-188 ప.]

అని నేటి ముద్రిత ప్రతిలో ఉన్నది.

'ఉపకారి కొలుకు' కొరుకు వస్తరికాదు — నిఘంటువులోఁ జూతుమగదా!

'ఉపకార్య కొలుటికి' అన్న పాఠమున్నది. వాచీశ్వ నిఘంటువులోను, నూ. ని. లోను,

"ఒకవోఁ దగుల్పడె నుపకార్య కొలుటికిఁ  
దరిమైన రోహిణీ తారకంబు"

అనియే కలదు. [వా. ని. మామకొనుకు. పుట 800]

"ఉపకార్య-ధవనముయొక్క; కొలుటికి-స్తంభమునకు" అని అర్థము. పై మార్పుచేయుటకు కారణము!

## 27. 'పూచె'

సీ॥ “ఒకచోఁ బునర్వసు పూచె వృక్షముకొమ్మ  
సుడివెడ్డ ముత్యాల జోగువోలె” (అదే పద్యము)

అనుచోటులో ‘పూచె’ తిప్ప పాఠము. ఈ పాఠము స్వీకరించిన యతిహాస తిప్పము - వావిళ్ళ నిఘంటువులో (1285 పుటలో) ‘జోగు’పదముక్రింద—

“ఒకచో పునర్వసు పూచె వృక్షముకొమ్మ  
సుడివెడ్డ ముత్యాల జోగువోలె”

అని యున్నది. ఈ పాఠము సరియైనది. 1938 ప్రతి  
లోను ఈ పాఠమే కలదు. పై మార్పు మన పరి  
ష్కర్తల ఛందశ్శాస్త్రపారీక్షితమ మతిగా తారకాణ!

## 28. 'గుంటె'

అదే సీసమున—

“శయినించె నొకచోట శ్రవణ నక్షత్రము  
గుంటెమీదటి ప్రతి కొడుపువోలె.”

అని యున్నది. ‘గుంటె’ నిఘంటువులలో ఎచ్చటను  
కనుపట్టదే! ఇటు నుండవలసినది ‘గుంటి’కాని ‘గుంటె’  
కాదు.

‘గుంటి’ అనగా చేని భాగము—

‘గుంటి—దున్నుట మొదలగువాని కేర్పాటు  
కొన్న పాలముయొక్క భాగము” (శి. ర.)

వా. ని. (921 పుట)లో ‘గుంటి’ పదము క్రింద

‘...గుంటి మీదటి ప్రతి కొడుపువోలె’

అనియే కలదు.

1938లో ప్రతిలో సాధుపాఠమైన ‘గుంటి’యే  
యున్నది.

## 29. 'జ్ఞానేంద్రియజ్ఞానకళలు'

సీ॥ “నేత్రములు నేర్పడు నిస్సృతులైయు నొంద  
శ్రుతిపుటంబుల శక్తిచొక్కువడంగ  
జ్ఞానేంద్రియజ్ఞాన కళలెరుసగుగా  
జహ్వని వేకంబు చిరువహ్వ”

[1 అ. 189 ప.]

అని ముదితమై యున్నది. పైన “జ్ఞానేంద్రియ జ్ఞాన  
కళలెరుసగుగా” ఉండవలెను. “జ్ఞానేంద్రియ జ్ఞాన  
కళలెరుసగుగా” తప్పపాఠము.

మొదటి పాదములో ‘నేత్రములు, శ్రుతిపుటం  
బులు’ కలవు. రెండవ పాదమున ‘జహ్వ’ కలదు.  
కావున అక్కడ ఉండవలసిన పాఠము ‘జ్ఞానేంద్రియ  
జ్ఞాన’!

వా. ని. (542 పుట)లో ‘జ్ఞేరుసారు’ క్రింద

“జ్ఞానేంద్రియజ్ఞాన కళలెరుసగుగా అను  
సరియగు పాఠమున్నది. ఎందుకుండదు?

## 30. 'గోహరము'

చ. “విలసిత క్షిత్రిశాలియగు

వీరసుహృత్తగు ‘గోహరము’ శ్రీ

నిలయునునంద్రియమున.....”

అనియున్నది. [1 అ. 49 ప.]

ఇక్కడ ‘గోహరము’ అన్న పాఠాంతరమున్నది.  
‘దేహాగరి’ శబ్దము ‘గోహరము’ అయ్యుండు  
నేమో? 1938 ప్రతిలోగూడ ‘గోహరము’ అన్న  
పాఠమేయున్నది.

పైనచూపినవి ప్రథమాశ్వాసములోఉన్న కొన్ని  
అపపాఠములు. నేను పాఠాంతరములతోటికి పోలేను.  
ఒకప్రథమాశ్వాసమునందే యిన్నిదోషములు పొసగిన,  
తక్కిన ఆశ్వాసములలో దొరికిన నెరుసులెన్నియో?

అంతిమున ప్రచురణకర్తలకు నేను చేయఁదలచిన  
‘హెచ్చరిక. పుస్తకములను అచ్చుతిప్పలతో,  
తిప్పాపుల పట్టికలతో ముద్రించు మీ అలవాటును—  
ఎంతిక్ష్ణమైనను — మానుకొనఁడు. తెలుఁగులను  
నల్వరిలో నప్పులపాలు చేయుటకు. రచయితల  
హృదయములను నొవ్వజేయకుఁడు.

ఇంక పరిష్కర్తలకు వాచివహిమాట కావ్య  
ములలోని ‘కవిపాఠములు’ సవరింపకుండు. అనవసర  
మయిన ‘మార్పులు—కూర్పులు’ చేసి ప్రాచీన కావ్య  
ముల అందము నెఱగొట్టకుండు.

[ప్రాచీన కావ్యములను నిర్దుష్టము కావించు  
భారము విద్వాంసులు వహించురు గాక!

# రాజదండం

“నాగభూషణ్”

పాత్రలు:

రావుసాహెబ్ డాక్టర్ పోలయ్యనాయుడు,  
డాక్టరు వరదయ్య, ఆచార్య వెంకటరత్నం,  
ప్రొఫెసర్ సోమయాజులు, చెన్నకేశవులు,  
భాస్కర్, బంగారు, మూర్తి.

\* \* [అంధ్రదేశం నడిగడ్డమీద అరవై  
యేళ్లనుంచి అనవరతం విద్యాసేవ  
చేస్తున్న ఓ కళాశాలలో ఆఫీసు  
గది. ముందు వరండా. ఆఫీసు గది  
రెండు భాగాలు. ఒకదానిలో గుమా  
స్తాలు, ఆఫీసు మేనేజరు, ప్రెస్  
టైపిస్టు కూర్చోవడానికి స్థానాలు;  
రెండవది ప్రిన్సిపాలుగారు తమను  
చూడవచ్చినవారికి దర్శనం యిచ్చే  
గది. బయటినుంచి, అధ్యాపకుల  
గదినుంచి రెండుప్రక్కలా వరండా  
లోకి రెండు ద్వారాలు. ఆఫీసు గది  
నుంచి లోపలకు మరోద్వారం—

ఉదయం పదిగంటలు కావ  
స్తున్నది. ఆఫీసు మేనేజరు దేవ  
సహాయం ఏమిటో ఆత్రంగా వెతు  
కుతూవుంటాడు. పొట్టిగా, నల్లగా—  
గుండులాంటి మనిషి—లోతైన కళ్లు.  
అవకాశం వస్తే ఎవరినైనా మట్టు

బెట్టడానికి వెనుదీయని తత్వం.  
“అందితే జుట్టు, అందకపోతే కాళ్లు”—  
ఇదీ అతని జీవితంలో అతనికి వున్న  
ఒకే ఒక్క నియమం... వెనుక టైపు  
రైటర్ల చప్పుడుకు ఓ తుణుంసేపు  
చికాకుపడి బంగారును కేకవేస్తాడు.]

దేవ : బంగారూ, బంగారూ...

బంగ : అయ్యో!

దేవ : ఎక్కడవచ్చావ్?

బంగ : వచ్చానుసార్!

దేవ : ఏమంతకపోయావు! ... ఆ టైపురైటర్ లో  
వాళ్ళు టైపుచేస్తున్నారా, సంగీతం పాడు  
తున్నారా!

బంగ : కనుక్కునివస్తాను సార్.

దేవ : ఓరీ నీయిల్లు బంగారంకాదు, నీకు ఒక్క  
మాటా అర్థంకాదేం ఖర్చు—వాళ్ళను అంత  
గట్టిగా టైపుచెయ్యవద్దు—

బంగ : అదాసార్!... అలాగేసార్...(వెడతాడు)  
(దేవసహాయం ‘ఫీ, ఫీ’ అనుకుంటూ మళ్లీ  
తనపు సైకాలలో పడతాడు. ఇంతలో  
డాక్టరు వరదయ్య అదుర్దాగావస్తాడు.  
నూటు, కిందచెప్పలు, నలిగినటై, చెదిరిన  
జుట్టు—)

వర : సహాయం గారూ, సహాయం గారూ! కొంప  
లంటుకున్నాయి. మీరు ఏదో ఒకదారి  
చూపాలి.

దేవ : (కంగారుగా) ఏంబిగిందండీ?

వర : ఏంబిగిందేమిటండీ? ఇప్పుడు ప్రిన్సిపాలు  
గారు వచ్చిఅడిగితే ఏమని సమాధానం  
చెప్పను?... ఈవారం నానాతికంలో వ్రాసే

వుందీరెండి—అభిక్తారులచే అవమానం,  
దండనా అని—తప్పకుండా?

జేవ : అసలు ఏంజరిగిందో చెప్పండి.

వర : అజే! బంగారంవంటి ఆస్పెక్టాహిటరు  
బద్దలయి పూరుకుంది.

జేవ : (నిట్టూర్పు) ఇంతేనా? దీనికేటండి యింత  
హంగామా చేశారు!

వర : అజేమిటండి! సానుభూతయినా చూపు  
తారుగదా, అని విూదగ్గరకున్నే—

జేవ : దానికి ఇంతభయం ఎందుకండీ?

వర : ఇప్పుడు ప్రిన్సిపాలుగారకున్నే ఏమని సమా  
ధానం చెప్పను?

జేవ : ఏంజరిగిందో అజేచెప్పండి.

వర : ఏంజరిగిందో నాకుమాత్రం తెలిసిపిడిన్నే  
గదండి. కాశేటికి నేనేముందుకుచ్చాను.  
వచ్చి చూచేసరికి బద్దలయి కనిపించింది.

జేవ : దానికి మీరు మాత్రం ఏంచేస్తారు? పోనీ,  
అటెండర్లు ఎవరైనా చూశారేమో కనుక్కోక  
పోయారా?

వర : వాళ్ళు వారరువారే రావడం చూస్తూనే  
ఏమని అడగను?

జేవ : నన్ను ఎదురుప్రశ్నలుచేస్తూకూర్చుంటే ఎలా  
గండి? పెర్లి మీడిపాన్లుమెంటు వాళ్ళనీ,  
పిల్లర్నీ అడగండి. వాళ్ళకు తెలుసునేమో!

వర : ఏంఅడిగితే ఏలాభంరెండి...అమృతపేటే  
నాలుగూ రిసాలని వ్రాసివుంది. తప్పించడం  
మనతరమా?

జేవ : ఎందుకండీ అంత రెంతేలుపడతారు.  
అంతగా ఎవ్వరూచెప్పకపోతే ప్రిన్సిపాలు  
గారితో చెబుతానని చెదిరించండి.

వర : అయ్యో, ఖర్చు! వాళ్ళమాత్రం తిరిగి  
చెదిరించరటండి!

జేవ : ఇంతపిరికిగుండెవుంటే ఒకడిపార్టుమెంటుకు  
చూడగా ఎలాపని చెయ్యగలరండి?

వర : మీరూ అజే మాట అన్నారూ—ఆవును  
రెండి...రాజావారు పిల్లి అంటే పిల్లి, ఎలుక

అంటే...?ఎలుక—నా మాట ఎవరు వింటారు  
కనుక...కస్తాను.

(వరదయ్య వెళ్ళిపోతాడు. జేవసహాయం  
వచ్చుకుంటాడు. ఇంతలో మూర్తి పైసో  
టైపిస్టు—కస్తాను.)

జేవ : ఏమండీ మూర్తి గారూ! ఎన్నిసార్లు  
చెప్పాను, తొమ్మిదన్నరకల్లా యిక్కడ  
వుందాల్—అని...ఇప్పుడు టైం ఎంతయింది?

మూర్తి : శుమించండి... తొమ్మిదింటికే బయలు  
దేరాను...తీరా బయలుదేరడోకూవుండగా  
చిన్నవాడు అరుగుమీదినుంచి పడి చెయి  
విరుచుకున్నాడు. త్వరగా డాక్టరు దగ్గరకు  
తీసుకువెళ్లి యిలా వచ్చాను.

జేవ : ఇటువంటి చెప్పటూ, ప్రమాదాలూ మీకు  
పరిపాటయిపోయాయి. చెప్ప దలుచుకున్న  
వారు అస్తమానమూ ఒకే కారణం చెప్పడం  
కంటే, అప్పుడప్పుడు కొత్తవి చెప్పడం  
చాలా అవసరం.

మూర్తి : హరి, హరి! ఎంతమాట! మీకు తేనిపోనివి  
కల్పించి చెప్పవలసివ అవసరం ఏముందండీ?  
జరిగింది అంతే—అందరూ చిన్నపిల్లలు.  
ఎవడో ఒకడు ఏదో ఆఘాయిత్యం చేస్తూ  
వుంటాడు.

జేవ : ఆ సెవంకో పనులు మానేస్తే ఎలాగనే  
నేనడిగేది...నిన్న అవగా యిచ్చిన కాగి  
తాలు యింకా మీరు పూర్తి చెయ్యలేదు.  
ఇంకా అర్థంబు టపాలు వున్నాయి...  
ఇవన్నీ ఎప్పుడు అవుతాయి? కొంచెం  
అలస్యమయితే ఆయన నా మీద పడతారు.

మూర్తి : శుమించండి... తప్పయిపోయింది. అన్నీ  
యిప్పుడే చేసి యిస్తాను.  
(రిన సీటులోకి పోయి కూర్చుంటాడు.)

జేవ : బంగారూ, బంగారూ...(బిగ్గరగా) ఓనీ  
నీ యిల్లు బంగారంకొను, ఒక్క శుగంలలో  
మాయం అవుతావేరా?

బంగ : కస్తున్నాను సార్.....

జేవ : ఏం ఆఘోరిస్తున్నావు?

బంగ : అజేనండి...కొరుతొర వినిపిస్తేనూ—

జేవ : (సర్దుకొని) అయ్యగారు వస్తున్నారా?

బంగా : కాదండీ... ఎవరో కొత్తవారు—

జేవ : ఇంతవరకు ఆ సోమయాజులుగారు రాలేదు చూడూ! ఎవరికి ఎంతని చెప్పగలం? (మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమండీ మూర్తి గారూ! మీకు సోమయాజులుగారు కని పించారా?

మూర్తి : లేదండీ.....

జేవ : చూస్తున్నానుగా!... ఇప్పుడేమీ యిలా పట్టనట్లుగా తిగుతారా, ఇదే ప్రిన్సిపాలు గారి ముంద్రేనే అతి విషయంగా 'అలాగే, అలాగే' నంటారు.

బంగా : మరి పెద్ద దొంగగారు కాదు బాబూ—

జేవ : మరి ఆ పెద్దదొంగగారు వాళ్లను అడ్డగించి పోయి నామీద స్వారిచేస్తారెందుకు? (వలనైపులా చూచి) సరే! మనకెందుకు? గోడలకు చెవులుంటా యంటారు.

బంగారు : అంశేకదు బాబూ!...మరి సోమయాజులు గారిఁజిలుచుకు రమ్మంటారా?

జేవ : అదికూడా ఎందుకులే! వైగా ఆయన వచ్చి నీమీద పెత్తనం సాగిస్తాడు... కానీ? తివలసినవి నాలుగూ నేనే తింటాను ఆ! ఓకప్పు కాఫీ తెచ్చిపె్ట.

బంగారు : అలాగే బాబూ!

జేవ : ఆ! వస్తులే! నేనే వెళ్ళిపోతాను.

(బంగారు వదిలేడు. ఓక్షణం తరువాత కొన్ని కౌగితలు మూర్తి బల్లమీద వుంచి జేవ సహాయం వాకిటిలోకి వెళితాడు. ఆయన వెళ్లడంచూసి మూర్తి వైపుచెయ్యడం ఆపి, ఇచ్చిన కౌగితలు ఒకసారి చూచి, నిట్టార్చి, ఒట్లు విరుచుకుంటాడు.

ఇంతలో సోమయాజులు వస్తాడు. విషయం వంతుడు. కాని కళ్లవెనుక మనోనిశ్చయం ఎప్పుడూ కనిపిస్తూనే వుంటుంది. అవసరం అయితే ఏం చెయ్యడానికై నా వెనుదిరుగు మనిషి.)

సోమ : మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (కంగారు పడిలేస్తూ) అయ్యో!—

సోమ : (నవ్వి) నే నెలెండీ... ఏమిటి అరిసిపోయి నట్లున్నార!...మే నేజరుగారే?

మూర్తి : ఇప్పుడే అలావెళ్లారు...మీకోసమే అడుగు తున్నట్లున్నారు.

సోమ : ఎందుకు?

మూర్తి : నాకేం తెలుస్తుంది బాబూ?

సోమ : అవును లేదండీ...అయినచూటలు ఆయనకే తెలియవు. వైగా ఒక్కక్షణం ఆలస్య మయితే అంతా ముంచుకుపోయినట్లు మార్గాకాతాకు... ఆవైబ్రీట్టును సరించి ప్రిన్సిపాలుగారికి ఆయనను కూడా చెప్ప మన్నాను...ఇంతవరకు చెప్పలేను...ప్రిన్సి పాలుగారు ఏమైనా వచ్చి న్నారా?

మూర్తి : లేదండీ.

సోమ : ఓ! మరచిపోయాను. ఇన్వార్ట్ క్లబ్బింగ్ ఆయన వుపన్యాసం వుంది.

మూర్తి : అయితే యిలాట కాశికి రారా బాబూ!

సోమ : ర ననే నేపొచ్చు...ఏం?

మూర్తి : ఏం లేదండీ! నూచిన్న పిలవాకు ఆకు కుంటూ, ఆకాకుంటూ చెయ్యి విరుచు కున్నాడు. డాక్టరుగారి దగ్గరకు వెళ్ళి, నాడివి యింటికిపంపి నేను యిం నా వచ్చాను.

సోమ : అయ్యో...నెలపు పెట్టకపోయారా?

మూర్తి : సదినముసాలు ఆలస్యమయినందుకే మేనేజరు గారు—

(ఆకుగులవస్తాడు కావడంతో ఆపివేస్తాడు. భాస్కర్ వస్తాడు. యువకుడు. మంచి తనం మనసులో గూడు కట్టుకొన్న మనిషి. ఎర్రగా, కందిపోయేలా వుంటాడు... అమృతయింతటి స్వభావం...లోపల ఏమీ దాచుకోలేని మనిషి.)

భాస్క : నమస్కారం.....ప్రిన్సిపాలు గారు వచ్చారా?

సోమ : (నమస్కారాన్ని అందుకొని)ఏం? ఏమైనా పనివుందా?

భాస్క : నన్ను పదిగంటలకల్లా కాలేజీవచ్చి కలుసుకోమన్నారు.

సోమ : పదిగంటలకు ఆయనకు క్లబ్బులో వుపస్థానంవుంటే మిమ్మల్ని ఎలా రమ్మంటారండీ!

భాస్క : మీరు పోవడలేదుగా! తనకు మరో పని ఏమీ లేదనీ, ఇద్దరం కూర్చోని ఏసో దాక్కు మెంటు చూడాలనీ అన్నారు.

మూర్తి : మరచిపోయివుంటారు.

సోమ : అవును...చాలా పెద్దవారా? మరచిపోవడానికికూడా అవకాశం లేకపోలేదు.

భాస్క : అంటే—యింకా దేనికైనా అవకాశం వున్నదనా?

సోమ : అక్కే! అలా అని కాదు...నాతో గంట క్రితమే యీ సంగతి చెప్పారు...

భాస్క : చచ్చాం! నేను భోజనంకూడా చేసిరా లేక!

సోమ : పోనీ, ఇప్పుడు చేసిరండీ.

భాస్క : ఎందుకులేండి. ఈ లోగానే ఆయనకు నే మల్లీ ప్రమాదం. ఎందుకు? మన పనేవో మనం జాగ్రత్త చేసుకుంటే సరి—

సోమ : ఏమిటండీ అంతభయం!...ప్రతిరోజూ చూస్తున్నాను; ఇక్కడవున్న ప్రతిమనిషికి రెండోవాడింటే భయమే! మనం నియమంగా మనపనిలో లోటురానివ్వకుండా వుంటే భయపడడం ఎందుకు?

మూర్తి : అలా అంటారమండీ! వారిని ఆశ్రయించుకొని బ్రతికివార్యం. వాళ్లు చెప్పినట్లుగా చేయకపోతే, మొదటికే మోసంరాదూ?

సోమ : మీ విధిని మీరు సక్రమంగా నెరవేరుస్తూ వుంటే, యింకా మొదటికే మోసం ఎందుకు వస్తుంది?

భాస్క : మీ పిచ్చిగాని, పనిచేసేవాడివంటడీ రోజులు? డబ్బు వుండాలి, లేకుంటే డబ్బున్నవాడి ప్రాపకం వుండాలి—

సోమ : అందుకోసం, చీమ చిలుక్కనున్నా భయపడుతూ ఎన్నాళ్ళు తిరిగిఉడవలరు?... ఒక్కతెగంకూడా హాయిగా బ్రతకలేని ఆ తిరిగం ఎందుకు?

మూర్తి : బాబూ! ఏదో పెద్దవాణ్ణి; ఇన్నాళ్ల అనుభవంతోనూ చెబుతున్నాను.....మన హాయి మాట అలా వుంచండి మనం పువ్వుగం చెయ్యడంవల్ల యింట్లో పిల్లా జెల్లా అయినా హాయిగా వుంటారు...ఈ భయమూ, యీ శ్రమ వాళ్ల కోసం—

(ఇంతలో దేవసహాయం రాకను గమనించి మధ్యలోనే ఆపివేస్తాడు.)

దేవ : ఏమండీ మూర్తిగారూ! ఇచ్చిన పని పూర్తికాలేదు; పుపస్థానాలు దంచుకున్నారా? (ఇంతలో ముందుకువచ్చి, సోమయాజులును చూచి తమాయించుకొని)

ఓ! మీరా! ఎప్పుడువచ్చారు?... కూర్చోండి... (తన సీటు దగ్గరకు వచ్చి) ఏమండీ మూర్తిగారూ! పూర్తిచేశారా?

మూర్తి : (తడబడుతూ) అజే ... అవుతోంది ... ఇప్పుడే ఇస్తాను.

సోమ : (మూర్తిగారి స్థితిచూచి, జాలిపడి) అక్కే! వాళ్ళ అబ్బాయికి కట్టుకట్టించి యింటికి పంపారట. ఎలా వుంటుందోనని బాధపడుతున్నాడు.

దేవ : బాధపడడమంటే పుపస్థానాలివ్వడం కాబోలు!..అయినా సోమయాజులుగారూ! ఇవన్నీ నాకెందుకు? నాకు కావలసిందిపని— అది పూర్తయితే నాకు మిగిలిన విషయాలే అక్కరలేదు.

సోమ : ప్రాణంకంటే, పని ఎక్కువటండీ!

మూర్తి : మేనేజరుగారూ!...పిల్లవాడినిచూచి, భోజనం చేసి ఓ అరగంటలో వస్తాను...

దేవ : వచ్చి పూర్తిగా అరగంటకాలేదు, అప్పుడే వెడిలే ఎలానండీ? ఈ పసంతా యెవరు చేస్తారు? ఇంతమాత్రానికి అసలు రాకుండా వుంటే పోయేదిగా!

మూర్తి : మీకు చెప్పిపోదామని వచ్చాను...ఈ పనికొస్తూ పూర్తిచేసియిచ్చి సెలవు పెడతాను.

దేవ : ఎంతపని వుందో తెలిసివుండి కూడా సెలవు పెడతారా?...ప్రిన్సిపాలుగారితో చెప్పకో

గరిగి వేశ్యుండి...నాకంతమాత్రం అభ్యంతరంలేదు.

భాస్కర : పోని పనిపూర్తిచేనే వేశ్యుండి మూర్తిగారూ! మీరు వేశ్యుడం, యీలోగా ప్రిన్సిపాలు రావడం, పని ఏమీ కాకపోవడం యివన్నీ ఎందుకు?

సోమ : మిస్టర్ భాస్కర!...నీ మాటలుమాస్తే— మీరు మూర్తిగారు చెప్పిన విషయాలను నమ్మక నైనాపోవారి? లేకుంటే మీకు సానుభూతి ఆ నేమాట విశోకానా లేకుండా నైనా వుండాలి—అనిపిస్తోంది. మీరు ఆ పరిస్థితులలోవుంటే ఏం చేసేవారు?...ఒక్కసారి ఆలోచించండి.

జేవ : ఏదో మాట వరసకి అనుకోవడమేకాని, వుండాలంటేమాత్రం మనం అటువంటి పరిస్థితుల్లో వుండొద్దా?

సోమ : మీ జీవితంమీద మీకు అంత భరోసా వుంటే నేను చెప్పలేను...ఇబ్బందులు అందరికీ వస్తాయి...ఒక్కరోజు నెలవు యివ్వడం వల్ల మీకు పోయింది ఏమీలేదు.

జేవ : అమ్మమ్మ! ఆమాటమాత్రం అపగకండి. నా బాధ్యతమీద అటువంటిపని చెయ్యలేను... చెయ్యను...

సోమ : అదేమిటండీ! ... అందరి నెలవుచూచేది మీరేకదా! చెయ్యలేనంటారే? ఇష్టం లేదని చెప్పండి.

మూర్తి : అయ్యో! నామూలంగా ఈతగాదాఎందుకు? పనిచేసే వెడతాను.

సోమ : ఎందుకండీ అంత జారిపోతారు! మనం అక్రమాలూ, అన్యాయాలూ చెయ్యనుంటున్నామా? ఇంట్లో ఇబ్బందిగా వున్నది కనక నెలవు ఇవ్వనుంటున్నాం. ఇంత కష్టపడి యిక్కడ పనిచేస్తున్నవాళ్ళకు ఆ మాత్రం హక్కులేదా?

భాస్కర : అదేమిటండీ! నెలవు తీసుకోవడంమనకు కాలేజీవారు కల్పించిన ఓసాకర్యం తప్పిస్తే, అది హక్కుకాదు—

సోమ : (కొంచెం కోపంతో) ఏమిటి?

భాస్కర : (సర్దుకొని) అమా—అని ప్రిన్సిపాలుగారు అంటారుకదా—అని.

మూర్తి : పోనివ్వండి... ప్రిన్సిపాలుగారు వచ్చిన తర్వాతనే వెడతాను.

సోమ : మీరు వేశ్యుండి...నేను చూచుకుంటాను.

జేవ : ఏమండోయ్, సోమయాజులుగారూ! అంత మాట చెప్పేముందు కొంతస్తామకు చూసుకోవాలి. అనవసరంగా మీరు అపాయంలో చిక్కుకుంటే, తరువాత నన్ను అనవదు.

భాస్కర : మాస్తారూ! అంతబాధ ఎందుకు? ప్రిన్సిపాలుగారు వచ్చేస్తారా—ఈలోగా యీ హంగామా అంతా—

సోమ : మీరుకూడా హంగామా అంటారేమండీ! మనకుమాత్రం అవసరాలు, కష్టాలురావా? (అంటూ విసురుగా అధ్యాపకుల గదిలోకి వెళ్ళిపోతాడు. మూర్తి నిట్టూర్చి తనకర్చీలో కూర్చుని పనిచేయడం మొదలుపెడతాడు. జేవసహాయం, భాస్కర ప్రక్కనవున్న గదిలోకి వస్తారు.)

జేవ : మాళారా భాస్కరగారూ! సోమయాజులుగారు అంతవారు, యితవారు అని పూరికే గొప్పలు చెప్పేవారే! మాళారుగా, అయ్యగారి ప్రతాపం! తిన్నయింటి వాసాలే లెక్కపెడుతున్నాడు. ఈయన యిక్కడే వుండిపోవాలని ప్రిన్సిపాలుగారు అంత ప్రయత్నం చేశారో తెలుసా? ఆవును లెండి...పాముకు పాలుపోస్తే మాత్రం కాటు వెయ్యడం మాని, ముద్దు పెట్టుకుంటుందా?

భాస్కర : ఆయన అలా మాట్లాడారు కాని, ప్రిన్సిపాలుగారంటే ఆయనకు నిజంగా ఎంతో గౌరవం.

జేవ : ఈ కబల్లకేంలేండి ... గౌరవం వున్న మనిషయితే, మాట్లాడే పద్ధతి యిదేనా?

భాస్కర : అవుననుకోండి—

[ఇంతలో బయటినుంచి ప్రిన్సిపాలు శ్రీ రావుపాపాజీ డాక్టర్ పోయ్య వాయుడుగారు వస్తారు. ఏదైవీళ్ళ మనిషి...

పాంటు, జోన్ ఫూరుకోట్టు, కళ్ళజోడు— మెడను ఓప్రక్కకు పైకి పైకి చూస్తూ మాట్లాడడం ఆయన అలవాటు. నిశ్చయాన్ని తెలియచేసే కళ్ళు, మాటమాటలా అహం భావాన్ని సూచించే చేష్టలు—ఆమనిషిని చూడగానే ఎవరైతే గమనించే విషయాలు. ఆయన వెనకవచ్చే 'చెన్నకేశవులు (పిన్ని పాలుగారి ప్రాపకంకోసం పాటుపడుతున్న మనిషి. అతివిషయం, అతిజాగ్రత్త, అతి గాంభీర్యం—మనిషిలో ఏనుగుమూ ఎంతంగా రేదనిపిస్తుంది.)

(పిన్ని : అమెరికాలో అందరూ అజేమాట అనుకో... నాకు తెలియక అనుగుతాను మిస్టర్ కేశవులూ ! అటు సాంఘికంగాను, యిటు విద్యా విషయంగానూ దేశానికి సేవచేసే వాళ్ళు ఎంతమంది వున్నారంటావు?

చెన్న : ఎందరుంటారండీ? రెండోవాడిని చూపించండి—అందులోనూ ఆంధ్రదేశంలోంటండీ.

(పిన్ని : వాళ్ళూ అజేమాట! ప్రతివాళ్ళూ— మీరు ఇండియాలో పుట్టవలసినవారు కాదనడమే!

చెన్న : అదిమాత్రం నిజం కాదంటండీ! తెలివిగల వానిని కూడా పైకిరానివ్యక్తపావడం ఒక్క యీ దేశంలోతప్ప—ఎక్కడా లేదనుకోండి. (పిన్నిపాలు నవ్వుతాడు. ఇంతలో భాస్కర్, జీవనహాసంవచ్చి నమస్కరిస్తారు. పిన్ని పాలు చెతులతో ఓవిచిత్రమైన విన్యాసం చేసి వారిని ఆకీర్షించించివట్లుగా నమస్కారాన్ని పీకరిస్తాడు.)

భాస్కర్ : నమస్తే...మీరు యీ పూట రారని—

(పిన్ని : ఓ!...అప్పుడే మీదాకా వచ్చిందా?... అవును. క్లబ్బులో ఇన్వార్త నా ఉపన్యాసం వుంది. కానీ పనితోందరవల్ల రారక పోతున్నానని చెప్పాను. వాళ్ళ వదిలిపెట్టారా? "మీకోసం ప్రోగ్రాం సాయంకాలానికి మార్చుకుంటాం. రాక తప్పదు" అన్నారు. ఇప్పుడుకూడ ఒప్పకోకపోతే, 'మాళావా! ఓడికి ఎంత గర్వమో' అంటారు.

జేత : పాపం! మీరు రావాలని వాళ్ళు అంతగా అనుకుంటున్నప్పుడు వాళ్ళను నిరుత్సాహ పరచడం—

చెన్న : భావ్యంకాదంటారు. అంతేనా? గొప్పవాళ్ళు రావాలనున్నప్పుడు, సంచలనకాలయినా అగతవనించే! ఆనాడు శ్రీకృష్ణపరమార్థ దర్శనం కావడానికి మునులు ఎన్నియుగాలు తపస్సు చెయ్యలేదు?

(పిన్నిపాలుగారు నవ్వుతారు.)

జేత : నవ్వడంకాదండీ! చెన్నకేశవులు చెప్పిన దానిలో చాలా నిజంవుంది...మిథునవ్యాసం వినే అదృష్టం—అది మాత్రం ఎందరికీ వుంటుంది, చెప్పండి?

(పిన్ని : (నవ్వుతూ) ఏదో, మీ అందరి ప్రేమాభిమానాలవల్ల మికలా అనిపిస్తున్నది... మీ అందరితో కలసివుండడం నాకు చాలా ఆనందంగా వుంది...అఁ! ఇంకా నిలబడే వున్నారు. కూర్చోండి...

చెన్న : ఫరవాలేదు...దానికే! (అంటూ కూర్చుంటాడు.)

భాస్కర్ : (కూర్చుంటూ) నన్ను ఎందుకో రమ్మన్నారట!

(పిన్ని : మిమ్మల్నూ! ఎందుకబ్బా!...అఁ! అన్నట్లు సోమయాజులుగారు ఆ లైబ్రరీ లెక్కలన్నీ పూర్తిచేశారా?

భాస్కర్ : సేను అడగలేదండీ?

జేత : ఇంకా అవుతున్నాయని చెప్పారు.

(పిన్ని : పని ఇచ్చిన తరువాత యింత నానుస్తూచెయ్యడమే నాకు బావుండదు. అంత అయిష్టంగా వుంటే చెప్పకూడదా?

భాస్కర్ : ఆయన అయిష్టంగా వున్నట్లు నాకు తోచడంలేదండీ! మార్పులు చాలా వున్నాయని, మీతో మాట్లాడాలని చెప్పారు.

(పిన్ని : నాకు తెలియవట్లుగా చెబుతారేం భాస్కర్! ఆపని ఎన్నాళ్ళు చెయ్యాలి? ఈవెధవ చిన్న పనికోసం వారం రోజులు తీసుకుంటే, యీ (పిన్నిపాలుపని ఎన్నాళ్ళు చెయ్యగల సంటారు?

(భాస్కర్ మాట్లాడడు.)



చెన్న : మావంటి వాళ్ళకది సాధ్యమటండీ! ఎంత బాధ్యత, ఎంత శ్రమ! సామాన్యులవల్ల అవుతుందటండీ—!

(పిన్ని : నేను ఒక్కడిని చెయ్యలేనని నాకు తెలుసు. అందువల్లనే మీ సహాయం నాకు ఎప్పుడూ అవసరం.

చెన్న : ఎంతమాట! మీరు 'ఉ' అనాలి కాని, ఎంత పనినా అవలీలగా చేసి పెట్టంటండీ!

(పిన్ని : ఇంతటి వాళ్లు నాకు అండగా వున్నారే కనుకనే, యీ పదివిని యింత సమర్థతతో నిర్వహించగలుగుతున్నాను. అఁ! మిస్టర్ చెన్నలేకే పులూ! రేపు సాయంకాలం నాకు ఇండియా—అమెరికా మైత్రీసంఘం— ఆంధ్రకాళివారు సన్మానం చేస్తున్నారు. మీరు కూడా నా వెంట రావాలి. మీకు ఆభ్యంతరం లేక పోతే, కావలసిన ఏర్పాట్లూ, అవీ—

చెన్న : అంతకంటే నా—

(పిన్ని : భావచేపి రైలులో రెండున్నీళ్లు విజర్వ చేయించండి.

చెన్న : సాయంకాలంలోగా అన్నీ కనుక్కుంటాను. (అని వెళ్ళి పోతాడు.)

(పిన్ని : రైదిరై, మీరు బజారుదాకా వెళుతూ వుంటే కొంచెం టైలర్ ని కనుక్కోండి— కొత్త నూట్లు పూర్తిచేశాడేమో!

చెన్న : తప్పకుండా కనుక్కుంటాను. వస్తాను... (నమస్కారం చేసి వెళ్ళిపోతాడు. అతని వంక జారిగా చూస్తాడు భాస్కర్.)

అఁ! మిస్టర్ జేవనహాయం! ఇవ్వాలి పంపవలసిన ఉత్తరాలన్నీ పూర్తి అయ్యాయా?

జేవ : ఎక్కడండీ? ఆ మూర్తిగారికి నిన్న యిచ్చినవే పూర్తికాలేదు.

(పిన్ని : ఏం? ఎందుకని?

జేవ : వాళ్ళ అబ్బాయి క్రిందపడి చెయ్యి విరుచుకున్నాడట! అది కొంత ఆలస్యం ... తీరాకారేణి వచ్చాక ఉపన్యాసాలతో కొంత ఆలస్యం... ఇంటికి వెళ్ళి మళ్ళీ వస్తానని కొంతసేపు—

(పిన్ని : అలా అయితే యిక్కడ పనిచెయ్యనక్కరలేదని చెప్పకపోయారా?

భాస్కర్ : నిజంగా వాళ్ళ అబ్బాయి చెయ్యి విరిగిందటండీ!—అందువల్ల—

(పిన్ని : అందువల్ల యిక్కడ పని చెయ్యకపోతే ఎలా జరుగుతుందండీ? (మూర్తినిశ్చలస్తూ) మూర్తిగారూ! మూర్తిగారూ! (మూర్తి వచ్చి భయపడుతూ చేతులు కట్టుకు నిలబడతాడు.)

(పిన్ని : ఏమండీ! పనులు చెయ్యడమంటే ఇలాగేనా!

మూర్తి : కాదండీ!... ఇంటిదగ్గర—

(పిన్ని : ఇంటిదగ్గర విషయాలకూ, కారేణి పనులకూ ముడిపెట్టవద్దని లక్షసార్లు చెప్పాను..... ఇంకా మీ కాసంతతి తెలియకపోతే, యింటిదగ్గర వుండిపోవడమే మంచిది. పని చేయకుండా గొళ్ళు గిలుకుంటూ కూర్చునే వాళ్ళు నాకు అక్కరలేదు.

భాస్కర్ : (కొంచెం జంకుతూనే) పాపం! ఆయన పని చేసే వెదితానన్నారండీ—

(పిన్ని : అయితే—చేసి వెళ్ళివ్వండి.

భాస్కర్ : అదే! ఇంకా భోజనంచేసిరాలేదట! హాస్టిటర్ నుంచి అలాగే కారేణి వచ్చారట!... అందువల్ల—

జేవ : అందువల్ల భోజనంచేసి వచ్చిన రథ్యూతనే తీరికగా యీపనులన్నీ చేస్తారట!

(పిన్ని : ఏపనులు ఎప్పుడు చెయ్యాలి, ఏవి తొందరపనులూ తెలియకపోతే మీరు ప్రత్యేకంగా నిశ్చేపంగా మనిషేయవచ్చు... మాకు పనికొవడం ప్రధానం. పనిచెయ్యకుండా పూరికే మేవడం మాకు చేతికాదు.

భాస్కర్ : (వారిస్తూ) పిన్నిపాల్ గారూ!

(పిన్ని : ఏం?

భాస్కర్ : (సంతోషించుకుని) అహ!... ఆయన పెద్దవాడు. పనిచెయ్యకుండా వుండాలన్న అభిప్రాయం ఆయనకుమాత్రం వుంటుందా?

(ఈ మాటలు అంటూ వుండగా పోయయ్యాలు వస్తాడు.)

(పిన్ని : మిస్టర్ భాస్కర్! నాకు ఈ విషయాలేమీ తెలియవంటారా? నాకు ఎన్నార్ల అనుభవం వుందో తెలుసా? మీ వయస్సెంత—

సోమ : ననున్నే-ఏముండీ మూర్తిగారూ! మీ రింకా ఇంటికి వెళ్లిరాలా?

(పిన్ని : ఎందుకు?

దేవ : ఇండాకటినుంచి సోమయాజులుగారే ఆయన ఇంటికి వెళ్లిరావాలని మద్దతుయిచ్చారు.

సోమ : తప్పా?

దేవ : తప్పనికాదు...పని పూర్తికాకుండా—

సోమ : పని పూర్తి కావడానికి ఎంతసేపుపడుతుంది? ఆయన ఓగంటలో భోజనం చేసి వచ్చి మీ పని పూర్తిచేసి యివ్వలేదా? గంటలోనే అంతలోందరా?

మూర్తి : తొందరనండి...తప్పనాదే! పూర్తి చేసే వెడతాను.

సోమ : కాదు డాక్టర్! ఆయన ఎందుకులేఅని అలా అంటున్నారు. కొడుకుకు చెయ్యి విరిగింది. ఎలావున్నదో తెలియదు...తాను భోజనం చెయ్యలేదు...ఈ పరిస్థితుల్లో ఆయన తన పనినిమాత్రం సక్రమంగా ఎలా చెయ్యి గలరు చెప్పండి...అందుకే ఆయనను ఇంటికి వెళ్ళిరమ్మన్నాను.

(పిన్ని : వెళ్ళి రమ్మనడానికి వేరే మనుష్యులున్నారు ...ఆది మీపదనికి మించినపని.

సోమ : దీనిలో పదిపులప్రసక్తి ఏమున్నదండీ?

దేవ : ఎందుకు లేదు? ఇండాక 'అంతా' నేను చూసుకుంటాను. మీరు వెళ్ళిరండి' అని మూర్తి గారితో మీరు అనలా?

(పిన్ని : అవునా?

సోమ : అవును డాక్టర్! ... ఆయనస్థితి ఆలోచించండి. పెద్దవాడు, భోజనం చెయ్యలేదు... పైగా కుర్రవాడికి అపాయకకరమైన దెబ్బ— ఇటువంటి సమయంలో ఆయన ఒక గంట యింటికి వెళ్లిరావడానికి అభ్యంతరమా?

(పిన్ని : అవన్నీ మాకు తెలుసు. తెలియకపోయినా చెప్పవలసింది మీరు కాదు...ఆ! మూర్తి గారూ! మీరు యింటికి వెళ్ళిరావచ్చు.

మూర్తి : అక్కర్లేదు బాబూ! పని పూర్తిచేసే వెడతాను.

(పిన్ని : ఫరవాలేదు...మీరు వెళ్ళిరండి.

(దేవసహాయం చిత్తర పోయాడు. భాస్కర్ జరుగుతున్నదంతా చూస్తూ పూరుకుంటాడు మూర్తిగారు నమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు.)

(పిన్ని : మాకుమాత్రం దయ, జారీ వుండవా సోమయాజులుగారూ! — పరిస్థితులనుబట్టి పోవాలి. కాని మీరుమాత్రం యిటువంటి సలహా చిచ్చి ముప్పలో పడకండి.

సోమ : అత్తే! ఆయన పరిస్థితులకల్లా జారితో చెప్పానే కాని—

(పిన్ని : నాకు తెలుసు ననుకోండి...ఆ! మిస్టర్ దేవసహాయం! యూనివర్సిటీకి పంపవలసిన రికార్డు, టెల్లులు ఒకసారి తీసుకురండి.

(దేవ సహాయం అలాగేనని వెడతాడు.)

భాస్క : నన్ను ఎందుకో రమ్మన్నాడు.

(పిన్ని : అదే!...అదే...ఎందుకో జ్ఞాపకం రావడం లేదు. ఒక్క ఊణం ఆగింది...ఆ! సోమ యాజులుగారూ! ఈ పదవిలో వున్న నాభకబాధకాలు మీకు తెలియనివి కావు...నేను చెప్పిన మాటలకు నా ఎడటనే వ్యతిరేకంగా మాట్లాడితే నన్ను సరించి, నా వ్రుద్యోగాన్ని సరించి కొంచెం జాగ్రత్త తీసుకోవాలి.

సోమ : మీకు వ్యతిరేకంగా చెప్పాలన్న ఆ కాంక్ష నాకు అణుమాత్రంకూడా లేదు...మిమ్మల్ని కాని, మీ మాటలనుకాని వ్యతిరేకిద్దామన్న అభిప్రాయం అసలే లేదు.

(పిన్ని : కాకపోవచ్చు. కాని కాలేజీలో నా మాట వివవలసిన వారి దగ్గర అలా మాట్లాడుతూ వుంటే, దానికి తగిన జాగ్రత్త నేనూ తీసుకోవలసి వుంటుంది.

సోమ : ఊమించండి...మీకు బాధ కలిగించినట్లు న్నాను.

(పిన్ని : బాధ ఏమీ లేదు...కొన్ని విషయాలలో మనం ఎంత నిర్దుష్టంగావుంటే అంత మంచిది.

బంగా : (కచ్చి) అయ్యో! మీకోసం ఎవరో పోసులో పిలుస్తున్నారని సార్!

(ప్రిన్సి : వస్తున్నాను—(లోపలకు వెళుతూ) ఆ వెంకటరత్నం గారు వస్తే ఆగమని చెప్ప...)

బంగా : అలాగే బాబూ!

భాస్కర : వెంకటరత్నం గారెందుకు బంగారూ?

బంగా : ఏమో బాబూ!

సోమ : ఇంకా ఎందుకు? ఎక్కడో ఓచిన్న పొర పాటు కనిపించి వుంటుంది... ఇక దాన్ని సాగదీసి ఆయన ప్రాణాలు తీయడానికి—

భాస్కర : మరి ఆ న్యాయంగా మాట్లాడకండి. ఆయనంటే ప్రీన్సిపాలుగారికి అంత కోపం ఎందుకు?

సోమ : (నవ్వి) ఇంకా మీరు ఎక్కడ వున్నారు భాస్కర ! ... మీరు కాలేజీని సరించిన ఒక్క సత్యం కూడా తెలియకపోవడం ఆశ్చర్యంగా వుంది.

భాస్కర : నాకు ఆర్థం కావడం లేదు.

సోమ : ఎలా అవుతుంది భాస్కర! మీరు ఇలాంటి అనుభవాలు కలగాలి... ఏం బంగారూ! నిజం చెప్ప... నిన్న ఇంగ్లీషు హెడ్ గారిని ప్రీన్సిపాలు గారు ఎందుకు తిడుతున్నారు?

బంగా : ఏదో బీదవాళ్ళం... మా కేం తెలుస్తుంది బాబూ!

సోమ : ఘరవా లేదు బంగారూ! మేము మాత్రం బీదవాళ్ళం కాదా!

భాస్కర : శిష్యు బంగారూ! ఏం జరిగింది?

బంగా : జరగడానికి ఏం వుంది బాబూ! మొన్న పెద్ద అయ్యగారు యాయనగారిని యింటికి రమ్మన్నారంట! ఈయనగారు వెళ్ళిలేదు కాబోలు... ఇక చూడండి బాబూ! ఒక తిట్టుకాదు, ఒక మాట కాదు—

భాస్కర : ఏమిటి రాఘవరావుగారి నా?

బంగా : అదేం బాబు అలాగంటారు. ఆయన్ని రోజు కోకసారయినా తిట్టకుండా వుండరు బాబూ— ఆ సత్రకాలం మనిషి ఏమీ ఎదురు చెప్పడు.

భాస్కర : నేను నమ్మలేకుండా వున్నాను.

సోమ : మీరు నమ్మలేని నిజాలు యీ కాలేజీలో చాలా వున్నాయి... నిలకడమీద మీకే తెలుస్తాయి.

[అచార్య వెంకటరత్నం గారు వస్తారు. మనిషి పచ్చని పనిమీ. పెరిసిన జాటు. నవ్వుతూవుండే పెదవులూ, లాల్సి, గ్లాస్ కోవతి మల్లెపువ్వులూ వుంటాడు... ఆయన రాగానే యిద్దరూ నమస్కరిస్తారు.]

వెంక : (నమస్కారం అందుకొని) ఏమండీ సోమ యాజులుగారూ! ప్రీన్సిపాలుగారు రమ్మన్నారట!—

సోమ : మాకు అంతవరకే తెలుసునండీ! ఎందుకో మాత్రం తెలియదు.

వెంక : ఎక్కడకు వెళ్ళారు?

భాస్కర : లోపల పోసులో మాట్లాడుతున్నారు.

వెంక : బంగారూ! నేను వచ్చానని అయ్యగారికి చెప్ప.

బంగా : అట్లాగేవయ్యో!... (చెల్లిపోతాడు)

వెంక : ఇంటికి కలుగుపెట్టి, పిలిపించే లొందరప నేమిటి!

సోమ : ఏలినవారి మనసుకు నచ్చిందే లొందర పని.

వెంక : తీరా వచ్చావా, అడిగిందే అడిగి మన ప్రాణం తీస్తారు. మనం ఏం చెప్పినా వినదు... అంత సమానంలేని మనుషులు ఈ పదవికి తగరండీ.

సోమ : ఇక పొరపాటున నలుగురిలో వుండగా వెళ్ళావా, అప్పుడు చూడాలి, నాయుడిగారి ప్రతాపం... ఆయన అప్పుడు అనే మాటలు విన్నతరువాత కూడా యింకా ప్రవేశ్యం చెస్తున్నందుకు మనం అనుకోవాలి.

వెంక : మావంటివాళ్ళం సరే భాస్కర !... మీ వంటి కుర్రవాళ్ళియినా మరో మంచికోటుకు ఎందుకు పోరు?

సోమ : ఆమాట అనకండి... భాస్కరకు యిది, భూలోకస్వర్గం—

వెంక : పెద్దవాళ్ళం అయిపోయాం... ఎందుకులే బ్రతికినవాళ్ళు బ్రతికేమని చూస్తున్నాం కాని—లేకుంటే యిన్ని అక్రమాలు జరు

గురూవుంటే చూస్తూకూడా యింకా యిక్కడ వున్నాగం చేసేవారేమా?

పోమ : కాశీలో ఎవ్వరూ కూడా యీ బ్రహ్మాండ మయిన 'హా' వెనుక జరుగుతున్న భాగవతం సంగతే గమనించడం లేదు—ఎందువల్లనో?

నెంక : అయ్యో! వారికివన్నీ ఎందుకు? కాశీకి ఎన్నేళ్లు—? — డైరెన్స్ — ఎంతమంది పిల్లలు? — రెండువేలమంది. పిన్నిపాలు గారు ఎటువంటివాడు?—అబ్బో! చాలా గొప్పవాడు—అయినట్లంటే....

ఇవి చాలవుటంటే యీ కాశీకి గొప్పతనం చాటేందుకు? ఇవన్నీ గమనిస్తున్నవారికి— వెనుక ఏం జరుగుతున్నదో ఎందుకు?

పోమ : అవునండీ! భాస్కర్లా అధికారవర్గాలకు సన్నిహితులైనవారే యీ విషయాలు గమనించడంలేదంటే చాలా ఆశ్చర్యంగావుంది.

నెంక : అవి అంత లేటిగా కనుపించవండీ..... ఎన్నో ఏళ్ళనుంచీ యిక్కడ వున్నాం కనుక లోపల ఎంత ఖుషి, ఎంత ఘోషం, ఎంత అస్వాదం జరుగుతోందో మనకు తెలుసు— నిన్న వచ్చిన భాస్కర్కు ఎలా తెలుస్తుంది?

భాస్క : ఇప్పుడు నాకు ప్రతి విషయం అర్థం అవుతోంది. వెనుక జరిగిన సంఘటనలను నేను రుకు తెచ్చుకుంటే జరుగుతున్నదేమిటో పూర్తిగా అర్థం అవుతోంది.

జేవ : (స్టేజీలో వచ్చి) ఆ! అయ్యో—(పిన్ని పాలుగారు లేరని చూచి, నాలుక కరుచుకొని, వెంకటరత్నంగారికి నమస్కరిస్తూ) ఆ! అయ్యోగారు యిక్కడ లేరండీ?

పోమ : లేరు...లోపల ఫోనులో మాట్లాడుతున్నారు. (ఇంతలో పిన్నిపాలుగారు గదిలోకి వస్తారు.)

నెంక : నమస్కారమండీ...నన్నెందుకో రమ్మన్నారట!

పిన్ని : అవునండీ!.....ఆ తెలుగు కాంపోజిషన్ పుస్తకాల సంగతి ఏమిటి?

నెంక : ఏం? ఏమయింది?

పిన్ని : అవి ఎన్నెన్ని వ్రాయించాలో, ఆమార్కులు రిజిస్టరులో ఎక్కిస్తున్నారో లేదో, అవేమీ ఆఫీసులో తెలియకపోతే ఎలాగంటి?

నెంక : అదేమిటండీ! అన్ని వివరాలూ ఎప్పటికప్పుడు యిస్తూనే వున్నాంకదా!

పిన్ని : అవి చాలవండీ!...ఏ విద్యార్థి ఎప్పుడు వ్రాయలేడు?—అసలుం ఒక్కొక్కరూ ఎన్ని కాంపోజిషన్లు వ్రాయాలి? సంవత్సరానికి ఎన్ని వ్రాయాలి?...వ్రాయకపోతే ఆ విద్యార్థిమీద ఏం చర్య తీసుకోవాలి... ఇవన్నీ తెలియవద్దంటి?

నెంక : ఇవన్నీ ముందుగానే మీతో చెప్పానండీ.

పిన్ని : నాతో చెబితే సరిటండీ! ఎన్ని విషయాలు ఎందరు చెబుతారో.....అవన్నీ జ్ఞాపకం వుంచుకోవడమే నా పని?

నెంక : (కోపం వచ్చింది. కాని ఆగమకొని) అయితే, ఇప్పుడేం చెయ్యమని నెలవు?

పిన్ని : చూడండి!.....ఇంతగా నేను స్టికైట్ గా వుంటున్నానంటే మన కాశీకి నలుగురిలో పాటిలేని దునిపించుకోవాలని, సెభాష్ అనిపించుకోవాలనే!—ఏమంటారు? (వెంకట రత్నంగారిని ప్రశ్నించి, ప్రశ్నార్థకంగా మిలిగినవారివంక చూస్తాడు.)

నెంక : అవునవును.

పిన్ని : అందువల్ల—కొందరికి కొన్ని సందర్భాలలో బాధకలిగినా మనం పనులు చేసుకుపోవాలి.

నెంక : అవును.....మరి నన్ను యిప్పుడేం చెయ్యమంటారు?

పిన్ని : దానికి చెప్పేదేమున్నదండీ! పని ఎలా జరుగుతున్నదో వివరంగా ఆఫీసుకు ఓ నివేదిక వ్రాయండి.

నెంక : అలాగే!...(అని వెళ్ళిపోతూ వుంటాడు.)

పిన్ని : ఆ!...దానితోపాటు ఆలస్యానికి ఓ వివరణకూడా వ్రాయండి...అది ఆఫీసులో వుందాని చూడండి...

(వెంకటరత్నంగారు ఓ సారి పీరియస్ గా పిన్నిపాలుగారివంక చూచి, 'అలాగే' అని వెళ్ళిపోతాడు.)

(పిన్ని : (అయిన వెళ్ళినవైపుచూచి నవ్వుతూ) ఈ పిన్నిపాలు వుద్యోగం చాలా ఛండాల మయినదనుకొండి...బరువు, బాధ్యత— పైగా ప్రతివాడినీ కూడదీసుకొని వచ్చే సరికి తలప్రాణం తోకకు వస్తుంది.

భాస్కర : అవును.....కాని దాక్టర్!...మరికొంచెం మెత్తిగా, మృదువుగావుంటే పనులు కొంత బాగా?

(పిన్ని : (నవ్వుతూ) మీకేమీ తెలియదు భాస్కర! ఏ ఎంపకు ఆ గొడుగు పట్టాలి...ఎక్కడ కనిపించా వుండాలో, ఎక్కడ మెత్తిగా వుండాలో నాకు తెలియదంటావా?

జేవ : రికార్డు అడిగారు. ఇదిగోనండి. (అని ఇస్తాడు.)

(పిన్ని : ఆ!... (అని (పిన్ని) ఇవి మిరిద్దరూ కలిసి కొంచెం చూచిపెట్టండి.....

భాస్కర : దానికేం?...

(పిన్ని : మీరు మరేమీ పనులు లేవుగా సోమ యాజులుగారూ!

సోమ : అత్తే!.....(ఇద్దరూ వెళ్ళిపోతారు.)

(పిన్ని : (ఓ క్షణం ఆగి) ఈయన తను చెబేది కాకుండా, అమాయకుడు భాస్కర నీ దించుకున్నాడనుకుంటాను.

జేవ : ఆ మూర్తిగారి విషయంలో—ఇంకా— ఒకటి రెండు మాటలా యీయన అన్నది?

(పిన్ని : ఎవరు? భాస్కరా?

జేవ : కాదండీ...సోమయాజులుగారే!

(పిన్ని : అంటాడు, అంటాడు...చూచి చూచి తోక తెగకోస్తే సరి—

జేవ : (పిన్నిపాలుగారుమాత్రం ఏమంటారు? పని వస్తే వెళ్ళివద్దంటారా?...మీరు వెళ్ళండి, నేను చూసుకుంటాను—అంటూ ఒకటా?... నేను చెప్పినా విన్నారనుకున్నారా?

(పిన్ని : ఆ కమిటీలో పలుకుబడి చూచుకొని ఎగురు కున్నాడు కాబోలు...ఈ నాయకు ముందు కుప్పిగంతులు పనికిరావని ఇంకా తెలుసుకోలేదు.

జేవ : ఎలా తెలుసుకుంటాడండీ? తెలియచెప్పాలి.

(పిన్ని : (రికార్డుచూస్తూ) అవునవును ... ఆలోచన వస్తుంది...ఇదేమిటి! స్వేచ్ఛామీటరు ధర వేశారెందుకు?

జేవ : అది పగిలిపోయిందండీ.

(పిన్ని : ఎప్పుడు?

జేవ : ఇవ్వారే వుదయమే...వరదయ్యగారు వచ్చి చెప్పినట్లొకటి ... ఈ సంవత్సరం బడ్జటు లోనే వేస్తే సరిపోతుందిగదా అని—

(పిన్ని : ఎగాపోయిందట!

జేవ : అయినకూ తెలియకుటండీ!

(పిన్ని : ఛీ, ఛీ! ఒక్కవిషయం తెలియదు. ఒక్క పని సరిగా చెయ్యడం చేతకాదు...ఒకసారి చెలికే బుద్ధివుండొద్దా?...బంగారూ, బంగారూ—

[బంగారు త్వరగావస్తాడు.]

వెళ్ళి ఆ వరదయ్యగారిని పిలుచుకురా—

బంగ : ఇప్పుడే రమ్మన్నారా అండీ?

(పిన్ని : ఇప్పుడే—ఇక్కడే వున్నట్లు రమ్మను.

[బంగారు వెళతాడు.]

(పిన్ని : ఇటువంటివా శ్పందంపై పెట్టికొని పని చెయ్యాలివస్తోంది—ఛీ!

జేవ : కాదుటండీ!... ఆసలే శ్రమ, బాధ్యత ఎక్కువ..... అందులోనూ ఇటువంటి వాళ్ళుంటే వేరే చెప్పాలా? (ఇంతలో భాస్కర, సోమయాజులు వస్తారు.)

సోమ : అన్నీ సవ్యంగానే వున్నాయి...ఇక్కడ ఈ ఒక్క కూడిక తప్పకవుంది.....ఒకసారి చూడండి.....

జేవ : చూసి తీసుకువస్తాను.....(తీసుకొని వెళ్ళి పోయాడు.)

[వరదయ్య భయంగా, త్వరగా వస్తాడు.]

(పిన్ని : ఏమండీ!...ఏమిటి ప్రాద్దనే ఘనకార్యం చేశారట!

వర : నేనుకాదండీ చేసింది.

(పిన్ని : మరి ఎవరు?

వర : నాకు తెలియదండీ—

(పిన్ని : చేసింది మీరుకాదు; ఎవరు చేశారో మీకు తెలియదు.....మరి ఏమి తెలియకుండా ఓ డిపార్టుమెంటుకు హెడ్ గా ఎలా చేస్తున్నారండీ పని?...అప్పుడు మీరే చెయ్యాలా? బజారునపోయే ఎవడిని తీసుకు వచ్చి పెట్టినా చేస్తాడుగా!

వర : అదికాదండీ!...శేను వచ్చేసరికే—!

(పిన్ని : మీరు నాకింకేమీ చెప్పకండి...రప్పుచేసి కూడా సమస్యించుకోవడం మానేస్తే నే నాకు అసహ్యం చేస్తుంది.....ఈ కాలేజీలో గాండ్సో కంటివాడికి తెలియకుండా వెయ్యి రూపాయల సామాను పోయిందంటే మీరంతా ఏం చేస్తున్నట్లు? ఎందుకండీ మీరంతా?

వర : తిప్పే అయిపోయింది—

(పిన్ని : మీ సంభాయిషీలు నాకేం అక్కర్లేదు... కమిటీకి రేపు సమాధానం ఏమని చెప్పను?... చిన్న వస్తువు కనికనా, స్త్రీ చెప్పడానికి?... (వరదయ్యవంకకు తిరిగి) ఆ మాత్రం బాగ్రత్త లేకపోయాక మీరు హెడ్ గిరి వెలగబెట్టడం చేసి? గాడిదలు కావాలా?

(ఎవ్వరూ మాట్లాడరు)

చా! ఇంత అసమర్థులైనవార్యో పనులు పూర్తిచేసుకోవాలి...మళ్ళీ అన్నీ సవ్యంగా వుండాలి. ఎలా?...ఇంకా ఎందుకు నా ఎదుటి? వెళ్ళండి...అట్టిసుకు ఓ సంభాయిషీ, ఓ క్షమాపణ వ్రాసి యివ్వండి.

వర : అలాగే—(భయంగా వెళ్ళిపోతాడు)

(పిన్ని : చూడండి.....ఇది ఆఖరుసారిగా చెబుతున్నాను. ఇంత నిర్లక్ష్యంగా ప్రద్యోగం చేసే వాళ్ళు వాకు అక్కర్లేదు. ఆ మాట జ్ఞాపకం వుంచుకోండి...

(వరదయ్య వెనకకు తిరిగినవాడు అలాగే వుండిపోతాడు.)

ఇంకేం?...వెళ్ళి రండి...

(వరదయ్య నమస్కరించి వెళ్ళిపోతాడు. పిన్నిపాలుగారు కూడా 'జీవనచాయం, జీవనచాయం'—అంటూ లోపలకు వెళ్ళిపో

తాడు. సోమయాజులు దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి భాస్కర్ వంక చూస్తాడు.)

భాస్కర్ : ఇన్నాళ్లు యింత దగ్గరగా తిరిగాను.కానినాకు ఎన్నడూ యావిధంగా అనిపించలేదు. నన్ను శేను ఎంతగా ఆత్మవంచన చేసుకున్నానో యిప్పుడు తెలుస్తోంది. ఎంత కపటం! ఎంత మాత్సర్యం! ఎంత గర్వం!! అబ్బ—ఇన్ని దుర్గుణాలు వుంచుకొని కూడా మనుష్యులు పైకి ఎంత గౌరవనీయులుగా చెలామణీ అవుతున్నారో!

సోమ : (నవ్వి) భాస్కర్! ఇవ్వారో మీరు తెలుసుకున్నార కనుక ఇలా బాధపడుతున్నారు... కాని ప్రతిమనిషిమానవతమీద ఎన్ని అకార్యాల జరుగుతున్నాయో మీకు తెలియదు. మీకు కనిపించేది ఖర్చిన పండుపైన వున్న రంగే! రుచి చూచినవార్యే కాని లోపల సంగతి తెలియదు.

భాస్కర్ : ఆయన హెడ్ గా!...పైగా తనలో వుద్యోగంలా చేసినవాడు. ఇంక పీనంగా, పసపు కన్న నీదంగా ఆయన ఎలా చూడగలుగుతున్నాడు...ఆయన అలా చూస్తుంటే ఇంకా ఈయన ఎలా వుండగలుగుతున్నాడు?

సోమ : అజేమిటి భాస్కర్!...పిన్నిపాలుగారు సర్వాధికారి...రాజదండం నిరంతరం అధికారినికే ప్రతినధిగా నిలబడి వుంటుంది... మరి ఆయన? పిల్లలు కలవాడు...కోపం వచ్చి వెళ్ళిపోతే రేపు వాళ్ళో నిలబడవలసిందే!

భాస్కర్ : అందుకని — మానాభిమానాలు చంపుకోని అంత అవమానపరుస్తూంటే ఆయనదగ్గరే పని చెయ్యగలడా?

సోమ : మీరింకా జీవితంలో వాస్తవికతను ఎదుర్కోలేదు భాస్కర్...ఆ పరిస్థితుల్లో మీరు వుంటే ఆ బాధ మీకు తెలుస్తుంది...ఇన్ని అన్నా బాధపడకపోవడానికి ఆయనమాత్రం మనిషి కాడా?

భాస్కర్ : ఏమిటో!.....ఇకమీదట — ఇవన్నీ తెలిక — ఇక్కడ ఓక్షణం వుండలేననిపిస్తున్నది.

సోమ : ఏదైనా అలవాటు కావాలి చూడండి...

భాస్కర : లేదు... ఇది అలవాటుకాదు; చేసుకోవాలని లేదు... ఆ! ఇప్పుడే వస్తాను. (అని స్టాఫ్ రూములోకి పోతాడు. వెనుక గది నుంచి ప్రిన్సిపాలు, వెనుక జేబుసహాయం వస్తారు.)

ప్రిన్సి : మాకారా సోమయాజులుగారూ! ప్రార్థన పార్టీ వుందన్నానా! అది సాయంకాలానికి ముగించాను..... సాయంకాలం విద్య మంత్రిగారు వస్తున్నారు..... ఇక వెళ్లిపోవడం కుదరదు... అయినను రిసీవ్ చేసుకోవడానికి స్టేషన్ కు వెళ్లింది. ఆ!... అన్నట్లు రాత్రి స్టాఫ్ అంతా కలిసి ఆయనకు గ్రాండ్ డిన్నర్ ఇస్తే బావుండదా?

(భాస్కర వస్తాడు)

ఓ! మిస్టర్ భాస్కర! రాత్రికి విద్య మంత్రిగారు విచ్చేస్తున్నారు... స్టాఫ్ అంతా కలిసి ఓ డిన్నర్ ఇవ్వండి.

భాస్కర : మాట్లాడాలి.

జేబు : చాలా మంచి విధియనండి. అంతకంటే కావలసింది ఏముంటుంది?

ప్రిన్సి : మీరేమంటారు? (అని యిద్దరి వంకా చూస్తాడు.)

సోమ : బాగానే వుంటుందనుకోండి... కాని అందిరి సంతోషించి చేస్తే—

ప్రిన్సి : ఇప్పుడా!..... క్యరెన్ చాలా స్వల్పంగా వుంది... చెయ్యకలసింది చాలావుంది. అందువల్ల — (జేబుసహాయం వంకకు తిరిగి) నోటీసు కైపుచేయించి, అందరూ పంపు.

భాస్కర : అందరికీ ఇప్పుడు పంపితే అందక పోవచ్చును.

ప్రిన్సి : రానివార్ల కోసం మనం ఏం చెయ్యగలం? మర్రి మర్రి ఆయన రాడుకదా! వచ్చిన యీ ఒక్క అవకాశాన్ని బారవిడుచుకున్న తరువాత మర్రి చింతిస్తాం... సరే! ఇలా అనుమానాలు పెట్టుకు కూర్చుంటే పనులు కావు... కైపుచేయించి సర్క్యులేటు చేయాలి.

(జేబుసహాయం 'చిత్తం' అని వెళ్లిపోతాడు.) యీ విషయంలో నాకు మీ సహాయం చాలా అవసరం... ఆ! ఒక్కనిముషం... కలెక్టరుగారిలో కూడా చెప్పవస్తాను. (అని వెళ్లిపోతూ, అగ్గి) ఆ!... సోమయాజులు గారూ! మీ లైబ్రరీ పసంతా పూర్తయిందా?

సోమ : ఎక్కడండీ? చాలాపని మిగిలిపోయింది.

ప్రిన్సి : (వెనుకూపుస్తూ నాడు, వెనుకకు తిరిగివచ్చి) అదేమిటండీ! ఎన్నో యింది. మీకు యిచ్చి—?

సోమ : చాలాలోకం లయిందనుకోండి. కాని ఆక్కడ ఒక్కపుస్తకం వుండవలసిన చోట లేదు... అయిదువందలదాకా పుస్తకాలు కనిపించడమే లేదు... ఇదన్నీ ఎలా జరిగాయో ఏమీ బోధపడడం లేదు.

ప్రిన్సి : మరి యివంతా యివ్వాలన్నా నాకు చెప్పలేదనుండీ?

సోమ : మొన్న మీకు చెబుతూవుండగా మీ యిష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యండి అన్నాను.

ప్రిన్సి : మరి చేశారా?

సోమ : ఎలా? పుస్తకాలు ఏమయ్యాయని ఎవరిని అడిగినా సమాధానం చెప్పరు. ఎవరికివారు తెలియవంటారు... ఇచ్చిన గ్రాంటు లో తెచ్చిన పుస్తకాలు సగము కనిపిస్తున్నాయి.

ప్రిన్సి : ఇన్ని అవకాశాలు వుంటే యిప్పుడు చెబుతున్నారా?

సోమ : ఈ సంగతి కూడా మొన్న చెప్పాను.

ప్రిన్సి : ఏం చెప్పారండీ?... చెబుతే నాకు జ్ఞాపకం వుండదా?

సోమ : మీరు అలా అంటే ఏం చెప్పగలను?

ప్రిన్సి : ఇప్పుడేమీ చెప్పాదు... ఏం చెయ్యగలనో అది ఆలోచించండి.

సోమ : మీకు ఓకం తీరకవుంటే—అన్నీ చూడడానికి ఓగంటకంటే ఎక్కువ పట్టడు.

ప్రిన్సి : ఇప్పుడా! అవతల మంత్రిగారు వస్తున్నారు. నాకు రేపు వుండే ప్రయాణం వుంది... ఇప్పుడు ఎలా?

## రాజదండం

పోతు : మరి ఎప్పుడు చూద్దామంటారు?  
 (ప్రిన్సి : తలుచుకున్నప్పుడే తాత పెళ్లిఅయితే ఎలా?  
 ...వచ్చిన తర్వాత చూద్దాం...

పోతు : మీ యిష్టం—  
 (ప్రిన్సి : ఆ...ఇప్పుడే వస్తాను...(లోపలకు వెళ్ళి  
 తాడు.)

భాస్క : చూస్తున్న కొద్దీ నాకు మరిపోతున్నది. ఈయన  
 నేనా నేను అదివరకు అంతిగోప్యంగా చిత్రిం  
 చుకొన్న రావుపాపాబ్ దాక్టరు పోలయ్య  
 నాయుడుగారు—అని.

పోతు : అది మీ తప్పుకాదు. పరిస్థితుల ప్రభావం.  
 (బంగారు వస్తాడు)

బంగా : ఆయ్యా! దొరగారు లేరా అండీ?  
 భాస్క : దొరగారు లోపల మంతనాలు సాగిస్తున్నారు.  
 పోతు : ఎందుకు బంగారూ?

బంగా : ఓ పదిరూపాయలు యిప్పిస్తారేమోననండి.  
 మా యింటికొడ దానికి ఒక్క ఏం డరిలేదండి  
 ...అది కాస్తా పడకేసిందంటే మా పని  
 సున్నా...అందుకని మారాజుల్ని బరిమాల

భాస్క : పోనీ, నీతీతంలో కొంత ముందు తీసుకో  
 బంగా : అలాగ ఎలా యిస్తారు బాబూ; నెలఖరుకు  
 యివ్వడానికే అంత యిది చెప్తారే!

భాస్క : ఎందుకు?  
 బంగా : ఎందుకేమంది బాబూ! మాలాంటివార్ల కివ్వ  
 దానికి అందరికీ అంతే!...పాతికేళ్లనుంచి  
 పని చేస్తున్నానుగదా—నాకు యింకా ఏదై  
 రూపాయలు తీతం...ఈ రాళ్ళతోగడపాలి  
 బాబూ!...లంకంత సంసారం—

పోతు : అవును బంగారూ! మనగోడు ఎవరికి  
 కావాలి? శ్రమ మనదీ, ఆ నుభవిం చేది  
 మరొకరూ—

బంగా : ఓరూపాయి ఎక్కువ చెయ్యమని మెన్న  
 అడిగానండి...పెద్దయ్యగారు కొట్టొచ్చారు.  
 ఇవా మేనేజరుగారిసంగతి చెప్పనే అక్క  
 లేదు. ఆయన జేబులో డబ్బులిచ్చినట్లు బాధ  
 పడతారు...మళ్ళీ అడిగితే నువు చేసే పనికిది

చాల్లే అంటారు. మీరు చూస్తున్నారగా  
 బాబూ! పొద్దున ఎనిమిదింటికి వస్తాను. మళ్ళీ  
 రాత్రి ఏడింటికి ఇంటికి పోవడం—

పోతు : ఆవును బంగారూ! పెద్దలు ఇలా ఉన్నంత  
 కాలం మనం ఒక్క అడుగు ముందుకు  
 వెయ్యలేం.

భాస్క : మరి మరోచోట ఉద్యోగం చేసుకోలేక  
 పోయావా?

బం : ఎక్కడికి వెళ్ళినా యింతేగా బాబూ!

పోతు : అక్కడ మాత్రం యజమానులు ఉండరా?  
 ఆ అంతరం ఉండనేకూడదు కాని వున్న  
 తరువాత ప్రతిచోటా ఉండి తీరుతుంది.  
 నైగా—జీవితంలో పెళ్ళిచేసుకొని పిల్లల్ని  
 కనడం జరిగాక—మనిషి తనకోసం కొక  
 వాళ్ళకోసమే ఎక్కువగా బ్రతుకుతాడు...  
 ఆసత్యానికి ఎవ్వరూ దూరంగా వుండలేరు.

భాస్క : అధికారం చేతులోకి రాగానే మనుషులు  
 యిలా ఎలా మారిపోతారో?

పోతు : కనకపు సెంహాసనంలో కూర్చోగానే సరి—  
 ఏమైనా జరుగుతుంది.

(చెన్నకేశవులు ఆదుర్తిగా వస్తాడు)

చెన్న : దొరగారూ—ఏరండీ?

భాస్క : ఎవరండీ ఆదొరగారూ?

చెన్న : అదేనండీ! (ప్రిన్సిపాలుగారు.

భాస్క : మరి దొరగారంటారేం?

చెన్న : అదేలేంది.....ఏరీ వారు?

భాస్క : వారు వెదుతూ ఎక్కడికి వెడుతున్నారో  
 చెప్పి వెళ్లేడు.

చెన్న : అలాగా!

పోతు : ఏమండీ, చెన్నకేశవులుగారూ! వెల్లెనపని  
 ఏం చేసుకొని వచ్చారు?

చెన్న : ఏ పని?

పోతు : ఆహా! ప్రిన్సిపాలుగారు చెయ్యమన్నది.

చెన్న : ఏం చేస్తే మీకెందుకు?

పోతు : ఏం లేదు.....ప్రభు భక్తి ఎన్నిపాళ్లు  
 వుందా—అని.

చెన్న : వేళాకోళంగా వున్నదా యేం?

పోతు : అమ్మమ్మ! ఎంత మాట!!



ప్రిన్సి : (వస్తూ) ఆ! డిన్నరుకు కలెక్టరుగారు కూడా వస్తానని మాట యిచ్చారు. ఓ! మిస్టర్ చెన్నకేశవులూ!... ఇవ్వారా! విద్యా మంత్రికి డిన్నర్ ఇస్తున్నాం.

చెన్న : మీరా సార్!

సోమ : కాదండీ! స్టాఫ్ అంతా కలిసి—

చెన్న : అలాగా!... చాలా బావుంది...!

ప్రిన్సి : మీరందరూ సహాయం చెయ్యాలి..... ఓ! ఊమించండి... ఇది మీ ఫన్ ఊన్ మాత్రం కాదా?

చెన్న : అయ్యో! మీరు చెప్పాలా?

ప్రిన్సి : ఆ!... వెళ్లి పనులన్నీ అయ్యాయా?

చెన్న : (తెరుగుగా సోమయాజులు, భాస్కర్ల వంక చూచి) అయ్యో యనుకొండి... సీట్లు రిజర్వ్ చేయించాను..... ఇంటి దగ్గర చెప్పి వచ్చాను... చాలే—

ప్రిన్సి : మరి టైలర్ ఏమన్నాడు?..... ఏమైనా యిస్తానన్నాడా?

చెన్న : (ఓక్కచచ్చి) సాయంకాలానికి ఒకటైనా యిస్తానన్నాడు.

ప్రిన్సి : ఆఫూరించలేకపోయాడు..... ఆర్డంటుగా కావాలని చెప్పలేక పోయారా?

చెన్న : చెప్పానండి...

ప్రిన్సి : సరే!... (మూర్తి వస్తాడు) ఓ! పెందలాడే వచ్చారే!...

(మూర్తి సమాధానంకోసం ఏదో నడుగు తాడు)

సరే! మీరు వెళ్లి పని చూచుకొండి.

(మూర్తి ప్రక్కగదిలోకి వెళ్లి పోతాడు)

సోమయాజులుగారూ! బజారుకు వెళ్లి—

సోమ : ఊమించండి... ఇంటి దగ్గర కొంచెం పని ఉంది... సాయంకాలం పెందలాడే వస్తాను

ప్రిన్సి : సరే! మీ యిష్టం..... ఇక మీకు తప్పదు మిస్టర్ చెన్నకేశవులూ— బజారుదాకా వెళ్లి హోటలుకు డిన్నర్ ఆర్డర్ యిచ్చిరావాలి.

చెన్న : అలాగేనండీ, దానికేం?

సోమ : మరి నేను వస్తానండి.

(ప్రిన్సిపాలు సంజ్ఞతో నే ఆయన వెళ్లి దానికి సమ్మతిని మూచిస్తాడు)

(చెన్నకేశవులు కూడా సమస్కరించి వెళ్లి పోతాడు)

భాస్క : నన్ను ఎందుకు చమ్మన్నారో యింతా చెప్పలేదు.

ప్రిన్సి : ఓ! బయోమ్ వెరీసారి!... మిస్టర్ భాస్కర్ ఒకపని చెయ్యండి... రాత్రి డిన్నరయిన తరువాత నాతోపాటు మా యింటికి వస్తే—

భాస్క : ఊమించండి... రాత్రికి డిన్నరుకు కూడా రాలేననుకుంటాను... ఇదివరకే ఒ ఎం గేజి మెంటు వున్నది.

ప్రిన్సి : ఎన్నిపను లంటే మాత్రం మంత్రిగారికి అందిరం కలిసి యిస్తున్న డిన్నర్ ను మాను తారా?... మనినా డిన్నర్ ఖరీదు మాత్రం అందిరూ ధరించాలనుకొంటాను.

భాస్క : డాక్టర్!... వెళ్లవ మూడు రూపాయలకోసం వెరిచి డిన్నర్ కి నేను రావడం లేదని మీరనుకుంటే పొరపాటు పడ్డారన్నమాట!

ప్రిన్సి : అత్తే! అలా ఆనుకున్నావనికాదు... కొని యింత అవసరమైనది.

భాస్క : మంత్రిగారికి డిన్నర్ యివ్వడంకంటే ప్రపంచంలో ముఖ్యమయిన విషయాలు వుండ కూడదని మీ అభిప్రాయమా?

ప్రిన్సి : అలా అని నేనెందుకుంటాను... పోనీ, డిన్నరుకు రాకపోయినా, మాయింటికి—

భాస్క : ఊమించండి... ఇవ్వారా మాత్రం రాలేను.

ప్రిన్సి : చాలా అవసరమైనపని అయివుంటుంది... మీరు డిన్నర్ కు రానక్కరలేదు... కొని యీ పనిమాత్రం చెయ్యండి...

భాస్క : ఊమించండి... ఈ రాత్రికి రాలేనన్నాను కదా?

ప్రిన్సి : మీరు రావాలి... ఇది చాలా అవసరమైన పనులకుంటాను.

భాస్క : అయ్యో! అది కాలేజీపని అయితే యివ్వండి. కాలేజీలో వున్నప్పుడు చేసి యిస్తాను... మీస్వంత వ్యవహారాలు చూచి పెట్టమని యిక నన్ను వదిలిచెయ్యకండి.

ప్రిన్సి : భాస్కర్ ! మీరు ఏం మాట్లాడుతున్నారో తెలిసే మాట్లాడుతున్నారా?

భాస్కర్ : అంత తెలియకుండా మాట్లాడడానికి నేనేం గొప్పవాడిని కాలేదే!

ప్రిన్సి : భాస్కర్ ! ఆరు నెలలు సమావాసంచేస్తే వారు వీరపుత్రారట!...మీన్నేపాం రోజుకు రోజూ చెప్పవచ్చును కోరుతున్నది. మీమంచి కోరుతున్నాను కనుక—

భాస్కర్ : నాకు ఇన్నేళ్లు వచ్చాక కూడా ఎవరు మంచి వారో, ఎవరుకాదో మీరు చెప్పాలా?

ప్రిన్సి : అంటే, నేనుచెప్పినపని చెయ్యవంటా?

భాస్కర్ : ఇప్పుడు కాదన్నాను...అంటే!

ప్రిన్సి : నాకు యిప్పుడే కావాలి.

భాస్కర్ : దానికి సమాధానం ముందే యిచ్చాను.

ప్రిన్సి : భాస్కర్ ! అవసరంగా కష్టాల్ని తొని తెచ్చుకోకండి.

భాస్కర్ : డాక్టర్ ! అటువంటి కష్టాలకు నేను జీరవను. ఆ కష్టాలు పెట్టవలచుచున్నవారిని ఆసలు తెక్కుచెయ్యను.

ప్రిన్సి : ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలిసే మాట్లాడుతున్నావా?

భాస్కర్ : ఇంకా అంత అంధుడినికాలేదు డాక్టర్ !... అంతస్థులు ఎంత పెరిగినా దాని పునాదులు నేలమీదనే వుంటాయని మీరు గమనించడం మంచిది.

ప్రిన్సి : ఏమిటి! నాకు నీకులు బోధిస్తున్నావా? మిస్టర్ భాస్కర్ !...ఇంతవరకు కుర్రవాడి పని పూగుతున్నాను.

భాస్కర్ : కుర్రవాడినని జాలికాదు డాక్టర్ !...మీ పనులన్నీ చేస్తున్నాను కనుక పూగుతున్నాను. లేకుంటే మీరు చెయ్యగలిగింది ఏముంది? వుదాహరణ తీసేస్తారు. అంటే నా ?

ప్రిన్సి : నాకింద పనిచేస్తూ—నన్నే యిలా మాట్లాడుతావా?

భాస్కర్ : ఆగ్రహించకండి...మీరు ప్రిన్సిపాలుగారు, అధికారులు అయితే మీకు గొప్ప, మిమ్మల్ని చూచి భయపడేవారికి గొప్ప...ఇన్నాళ్లు

ఎంత గుడ్డిగా వున్నానో యీవాడు నాకు తెలిసింది. నా ప్రక్కన ఎన్ని సురికిగుంటలు వున్నాయో, ఎన్ని కతుల బావులువున్నాయో యీరోజు తెలుసుకున్నాను...ఎంత గొప్ప వాగైనా తొంచెం అగువన, గౌరవం యిచ్చి తీసుకోవడం, ఎదటివాడిని మానవుడిగా చూడడం అవసరం డాక్టర్ !....

ప్రిన్సి : ఇక మాట్లాడకు...లేకుండా వెళ్ళు...చువ్వు యిక కాలేదే! రానక్కరలేదు.

భాస్కర్ : నిజం చెప్పినంతమాత్రానికి మీరు యిలా చేస్తారని నాకు తెలుసు...అందువల్ల నేను ముందే ఆ నిశ్చయానికి వచ్చాను...ఇదిగో నా రాజీనామా పత్రం—స్వీకరించండి... మీరు చెప్పిందల్లా చేస్తూ, మీరు ఆ నేవన్నీ పడదానికి నేను మీ బానిసనుకాను..... తోటిమనిషిని ఎలా గౌరవించాలో తెలియక పోతే యిక నైనా నేర్చుకోండి.

జేబు : (ఇంచాకానే వచ్చి, నిర్దాంధ్రమయి) భాస్కర్ గారూ!...ఏమిటండీ ఇది!

భాస్కర్ : తెలుసుకున్న సత్యానికి ప్రతిఫలం జేవసహాయంగా! ఇన్నిన్నీ ఘోరాలు, తెరవెనుక యిన్ని నాటకాలు జరుగుతున్నాయని మొదిటిసారి యివ్వాళే తెలిసింది...తెలిసిన తరువాతకూడా యీ నాటకంలో నేను పాత్రను కాదలుచుకోలేదు.

ప్రిన్సి : పట్టే అవ...నోటికి వచ్చినట్లల్లా మాట్లాడకు...తెలుచుకుంటే నీన్నేమయినా చెయ్యగలను.

భాస్కర్ : (నవ్వి) అయ్యా!...తమరు పెద్దలు...అజే మాట మిమ్మల్ని అని మీకు అగౌరవాన్ని ఆపాదించను...ఏమాట అనవచ్చో, ఏమాట అనకూడదో నాకు తెలుసు...ఇకనుంచైనా మీరు ఆడుతున్న రెండు పాత్రలను ఒక పాత్రగా కలిగించండి...ద్విపాత్రాభినయం మీ తత్వానికి పడదు...మీరు చెయ్యగలిగింది చెయ్యండి...నోట్లో అక్కరంముక్కు వున్నాక ప్రతీకలేకపోను...వస్తాను...ఇంత పరమసత్యాన్ని తెలియచేసేందుకు మీకు చాలా కృతిజ్ఞుడి.

(పిన్ని : గట్ అవుట్.....)

భాస్క : భాంక్...కోపం మనిషిని ఎంత నీచాని కైనా దిగజారుస్తుంది...ఇంత కోపాన్ని కలిగించినందుకు తుమించండి...వస్తాను...

(అని వెళ్లిపోతాడు.)

(పిన్ని ఈ పూర్.....పిదా!.....నీకు నన్ను ఇంతగా అవమానపరుస్తాడా! మాస్తాను... (అంటూ త్వరగా లోపలకుపోతాడు. బంగారు వస్తాను. లోపలమంచి ఎవ్వరూ లేకపోవడంతో ప్రక్క గదిలోకి వస్తాడు. భాస్కర్ వెళ్లిపోతోతూ వుంటాడు.)

బంగా : ఏం జరిగింది బాబూ?

భాస్క : ఉద్యోగానికి రాజీనామా యిచ్చాను బంగారూ!

బంగా : అదేం బాబూ?

భాస్క : అన్నీ తెలిసినరయవారకుడా యిక్కడ వుండి పని చెయ్యలేను (ఓ అయిదు రూపాయలు తీసియిచ్చి) వస్తాను బంగారూ! అవసరం అయితే యింటికిరా!

బంగా : కనిపెట్టివుండాలి బాబూ!...ఏదో వీడ్ దిని—

(భాస్కర్ నవ్వి, అతని బుజంతట్టి వెళ్లిపోతాడు...ప్రిన్సిపాలు వస్తాడు.)

(పిన్ని : బంగారూ ... బంగారూ ... ఎక్కడ వచ్చావ్!

బంగా : (భాస్కర్ వెళ్లిన దిక్కుకే చూస్తున్నవాడు యిలాకానికి వచ్చి) వచ్చానుసార్ ...

(పిన్ని : వెళ్లి కాఫీ పట్టుకురా—

బంగా : అట్లాగే బాబూ!—

(పిన్ని : (ఓ తుణుం అగి) మూర్తిగారూ! మూర్తిగారూ!

(మూర్తి వస్తాడు. ప్రిన్సిపాలుగారు కొంచెం క్రమచేసి మామూలు మనిషై, అతిప్రయత్నం మీద నవ్వు ముఖంమీదకు ఆహ్వానిస్తాడు.)

(పిన్ని : రేపు సన్మానసభలో మాట్లాడవలసిన వుపన్యాసం చెబుతాను. వ్రాసుకొండి.

మూర్తి : వస్తున్నానండి...(మూర్తి కాగితం కలం తేచ్చుకోవడానికి లోపలకు వెళతాడు. ఈ లోగా బంగారు కాఫీ తెస్తాడు. త్రాసుతూ, మూర్తికి చెబుతాడు. ఆహన వ్రాసుకుంటూ వుంటాడు.)

(పిన్ని : సోదర సోదరీమణులారా! ఈ రోజు నాకు యింత గొప్పగా సన్మానం చేసినందుకు ఇందుకు కారణమైన ప్రతి ఒక్కరికీ నా కృతజ్ఞత. ఈ సన్మానం నా కృత్తికకాక, కొంచెమో గొప్ప శేఖ విద్యాలయాలకు, విద్యార్థివృద్ధికి చేసిన క్రియకే నమస్కరిస్తాను.

నాయా ముప్పయ్యేళ్ళిఅనుభవంలో— నేను గమనించింది ఒక్కటే సత్యం... మానవ పురోగమనానికి, అభ్యుదయానికి ఎన్ని అడ్డంకులు వచ్చినా, ఎన్ని అవారం రాలు వచ్చినా అగకుండా సాగిపోతే ఎప్పటి కైనా మనం మన పరోపన...పరోపన—

మూర్తి : వుడ్డేశాలిలను—

(పిన్ని : ఆ! వుడ్డేశాలిలను నెరవేర్చుకోగలం— కృత్తికకాకం కాదీసంఘం...సమిష్టి జీవితానికి ఏ ఒక్క కృత్తి అడ్డంవచ్చినా, ఆ కృత్తిని దారికి అడ్డం తొలగించాలి...ఆ పురుగును ఏరి వెయ్యాలి...అప్పుడే మనకు విజయం తథ్యం...ఆ సత్యాన్ని గమనించిన నాడు మానవుడు నాగిరకలో మనోక అడుగు ముందుకు వేశాడన్నమాట—

(అని చెబుతూవుండగా-తెర)

# కాళిదాస కవిత

## చారిత్రిక విమర్శ విమర్శనము

ఆంగ్ల మూలం : శ్రీ అరవిందులు

గత సంచిక తరువాయి

భౌరత్యు సాగరకత, మహాజ్వలస్థాయి నందిన యౌకానాక యుగమునకు కాళిదాసు ప్రాచీనిధ్యము వహించును. అతని కావ్యములు బహుముఖములగు తద్యుగ లక్షణములను బ్రతిబింబించును. వాల్మీకి వ్యాసుల రచనలలోగూడ వారివారి యుగలక్షణము లింత సమగ్రముగఁ బ్రతిబింబింపవు.

కాళిదాసు మాళవదేశీయుఁడని యూహింప నగును. కాని యాతఁ డజ్ఞయిన నగరమున మాత్రము పుట్టలేదని చెప్పవచ్చును. మేఘసందేశమునందు వర్ణింపఁబడిన యే గ్రామమునందో యాతఁడావిర్భవించి యుండును. అనంతరమాతఁడు, రాజధాని నగరమునఁజేరి, క్రీస్తు పూర్వము ప్రథమ శతాబ్ద మధ్య కాలమున, మాలవీయులకు కళకర్తగా కీర్తిగాంచిన శ్రీ విక్రమాదిత్య మహారాజబోధగ మనుభవించుచు, కావ్యసృష్టిగావించి యుండును. అతని యధ్యయన సంపత్తిని గూర్చియు, కులగోత్రములను గూర్చియు, శిల స్వభావమును గూర్చియు నాతని కావ్యములనుండి కొన్ని విషయములను సేకరింపవచ్చును. కాని చారిత్రికాధారము లేవియు లభింపవు. ఈతనినిగూర్చి యాధారరహితమైన గాథ లనేకములు వ్యాఖ్యాన కలవు. అవి చాలతఱకు నసహ్యములుగను, వికృతములుగను నుండును. అందుచే వీని కంతగా విలువతోసగ నక్కఱలేదు. వాల్మీకి, వ్యాస, కాళిదాసాదుల మహిమార్థి నామధేయములు మనకు సంప్రాప్తములు. ఈ నామములకంటెను నీరి కావ్యసృష్టి మహిమోజ్వల

మైనది. అవి భారతీయ సాంస్కృతికసంపదకు కాణాములు.

కాళిదా సెవరు? అతని కవిత్వస్వభావమునకు భిన్నమైన యాతనివ్యక్తిత్వమెట్టిది? ఈతని నాదరించి పోషించిన రాజేంద్రుఁడెట్టివాఁడు? కాళిదాసు మిత్రులెవరు? వీరితో నాతఁడెట్లు మెలఁగడివాడు? ఈతని ప్రత్యర్థులెవరు? వారితో నీరినిప్రథ ర్తన మెట్లుండెడిది? ఈతఁడు మద్యమును, మదనలలి సేవించెడివాఁడా? ఎట్టి ప్రత్యేక వాతావరణమునం దీతఁడు తన రచనా కలాపమును నిర్వర్తించెడి వాఁడు? ఏ యే వ్యక్తుల ప్రభావ మితినిపై ప్రసరించెను? ఈమున్నగు ననేక ప్రశ్నలు సహజోత్పాతకల ప్రతిమానవునకును నుద్బుద్ధములగును. కాని వీనికి స్పష్టమగు సమాధానములు లేవు. ఇది యత్యంత విచిత్రమగుపరిస్థితి. ఒకరీతిగాజూచినచో ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానము లభింపవండుటయు నదృష్టమే యనుకొందును.

చారిత్రిక విమర్శనపద్ధతి చాల నాకర్షణీయమైనది. దానివలన కొన్ని ప్రత్యేక ప్రయోజనములు కలవు. అంతర్లప్త, సారస్వత వివేచనము లోపించిన కవుల రచనలలోని యనేకాంశములను, తెలివిలేటలతో సుస్పష్టముగ తెలిసికొనుట కీపద్ధతి యుపయోగించును. మానవుని మానసము పనిచేయు పద్ధతులను గూర్చిన పరిజ్ఞానమిదిధానముచే నభివృద్ధియగును. అంతేకాని సవిమర్శక కవితావగాహనమునకు మాత్రమిది సహాయకపడదు. కవియొక్కయు, నాతని

అనువాదం : శ్రీ బొడ్డువల్లి పురుషోత్తము

కావ్యములయొక్కయు ప్రాపంచిక ధర్మములను గ్రహించుట కీ విమర్శన ముపకరించును. కాని కావ్య ప్రభావగారవముల నవగాహనము గావించుకొనుపట్ల నిది యవరోధకర మనక తప్పదు.

చారిత్రక పద్ధతి నిభిమానించువాడు గుఱ్ఱము ముందు బండిని నిల్పి, యా రెండింటి మధ్యలో తాముండి, బండిని తోలుటకు సాహసింతుడు. కాని యది నిష్ప్రయోజనకరమేకాదు; ప్రమాదముకరముగూడను. వారు తమ యవధానమును కవిత్వముపై లయింపఁజేయుక, కవిపైన లగ్న మొనర్తురు. ఒక కావ్యమును ముందు మనము మధించి, దాని కవితా వైశిష్ట్యము నవగాహనము గావించుకొని, యనంతరము, బాహ్య ప్రకృతి గోడను, కావ్యలక్షణములతోడను, దానికేగల సంబంధమును, ఆంతరంగిక సాత్త్వికములను బురస్కరించుకొని కవి ఆత్మీయతను నిర్ణయించుకొనవలయును. ప్రతి సహృదయు పాఠకుఁడు సహజముగ నిట్లే గావించును. ఇట్లు నిర్ణయించుకొనఁబడిన కవి యాత్మీయతయే. మన కత్థింపఁబయోగము.

“షేక్స్పియరు” న కాతని సమకాలీనులతోఁగల సంబంధమును వ్యక్తీకరించు వ్రాఁతలు, చరిత్ర కెక్కువ తోడ్పడునుగాని కవితా ప్రశంస కుపయుక్తములుకావు. మానవశిల పరిశీలనయనకు, మానసవికాస గ్రహణయనకు నీ రచనలు సాక్షుపకును. కాని షేక్స్పియర్ వ్రాసిన గేయములనుగాని, రూపకములనుగాని బఠించునపు డీ వ్రాతలతో నేమిపని? అుకేకాదు. ఇట్టి ఛారికాధారములుపఠితకును, కావ్యగతకీర్త్యరాత్మీయతకును మధ్య నవరోధము కల్పించును. వీలయిన బాహ్య చర్యలు మానవుని ఛారిక మానసిక శీతులనే స్పృష్టపఱుచును. గాని రచన లాతని యంతర్బుద్ధిని, తార్కిక శక్తిని గుర్తింపఁజేయును. నిజమున కిదియే మానవ నిజస్వరూపము. ఇవి పరిగ్రహణ, పరిగణన పటత్వము కలవి. “వీరియం హార్ బగ్స్” లేక “హెన్రీక్స్” టోటో, లేక తనటోటో షేక్స్పియర్ తన గేయములను రచించియుండినవచ్చునను విషయమును, షేక్స్పియర్ ప్రేమించినది షేరీ ఫిట్టను నామెనే లేక మరియొక యువతిని? లేక యసలే ప్రేమింపలేదో! యను విషయమును, అతని భాష యతిశయోక్తులతో గూడినదో లేక యుద్రికమైనదో! యను ననేక విషయములు బుసుబొకకును, ఆత్మాధి

కవ్యము కొఱకును నుపయోగించునేమోకాని, కవిత్వావగాహనయనకు మాత్రము నిష్ప్రయోజనములు. షేక్స్పియరు తాను పద్యములు వ్రాయఁబూనినపుడు సంప్రదాయాచితము, నాలంకారికము నగు భాష వ్రాసెను. వాఁడను విషయము చారిత్రక సత్యమైన కావచ్చును. కాని యంతమాత్రముచే, మన కాతనిని గూర్చి కలు వికాస మేమియును లేదు. అది కేవల ఛారిక, మానసిక సంబంధవిషయమే. హైందవు లీ స్థితిని ‘అన్న మయకోశము’ ‘మనోమయకోశము’ నందును.

షేక్స్పియర్ బుద్ధియు, నాతని యంతరాత్మయు నాతని సజీవరచనాముఖముననే ద్యోగకమాను. సజీవరచన కాతని జగూజయుములు, నుదాత్తి ప్రేమ సద్బాధనములు, మానసిక ప్రేరణలు కారణములను. కావుననే యాతని రచనలు ప్రపంచము మన్ననల నందుకొన్నవి. మానవుఁడు సహజముగ నిట్టి భావోద్దీకక జీవి. ఆ యుద్రికము గతి జీవితానుభవసంకలితము కావచ్చును. ఇట్టి యీ యుద్రికశక్తియే కవిత్వావ్యక్తిత్వము నేగ్గఱుచునది. కాని, చారిత్రక విషయములను, పఠితకును నీ కవిత్వావ్యక్తిత్వమునకును మధ్య నిలువనిచ్చినచో, కావ్యానుసూతియు, నానందోత్సాహములు, తాదాత్మ్యస్థితియు నందుకొనవలయునను నంతరాత్మ కాఘాతము కలును. ఛారిక విషయగ్రేవేషుఁడైన సహృదయ శక్తిని వ్యర్థపరచు వా పాఠకునిపట్ల కొంత సానుభూతి గూడగల్గును. ఈ రీతిగా షేక్స్పియర్ ఆత్మీయతయు, నాతని కవిత్వానందమును బఠిత కనుభవనీయుమౌక వ్యర్థమైపోవును. చారిత్రక విమర్శనములోని ప్రధాన దోషమిది. ఈ విమర్శన పద్ధతిని బురస్కరించుకొనియే “హన్ సన్” పండితుని రచనలలోఁ బ్రతిపించించు నాతని యాత్మీయతకన్న, “హెన్రీ” క్రోడీకరించిన యాతని దైనందిన సంభాషణలు మన మన్ననలకుఁ బాత్రములగుచున్నవి. “వైరన్” రేఖలు గూడ నాతని కవిత్వముతో సమాన ప్రాతినిధ్యము వహిసినవి. దైసందిన చర్యలయందు సామాన్య మానవ మనః ప్రవృత్తులే కాననగును. మహాకవులు కారయిత్రీ శక్తి ప్రభావ విలసితులు. అది వారి యంతరంగమునుండి స్వచ్ఛందముగాఁ బెల్లుబుకును. సహృదయ పాఠకునకు దాని సమగ్ర స్వరూప మా మహాకవుల కావ్యములయందు సాక్షాత్కరించును. వారి నిత్యకృత్యములయందు తల్లే

శిష్యు ముత్రమే గోచరించును. ఈ తారతమ్యము నను  
ఁరించియే ప్రసిద్ధిచిహ్న సాత్రిలకంబైన, రూపక  
సాత్రిలు మనకు సుపరిచితముగా నుండును. కాళిదాసు  
కేవల మహాకావ్యకర్తకాక, యుత్కృష్ట నాటక  
కవిత్యుఁడు. అతని “కుమార సంభవ” మహాకావ్య  
మందిరి శివపార్వతు లక్షరరమ్యముగఁ దీర్చిదిద్దఁబడిన  
చిత్రములవలె ప్రత్యక్షమగుదురు. కాని శకుంతలా  
దుష్టాంతులు, ఊర్వశీపురుషాపులు, మాళవికాగ్ని  
మిత్రులు, అననూయాప్రియంబదలు, చిత్రశేఖ,  
ధరణి, ఇరావతి మున్నగునాగు సజీవపాత్రలై మన  
పరిచయ సౌభాగ్యమునందిన ప్రియమిత్రుల భాతి  
ప్రవర్తిల్లుదురు. ఆత్మవిమోక్షకమున భాషను  
బట్టియు, కులనాత్యక్తమున నుచితానుచిత ప్రవర్తనను  
బట్టియు, శ్రవ్యదృశ్య కావ్యముల కీవిధేన ముప్పు  
తిల్లును.

రూపకస్పృహతో ఁరితూగ గల మహేతిహాసములు  
రామాయణ మహాభారతములే. ఇందిరి కథాశిల్ప  
మాధునిక నవలను బోలినది. ఐరోపియనులు భావించు  
నితిహాస కవిత్వముకంటె నిందిరి కవిత్వము భిన్నమైనది.  
నాటకీయప్రవృత్తు లిందిమిడియన్నవి. అందుచేతనే  
యిందిరి యనేక నూత్నవివరణములు, త్విణికోర్కేక  
పరులను నైరోపియనులకు వినుపుట్టించును. పాశ్చా  
త్యేతిహాసములు తత్కాల సాంఘిక ప్రవృత్తుల ప్రభావ  
మునకు లోగినవి. ఈ దీర్ఘికా పరిఘటన ప్రభావ పరిణామము  
విమర్శనవిధానమునందును నతిశయింపఁబడెను.  
సాంఘికచరిత్ర, సారస్వత చరిత్రవలె ప్రాముఖ్యము  
వండుకొనెను. కాని చరిత్ర, విమర్శనము కానేరదు.  
సారస్వత చరిత్రలో నెంత నిశిత పాండిత్యము గలవాని  
నైనను, విమర్శనా దక్షత లేకపోవచ్చును. ఆధునిక  
కాలమున సారస్వత చరిత్రకారుల సంఖ్య పెచ్చు  
పెరిగినది. ఇది మహాప్రమాదము. వీరు విపరీత భార  
నావకులు. వీరి కొక్కొక్కరి కొక్కొక్క సిద్ధాం  
తము, ఒక్కొక్క దృక్పథము నుండును. కాని  
వీర లత్యగ్గుత భావయుత్రీ లేజాపుంజముతో నల  
రాదు విమర్శక వర్ణిణ్యులు మాత్రము కాకపోవుట  
కోచనీయము. తిమితిమ కాలములకు ప్రాతినిధ్యము  
వహించు ననేకకవుల విషయము కూడ నిజేయున్నది.  
తమకాలములకు ప్రాతినిధ్యము వహించలేని మఱి  
కొందఱు కవులవిషయమున సాంఘిక పరిస్థితుల  
ప్రభావము సన్నగిరినది. హోమర్, హేస్టియర్,

కాళిదాసుల సాంఘిక జీవితములు, వారివారి కవిత్వో  
పాసన కుపకరించువఱకు ముత్రమే మనకవసరము.  
వారి సాంఘిక ప్రవృత్తులు వారి కావ్యముల నుండియే  
విశేషముగ గ్రహింపవలెను. అంతేకాని తత్కాల  
చరిత్రాంశములు పఠిత మానసమును సంవలన మొనరించి,  
కావ్యరస చర్యణమునందు తప్పకు త్రోవలు దీయును.  
అట్లుని చారిత్రిక విషయములవలన ప్రయోజనమే లేదని  
భావింపరాదు. అవి కేవల సామాన్యాంశములు. తత్త్వ  
ప్రతిపాదకములు కావు. చారిత్రిక పద్ధతి కావ్యమును  
గూర్చి కాక, కవిని గూర్చియు, నాతని భౌతిక జీవిత  
సంబంధమున కావ్యమునుగూర్చియుఁ బెల్లును. అందు  
వలననే యిది నిష్ప్రయోజనకరమున పద్ధతి. ఇందు  
విమర్శకునిదృష్టి యప్రధానవిషయములయందు సమా  
హితమాను. ఇందు ప్రధానవిషయము లప్రధానము  
లెను. అప్రధానవిషయములు ప్రధానము లెను. ధిష  
ణాధురంధగులైనవారి కీ సాంఘిక విజ్ఞానము కావ్యరస  
చర్యణమునం దవశ్యము కాకపోవచ్చును. కాని  
సామాన్య మేధావుల కీ సువశ్యం నునివార్యమే కాదు :  
అపకారకారకముకూడను. ఈపద్ధతి కవిత్వమునుండి  
కవినికాక కవినుండికవిత్వగ్రహణమునకు బంధించును.  
కవిత్వములమున కవి యాత్మీయతను గుర్తించుచే  
యుత్తమునగును. సాంఘికప్రవృత్తులన్నియు కవిపై  
ప్రభావమును జూపఁజాలవు, కవి మనః ప్రవృత్తులను  
సర్వతోముఖముగఁ బ్రతిబింబింపజేయున దానిని  
కావ్యదర్శనము.

బాల్యదశయందు ‘హేస్టియర్’ పై ‘హోమర్’  
‘క్విడ్’ అనువారల ప్రభావ మెక్కువయని యంగ్ల  
సారస్వత చరిత్ర తెల్పుచున్నది. ప్రథమ, ద్వితీయ  
శ్రేణికఁ జెందిన కవిత్యులుకూడ, సాధారణముగా,  
వారి వారి బాల్యదశలయందు, తిక్కున జాతికఁజెందిన  
కావ్యప్రభావములకు లోనాదురని స్థూలముగా  
జెప్పవచ్చును. కాని యంతిమాత్రమున ప్రమా  
దము నాటెరదు. వారి మానసములు పరుస  
పేగుల వంటివి. అవి హీనకావ్యములనే కాదు,  
మఱి యెట్టి వస్తువులైన నపరిణామ మార్చగలవు.  
అల్పమేధావులైన ఖంబకవులు ముత్రమే విపరీతముగ  
సోపజ్ఞకుఁ బ్రయత్నింతురు. సారస్వత చరిత్ర  
మన సత్త్వకాస్త్రము మానవమేధా సంజనిత కాస్త్రము  
లుగా నెఱచు మిక్కిలి యభివృద్ధిగాంచినవి. ఇవి  
సోపజ్ఞ కుక్కుర గౌరవము నిచ్చుచున్నవి. కాని

విమర్శనము నందు దీనితలనగలు ప్రయోజనము విశేషముగానుండును. “మాకో” (కోడ్) అనువారలు మనకును షేక్స్పియర్ కును మధ్య నిల్చి షేక్స్పియర్ కావ్య పతన సమయమున మన హృదయములపై బహుభావముద్రలను మసక యొనర్చును. కావున మన కర్తవ్యమేమన, కవిని, మనకును మధ్య నిల్చిన యావ్యక్తుల చాయలను బరిహరించి, కవితో ముఖముఖిని నిల్చి, యదైవతానందము ననుభవించి యల్పింప వలయును.

చారిత్రిక విమర్శనము తడబాటు కల్పించును. దోషభూయిష్టమును మానసికముద్రలు వేయును. సారస్వత ప్రత్యయమును సశింప జేయును, పరితలను నీరసభావోపేతులను గావించును. నూత్న పరిశీలనా విరహితమైన చరిత్ర పతనములన నేర్పడిన కలితయ పూర్వాభిప్రాయముల ననుసరించి “ఎరిజబత్” యుగము చైభవోపేతమైనదియై, నుత్తమ గుణ రత్నముల కాకరమైనదియు నేమేమో భావించి, తత్కాల సారస్వత పతనమునకుఁ గడచిన, నాదినుండి యంతిమువరకును నా పతనము ప్రళంసార్యకముగ నే పరిసమాప్తమాను. అదియునుగాక తలుచుగా కొందఱి పతనము, విద్యుత్ కధర్మముగ కొనసాగును. తమ పతనమున కాధిక్యత గల్గించుట కొఱుకును లేనిదని బ్రశంసలు గావించుదురు. మఱికొందఱు, తాము రేయింపబడు కష్టించి సముపార్జించిన యా విజ్ఞానముపట్ల తప్పనిసరిగా సానుభూతి ప్రదర్శించుదురు. లేనితో వారి పరిశ్రమను వ్యర్థమైనట్లు చింతింపవలసియుండును. మానవకలమును, సామ్రాజ్యిక గ్రహింపవలయునన్న కొంత సానుభూతియు, నభిమానమును గావలయును. విశ్లేషము, ప్రాస్యద్విష్టి కల్పించును. దురభిమాన మంధభూతులను గావించును. అసత్య విమర్శనము ప్రజా విశేషమున ప్రకృమార్గమున నడిపించును. సారస్వత సంబంధమును విలువలను దారు మా రొనర్చును. వర్తిమాన సారస్వతముపై నేవగింపు గల్గించును. సరియైన భావుకత విమర్శకు లొంగదు. సత్యము చెప్పవలయునన్న, చారిత్రిక విమర్శన పద్ధతి పూర్తి భావనాస్వారంభ్యములేని యల్ప ప్రణీతజైంధి కవులపట్ల మాత్రమే యుపకరించును. తమ కావ్యములకన్న నీకవుల జీవితచిత్రములే, పరితల కావ్య కృతి గల్గించును. కాని యిప్పట్లను నసంఖ్యాకులగు సామాన్యకవులను గూర్చిన పాగడలు ప్రతిమించివి; ఇవి పరిశోధనలను పెద్దనామముతో శాధువక కాలమున చెలామణియగుచున్న యాధునిక విమర్శనములు. నూత్నముగాఁ బరిశీలించిన, ఈ విమర్శన విధానముచే, రమ్య కవితారాములునికీ కాస్త్రము తన వ్యక్తిత్వ పాదములతో నడుగునెట్టినది. ఇట్లనుట కాస్త్రము నగరవించుటకాదు, భూతము నాడ నొక పెద్దమనిషియేయని షేక్స్పియరంతటి

వాడు గౌరవ మొసంగెను. భూతము కేవలము పెద్ద మనిషియేకాదు. అంతకన్నను సధికమైనది; యత్యంత ప్రయోజనకారియు, ననివార్యమునైనది. అట్లే కాస్త్రమునూడ, బహుముఖ మానసికవాగ్దారి వృత్తి మునకుఁ జెందిన యొక బృహచ్చాఖ్య. రాక్షసునకు స్వర్గమందు స్థానములేనట్లే, కాస్త్రమునకుఁ గూడ నీకవినిచ్చాగ్యమున నశుగిగుపనిలేదు. విషయ సేకరణముగావించి, సాధారణీకరించుట కాస్త్ర విధి. దాని దృష్టిలో సర్వము సమానము. దైవసద్వ్యవహారమునను, మత్కులమైనను, విత్తనమైనను, విరియైనను దానిదృష్టిలో నొక్కటియే.

విమర్శనమునందు దిట్టి పద్ధతి ప్రవేశించుటచే విషయసాంద్రతయొక్కదైవమైనది. సారస్వత రంగమున ప్రధాన వ్యక్తులకు ప్రాధాన్య మేర్పడును. ఆ వ్యక్తుల ప్రాధాన్యచరిత్రసంబంధియైన కావ్యమును. సారస్వత దృష్టితోఁ జూచిన, వారు చైతన్యరహితులే. కాని యీ పద్ధతివలన వీర సారస్వతయులుగాఁ బరిగణింపబడు దురదృష్టముగూడ వాటిల్లును. కాస్త్రీయమైన చరిత్ర, యేరితిగా వ్యక్తిప్రాధాన్యమును రూపజచి, యుద్యమ ప్రాముఖ్యము నుద్ధరించినదో, యట్లే యీ విమర్శన విధానమును కావ్య విశ్లేషతన పర్యవసా మునర్చి, కవి సాంఘిక ప్రవృత్తులకే పట్టును గట్టుచున్నది. అందు చేత నే యాధునిక కవులు, విశ్వజనసభావముల నాదరించుటకు మారుగా, వా సృజక విషయములను, ప్రాంతీయ తాత్కాలిక నైతిక పతనములను, స్వకీయ మనః ప్రవృత్తులను, సైచిత్ర్యములను గావ్యవస్తువులు గావించుకొనుచున్నాడు. ఇట్టి యల్పాల్ప విషయములు కావ్య వస్తువులుగా స్వీకరింపబడుట క్షీణయుగ లక్షణము. ఇది భావ దారిద్ర్యయుగమాను. తనకుఁబూర్తిగా బోధపడిన విషయభారముతో నీ యుగ మాడంబరత్వమునకు, పాండిత్య ప్రకర్షకు నురియుచున్నది. కవితా సృష్టి కలాపమునకు సామర్థ్యము చేహర్పు కేక్కులతో నీ యుగ మనుబంధమును ద్రెంచుకొనుచున్నది. ఇట్లు క్రమక్రమముగా నీయుగము మనఃపూర్తిగా నిజ పతనమున కొడిగట్టుకొనుచు, సారరహిత స్థాయికి దిగజారి పడి. ఏతత్కారణముచేతనే ‘కారిమోకస్’, ‘అటా లోనియస్’, ‘రోడ్సు’, ‘సిమెంటెస్సు’లు అపర ‘హోమర్సు’గా పరిగణింపబడిన యుగమునకును, ‘ఓని డ్స్’ అపర ‘షేక్స్పియర్’ గను ‘క్లింగ్’ అపర ‘మిల్టన్’ గను బరిగణింపబడి గౌరవభాజను లగుచున్న యుగములకును సమభేదాయకముగ సామ్యములు సరిపడుచున్నది. ఇంతకన్న పతన మింకేమి యుండును? కావున సారస్వతమున చారిత్రిక విమర్శ బహుళ ప్రమాదభూయిష్టము. ఇది పరిహరణీయము.

# క్రీ ల క ము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

ఏమి వెన్నెలలోన విరిసేవు! మురిసేవు!  
దక్షిణానిలములో తక్కివు తారేవు!  
ఏటికే మైమరచి యాటలాడేవు?  
ఎవరికొఱకే నీకు ఇట్టి యాగడము?

రా కుసుమసుందరీ! రమ్మ నాయెడకు  
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను  
విశ్వసత్యము నే విడదీయగలను.

తొలివనంతమునాటి తొగరు చివురులు మెనవి,  
లేమావిగున్నలో మోమోట పడిదాగి,  
ఏటికే మైమరచి పాటబాడేవు?  
ఎవరి కొఱకే నీకు ఇంత గానమ్ము?

రా గండు కోయిలా! రమ్మ నాయెడకు  
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను  
విశ్వసత్యము నే విడదీయగలను.

చెలిమికత్తెల చీరచెరగునీడల నిలిచి  
చిరునగవు తొలకరిని సిగ్గుమొగిళులదాచి  
ఏటికే మైమరచి మాటలాడేవు?  
ఎవరికొఱకే నీకు ఇన్ని పోకడలు?

రా! భావనిర్భరీ! రమ్మ నాయెడకు  
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను  
విశ్వసత్యము నేను విడదీయగలను!



# 18 వ శతాబ్దం లో

## తెల్లనవాబులు

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

ప్రస్తుతనెనిమిదవ శతాబ్ద ప్రవేశమవుతుంటే, భారత భూమంతా నిపురుకప్పిన నిప్పువలెనున్నది. ఔరంగ జేబుపాదుషా రాజ్యాన్ని చాలా విస్తరించాడు. దక్షిణమున కొంతరాజ్యమును కలుపుకున్నాడు. మహారాష్ట్రలను కొండలలోనికి తరిమివేశాడు. రసపుత్రులను మాట్లాడుకుంటూ చేశాడు. తైటికి దేశము సుస్థిరంగా ఉన్నట్లు కనిపించింది. రోహిణికాశా నూరుగిరివేడి తల్ల భూమి బీటలువారిసట్లు దేశమంతా ఉన్నది. అక్కరు పాదుషా రాజ్యమంతా, హిందూ మహమ్మదీయుల స్నేహమనే పునాదులమీద కట్టబడ్డది. ఔరంగజేబు జిజ్ఞాసపన్ను చేశాడు. హిందూమతాన్ని వర్తిచేయటం ప్రారంభించాడు. ఈ వేడిచే దేశమంతా కురికురిలాడిపోతున్నది. ఔరంగజేబు చనిపోయిన తర్వాత, అంతశ్చింతనకు రాజ్యానికిరా లేడు. అందుచే గాలిదుమారమునకు బలంలేని మానులన్నీ విరిగిపడిపోయి నట్లు పడిపోతున్న సమయ ముపడు నెనిమిదవశతాబ్దము.

ఈశతాబ్దములో ఆంగ్లేయులు గెండుదశలనుభవించారు. ప్రథమార్థములో వారు నావికులుగాను, వ్యాపారులుగానే ఉన్నారు. ఇప్పటికింకా వారికి రాజ్యావహంకారము తలకెక్కలేదు. ద్వితీయార్థములో వారు వ్యాపారులు, రాజ్యావహంకారులుగా ఉన్నారు.

ప్రథమార్థములో వారు నాలుగుపట్టణములలో ఉంటుండేవారు. నూరతు, బొంబాయి, మద్రాసు, కలకత్తా. నూరతు మహమ్మదీయుల క్రిందవున్నది. కనుక ఆంగ్లేయులు ఇక్కడ అస్వరంధ్రులుగానే వున్నారు. కిరు ఇక్కడ చచ్చి కట్టకున్నారు. కాని మహమ్మదీయులకు కోపం వస్తుందోమోనని, వారిమతచిహ్నములను, బొమ్మలనుకూడా అందులో పెట్టలేదు. వీరు మహమ్మదీయులతో కలిసిమెలసి వుంటుండేవారు. బొంబాయి చాలాకాలము వృద్ధిరానేరలేదు. దీనికి అనేక కారణాలున్నవి. వైన నూరతుకేపు వున్నది. క్రింద పోర్చుగీసుల కేపు లున్నవి. పక్కన మహారాష్ట్రల భయంవున్నది. వీటికిన్నిటికినోడు, అది అనాగోగ్యంబునైనది. నేల మహాచెమ్మగావుండేది. చుట్టూచేపలకంపు వుండేది. అందువల్ల బొంబాయి ప్రవేశించినతోటే రోగగ్రస్తమైపోయింది. ఇందువల్లే అప్పుడు బొంబాయి ఆంగ్లేయుల శ్రమనవాటికని పేరుండేది. మద్రాసు అప్పుడు అభివృద్ధిలోకి వస్తూన్నది. ప్రతివారు మద్రాసునేకోరుకు నేరారు. ముఘలుల, మహారాష్ట్రల తాకిడి భయంవుండేది, కాని, పిట్టానే గవర్నరుక్రింద మద్రాసు చాలావృద్ధిలోకి వచ్చింది. అప్పటికి మద్రాసు చూడటానికి ముచ్చటగా వుండేది. దివ్యమైన, కంటికింపైనభవంతులుండేవి. వాటిచుట్టూ పెద్దకొంపాండు గోడలుండేవి. లోపల ఉద్యానవనముండేవి. వీటిమధ్య భవంతులు అందంగా తొంగిచూస్తుండేవి. ఇవి అనేకరకాలుగా వుండేవి. బజార్లు దీర్ఘముగా, పడల్లుగావుండేవి. పక్కలందు నడచుటకు రాతితోపేర్చబడ్డ బాటలు వుండేవి. బంగ్ల మోపుటకు, మగ్గినఇసుకరోడ్డు వుండేది. రోడ్లపక్కలందు వున్నతమలైన వృక్షములుండేవి. వేసవిలో ఇవి పాంథునికంటేకి అనందమును, వంటికి చల్లదనము ఇచ్చేవి. అయిదుగోల్లుండేవి. (1) సముద్రము,

(2) నెంటుధామనకు, (3) నీటికి, (4) సర్రమునతో,

## 18 వ శతాబ్దంలో తెల్ల నవాబులు

మగ్గిగేట్లువుండేవి. సైతంగేటు, సెంట్ ధామస్ గేటు రాశ్రులందుకూడా తెరుచబడివుండేవి. అనుమానంలేని ప్రయాణీకుని ఎప్పుడైనా పోనిచ్చేవారు. తిరిమ్మ మూడుగేట్లలో సాయంత్రము ఆరు గంటలు దాటినతర్వాత పోనిచ్చేవారు కాదు. టౌన్ హాలు, సెంటుమేరీ దర్బా, కా లే జీ నూతన గృహము, ఆసుపత్రి, ఫోర్ట్ లోని గవర్నరు నివేశములు పబ్లిక్ ఓరింగులు. ఇక్కడి వారు ఇంగ్లండులోవలె సంపూర్ణంగా ఆరోగ్యవంతులై వున్నారు. వేసవి కొంత కష్టంగా వుండవచ్చు. అప్పుడు చన్నీటి స్నానము, తిడినట్లూ కొంత వుపశమనం ఇచ్చేది వాకింగ్లకు వట్టివేరు తిడికలు కట్టకుని, నీరు కొట్టేవారు. చుట్టూ గొప్పవృక్షములు చల్లదనాన్ని ఇచ్చేవి. ఈ వేడి వుపశమనమునకు పండ్లు వుండేవి. ఇదింతా మధ్యాహ్నము, నాలుగు గంటలుండేది. తర్వాత సుమధ్రపు చల్లగాలి కొట్టేది. ఇక్కడ నిమ్మ, ద్రాక్ష పెరిగేవి. పట్నము మూడు భాగాలుగా వుండేది. ఆంగ్లేయులకు పొద్దు, దక్షిణాన పడవవాళ్ళకు మాక్కువాటౌన్. దక్షిణ వర్తకులుండేది బ్లాకుటౌన్.

ఆంగ్లేయులు కలకత్తాలో 1690 లో ప్రవేశించారు. ఆంగ్లేయులు, ముఘలుల ప్రజలమీద ఎన్నో దోపిడీలు కూసేలు చేశారు. ముఘలులు వీలన్నిటిని తీసుంచి, ముగ్లీనదిమీద పట్నం కట్టకొనుటకు అనుమతి నిచ్చాడు. స్థలము అనారోగ్యమైనదైనా, దివ్యమైన నీడనిచ్చే చెట్లున్నందున ఇక్కడవారు పట్నమును కట్టకున్నారు. ఆ కాలంలో, ఈశాన్యవాయువులు వచ్చినప్పుడు చేపకంపు కొట్టేది. పట్నమంతా ఒక పద్ధతిలో కట్టబడలేదు. వారి వారి వీలునుపట్టి ఇట్లు కట్టకున్నారు. చుట్టూ పెద్దతోటలను ఏర్పరచుకున్నారు. ఆంగ్లేయులు నది పక్కన ఇళ్ళు కట్టుకున్నారు. దేశీయులు లోభాగంలో కట్టకున్నారు. విరియంఫోర్డుకు యాభయిగజాల దూరంలో చర్చి కట్టారు. వ్యాపారుల దానధర్మములతో ఈ చర్చిని కట్టారు. నూరేలోవలెగాక, ఇక్కడ రోమన్ కాలేజీకుల్లు, వారి చర్చిలలో ఏను, మరియు విగ్రహాలను పెట్టకునేవారు. ఫోర్ట్ లో గవర్నరు ఇల్లు వున్నది. ఇది చాలా అందమైనది. పోర్టులో వుద్యోగులకు కూడా ఇల్లున్నది. కంపెనీ గోడొనులూ ఇక్కడే వున్నవి. ఆయుధాగారమూ ఇక్కడే వున్నది. గవ

ర్నరుగారికి చేపలకై ఇక్కడ పెరువులో చేపలను పెంచెదరు. ఆసుపత్రి వున్నది. కాని ఆపరేషన్ చేయించుకోవోయిన రోగి, తిరిగిరావటం చాలా అరుదు!

సామ్రాజీ పెద్ద గవర్నరు. ఇతనిని ప్రెసిడెంటు కూడా అని అంటారు. పదునెనిమిదవ ప్రపంచార్థంలో ఇతని పని వ్యాపార లాభం చూచుకొనుట, అల్లరులు లేకుండా కనిపెట్టి వుండుట, పెద్దలతో వ్యవహరించుట. ఇతనికి సహాయంగా కాన్సిలుండేది. వీరంతా, సీనియరు వర్తకులు. ఈ పనులన్నీ సీనియర్లీనిపట్టి వస్తవి. ప్రతి సీనియర్ వర్తకుకు గవర్నరు కావలెనని ప్రయత్నించేవాడు. బయటి నుండి గవర్నరును నియమించుట బహుశక్యం. గవర్నరు పిట్ వంటివారిని మాత్రం ఎప్పుడో అత్యవసరములందు నియమించేవారు. కాన్సిలు మెంబర్లనిపట్టి, తీర్మానములు చేసేవారు. గవర్నరుకు ప్రత్యేకమైన అధికారములు లేవు. ఒక్క కాన్సిల్ నిండు ఓటు వుండేది. కాన్సిలు తీర్మానమే శాసనము. సివిల్ క్రిమినల్ అధికారమంతా ఈ కాన్సిలుదే. 1728 వరకు పురిశిక్ష అధికారం లేదు. తర్వాత ఈ అధికారం కూడా వచ్చింది. వీరు కంపెనీ వ్యాపారమును చేస్తూండేవారు. వీరు స్వంత వ్యాపారం కూడా చేసుకుంటుండేవారు. వీరిలో ఎక్కువ తక్కువలు అపరిమితంగా వుండేవి. డివైలర్ లోగాని, చర్చిలలోగాని ఎవరు ఎక్కడ హోమ్ లాలో అని ఎప్పుడూ తగూగా వుండేది.

పట్టణ వ్యవహారములను చూచుటకు 12 మంది ఆల్డరుమన్ లుండేవారు. వీరంతా నామినేషన్ వల్ల ఏర్పరచబడుతారు. వీరంతా కలసి మేయరును ఎన్నుకుంటారు. మేయరు ఎన్నిక ప్రతి సంవత్సరం వుంటుంది. లండన్ మేయర్, కాన్సిల్స్ ఆచార వ్యవహారములనే వీరు ఆచరించేవారు. వారివలెనే అలంకరణలు చేసేవారు. ఊరేగింపులు వారి వలెనే చేసేవారు. వీరికి సివిల్ క్రిమినల్ అధికారములుండేవి. వీరి తీర్పుపైన, గవర్నరు కాన్సిలుకు అప్పీలు చేసికోవచ్చు. ఏరూకూడా తిగూలాడుకుంటుండేవారు.

ఈ కాన్సిల్స్ తర్వాత, సీనియర్ వర్తకులు, జూనియరు వర్తకులు వుంటారు. వీరితర్వాత పురోహితులు, స్థలస్థ వస్తారు. వేను ఎక్కువంటే వేను ఎక్కువ అనీ, ఈ పురోహితులు, స్థలస్థులలో తగూ

వుంటుండేది. పురోహితుని వైకుంఠమీద, సర్వమభ్యర్థనాదుని గొప్ప దుమారం లేగింది. స్థానములకు గొప్ప పోటీ వుండేది. తరగతి కక్షలు, మనకుల కక్షలను మించేది.

ఆంగ్లేయులవచ్చింది వ్యాపారమునకు. ఇక్కడ స్థిరపడ్డ తర్వాత, వీరి అవసరాలకొరకు ఆ నేక రకాల ప్రజ చేరింది. చావులకు పెండ్లిండ్లకు పురోహితులు కావలసి వచ్చారు. రోగం నెప్పులు మాన్పను వైద్యులు కావలసివచ్చారు. సహచర్యమునకు స్త్రీలు కావలసి వచ్చారు. మొదట ఆంగ్ల స్త్రీలు చాలా తక్కువ. అందువల్ల ఏ ఆర్యీయనో, పోర్చుగీసో, లేక ఏ దేశీయ క్రిస్టియను స్త్రీనో పెళ్ళాడేవారు. బలం చేహరిన తర్వాత ఆంగ్ల స్త్రీలు ప్రవేశించారు. మొదటిలో వీరూ జనానా ఆవిరించారు.

కళాభారంభములో భగవద్భక్తిగల పురోహితులే వచ్చారు. వారికి మంచిగౌరవం కూడా వుండేది. గవర్నరు తర్వాత గౌరవనీయులు వీరే. హెబరనే ఓమర్ కలకత్తా వచ్చినప్పుడు, అక్కడి బ్రాహ్మణులలో గొప్ప అలజడి కలిగింది. చివరకు క్రిస్టియనులలోని మహాశక్తి దొకకను కనిపించాడని అనుకున్నారు. వీరిని చూచివచ్చుటకు ఒకరిని పంపారు. ఈ వెళ్ళిన వానికి, అక్కడ గొప్ప భవంతులు, గుట్టబుగ్గీలు, అనేక మంది సేవకులు, అట్టహాసం కనిపించింది. ఇతను దైహికి వచ్చి చూచినదానిని చెప్పాడు. వీరంతా కలిసి అక్కడ మహనీయుడు లేడని, హిందూమతము అపాయంలో వున్నదని అభిప్రాయపడ్డారట. మొదటిలో, ఈ క్రిస్టియన్ మతకర్తలందరికీ గోవా స్థానంగా వుండేది. రోమన్ కాథలిక్ లే ఎక్కువగా వుండేవారు. జనాట్లు ఎక్కువ ప్రచారంచేశారు. వారి నాయకుడు రాబర్టు డిసోఓరి. ఇతనిని తెల్లబ్రాహ్మణుడనీవారు. ఇతను సంస్కృతం చదివాడు. అచ్చం బ్రాహ్మణుని వలె వ్యవహరించి, మాట్లాడేవాడు. 1698 సంవత్సరములో ఒక కాసనం చేయబడ్డది. ప్రతి 500 బమ్మల ఓడలో ఒక పురోహితుడు ఉండాలి. ధైర్యుడు దీని బాధనుండి తప్పించుకొనుటకు 499 బమ్మల ఓడలనే పంపేవాడు. కాని ధైర్యుడు వారి సేవకుల అధ్యక్షికి, సైనిక విషయములందు ఎక్కువ శ్రద్ధ మానేవారు. ఇందుకై దైహి పంపి, అది చదువునట్లు చేస్తుండేవారు. వీరు దేనిని పురోహితులనే ఎక్కువగా ఏర్పరచుకునే

వారు. వీరికి ఖర్చు తక్కువ. ప్రథమంలో పురోహితునికి సంవత్సరమున కొక వందపానుల నిచ్చేవారు. దీనికి తోడు వీరికి భత్య ఖర్చుల నిచ్చేవారు. పల్లకి కూడా ఇచ్చేవారు. వీరు దారివెంట వెళ్ళేటప్పుడు ఒకరు వీరికి ఛత్రముకూడా పట్టుకునేవారు. వీరంతా రోజూకు రెండు సార్లు ప్రార్థనలు జరపాలి. అదివారములందు రెండు సార్లు బోసేయాలి. చావులకు పెళ్ళిళ్ళకు వెళ్ళి ఆ తంతులు నడపాలి. వీరిలో కొందరు, నిర్దయులు కూడా వున్నారు. గవరండు, జి. బ్రాన్, అతని సేవకుని కొట్టగా, ఇరవై అడుగులయొక్క మేడనుండి, దెబ్బలను తప్పించుకొనుటకు క్రిందపడ్డాడు. ప్రారంభములో క్రిస్టియన్ పాదిరీలు, హిందూ కులచారములను అవలంబించారు. బ్రాహ్మణులను మతంలోనికి చేర్చుకొనుటకు వున్న చర్చీలలో, అంత్య కులస్థులను చేర్చుకునేవారు కాదు. వారికి వేరు చర్చీ, వీరికి వేరు చర్చీలుండేవి. బాప్టిస్ం తంతు 30, 40 రోజులు జరిపేవారు. గురుకిష్యులుగా జరిపేవారు. బంగారపు జండును కూడా వేసేవారు. ఇందులో మూడు పోరులుండేవి. ఈ మూడు త్రిమూర్తిత్వాన్ని తెలుపుతది. ఇవిగాక ఇంకా రెండు వెండిపోగులు కూడా వేసేవారు. ఇవి రెండు క్రీస్తుప్రభుని దైవమానవ ప్రకృతులను తెలుపుతది. మతం వున్నవన్నవారు ముఖాన బొట్టుపెట్టుకొనవచ్చు. ఆహారముల అభిరంజములు, తాలిబొట్టు ఉంచుకొనవచ్చు. తాలిబొట్టులో ఒకనైపున నిలువనర్హుండంటుంది. క్రిస్టియన్ క్రైస్తవులను రక్షించి వారు కూర్చోబెట్టి పూజింపేవారు. తప్పెట్టుతాళాలతో, హిందూ ఉర్వివాలతో పోటీ చేసేవారు. కొంతకాలంతర్వాత ప్రాప్తెంట్ల మిషన్ వచ్చింది. అప్పుడు పద్ధతులు మార్చుకున్నారు.

సర్వస్వవంత బారంజేది కాదు. గౌరవము తక్కువే. రాబడి తక్కువే. కొన్నిసార్లు ఉద్యోగం వదిలిపోతుండేవారు. వైద్యము కూడా చాలా మోటుగా వుండేది. మతస్పృహంసములు తివరంవల్ల కలరాలు తలలుతుండేది. ఇందుకు, కాలిమడను మీద వాతలు పెట్టేవారు. త్రాసుకు ఎక్కువెటచే, తివరు జమ్ములు వచ్చేవి. ఇందుకు వాంతులు చేయించేవారు. తర్వాత రసభస్మం వాడేవారు. చంద్రుని త్రయ వృద్ధులవల్ల, సముద్రము అటుపోటులవల్ల రోగాలకు కూడా హెచ్చు తక్కువలుండేవని నమ్మేవారు.

పాముకొట్టుకు తాయత్తులను కట్టుకునేవారు. వాటిని బంగారపు రేకులో ఉంచి, మెడలో వేళ్ళాడకట్టుకునేవారు.

మద్రాసు దుబాసువలె, కలకత్తాలో బరియాలుండేవారు. బనియూలు బెంగాలీ హిందువులు. పామాన్యంగా బ్రాహ్మణులే. ఆంగ్లేయులకు వీరియందు భయభక్తులుండేవి. వ్యవహారములన్నీ, ముఖ్యంగా డబ్బుఆంతు వీరి చేతులలో వుండేది. నూతనంగా వచ్చిన ఆంగ్లేయుడు అప్యలక్టే వీరిని ఆశ్రయించాలి. బనియూలు జీతం తీసుకోరు. ప్రతిదానిలో కమాషు తీసుకుంటారు. రూపాయాకి అర్థశా వీరికివ్వవలసిందే. సేవకులంతా వీరి చేతులలోనే ఉంటారు. వ్యాపారం వీరి చేతులలో వుంటుంది. ఆంగ్లేయుల స్వంతభాష వీరు మాట్లాడగలరు. వీరి నడత, మాట బహుప్రియంగా యుక్తిగా యుక్తంగా ఉండేవి. బనియూల తర్వాత గుమాస్తాలుంటారు. వీరిని దరోగా అనికూడా అంటారు. ఇతడు పనుల అజమాయిషీ చేస్తాంటాడు. ఇతడు తీసుకునేది కమాషనే. ఇంకా నాకర్లలో పల్లకి బోయీలుండేవారు. వీరి నాయకుడు జమీదారు. ఇతను పల్లకి వెంట వుంటాడు. అధికార్లు రహస్యాలన్నీ ఇతనికి చెప్పుకుంటారు. ఇతడు నమ్మదగ్గ వృద్ధసేవకుడై వుంటాడు. వీరితో బోవువారు ఉంటాడు. ఇతని చేతిలో వెండిబెత్తము వుంటుంది. రాజదండము కూడా ఇతడే పట్టుకుంటాడు. వంటకు ఒకడుంటాడు. భోజనాల సమయాలలో పక్కనుండుటకొకడుంటాడు. ఇతనిని కిబీ మగా రంటారు. హుక్కా ఏర్పాటుకు హుక్కా బర్దారను ఒక జీతగాడుకూడా ఉంటాడు. ఇంకా నీళ్లు తెచ్చేవాడు, తోటహరి, కావలివాడు, చాకలి, మంగలివాళ్లు వుంటారు. తెలివిగల బనియూలు చిన్న పనికికూడా ఒక సేవకుని నియమించి డబ్బు ఖర్చు పెట్టిస్తాండేవారు.

ఆంగ్లేయుల ఆనుగ్రహం సంపాదించుటకు ఖర్చుపెట్టేవారు దేశీయులు. ఖరీదైన విందులు చేసేవారు. అప్పుడు మేషరియా వైన్ ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి విందులలో దీనిని వాడేవారు. విందులు మడిచిన తర్వాత భోగం మేళాలను ఏర్పరచేవారు. ప్రతి ఆంగ్లేయుడు ఈ నృత్యమును చూచి ఆనందిస్తాండేవాడు. అందులో వీరు హిందువుల వలె తమలవాడులను కూడా సమిలేవారు. ఈ సత్కారము చేసేవారు నవాబు

లైలే అనేక విశోదాలు ఏర్పాటుచేసేవారు. ఏనుగుల పోట్లాటలను, పెద్దపులి దున్నుపోతు పోట్లాటలను, ఏనుగు చిరుతపులి పోట్లాటలను, గెండు ఒంటెల పోట్లాటలను ఏర్పాటుచేసేవారు. వీటికితోడు వేటలనుకూడా ఏర్పరచేవారు. భోగమువాళ్ళతో ఊరేగింపులు చేసేవారు. ఆ కాలపు ఆంగ్లేయులు దేశీయులతో కలిసి మెరిసి వుండేవారు. వారి పద్ధతులు కొన్ని వీరు నేర్చుకున్నారు. వరులు చొక్కాలు హిందువుల వద్ద నేర్చుకున్నవే. హిందువులతో కలిసివుండుటచే పస్తూర్ భాష బాగా నేర్చుకున్నారు. అందులో కొన్ని గ్రంథాలు కూడా చదివేవారు. దీనికితోడు సంస్కృతి భాషకూడా నేర్చుకున్నారు. హిందూ మతగ్రంథములను కూడా చదివారు. రాజ్యావసరకారము తిలక్కిన తర్వాత, దేశీయులు తక్కువ తామెక్కువ అనే అభిప్రాయం బలించింది. దీనితో ఆంగ్లేయులు దేశీయులకు దూరమైపోయినారు. ఈ శతాబ్దమునా పల్లకిలు వాడేవారు. చిన్న ప్రయాణానికి, పెద్ద ప్రయాణానికి వీటినే వాడేవారు. ఇంగ్లండునుండి వచ్చిన ప్రతివాడు ఒక పల్లకిని కొని వుంచుకునేవాడు. దీనిలో దిండ్లను ఉంచేవారు. రోడ్డు బాంపువద్ద తర్వాత వీటి వాడకం తగిలింది. తరవాత బండ్లు వుపయోగించేవారు. మొదట ఎడ్లబండ్లనే వాడేవారు. వీటిని బాగా తోలితే, గంటకు ఎనిమిది మైళ్లు పోయేవి. శ్రమ తీగ్గుకొనుటకు కొంతసేపు నిల పెట్టవలసి వచ్చేది. గుడ్డాలను హిందూ శ్రమంతులు వాడేవారు. వేగానికివి శ్రేష్ఠముగా నుండేవి.

హుక్కా ఆంగ్లేయులందరూ వాడేవారు. ఇది పర్షియాదేశంనుండి వచ్చింది. నూరత్లో దీనిని నాగిర్ అనేవారు. కలకత్తాలో పల్లకిలో పెట్టుటకు పిలుగా వుండే చిన్న హుక్కా వుండేది. దీనిని గూగీరి అంటారు. ఈ శతాబ్ద మధ్యలో, ఇది అందరికీ ఆలవాటైంది. స్త్రీలుకూడా హుక్కా త్రాగేవారు. డిన్నర్లో హుక్కా రిచ్చేవారు. అతిథులు హుక్కా బర్దారును కూడా తీసికున్నారీ. హుక్కాతాడును తగిలించుట, నివృత్యముట పొగాకు వర్తకాలు వేయుట మొదలైన పనులు ఇతను చేస్తుంటాడు. తాగే హుక్కాను పక్క స్త్రీలకు ఇచ్చుటోక మర్యాదైనది. తాగేవారు కొయ్యనాళము తీసి ఇవ్వరు. ఆ మహిళ వేరే నారికను దానికి తగిలించుకుని, హుక్కా పీలుస్తుంది.

ఈ కథాబృథ అంతంలో చుక్కా తగ్గముఖం పట్టింది. ఈ ఖచ్చు ధరించలేని ఆంగ్లేయులు సిగ్గల త్రాసుట ప్రారంభించారు. ఇది గౌరవానికి తక్కువ. కాని తప్పుక త్రాగారు. కాలక్రమేణ ఈ సిగ్గలలో మత్తు ద్రవ్యాన్ని కలిపేవాడారు. అప్పటినుండి చుక్కా చాలా ఖచ్చుని తగించడం ప్రారంభించి, పెద్దలు కూడా సిగ్గల త్రాగారు.

ఆ నాడు ఆంగ్లేయుల జీవితము బహు జబ్బాగా వుండేది. అందుకు, బెంగాలు నివాసమైన ఆంగ్లేషి ఇండియన్ దినచర్య ఒక ఉదాహరణ.

ఉదయము 7 గంటలకు దర్వాన ఇంటిరలుపు తెరుస్తాడు. జమేదారు 8 గంటలకు దొరగారి పక్ష గదిలో ప్రవేశిస్తాడు. అప్పుడు ఒక యువతి దొరగారిని వదిలి వెళ్ళుతుంది. దొరగారు కాళ్ళుక్కింద పెట్టేటప్పటికి, సేవకులు వంగివంగి సలాములు చేస్తారు. ఒక అర గంటలో దొరగారి వంటిమీదవున్న రాత్రిదుస్తులు వూడబడిస్తారు. వాటి పైనములో, పగటి దుస్తులు అలంకరిస్తారు. ఒక శిశు విగ్రహంవలె అతను కూర్చుంటాడు. కాళ్ళకు బూట్లులు తొడుగుతారు. తర్వాత మంగలి వచ్చి తొరకర్మ చేస్తాడు. గోళ్ళు కత్తిరిస్తాడు. శెవులు శుభ్రం చేస్తాడు. ఒకడు సుఖమీద చెరుల మీద నీరువాసి కడుగుతాడు. తుండురుప్తో తుడుస్తాడు. తిర్వాత ఆ దొర వేషకోటుతో ఉడియపు ఆహారమునకు బల్లవద్ద కూర్చుంటాడు. ఒక రొట్టెను ఇచ్చి టీ పోస్తాడు సేవకుడు. పిటిని సేవిస్తుండగా, తల దువ్వే అతనువచ్చి, ఆతని పనిలో నిమగ్నుడౌతాడు. చుక్కా బర్తారు వచ్చి చుక్కా గొం అందిస్తాడు. దొరగారు ఈలోగా రొట్టె కొరుకుతూ, టీ చప్పరిస్తూ చుక్కా పీలుస్తూ వుంటాడు, అప్పుడు బనియా గాని ఇంకా ఇతరులుగాని వస్తారు. పెద్దలైతే కుర్చీ చూపుతారు. లేక పోతే నిలబడి మాట్లాడుతారు. ఈ తంతు 10 గంటలకు ముగుస్తుంది. జమేదారు వచ్చి పల్లకివద్దకు తీసుకు వెళ్ళుతాడు. పల్లకి ఎక్కిన తర్వాత, చోపు దాడు, గుమాస్తాలు, సేవకులు పెద్దహంగామాగో, బైలుడేరుతారు. దొరగారు మాట్లాడవలసినవారి ఇంటికి వెళ్లి మాట్లాడుతారు. విక్రమ ఇళ్ళయందు మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు భోజనపుబల్ల దగ్గరకూర్చుంటారు. చుక్కా బర్తారు చుక్కా తెస్తారు. స్నేహితులతోన ప్రియరాళ్లతోన కులాసాగా

భోజనం ముగుస్తుంది. మళ్ళీ రాత్రి భోజనాలకు వచ్చే ఏర్పాటుతో పల్లకి ఎక్కుతాడు. 4 గంటలకు ఇంటికి వచ్చి దుస్తులను తొలగించి వేళ దుస్తులను వేసుకుని పక్షగది చేరుతాడు. 7 గంట వరకు, పంకును నిద్రపోతాడు. 7 గంటలకు లేవటం తోనే, పైనుస్తులను మార్చి, వేరేనుస్తులను తొడుగుతారు. అప్పుడు బల్లపక్క కూర్చుంటాడు టీఇస్తారు. టీ సేవిస్తూండగా తుడువ్వే నాఖుగవచ్చి అతని పని తెర వేరుస్తాడు. మంచికోటును ధరించి, ప్రియ రాళ్ళను దర్శించుటకు వెళతాడు. తిరిగి 10 గంటలకు అంతా ఒకచోట చేరుతారు. అప్పుడు తింటూ, తాగుతూ, కబుర్లుచెప్పుకుంటూ నడిచాముదాటేదాకా కాలక్షేపంచేస్తాడు. రాత్రి 1 గంటకు తన ఇంటికి చేరి, పక్షగదిలో ప్రవేశిస్తాడు, రాత్రి అతనిని సంతోష పెట్టుటకు ఒకయువతి అక్కడ వుంటుంది మళ్ళీ ఉదయము 7 గంటలకు లేస్తాడు. ఈవిధంగా కంపెనీవారి లాభాలను అనుభవిస్తుంటారు నవాబుల వలె వీరు!

ఈ ఆంగ్లేయులు, భారతభూమిలోని అన్ని పట్టణాలలోను, ప్రైవేటివిధానమునే అనుసరిస్తుంటారు. భారతీయుల సామ్య అనేకవిధాల, కోకొల్లలుగా ఆర్జించారు. కష్టంలేకుండా వచ్చివనినాన్ని, ఈవిధంగా కులాసాగా అనుభవించారు. ఇందువల్లనే ఆంగ్లేయులకు పరువెదివడతొబ్బముగో నవాబులని పేరుండేది. భారతభూమినుండి, ఆంగ్ల జేతమునకు, సంఘటించడా ధనమును తీసుకువెళ్లి, అక్కడ ఇళ్ళే జీవించేవారు. గొప్పభవంతులను కొని, అందులో మహారాజుగో గాలు అనుభవిస్తుండేవారు. ఆంగ్ల జేతంగో కూడా వీరిని నవాబులనే పిలిచేవారు. వీరు సంఘట విప్పి పార్లమెంటుసభ్యత్వంకూడా సంపాదించేవారు. క్లాడ్ మార్క్ వంటివారి జీవితమును చూచిన యెడల ఆనాటి సంపాదన, జీవితసుఖాలు, కులాసాలు తెలుస్తాయి.

క్లాడ్ మార్క్ 1735 లో లైన్ నగరంలో పుట్టాడు. ఇతను 1752 లో పుదుచ్చేరి వచ్చాడు. 1761 లో ఈపట్నం ఆంగ్లేయులచేతిలో పడ్డది. 1761 గో అప్పుడు ఇతను ఆంగ్లేయ సేనలో జేరాడు. తర్వాత అయోధ్యనవాబు ఆయుధాగారం ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాడు. ఇతను కెప్టెన్ జీతంవీడ,

## 18 వ శతాబ్దంలో తెల్ల నవాబులు

1795 లో మేజరు జనరల్ నాథు. ఇతను 1800 లో చనిపోయినాడు. అప్పటికి ఖగ్గు పెట్టెవదిపోగా ముప్పుయియ్యారులకుల ఆస్తివున్నది. ఇతని సంపాదన అనేకరకాలు. నవాబు ఇతనికి నెలకు 1860 రూపాయ లిచ్చేవాడు. జీతంగాక ఆయుధాగారంలోనికి కొనేవాటి అన్నిటిమీద, కమీషన్ తీసుకొనేవాడు. నీలిమంగు తగ్గవహించుమీద కొంత సంపాదించాడు. నవాబుగారి కొద్దులో పనివున్నవారంతా ఇచ్చే బహు మతులతో కొంతవచ్చేది. భాగ్యవంతులు ఇతనివద్ద కొన్నివస్తువులు దాచుకునేవారు. వీటిమీద నూటికి 12 వంతువ విసాలుచేసేవారు. జూదముల మూలకంగా కూడా సంపాదించాడంటారు. ఇతను గోమతీనది వద్దను ఒక గొప్పభవంతి నిర్మించాడు. ఇది బహు విచిత్రమైనది. ఖరీదైనది, విలాసమైనది. వేసవిలో చల్లదనానికి వీలుగావుండేట్లు నిర్మించాడు. నదికి నీరు వచ్చినప్పుడు క్రిందిగదులలో నీరు ప్రవేశించేది. అప్పుడు అందులోనివారు పైగదులలోనికి వెళ్లేవారు. క్రిందిగదులలోని నీరు తీయడంతోనే ఆగదిని బాగు చేయించేవారు. ఇంటి క్రిందుగానే, పడవలు వెళ్ళుతుండేవి. దొరలు, దొరపానులు కూర్చునే రెండు లున్నవి. ఇది అంతా మయస్థిభవరే వుంటుంది. ఇందులో నలభైమంది కూర్చోనవచ్చు. గనులనిండా అద్దాలు, చిత్రములతో అద్భుతంగా వుంటుంది. భూమిమీదనుండి ఓగజను ఎక్కువైన గొడవిమీద కనుపించను. పదిఅడుగుల పొడవుగల రెండుఅద్దాలున్నవి. ఈ అద్దాలువగైరా నలభైవేల రూపాయల ఖరీదొరని. సాయంత్రములందు వృత్తీయులుంటుంది. నది అవతల బాణాసంచా కాస్త్రే వారు. ఇది చూడముచ్చటగా వుండేవి. ఇతనికి వలుగురు యూరోపియన్ ఉంపుకుస్త్రీలుండేవారు. పైగా కొట్టాలు, బానిసలు వుండేవారు. ఇతను డబ్బు ఎట్లా సంపాదించేవాడో, అట్లే ఖగ్గు పెట్టేవాడు. ఇతని డిన్నరుపార్టీలు చాలా వేరుమోగినవి. ఇతను లాటిన్, ఫ్రెంచి, ఇటలీ, ఇంగ్లీషు, పర్షియా, సంస్కృతి గ్రంథాలు సంపాదించాడు. ఇవి నాలుగు వేలున్నవి. 150 నూచిత్రములున్నవి. ఇతను అనేక మంది డిక్టరేని పిల్లలకు సహాయం చేశాడు. తన పేరిట అనేక పాఠశాలలను లగ్నో, కలకత్తా, లయన్సులో నిర్మించాడు.

ఇటువంటి జీవితాలు నాడు చాలావున్నవి. వీరుచేసిన సంపాదనలు కూడా విపరీతమే. ఆర్కాటు

నవాబుకు, ఎంతడబ్బు ఇచ్చి, ఎంతకు ప్రోజోటు వ్రాయించుకున్నారో యెంతవడ్డీలు గుంజారో ప్రపంచానికి తెలిసిందే.

అంగ్లేయులలో అనేకమంది మంచివారూ వున్నారు. కాని, ఈ శతాబ్దపు ఉత్తరార్థముందు, వారికంటికి రాజ్యాహంకారము పట్టింది. దానితో వారు అనేకమైన అమానుష కృత్యాలు చేశారు.

ఇటువంటి రాక్షసులలో విలియం అర్బీనాంటర్ అనే ఒకాయన వున్నాడు. ఇతను మిర్జాషాహూరులో వుంటుండేవాడు. ఇతనిమీద 1796 లో ముగ్గురు ఆడ పిల్లలను హింసించాడని శిక్షపెట్టబడ్డది. గవర్నమెంటు రికార్డులో అతనిమీద నేరము ఈవిధంగా వ్రాయబడి వున్నది. 'ముగ్గురు ఆడపిల్లలంతలను గొరగబడ్డవి, ముక్కులు చెవులు కొయ్యబడ్డవి. ఈపిల్లలలో ఒకామె నాలుక కూడా కొయ్యబడ్డది. వారికార్ళ్ళకు సంకెళ్ళు వేయబడ్డవి. సుఖ వ్యాధులు కూడా సంక్రమించినవి. అందులో, ఒకతె సవారిమీద మేజిస్ట్రేటు వద్దకు తీసివచ్చిన తిర్వాత చనిపోయినది. వీరందరినీ హంటరు బలవంతాన మన భంగం చెబాడన్నాడు. ఈబాధలు భరించలేక అందులో ఒకామె భావిలో పడవరేపని ప్రయత్నించింది. హంటరు ఈ నేరాలను కాదనక తన వీరీమీదకు పెట్టాడు. గవర్నరు జనరలు ఈ రాక్షసవృత్తీయు నమ్ములేక కలకత్తాలో వేరేవిచారణ చేయించాడు. 1797 జనవరి 10 వ రేదీన ఇది ఋజువు చేయబడ్డది. తిర్వాత కొద్దునాడు ముద్దాయాలతో రాక్షసదుటకు హంటరుకు అనుమతి ఇచ్చారు. ప్రతిపిల్లకు వెయ్యి స్కిరూపాయాలిప్పించారు. హంటరు వీరీల మీద అయిన రుజువుకు నామమాత్రపు శిక్షలు విధించారు. హంటరుకు నూరు రూపాయల జరిమానా మాత్రము వేశారు. వీటికి ఆరునెలలు జైలుశిక్ష, ఒక రూపాయ జరిమానా వేశారు.

ఈ శతాబ్దాంతరభిములో ఇక్కడ వైసులు దొరికిరికావు. కల్లుతాగేవారు దొరలు. తిర్వాత పర్షియా, మదీరీయావైసు వచ్చినవి. కొందరు ఈ పారా దుకాణాలుపెట్టి ఇతరులను త్రాగించి, పరస్త్రీలను తార్చి డబ్బు ఆర్జించేవారు. 1787 లో జాన్ తామన్ అనే ఆయన ఇట్టివనులనే చెబేవాడు. ఇతనిని విచారించి వెంటనే ఇంగ్లండు పంపారు. జూదిగృహాలు కూడా పెట్టేవారు. మద్రాసులో దొరలు రాత్రులందు

తమ వారికి కనుపించకుండా వల్లి త్రాగి, జూదాలాడే వారు. వీరిబాధలను తొలగించుటకే జూదము నేరమునే కానను చేశారు.

హిప్ప జర్నలు అనే వార్తాపత్రిక పత్రికలలో ప్రథమ పత్రిక. ఇది వున్నది వున్నట్లు వ్రాసేది. అందు వల్ల 1782 లో హేస్టింగ్సు ప్రభువు దీనిని రద్దుచేశాడు.

1746 లో ఫ్రెంచివారు మదరాసును పట్టుకున్నారు. 1756 లో ప్లాసీయుద్ధము వచ్చింది ఈ రెంటితో ఆంగ్లేయుల విధానములు మారినవి. ఇంత వరకూ వ్యాపారమే వారి దృష్టి. ఈ రెండు దెబ్బలతో వారు సేన, బలము, రాజ్య ప్రాబల్యముల మీదకు దృష్టి మరల్చారు. అంతవరకు వారి సుమాస్తాలకు, సేవకులకు ఆయుధాలిచ్చేవారు. మొదటిలో ఈ సేనకు తప్పట్లు, దేశీయవాద్య లుండేవి. కొన్ని రోజులైన తర్వాత

బ్యాండు వాద్యాలు వచ్చినవి. 1759 లో సేనకు యూనిఫార్ములనిచ్చారు. వీరికి ఎర్రటి లేరిక చొక్కాల నిచ్చారు. పెరికి వీరిరంగు తలపాగా. దీనికి ఒక కుచ్చు వ్రేలాడుతుండేది.

ఆంగ్లో ఇండియన్ అనేది 1769 లో వచ్చింది. వీరిని బెంగాలులో మాపర్యయజల్లుగా ఏర్పరచారు. 1772 దివాన్ అధికారం వచ్చింది. ఈ అధికారంతో వీరికి కలెక్టర్లు అని పేరు పెట్టారు. వీరు మొదటలో స్వంత వ్యాపారం చేసికోవచ్చు వన్నారు. వ్యాపారం తోపాటు వివిధాన్ని అధికారాలన్నీ వుండేవి. అందుచే వీరికి ధన సంపాదన, అధికారము కలిసివచ్చేది. 1787 లో కారన్ వాలిన్ ప్రభువు స్వంత వ్యాపారం చేసుకునేవని తొలగించాడు. వీరంతా, దేశీయులతో పనులుండుటచే వారిలో కలిసి మెలిసి తిరుగుతుండేవారు. నవాబు భోగాలు అనుభవించారు. వీరి భోగాలు, భాగ్యాలు అందరు నిరసించే అంతవరకు వెళ్ళాయి. 1771 లో ఫూల్, అనే ఆయన 'నవాబు' అని నాటకం వ్రాశాడు. ఈ నాటకము వీరిని తూర్పారపట్టింది.

ఆ కాలములో ఆంగ్లేయులు హిందువులను మూఢసమృతాలు సమృతారని హేళనచేసేవారు. మహమ్మదీయులను దుర్మార్గులు (Profligates) అనే వారు. భారతీయులు, ఆంగ్లేయులను త్రాగుబోతులనే వారు.

1760 నుండి ఆంగ్లేయులు ఇక్కడికి రావటం ఎక్కువైంది. వీరితో స్త్రీలుకూడా వచ్చారు. విడదీసి పరిపాలన చేయటమనే మూత్ర మవలంబించి ఈకౌటం అంధిమందు గొప్ప రాజ్యమును స్థాపించారు. దీనితో పాటు అధికారాంశం వచ్చింది. దేశీయులంతా తక్కువవారు, పాలకులు కనుక తాము ఎక్కువ అనే భావం బలిపింది. దీనితో దేశీయులకు కనుపించుటకూడా లేకుండా పోయింది.

\* టి. జి. పి. స్పేర్ గారి గ్రంథము ఇతర ప్రయాణీకుల గ్రంథముల ఆధారంతో వ్రాయబడింది.

## భీష్మ అదేమిటామాట!

సంతానం మళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి. భారతాంబ బొల్లి,  
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడించు  
బిడుచున్న తన సంతానం!  
కోసం ఎంత విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇమా ఉన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి ఆండ్ కో.,

గోపాలపురం (ప్రా.గో.జి)

# సీతాపతి

సంపత్కుమార

★ చరిత కందనట్టి సందుల మణగిన పీరులందు సీతాపతి ఒక వైశ్వానర జిహ్విక. ఈయనకు 'షితాబుఖాను' అనే బిరుదనామం ఉన్నది. దానితోనే ఎక్కువగా వ్యవహృతుడు. భోగివంశానికి చెందినవాడు. 1504 లో గోలుకొండ 'కుతుబ్ షా' వంశ స్థాపకుడయిన 'కులీఖుతుబ్ షా' పిడికిలినుండి తన పరాక్రమంతో ఓరుగల్లు దుర్గాన్ని సాధించిన వాడీయన. కృష్ణానదికి ఇరువైపులా ఉన్న ఓరుగల్లు, గుంటూరు మండలాలను పాలించిన రాజు సీతాపతి. 1512 లో గోలుకొండ నవాబులతో జరిగిన రాజ్యకాంక్ష యుద్ధంలో శత్రువుల కుత్సితానికి ఎర అయి వీరస్వర్గం పొందినాడు. ఈయన పరిపాలనాకాలం చాలా కొద్దిదే అయినా ఆ కొద్ది సమయంలోనే అనేక దానధర్మాలు చేసినాడు. శిథిలమైన పాంచాలేశ్వర (కృష్ణ) మందిరాన్ని పునరుద్ధరించటం, పాకాల చెరువు (వరంగల్లు దగ్గరి సాగరంలాంటిది) మరమ్మత్తులు చేయటం ఈయనవల్లనే జరిగినవి. చిత్రచారిత్రాదులలో ఈయనను గూర్చిన ప్రశస్తి విపులంగా ఉన్నది. ఓరుగల్లు కోటలో ఈయన వేయించిన కాసనాన్ని మొదటిగా చూచి 'సీతాపతి' అనే పేరుతో రోకంలో వెల్లించినవారు చిరస్మరణీయులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు.

ఎవరామూర్తి! మహేంద్రవైల శిఖర హీకారి రూపమ్ము, శౌర్య విలాసాద్భుత పూర్ణపూరుష మహాహంకార రూపమ్ము, పూర్వ వదాన్యాంధ్ర ధరాతలేశ్వరమహా ప్రాధత్య రూపమ్ము, దివ్య విశాలైక శిలాపురీ ప్రధిత సౌభాగ్యస్వరూపమ్మునున్.

సీమేనా! భవదీయ కంఠమున కంఠేకాల ధక్కాధ్వని శ్రీ వైశద్యము శౌర్యసీమలను నర్తించున్, భవన్నేత్ర వీధీవైశ్వానర జిహ్వికాచయము నర్తించున్ బరత్రేణీయం దో వేలాతిగతాత్మనిశ్చయ! స్వజాత్యుత్థాన! సీతాపతి!



ఉద్యన్నందక మోహకమ్ము, శివహస్తోత్తల శూల ప్రహా  
నద్యుత్సంగధనమ్ము వైరిదళపక్షచ్ఛేదికాక్షేయక  
మ్ము, ద్యోగాంగ తరంగ రూపిత యశః ప్రోద్ధుటమున్ బాణిలో  
విద్యోతింపగ నిల్చియుండితివి హం వీరా! మహాశ్రీధరా!

ఒకనా డాండ్ర మహావిసారులగు రాహుత్తుల్ శిరస్సెత్తి గ  
ర్వకులై నిల్వగజేయు నోరుగలు దైవద్రోహి హస్తమ్ములన్  
దుకతుక్కాడగ జూచి పైపకను మండుం బ్రాద్దువోలెన్ మహా  
గ్ర కృపామొక్కడైన తోడుగొని యోర్గల్ శృంఖలల్ ద్రెంచికొ.

తత్కృష్ణాద్వితటప్రసారితము - నాండ్ర శ్రీ ప్రదేశమ్ము, ని  
ర్యతోక్తాలహలమై, తురుష్కజన దౌష్ట్యస్రగహాబద్ధమై  
ధూత్కారింపబడన్ - జ్వలించు నిను సాధుధ్యేయ సంబుద్ధి యు  
ష్మత్కోక్షేయక మెక్కి వచ్చెగద హస్తమ్ముండు కాలాహమై.

వారల్ బహ్మనిజాతు లొక్కవయిపై వాణ్ణిజ్యలద్బాడ బ  
శ్రీరమ్యాకృతి నీవు నొక్కవయిపై చిచ్చుల్ వెలార్చన్ జయ  
ప్రారంభంబులు నిన్ను జేరినవి—శౌర్యశ్రీ మహామూర్తి, నాం  
ధీరతూకృతి, దేశభక్తు నినుకాదే నవ్వరిన్ జేరెమన్.

గుంపుల్ గుంపులు తెల్లపీరులు మహాగ్రున్ నిన్ను వెన్నంటి, ని  
ష్కంపుల్ వైరిదళమ్ములం దరిసి వీతా ప్రస్ఫురల్ బాణులై  
శంపాకారితక్షిఖగ్గముల్ వినరి, వివ్వక్ ప్రాధతల్ సూపి, వై  
లింప శ్రీ గొనితెచ్చినారు - ప్రథితాంధ్రీనదయశః పటికా !

ఆరేజీదులెచాలు. నీ మగతనమ్మాచంద్రతారార్కమై  
పేరున్ బెంపును నిల్ప - దత్తమయమే పెంపొంది సౌఖ్యాకృతి  
హేరాళమ్ముగ సృత్యముల్ నలిపెకోయీ ! ఓరుగల్ ప్రాంతమం  
దో రజ్య నల్లహదాండ్రభూషణపురీవ్యోమాధ్వజైవాత్మకా !

పాంచాలేశ్వర మందిరమ్ము శతభాగ్రస్తమ్ముకాన్, దగ్ధత  
ప్రాంచల్ శిల్పములున్ దురుష్కగృహశోభాకారకమ్ముచు గా  
రించన్ నిన్ను, మరిన్ బునారచన నెంతేత్రద్దగావించి-డి  
చ్చంచల్ పుణ్యనమార్జితావని మహేశా! నిల్చికొ సంస్కృతిక.

## సీతాపతి

రాత్రుల్ రాత్రులు చుట్టముట్టి పురదుర్గమ్మున్ మహన్నీచరా  
మాత్రుల్ గుత్తితరీతి యుద్ధమున సంప్రాప్తించి నీదాక - నీ  
నేత్రమ్ముల్ గని, హేతినిన్ గనుచు మన్నిల్వొదలై వచ్చి ని  
ష్పాత్రుల్ దాపదులొచు శత్రువులు నిన్ బాధించిరిన్, జంపిరిన్.

ఈనా డేకశిలాపురిన్ గనుదు నేనీ - దుష్టతాఘాత మాం  
గ్రధీ నైపుణ్యము గుండెలో పొదుచు, నెంతే నీ పవిత్రస్మృతుల్  
నా నారీతులు లోచనాంతముల సంఘానించెడున్-కోష్ఠబా  
హ్యనంతత్వము-భోగివంశమణి! కౌర్య శ్రీ జగత్ చిత్ ఘృణీ!

చరితన్ దాగినమూర్తి! ఆంధ్ర భువన స్వారాజ్య నిర్మాత! 'సం  
గరపార్థా'! నిను దల్పి తల్పి దురితౌఘమ్ముల్ నివారించు కొం  
దుర! వీరస్మరణమ్ము సేయుటలు - నున్నూత్నత్వముల్ జాతిలో  
విరజిమ్ముల్లుగ నెంతు - నిర్మితుల భావిశ్రీలు - సీతాపతి!

# విక్రమాదీత్యుని ఆముదాలపాటి తామ్రశాసనము

శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మ

నే నిటివల ప్రకటించిన 'వివయాదిత్యుని పల్లెపాడు తామ్రశాసనము'ను చదివి ప్రస్తుతము వసవర్తిలో ఉన్న వక్షలు శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారు తమదగ్గర భద్ర పరచబడియున్న ఈ తామ్రశాసనమును వా మిత్రులు శ్రీ గుంపరి రామరెడ్డిగారిద్వారా పంపిరి. వారి శ్రీ శాసనము లభించిన విషయమును గూర్చి వారివల్లనే క్రింది సంగతులు తెలిసినవి :

“శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారు అలంపూరు తాలూకా (ఆముదా) అమిడలపాటిలో పెండ్లిచేసికొన్నారు. వారు గుమారు 20 సంవత్సరములక్రిందట తమ ఆశ్రీవారిపేరుకు పోయిఉండగా అచట ఈ తామ్రశాసనము యొకరి ఇంటనో పడియుండెనట. వీరు అందరి విషయాలను తెలిసికొను కుతూహలముతో దానిని తమవెంట తెచ్చుకొనిరట. ఇంతవరకు తమ ఉద్దేశము గెరవేరినందున నిరుత్సాహముతో ఉండి నేను నై శాసనమును ప్రకటించితిరనాత నా దగ్గరకు పంపి అందరి విషయములను తెలుపగోరితిని.” ఇంతకంటె యీ శాసనమును గురించిన వివరములు తెలియలేదు. పశ్చిమాంధ్ర చరిత్రకు అందును అలంపూరు ప్రాంతముల చరిత్రకు మిగుల ముఖ్యమైన ఈ శాసనమును భద్రపరచి అందజేసిన శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారికి మిగుల కృతజ్ఞుడను.

అక్కరి :—పాధారణముగా బాదామి చాళుక్యుల శాసనము లన్నిటివలెనే యిదియు నున్నది. ఇందు నాలుగు లేకులు వరాహముద్రగల కడియములలో గుడి గ్రుచ్చబడియున్నవి. లేకులు సమాన పరిమాణములో ఉన్నవి కాని సమమైన తూకమున నుండక కొన్ని దళిరిగను కొన్ని పలువగను ఉన్నవి. వివయాదిత్యుని శాసనమునకువలె దీనికి అంచుకట్ట తీర్చబడలేదు. ప్రమాణమున నిది విక్రమాదిత్యుని గద్వాల శాసనముకంటె చిన్నది. కొలతలో ఒక్కొక్క లేకు 7½ అంగుళముల పొడవు 2½ అంగుళముల వెడల్పు ఉన్నవి. మొదటి, నాలుగవ లేకులపై నొక ప్రక్కను రెండవ, మూడవ లేకులపై ఇరువైపులను అక్షరములు చెక్కుబడినవి.

లిపి :—నూమూలుగా ప్రాచీన చాళుక్యుల కాలపు శాసనములలో కనబడు తెలుగు గన్నడ లిపిలోనే ఇది చెక్కబడినది. ఇతర గద్వాల శాసనమున ఉన్నట్లే అక్షరములు అందముగా ఉండక పెద్దనిగ, అక్కడక్కడ ఎగుడు దిగుకు ఉన్నవి. లేఖకుడు 'వ-చ'లకు 'స-య'లకు భేదియలేనట్లు జెక్కియున్నాడు. చివరి లేకులో ఉపధ్యాసీయమగు ప ఆను దానిని తక్కిన శాసనములవలెనే చిత్రితముగ చెక్కినాడు. అక్కడక్కడ కొద్ది తప్పులున్నను మొత్తము మీద ఈ శాసనము ఎక్కువ తప్పులు లేనట్లు జాగ్రత్తగా చెక్కబడినదనవచ్చును. చివరి లేకు రెండవ పక్షిలో 'సింహ' అనుచోట 'సిద్ధా' అని చెక్కుట విచిత్రము. ఈ శాసనపు చివరి లేకులోని మూడవపంక్తి చివరి మూడక్షరములను, కడపటి పంక్తి చివరి అక్షరములను స్పష్టముగా లేపు.

బాదామి :—శాసన భాష సంస్కృతము. ప్రకృత శాసనమునందలి మొదటి రెండు పుటలను గద్వాల శాసనపు రెండు పుటలతో సమానముగా ఉన్నది. \* అందలి మూడవపుటలో నుండిన విక్రమాదిత్య (ప్రశస్తి గల ఆరు శోకములలో మొదటిదైన 'రణశిరసిరిపు వరేంద్రాన్' అను ఒకశ్లోకము మాత్రమే ఇందు చెక్కుబడినది. దాన విషయము తప్పు, తక్కిన శాసనాంత్య శ్లోకములు రెండింటిలో సమానము. ఈ శాసనమునందలి మట్టూరు, వంగూరు వాటి విషయము, ఈపఱుంకల్లు అను గ్రామనామములును, గొల్లభట్టి, ధోయిశర్మ, బాటిశర్మ, తాతశర్మ అను వ్యక్తుల పేర్లను తెలుగు పదములుగ తానవచ్చుచున్నవి. సంఘాలు నియమముతో పాటింపబడినవి.

శాసన విషయము :—శాసనారంభమున స్వస్తి వాచకము లేదు. రాజముద్రా నూచకమున వరాహ ప్రహుతో నిది మొదలైనది. తరువాత గద్వాల చాళుక్యులకు ప్రశస్తి, మొదటి పాలకీ, కీర్తిశర్మ, (రెండవ

## విక్రమాదిత్యుని ఆముదాలపాటి తామ్రశాసనము

పులకేశి) సత్యాశ్రయుల ప్రశంస కలవు. ఆ సత్యాశ్రయ పృథివీ వల్లభమహారాజునకు ప్రియతమయును అనేక యుద్ధాలలో చిత్ర కంఠముపేరుగల ఆశ్వము పెక్కి శత్రు రక్త జలమును పీల్చుగల ఖడ్గధారచే భూభారమును వహించిన వాడును, ఆదిశేషునివంటి భుజములచే శత్రువులను జయించిన వాడును, స్వీయ కవచములను శత్రువుల దెబ్బలను పహింపగలవాడును, ముగ్గురు రాజులు లోబరచుకొన్న పీఠముమీన మహారాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొని తదితరములను సేరి పిన వాడును, ఆ మాదురాజ్యములందు నష్టమై యుండిన కేవలబ్రాహ్మణ వృత్తులను ధర్మముతోటి వృద్ధితో పునరుద్ధరించిన వాడును, అన్ని దిక్కుల యంగున్న శత్రువులను జయించి క్షిరరాజ్యమును పరమేశ్వర, అనివారిత విరుదములతో పొందిన వాడును అయిన విక్రమాదిత్య సత్యాశ్రయ శ్రీ పృథివీ వల్లభ మహారాధిరాజుపరమేశ్వరుడు అందరి నిట్లా జ్ఞాపించుచున్నాడు. మాకు తెలియును గాక, మేము ఈ జరుగుచున్న అయిదవ నిజరాజ్య పర్వమునందు నాకు, నా తిరిదండ్రులకు పుణ్యము, కీర్తి కలుగుటకై వంగుగువాటి విషయము లోని ముట్టుగు గ్రామనివాసి అయిన సుదర్శనాచార్యులకు శివమండుల దీక్షలో సుగుడక్షిణగా నైశాఖ పౌర్ణమి నాడు ఈ పఠంకలు అను పేరుగల గ్రామమును అన్ని ఆధికారములతో దానమిచ్చితిమి. దానినే సుదర్శనాచార్యులుగూడ బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినాడు. ఈ దానము కాశ్యపగోత్రుడగు దుద్రాక, కాంశివర్ణున గోత్ర గాయత్రీక, హరీగోత్ర శివస్వామి, భారద్వాజగోత్ర గొల్లభట్టి, పరమశివ, కాశిగోత్ర, వామన స్వామి, కేశవస్వామి, మైత్రేయగోత్ర శోకిలస్వామి, కాశ్యపగోత్ర నారాయణ, వామన, సాంక్యతామ్రయన గోత్ర శేషశర్మ, కాశ్యపగోత్ర దుద్రాకర్మ, శేషశర్మ, అదిత్యశర్మ, తాతశర్మ, భరద్వాజగోత్ర ఘమశర్మ, దుర్గశర్మ, ఘోయిశర్మ, చాటిశర్మ, కాంశివర్ణగోత్ర నాగ శర్మ, భారద్వాజగోత్ర సువామిశర్మ, కాంశివర్ణగోత్ర అదిత్యశర్మ, కాశ్యపగోత్ర రవిస్వామి, కాశిగోత్ర శ్రీవనింహ, భలందనసగోత్ర దామస్వామి, కాశ్యప దామోదరస్వామి, మొదలైన ప్రతిగృహీతలకు ధారాదత్తము చేయబడినది.

చివర మాదు వ్యాసగీతా శ్లోకములన్నవి. కడపట 'శ్రీ సుదర్శనస్య భాస్కర' అని కలదు. బహుళ:

ఇది శేఖరుని పేరుగావచ్చును. దీనితో కాసనము ముగిసినది.

విశేషములు :— ఇంతవరకు ప్రకటించబడిన విక్రమాదిత్యుని హైదరాబాదు, కుర్తకోటి, గద్వాల కాసనములలో కాసనచ్చు విషయములే ఇందును తెలుపబడినవి. ఒక దాన విషయముమాత్రమే సూత్రవాంకము. ఇతర కాసనములలో ఉల్లేఖింపబడుచున్న శకవర్షము గాని, విక్రమాదిత్యుడెచటినుండి ఈ దానము చేసెనో ఆ స్థలముగాని ఇంగు కానరాదు. తనకును, మాతాపితరులకును పుణ్యయశములు లభించుటకై శివమండుల దీక్షలో సుగుడక్షిణగా ఈ దానము చేయబడినది. ఆ శివమండుల దీక్ష ఎట్టిదో? అది ఎచట జరిగెనో తెలియదు. శివమండులదీక్షకు సుదర్శనాచార్యులు అధ్వర్యము వహించుట గమనింపదగిన అంశము. మరల ఆచార్యులకు ఆ దాన గ్రామమునే ఆదే దినమున కొందరు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చుటకూడ విశేషము. ప్రతి గృహీతల నామముల చివర 'శివ' పదము చేర్చుటకుల వలన వారు పాపపత్ర కైవలబ్రాహ్మణులు కావచ్చును. బాదామి చాళుక్యులకాలములో పాపపత్రమీ ప్రాంతమున ప్రచారమున నుండిన దనవచ్చును.

కాలము :— ఈ కాసనమున శకవర్షములు లేవు. విక్రమాదిత్యుని విజయరాజ్య పంచమవర్షమున వచ్చిన నైశాఖ పౌర్ణమి దినమున నీ దానము చేయబడినది. ప్రభవాది వర్షములు సాధారణముగ ఈ వంశీయుల కాసనము లన్నిటిలో పేర్కొనబడక పోయినను శక వత్సరమునుబట్టి సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుటలుండజేసింది. ప్రకృత కాసనమున నదియు లేనందున సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుట కష్టము. ఇంతవరకు చరిత్రకారులు విక్రమాదిత్యుని రాజ్యవర్షము శ్రీ. శ. 655 సం॥ ఆరంభమయ్యెనని తేల్చియున్నారు. దాని ఆధారమున ఇంగు సూచింపబడిన అయిదవ రాజ్యవర్షము శ్రీ. శ. 659-గాని 660 గాని కావచ్చును. ఆ వర్షములలో వచ్చిన నైశాఖ పూర్ణమినాడు ఈ దాన మొసగబడినది. సంతర్పనము ఇదివిద్యముగ చేలనందున తిథినిగూర్చి ప్రయత్నించుట వర్ధమని వదిలివేయబడినది.

స్థలనిర్దేశము :— కాసనమున పేర్కొనబడిన వంగుగువాటి విషయమునందలి ముట్టుగు, ఈపఠంకలు గ్రామములు ఎచటితో పరికిరింపము. ప్రస్తుతము

కొల్లాపురము తాలూకాకుచేరి కృష్ణానదీతీరమున  
చిన్న—పెద్ద మట్టారు గ్రామములు గలవు. వీ.  
వానికి 10 మైళ్ళ దూరములో ఇప్పుడు విపనగండ్ల  
గ్రామ మొట్టన్నది. మట్టారులకు సుమారు 40 మైళ్ళ  
దూరమున కలవ్వరీ తాలూకాకు చేరిన కంగూరు  
గ్రామమున్నది. అచట ఒక శిథిలదుర్గమున్నట్లు మిత్రుల  
వలన తెలిసినది. దీనినిబట్టి చూడగా పై కంగూరు  
ఒకప్పుడు చారిత్రక ప్రాధాన్యము చెందియుండిన  
దనియు, ఆ కంగూరు విషయమునకు చేరిన పై మట్టా  
రులలో నొకటి సుదిర్గవాచాదులకు నివాసమై  
యుండెననియు, దాని గ్రామమున ఈ పటుంకల్లు  
పైవిపనగండ్లయే అనియు తెలుచున్నది. ఈ కొల్లా  
పురం, కలవ్వరీ తాలూకాలు అలంపూరు తాలూకాకు  
చారుగునకుండి మహబూబ్ నగరం జిల్లాలో చేరినట్టివి.  
ఈ కాసనము లభించిన ఆవిశేషపాటి గ్రామమునకు  
ఈ కాసనముగ 9 మైళ్ళ దూరములో మట్టారు గ్రామ  
ములున్నవి. చిన్న మట్టారులో నేటికిని విశాలమైన  
శిథిలదుర్గము కలదు. కావున కాసన మీ ప్రాంతములకు  
సంబంధించినదియే నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇంతవరకు అలంపూరులో విజయదిర్గ విషయా  
దిత్యుల కాసనములు లభించినవి. అదే తాలూకాలో  
ఈ విక్రమాదిత్యుని కాసనము లభించుటవలనను, అలం  
పూరు ఆలయములు ఈ వంశీయులచే కట్టించబడి  
యుండుటవలనను విక్రమాదిత్యుడు తిప్పక అలం  
పూరు త్రేత్రమును దర్శించియుండునని భావింప  
వచ్చును. ఇచటి ఆలయములు, కాసనములనుబట్టి  
ఆనాడు బాదామి చాళుఖ్యులకు అలంపూరు ప్రాం  
తము ముఖ్యకేంద్రమై యుండెనని చెప్పటకు  
వీలున్నది. విక్రమాదిత్యుని అగ్రసోదరుడగు ఆదిత్య  
వర్మ కర్నూలు కాసనమునుబట్టి గూడ ఈ ఊహ  
బలపడుచున్నది.

విక్రమాదిత్యుడు:—బాదామి చాళుఖ్యులలో  
ఒకటవ విక్రమాదిత్యుడు వీరాగ్రగణ్యుడని కీర్తింపబడి  
నాడు. ఇతనినిగూర్చిన వివరములు నా విషయాదిత్యుని  
కాసనమున తెలుపబడినవి. ఈ కాసనమున వేయనాటికి  
విక్రమాదిత్యునకు 'పరమేశ్వర, అనివారిత' విరుద  
ములు మాత్రమే ప్రాచుర్యము వహించియుండ  
వచ్చును. ఇంతవరకు లభించిన ఇతని కాసనములలో  
ఇక ప్రాచీనమైనది. అష్టకవ్యముల ననుభవించి పాదము

పరాక్రమములతో పల్లవుల నోడించి విజిత్తుమైన  
రాజ్యరీతియు నెక్కిన మొదటి వర్మరములలో విక్రమా  
దిత్యుడు శత్రువులచే వివృతమైన దేవస్యబ్రహ్మస్వము  
లను పునరుద్ధరించుటలో గడిపినా దనవచ్చును. తరు  
వాత మరల పల్లవులు తలయెత్తిగా నిరంతర యుద్ధ  
యాత్రలు చేసేయుండును. తండ్రిని చంపిన పగ దీర్చు  
కొనుటకై కాంచీపల్లవరాజులకు సరసింహవర్మ,  
మహేంద్రవర్మ, పరమేశ్వర వర్మలను వరుసగా తల  
యెత్తినట్లు అనిచివేసిన ఇతని విరవిహారములు తరు  
వాత కాసనములలో విశేషముగ వర్ణింపబడినవి. ఇతడు  
అవనిపరిత్రితగుంతరితమైన స్వీయరాజ్యమును స్వాధీ  
నము చేసుకొనెనని వ్రాయబడినది. ఈ అవనిపరిత్ర  
యము చోళ-పల్లవ-పాండ్యులు కావచ్చునేమో?

కాసనశేఖరుడు:—సాధారణముగ ఈ చాళు  
ఖ్యుల కాసనము లన్నియు మహా సంది విగ్రహించే  
వ్రాయబడుచుండును. విషయాదిత్యుని కాలమునుండి  
యు గెండ్ల కీర్తివర్మవరకు వీరి కాసనములను పుణ్య  
వల్లభ వంశీయునకు చెందిన 'శ్రీరామ, నిరవద్య, అని  
వారిత, గనంజయు లనునారు వ్రాసినట్లు కనబడు  
చున్నది. విక్రమాదిత్యుని గద్వాలకాసనము మహాసంది  
విగ్రహి జయసేనుచే వ్రాయబడినది. ఈ కాసనము  
చివరకున్న సుదిర్గవస్థి భా[స్క]ర అనునది శేఖ  
రుని పేరైనచో ఈ నాటికి మహాసంది విగ్రహి శేఖ  
రభాస్కర వహింపలేదని ఊహింపవచ్చును.

## కా స న పా త ము

మొదటి లేకు - రెండవ ప్రక్క

౧. జయత్యా విష్ణుశిరిం విష్ణో వ్యాకరాహం  
క్షోభితా ధ్వానం దక్షిణోన్నత దిం
౨. హృగ్ర విక్రాన్త భువనం వపుః | శ్రీమతాం  
సకల భువన సంస్తూయ మా
౩. న మానవ్యస గోత్రాణాం హరితీ పుత్రాణాం  
సప్తలోక మార్కటి స్సప్త
౪. మార్కటి రభి వర్ణితాణాం కార్తికేశు పరి  
రక్షణ ప్రాప్తకల్యా
౫. గ పరంపరాణాం భగవన్నారాయణ ప్రసాద  
సమాసాదిత
౬. వరాహాలాక్షా నేత్రుగ యుగ వశి కృతాశేష  
మహా భృతాం
౭. చరిత్యాణాం కుల ముల్కూరిష్టా రక్ష్యమౌధక  
భృగ్గోష్టాది ప

## విక్రమాదిత్యుని ఆముదాలపాటి తామ్రశాసనము

**రెండవరేకు - మొదటి ప్రక్క**

౧. విక్రమత గాత్రస్య క్రి పాలికి వల్లభ మహారాజస్య
౨. ప్రపాత్ర పరాక్రమాక్రాంత వనవాస్యది పర స్పృతి మద్దల
౩౦. ప్రణిబద్ధ విసుద్ధి కీర్తే శ్రీ కీర్తి కమ్యుక్ పృథివీ వల్లభ మ
౩౧. హ రాజస్య పాత్ర స్సమర సంసక్త సకల త్రిరా పథే శ్వ
౩౨. ర శ్రీ హమకదర్శన పంజరౌపలబ్ధ పర మేష్వరాపర
౩౩. నామభేదుస్య సత్యాశ్రయ శ్రీ పృథివీవల్లభ మహారాజా
౩౪. ధి రాజ పరమేష్వరస్య ప్రియ తనయః సతీతా నేక సమ

**రెండవరేకు - రెండవ ప్రక్క**

౩౫. ర ముఖేషు చిత్రకణ్ఠ్యాస్య సవర తురంగ షేటైకే నైవ రిపు వృ
౩౬. సతి గుధిర జలవాద్విదిం సంనాయనాన జ్వల దమల నిశి
౩౭. త నిష్క్రింశే ధారయావస్థైః కరణి భరణి భుజగభాగ సద్విశి
౩౮. నిజ భుజ విజరి విజగేషు రాత్రి కవచా వ నుగ్మా నేక
౩౯. సహం స్వస్యగో శ్రియ మవరపతి త్రిత గా న్రితా మా
౪౦. త్వి సాత్కృత్యై కృతైకాధిష్ఠితా శేవరాజస్య ధిరః తస్మిన్ రా
౪౧. జ్యోతియే విసహని కవస్వ బహుశా నుని ధర్మకాయ
౪౨. శోభిషద్ధయే స్వ ముఖేన స్థాపితవాన్ (1) రణ శిరసి

**మూడవ రేకు - మొదటి ప్రక్క**

౪౩. రిపు వరీహ్ని నిశి దిశి జిత్వా స్వవంశజాం లక్ష్మిం (1) ప్రాప్యచ—పర మేష్వరతా మ
౪౪. నివారిత విక్రమాదిత్యః (11) విక్రమాదిత్య సత్యాశ్రయ క్రి పృథివీ—వల్లభ మహ
౪౫. రాజాధిరాజ పరమేష్వర స్సనాకా వాజాపయతి విదితసుప్రసాదా వ్యాభి
౪౬. ప్రవర్ణమాన విజయరాజస్య పద్మాసు సంవత్సరే మజ్జూర గ్రామాధి వా

౪౭. సకః వంశూరవాటి వివయే మాతాపిత్రో రాత్వ సక్తి పుణ్య యశో
౪౮. వాప్తయే శివమద్భుద దీక్షి(త్వా)నాం సుదర్శనా చాయాకాయ గురుద
౪౯. శీతాధికం నైకాఖ పాల్వకమాస్యా మీ సటుం కల్పమ గ్రామః సవ్యక
౫౦. పరిహర ముదకపూర్వో ద త్రిః ఆచార్యేణ తాపి బ్రాహ్మణేభ్యో
౫౧. ద త్రిః

**మూడవ రేకు - రెండవ ప్రక్క**

౫౨. రుద్ర శివాచార్యుణా కాశ్యపగోత్ర కాశ్యప గోత్ర గాయత్రీ శివ హ
౫౩. రీతగోత్ర శివస్వామి భారద్వాజ గోత్ర గౌలభటి రిద్దోత్ర పరమ
౫౪. శివ కాళిగోత్రి వామనస్వామి రిద్దోత్ర శేవ స్వామి మై
౫౫. శ్రేయ గోత్ర శోకలస్వామి కాశ్యపగోత్ర వారాయణ నామన
౫౬. ద్వయంచ సాంకృత్యాయనగోత్ర రేవతేయ కాశ్యప
౫౭. సగోత్ర రుద్రశిమ్మక రేవతేయక ఆదిత్యశిమ్మక తాతశిమ్మక
౫౮. భారద్వాజ(స) గోత్ర భీమశిమ్మక గుగ్గ (గ) శిమ్మక భోయిశిమ్మక
౫౯. బాటిశిమ్మక కాశ్యప గోత్ర నాగశిమ్మక నాలుగవ రేకు - మొదటి ప్రక్క

౬౦. భార(ద్వా)జ గోత్ర బ్రహ్మశిమ్మక దో(కా) జ్యోతి గోత్ర ఆదిత్యశిమ్మక
౬౧. కాశ్యపగోత్ర రవిస్వామి కాళిగోత్రస్య శ్రీవగా సిద్ధ శిమ్మకతో భాగద్వయం భలనవన
౬౨. గోత్రో దామస్వామి కాశ్యపగోత్రో దామ దరిస్వామి భరద్వాజ గోత్రో—స్ప-వక్తా (11)
౬౩. స్వనాతుం సమహచ్చక్ర్యం గుఃఖ మన్యస్య (1) దానం
౬౪. వా పాలనం చేతి దావాన్మోయోమపాలనం (11) బహుభి వ్యక్ సు
౬౫. ధా భుక్తం జభిస్సగరాదిభిః (1) యస్య మస్య యదాహూ
౬౬. మి ప్రస్య తస్య తదాఫలం (11) స్వదత్తాం పర దత్తాం వా యోహరే
౬౭. తవసుద్ధ రాం (1) వప్తివచన సచ(నా)నీ విష్ణు నాం జాయ
౬౮. శే శ్రీమిరితి క్రి ముదర్శనస్య భా(స్క)ర

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥  
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ॥ १ ॥  
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ १ ॥  
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रोत्तमायुधं ॥  
 बभूवुर्भद्रसंज्ञकश्चमहाबलः ॥  
 धनुर्धरः प्रह्लादश्चैव आतमः ॥  
 धीमतामव्ययः शैब्यश्च वीरवान् ॥ २ ॥  
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ३ ॥  
 द्रुपदश्चैव भीमार्जुनसमा ॥  
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता ॥  
 युयुत्सवः पाण्डुपुत्रो वीरवान् ॥  
 धीमतामव्ययः शैब्यश्च वीरवान् ॥ ४ ॥  
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ५ ॥  
 द्रुपदश्चैव भीमार्जुनसमा ॥  
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता ॥  
 युयुत्सवः पाण्डुपुत्रो वीरवान् ॥  
 धीमतामव्ययः शैब्यश्च वीरवान् ॥ ६ ॥  
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ७ ॥  
 द्रुपदश्चैव भीमार्जुनसमा ॥  
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता ॥  
 युयुत्सवः पाण्डुपुत्रो वीरवान् ॥  
 धीमतामव्ययः शैब्यश्च वीरवान् ॥ ८ ॥  
 अथ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ९ ॥  
 द्रुपदश्चैव भीमार्जुनसमा ॥  
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता ॥  
 युयुत्सवः पाण्डुपुत्रो वीरवान् ॥  
 धीमतामव्ययः शैब्यश्च वीरवान् ॥ १० ॥

మొదటి రోజు - రెండవ పక్క

[illegible]

రెండవ రేకు - మొదటి ప్రక్క!

[illegible]

రెండవశ్రేణి - రెండవప్రక్క

[illegible]

మూఁపరేకు - మొదటిపక

Handwritten text in Devanagari script, likely a manuscript or document.

మూఁడువరేవు :- రెండవప్రక్క

[illegible]

వాలుగవరేకు - మొదటి, పక,



# కలగూరగంప



## కశ్మీరమా? కాశ్మీరమా?

శ్రీ రాంపల్లి శ్రీరామచంద్రమూర్తి

సంస్కృతి నిఘంటువులలో కశ్మీరము, కాశ్మీరము అను 2 పదములు కన్పించుచున్నవి.

కశ్మీరశబ్దము పుంలింగము. దాని యర్థము కశ్మీరదేశము. 2-వ దిగు కాశ్మీరశబ్దమున కర్థము కశ్మీర సంబంధమైనది. మహాభారతమున ఉపాయన పర్వములో కూడ ఈ యర్థములోనే ప్రయోగింపబడినది. కాశ్మీరశబ్దము విశేషణముగా నుపయుక్తమైనది. 'కాశ్మీరాః కుదిమానశ్చి, పౌరకాః హంసమాయనః' (మహాభారత ముపాయన పర్వమున 18 శ్లో.)

పాణిని అష్టాధ్యాయంలో, కచ్ఛానిధ్యశ్చ అను మాత్రముక్తింద కచ్ఛ, సింధు, వరు, గాంధార మొదలైన శబ్దముల తరువాత జేశ్వరమున కశ్మీరపదముల్లేఖింపబడినది. పాణిని జేశ్వరముననే కశ్మీరపద ముపయోగించుట స్పష్టమే.

అనుశ్లోకములో కుంకుమకు పర్యాయపదములు చెప్ప్యశ్లోక మిట్లున్నది. 'కశ్మీరజ న్యాగ్నిశిఖం, వరం వాహ్నికపీతనం, రక్తసంకోచ పిసనం, ధీరలోహిత చందనం' ఈ శ్లోకమువలన అమరశ్లోక కర్తకూడ జేశ్వరముననే కశ్మీరపద ముపయోగించినట్లు స్పష్టమగుచున్నదికదా!

మహాభాష్యము రచించిన పరింజలికూడ దేశము అను అర్థములో కశ్మీరమే ప్రయోగించినాడే కాని కాశ్మీరము ఉపయోగించలేదు.

కశ్మీర సంబంధము గా మిక్కిలి ప్రాచీనమైన నీలమత పురాణమున గ్రంథము నీలమునిచే రచింపబడినదికలదు. ఈయన కశ్మీరదేశీయుడు. నీలమతపురాణములోని ఈ శ్లోకములు మూడుగు :

"ద్రౌపదీః ఉమాసైవ | కశ్మీరా వృషపుంగవ

అపిత సరఃపూజలం | సురమ్యం సుమనోహరం

కఃప్రజాపతిరుద్దిష్టః | కశ్యపశ్చ ప్రజాపతిః  
తేనీదం నిర్మితం దేశం | కశ్మీరాఖ్యం భవిష్యతి"

నీలమునిగూడ జేశ్వరములోనే కశ్మీరపద ముపయోగించినట్లు పై శ్లోకములవలన తెలియుచున్నది. ఈ నీలమత పురాణమువలన కాశీ మొదలగు విద్యా కేంద్రములవలె కశ్మీరముకూడ ప్రసిద్ధ విద్యా కేంద్రముగా వర్ణింపదని స్పష్టమగును.

కల్లణుడు రాజతరంగిణిలో జేశ్వరములో కశ్మీరపదమే ప్రయోగించినాడు. రాజతరంగిణిలో ప్రథమ తరంగములో 'కశ్యపే తిదంతస్థం ఘోరయత్వా జలోద్భవం నిర్మమే తిత్సరో ధూమా కశ్మీరా ఇతిమంషలం' అని కలగు. అనగా కశ్యపముని జలోద్భవుడను రక్కసుని చంపి కశ్మీరమంషలు నిర్మించినాడు.

ఈ సంధర్భమున కశ్మీరదేశమును గూర్చిన పౌరాణిక గాఢ వ్రాయట అప్రస్తుతము కాదు. ఇప్పటి కశ్మీర ప్రదేశమున పూర్వము సతీ సరస్సు సరస్సుండెడిదట. ఆ సరస్సులో లెక్కలేనన్ని పిశాచములు యశ్శిఖలు నివసించువారట. వారికి రాణు జలోద్భవుడను భయంకర రాక్షసు డుండువాడు. బ్రహ్మపాత్రుడను, మరీచిపుత్రుడును నగు కశ్యప మహర్షి యారాక్షసుని చంపి కశ్మీరమంషలము నిర్మించెను. పై నుదహరించిన కల్లణుని శ్లోక మీ గాధనే చెప్పినది.

మరియుక పౌరాణిక గాఢ ననుసరించి కశ్యపుడు చాలకాలము ఘోర తపస్సుచేయగా త్రిమాత్రులు చివరకు తపసునకు మెచ్చిరి. తరువాత శారీకాక్షుని జలోద్భవ రాక్షసుని జంపినది. ఆ రాక్షసుని కంకాశమే యొక పెద్ద పర్వతమంతమైనది. దానినే ఇప్పుడు హరిపర్వతమని పిలుచుచున్నారు. తరువాత సతీసరస్సులోని జలము పెద్ద బిలములోనికి ప్రవహింప జేయబడినది. నీరు పోయిన తరువాత కశ్యపుడప్పుడు ధూనిర్వాణ మొనరించెను. ఆకశ్యపునిపేర ఆప్రదేశము

కళ్ళిపూరమని ప్రసిద్ధి చెంది కాలక్రమముగా కళ్ళిపూర, అయి అదే కార్తీకమైనది. పూర్వపు యూనానీ ప్రజలు కళ్ళిగును కల్పిరియాయనవారు. యూనానీ చరిత్ర కారులు కొందరు కళ్ళిపూర లేన, అనియు, మరికొందరు కళ్ళిపవిత్రాన, మరియు, కళ్ళి పాపిరాన అనియు కళ్ళిగును పేర్కొనిరి. ఒక పరిశోధకుడు తన గ్రంథములో కళ్ళిగు శబ్దమును వ్యాఖ్యానించుచు సంస్కృతములో 'క' అనుదానికి జలము అర్థము. శిమిరమనగా సుఖింప చేయుట. అనగా జలము తొలగించి వానయోగ్యము చేయబడిన ప్రదేశమే కళ్ళిగును కాని శిమిర శబ్దమునకు సుఖింప చేయుట అను నర్థ మేయధారమున చెప్పబడెనో స్పష్టము కాలేదు. భూగర్భశాస్త్ర పరిశోధకులు కూడ అక్కడి భూభాగములను బాగుగా పరిశీలించి అతి ప్రాచీనకాలమున కళ్ళిగుభూమి జలమయమై యున్నదిని నిర్ధారించెసిరి. అందుకు తగిన యాధారములు వారు చూపిరి. ఈ పై చర్చ తరువాత దేశాధ్యక్షుని కళ్ళిగుమని వాడుట శ్రేష్ఠమనునీ తోచకమానదు.

\* \* \*

## ఆంధ్ర కవయిత్రులు - మొల్ల

“న ర సిం హం”

ప్రత్యంత ప్రాచీనకాలమునుండియు పురుషులకై స్త్రీలుకూడ సమ ప్రవిధ్యలయం దారిలేరీ విశ్వమున పెంపొంది విఖ్యాతి వార్జించుకొనియున్నారు. వేద కాలమున ఋషివాటికలలో శిష్యులతోబాటు శిష్యురాలంద్రుకూడ నుండెడివారని వినికిడి. గానీ, మైత్రేయదుర్బి శాఖకుఁ జెందినవారే. ఆనాటి స్త్రీలు వేదములను పఠించెడివారు. పురాణేతిహాసములు రచించినవారు, ఉపనిషత్తులకు వ్యాఖ్య లొనర్చినవారు కవయిత్రులలో ననేకమంది గలరు. శీలాదేవి, ప్రభుదేవి, గంగాదేవి, ప్రియంవద, లీలావతి, మధురవాణి, జ్ఞానసుందరి—ఇత్యాదు లెందఱో సంస్కృత సారస్వతమున కవగాల్గమైన కౌత్యముల నొడవగూర్చి కవితా సామ్రాజ్యమునం దొక విశిష్టస్థానము నలంకరించుకొనిరి. గంగాదేవి ‘మధురా విజయము’ను నొక కావ్యమును రచించెను. ఈమె కవిభులగుచుకరు కాలిదాసు

నాదర్చుముగాఁ గైకొని యచటచట కాలిదాసు కవితకు సన్నిభులు మెఱుంగులు దిద్దిన మేటిమెలరే. ఉదాహరణకు : “ససేనాం మహతీం సేనాం వర్ణితుఁ ద్వీరకుంజరః; పయోదమాలా మాకర్షణ, పార స్త్య ఇవ మారుతః” (మధురావిజయము)

ఈ శ్లోకమున కార్ధారభూతమును కాలిదాస శ్లోక మిది :

“ససేనాం మహతీంకర్షణ, పూర్వసాగరగామినీమ్, బభౌహరజటాభిష్టం గంగామిత భగీరథః”

(రఘువంశము)

ప్రియంవద శ్లోకము లలిమనోహరములు, ఉదాహరణకు :

“కాళినీపురిశేషు శశికలనం కంసాది దైత్యునిద్రుం గోపానీభింభీదతం వ్రజవహూనేత్రోత్పలై రర్చితమ్ బద్ధాలంకృత మస్త్రకం సులలితై రక్షేస్త్రీభంగంభజే గోవిందం వ్రజసుందరంభవహరం వంశీధరంకావ్యులం”

వీని నన్నింటి నాలొకించినచో వేదకాలము నుండి స్త్రీలు మంజుల కవితాగానము చేయఁగలవారనీ విక్రీరి చతురభాషిణులనీ తెలియుచున్నది.

ఇట్లు కవయిత్రుల కవనము మధురకవిత్య మగుటచేఁ గవులుకూడ నచ్చటచ్చట కవయిత్రుల గ్రంథము నుండి పాదములకుఁ బాదములు తీసికొని తమ గ్రంథములం దిమిచ్చుకొనిరి. ఇట్లు చేఁబడినవారిలోఁ జేమ కూర వేంకటకవి యొకఁడు. ఈతఁడు తాళ్లపాక తిమ్మక్క సుభద్రాకళ్యాణమునందు కొన్ని పాదములనుఁ గైకొని తన విజయవిలాసమునందు పొందుపఱచినాఁడు.

“ఎగు భుజములవాడు మృగరాజ నడుము నవచి పుచ్చుకొను నెన్నడుములాగను” (సుభద్రాకళ్యాణము)

“ఎగు భుజములవాడు మృగరాజ మగ్ధుంబు పుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుములాడు” (విజయవిలాసము)

కాఁగా స్త్రీలు చదువుకొనుట, కవనముచెప్పట ఇత్యాదులు నేడు నూతనముగా గల్పింప బడినవి కావని ఘంటాపథముగా జెప్పవచ్చును.

రఘునాథ, విజయరాఘవ నాయకుల స్థానము నందనేక సంస్కృతాంధ్ర కవయిత్రు లున్నట్లు చరిత్రలవలన స్పష్టపడుచున్నది.

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి కృషి ఫలితముగా మొన్న మొన్నటివరకు బ్రహ్మాండ కవయితిగాఁ జేరెన్నిక గన్న మొల్ల నేకు ద్వితీయ కవయితిగా పరిగణింపబడుచున్నది. కందువ మాటల సందసుగాఁ గవిత చెప్ప నేర్చిన యాద్వితీయ కవయిత్రిని గూర్చి యిందుక నారములు ప్రస్తుతాంశము.

మొల్ల ఆంధ్ర కవయిత్రులలో ముఖ్యముగ నెన్నదగినది. ఈమె కృతి రామాయణము. కృతిభర్త శ్రీరామచంద్రుడు. జగజ్జిటి, పూత హృదయుడు, పుణ్యక్షోభకువన శ్రీరాముని చరిత్రమే యందలి యితీవృత్తియ. ఈమె కులాలవంశ సంతతి. ఇంటి పేరు ఆత్మహారివారు. వంగడమునుబట్టి “కృత్యురీ మొల్ల” యని విశ్వమున వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈమె జనకుడు “శ్రీరామజిటి”. గ్రంథావతారికలో నాది కవిస్తుతియందు శ్రీనాథుని స్మరించి యుండుటచే నీమె శ్రీనాథుని తిరువార కాలమున నుండినదిని తెలియుచున్నది. చరిత్ర పరిశోధకు లీమె కాలమును 1525 సం॥ ప్రాంతమని నిర్ణయించి యున్నారు. అనినాది గ్రస్తమై నేకు మనకు లభించు యీకవయిత్రి గ్రంథము రామాయణ మొక్కటియే. ఈగ్రంథమే ఈమె యశోభండిక నాచంద్రితారార్కముగా నుంచ గలిగినది. ఈకావ్యమునుబట్టి యీమె రామభక్తులాలని తెలియుచున్నది. శ్రీమతి ఊటూకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మ గారు తమ ఆంధ్ర కవయిత్రుల గ్రంథమునందు మొల్లను గూర్చి చెప్పచు “బాల విరంతువరులు గ్రంథమునం దెచ్చుటను భర్తృవంశ కథనము కనబడదు” అని వ్రాసిరి. ఇట్లు చెప్పట సాహసము. భర్తృవంశక్రమము లేమిచే యీమెను బాల విరంతువరులుకంటె “ఆజన్మ బ్రహ్మచారిణి” యని చెప్పటయే సమంజసముగా దొచుచున్నది. గణితశాస్త్ర కావ్యకర్త్రీయ, భాస్కరాచార్యుని కుమార్తెయ నగు లీలావతి నవివాహితగానే చాలమంది తేర్కొనిరి. అట్లే రామాయణ కర్త్ర మొల్లగూడ “బ్రహ్మచారిణి” యని యూహించుటయే లెస్స. శ్రీమతి లక్ష్మీ కాన్తమ్మగారు తమ గ్రంథమున నించుమించుగాఁ దొలితరములలోని కవయిత్రుల నందఱను యీ విధముగ బాల విరంతువులుగనే తేర్కొనిరి. భర్తృ నామములు చెప్పకంకుటచే వారి నందఱను బాల విరంతువులుగఁ తేర్కొనుటంత యిక్తియుక్తము గా నేరదు.

గ్రంథావతారికనుబట్టి యీమె తక్కిన కవయిత్రులకువలె నే గురువునొద్ద విద్య నభ్యసించ లేదనియు, గోపవరపు శ్రీకంఠ మల్లేశ కృపను కవిత్యమును చెప్ప నేర్పినదనియు తెలియుచున్నది. ఈమె కావ్య లక్షణాదికముల నేమియు నెఱుంగక పోయినను నన్నయ లిక్కినాది కవుల గ్రంథములను మాత్రము తీర్థముగ చదివినదని యీమె పద్యముల తీరు నడకలనుబట్టి చెప్పవచ్చును. ఈమెపై పోతన కవితా ప్రభావ మెక్కువగాఁగలదు. “పలికెడిది భాగవతములు, పలికించెడివాఁడు రామభండ్రుండట...” అని పోతన చెప్పిన మాదిరిగ నే యీమె రామాయణమునందు “చెప్పమని రామచంద్రుఁడు, చెప్పించిన పలుకు మీఁదిఁ జెప్పిన నే నెల్లప్పుడు నిహపరపాధన, మిప్పుణ్య చరిత్ర, తప్పలెంచకుఁడు కవుల” అని పల్కినది.

సర్వవ్యాకరణంధుల శ్రీరాముని చరితము నెందఱెన్ని విధముల రచన గానించినను నవ్యగిరిగి వీనుల విందై, యమృతపు సోనలపాండై యలరారు చుంకుట తానీ గ్రంథమును చెప్పటకు కారణమని చెప్పినది. మఱియు నట్టి మహాత్ముని చరితమున కందువ మాటల సందసుగాఁగూర్చి పఠితలకు శ్రోతలకు విందొన గూర్చునని ముందంజ వేసినది. గ్రంథమునంతను చెప్పిన రీతిని నడిపించి ధన్యురాలైనదీమొల్ల. తెనుఁగున సం గ్రహ రామాయణముల రచించిన వారిలో నీమె యొకరుక. శిల్ప చాతుర్యమునందు మొల్లరామాయణమునకే విమర్శకు లెక్కువ గౌరవము నొసంగుచున్నారు.

గ్రంథావతారికయందుఁ జెప్పఁబడు విషయముల విషయమున నీమె పూర్వ కవుల సంప్రదాయము నే యనుసరించినది. కావ్యారంభ మయోధ్యాపుర వర్ణనముతోఁ బ్రారంభమై, దశరథుని పుత్రికా వీధి, శ్రీరామచంద్రుని జనన మాదిగా రావణవధానంతరము ముగియుచున్నది.

ఇట్లేమె పూర్వరామాయణమును స్పృశించి గ్రంథమును ముగించినదీకాని యుత్తర రామాయణమును స్పృశింపలేదు. భక్తులాలగు నీమె తన దైవతములగు నీతారాముల వియోగమును భరింపలేక పోయెనేమో ?

సాధారణముగఁ గవులు (ప్రకృతి) వర్ణనాదులందు జటిలమై, సుదీర్ఘమైన సమాసముల నొడగూర్చి తమ పాండిత్యప్రకర్షను జూపింతురు. శబ్దావంబర

## కలగూరగంప

మునకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చు ప్రబంధ యుగమున బుట్టియు మొల్ల కృతాదంబరమునకు లోనుగాక యలఁతి యలఁతి పదములతోనే తన రచనను సాగించి యాచంద్రతారార్కముగ సాంధ్యుల మన్ననలను బడయుచున్నది. ఈమె గావించిన వర్ణనల నొక్కసారి చదివూడుడు.

“నారదులైరి సన్ములు నాక  
మహిజములయ్యె భూజముల్  
కారదలైరి భామినులు శం

కర గోత్రములయ్యె శైలముల్  
పారము వైరి నీరధులు పన్నగ  
నాయకులైరి నాగముల్  
వారిజ వర్గమెల్ల నీతివర్గము  
లయ్యెను పంకువెన్నెలక”.

“పగలు ప్రాగ్భాగముననుండి గగనవీధి  
చరము దిక్కున కేగగా శ్రమముదోప  
యెటుటబట్టిన స్నానము సేయ నరకు  
కరణి నపరాధిగో దినాకరుడు గ్రంథె”.

చిన్ని గీతములలో పెద్ద భావముల నిముళ్ళుట నీమె సహజగుణము. “జెలలు ధరియించి తిపసుల చందమునను, దయ్యకును దాను ఘోరిదురయ్యులంగు కూర గాయలు కూడుగాఁ గుళుచునట్టి, రాముఁడేరీతి లంకకు రఁగలండు.”

పదబంధమునం దీమెకు చక్కని నేర్పుగలదు.

“రాముని పంపున వచ్చితి  
రాముని నేమంబురిందు రంజిలైడి, యా  
రాముని సతి శైలీంగించితి,  
రామునికడకేసుచుంటి రాజసవృత్తిక”.

దీనిని చదివినపుడు -

“రాజుల నీరాజనములు  
రాజుల జలగమనములును రాజితి లక్ష్మీ  
పూజలు నేనోత్సవములు

రాజిలైన జగతియంగు రాజకులేంద్రా” అను పోతన గారి పద్యము తలఁపునకు వచ్చును.

ఉద్దండ పండితులచేఁ చెప్పఁబడు విరోధాభాసాద్యలంకారములనుగూడ నీమె చేశోని కడు సమర్థతతో నిర్వహించెనని యామె కళా చైతన్యము చేటుగ చెప్పవచ్చురలేదు. ఉదాహరణము “ప్రక

టామరాగ సంపన్నులొడుగుగాని రమణీయకృతార్థభలుగాదు” — ఇట్టివి యెన్నియో యామె గ్రంథమునఁ గాన వగును.

తిక్కనవలె మొల్లయు పాత్రలను కంక్షకుఁ గట్టునటుల చిత్రించ గలను. హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాటునపు డామె యాప్రాంతము నుండి చూచి నది కాఁబోలు: అసముద్రోల్లంఘన మెంత సత్య సముద్రముగా వర్ణించినదో గాంచుడు.

“మొగము బిగించి, పాదముల మొత్తముగానట  
నూదిత్రోక్తి, నీ  
టుగ మొగమెత్తి భీకర కళోర రవంబున నార్చి  
బాహుల

త్యగఁజిరిలీలనూచి, వలయంబుగ వాలముఁదిప్పి  
వ్రేలునక  
నగము సగంబు గ్రంథ గపిసాధుఁడు నింగికి  
దాటె రివ్వనక”

కవిత్వమున నీవిధముగ నుండవలెనని మెకాలె నిర్వచించియున్నాఁడు.

We mean the art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination - the art of doing by means of words what the painter does by means of colours.”

యద్ద వర్ణనల సందర్భమున నీమె విజముగ యుద్దములు చూచెను కాబోలు ననిపించును.

“కూరాటి లేకులు,” “కంటిలోనెరసు చందము” “చెవినిట్టుకొని” మొదలగు జాతీయములు, నుడికారములు నెన్నియొగలవు. “శోకుక” మొదలగు వ్యాకరణ విగర్హ ప్రయోగములు గూడ గలవు. ఇవి గ్రంథమున కేవాత్రిము న్యూనత వాపాదంపు.

నిఁగ్గ కవితాధారతో నత్యంత మనోజ్ఞముగ పీతారాముల చరితమును కవితాగాన మొనరించి సారస్వతలోకమున చక్కని స్థానములకరించుకొని కవులెల్లరచే మన్ననలు బడయుచున్న మొల్ల యెంతయు ధన్యురాలు. ఆంధ్ర స్త్రీ లోకమున... గాదు. కవితా లోకమున నెంతయు ధన్యురాలు.

# నన్నెచోడుని కాలము డేగలమూడి శాసనము

శ్రీ గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు

ఏది సంకల్పరముల క్రిందట బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు నన్నెచోడ రచియించిన కుమాం సంభవము వాంఛింపబంధము ప్రకటించిరి. “నన్నె చోడుడు నన్నయకు పూర్వపు-సుమారొక శిష్యాఋషి ముందువాడు. క్రీ. శి. 940 లో రణవిహతుడయ్యె” నని రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిరి; కాని శ్రీ కం. వీరశేలింగముగారు, కొమట్టాజు లక్ష్మణరావుగారు, జయంతి రామకృష్ణపంతులుగారు మొదలు ఉద్ధృత పండితప్రకాశకు లంగుకు ఒప్పుకొలేదు నచటగుటి వీరరాజుగారి, వెంపర లక్ష్మబ్రహ్మగారిగాని వారిరు విమర్శకులు నన్నెచోడునికే తిగ వానివాడు నన్నయ్య యనుటకు సమ్మతించలేదు; కొంచెగు తిక్కన తిగవాని వాడు, నన్నెచోడుడని; మరికొంచెగు నన్నయకు తిక్కనకు మృత్యుకాలముగాగు కుమారసంభవకర్త అనిరి.

ఇవల దేవకొండ సెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు, నన్నెచోడుడు నన్నయకు ఇంచుమించుగా సమ కాలివని నిర్ణయించి గిక్కని ఉపపత్తు లిచ్చిరి. మొన్న నేగడివాడలో గంపెం దేవసుబ్బో సర్కిరింప బడి యువకమిశ్రులు-శ్రీ వడ్డెమాడి గోపాలకృష్ణయ్య గారుకూడ శ్రీ రెడ్డిగారి అభిప్రాయముతో ఏకీభవించి నట్లే నొప్పిరి.

ఇట్లుండగా ఈ మగ్గ వా ప్రాతినిధిబుక్కు లోనిచేతలు ఎంగుకొ తిగవేయుచుండగా 1919 సం॥ మే, జూన్ నెలలలో నేను ఎత్తి వ్రాసుకొనిన ప్రాత శాసనముకటి వా దృష్టి నాకొచ్చింది. సీరియల్లో దైగ్రీలో 15-6 25 సంఖ్యల ప్రాత లైంకు పుస్త కమునుండి ఇది ఎత్తి వ్రాసుబడింది.

గుంటూరు జిల్లా యీగొక్కా-చూరు గుంటూరు తాలూకాలో చేరిన — డేగల మూడి — పడమర వేంచేసియున్న శ్రీ మల్లిఖార్జున స్వామివారి ఆలయంలో పాతిపున్న ప్రభంబిద వ్రాసిఉన్న శాసనం—ఇది; నాగభరణంపున్నది. సందీకృతకు పున్నాడు.

శాసన వివరములు

“స్వస్తి శ్రీ శక వర్షంబులు 1002 ఆర శేఖర పరాంగనపుత్ర శ్రీ నన్ని చోడ మహారాజులు, తమ తండ్రి శ్రీ భువనమల్లిచోడ మహారాజులు తృతర్లి మానవి (కీల?) దేవులకు ధర్మముగాను త్రిభు వన మల్లిఖార్జున మహాదేవతకు కమ్యనాటిలోన కొట్టి దోన తూర్పున డేగలమూడిమల్లియ్య అంగరంగ భోగాలకు నాచంద్ర తారార్కముగా నిచ్చితివి. కొట్టి దోన దక్షిణాన మల్లెపెండల నాపు నైవేద్యావకు యిచ్చితివి, ఆచంద్ర తారార్కముగా॥ సదర్లం పర దర్లం వాయోహరేతి వసుంధరా సప్తీర్వర్షపహస్రాణి విస్తానాం జాయశేక్రిమిః॥ స్వనత్రా ద్విలగం పుణ్యం పరదత్రానుపాలం పదత్రాపహాణం సదర్లం నిచ్చలం భవేత్॥ డేగలమూడిపూజాగురు తమయిండ్లు అయిరి చాటి సంగములేను”

నేను విన్నవించు సంగతులు :

- (1) కాలము శా. శ. 1002 అంటే క్రీస్తుశకం 1080 లు. (2) ఇంచు మల్లిచోడ మహారాజును, బల్లిచోడ గువోగ నను ఒక్కరే యగురా? (3) తల్లి మామోదీయలు ఎరియేనా? వెలి - వి తివ్వ, ల ఎరి యగునా? (4) త్రిభువన మల్లిఖార్జున దేవర జంగలు మల్లిఖార్జునులు (నన్నె చోడుని గురునా? లేక శి లింగముగాగు కవులపరిత్ర (Revised) ప్రథమ భాగము నందిరి 195 పుటలో ఇచ్చిన Archaeology Report of 1915-16 లో No 363 శాసనముతో ఏమైనా అన్వయించునా?

మన సారస్వతము నంగును దరిత్రుడగుదును అభి మానము గలవాడు—విమర్శకు శిశిమణి శ్రీ కోన సెంకటరాయశర్మగారు డేగలమూడి సమీపస్థులు ఈ శాసనము పరిశీలించి—సరియైన పాఠము నిచ్చి శ్రీ రెడ్డిగారి సిద్ధాంతమును బలపఱపగలరని కోరు చున్నాను; లేక శ్రీ రెడ్డిగారే శ్రమచేసి దీనిని పరిశీ లించవచ్చును. ఆంగ్లు లండరకును పూర్వపు సృరణీ యుకునైన కుమారసంభవకర్త కాల నిర్ణయమును గూర్చిన నిస్సందేహమైన సాక్ష్యమును ప్రాగుచేసి సత్యమును స్థిరపర్చుట అందరకు కావలసినదే కద?

## పలనాటి వీరగాథ ప్రచురణ

ప. గో. పీ. చంద్

వాఙ్మయము జాతిలోని ఒక అంతర్వాహిని. అనగా, జాతి లేనిదే వాఙ్మయముండదని భావము. విశ్వ వాఙ్మయము వివిధ జాతులకు ముకురము. వాఙ్మయము దేశము; జాతి జీవము. ఈ రెంటికి సమీకృత భావ సంబంధమున్నది. ఎట్టి అతాత్విక కావ్యమునందైన జాతికి ప్రభావము గోచరింపక మానదు. తత్కావ్యస్వప్న జాతి సంబంధియునుగాయే దాని చేతులు. ఉదాహరణకి: భారతము వంటి యితీహాసముల రచియించు వన్నయ; అర్జునుని దేశాటన సందర్భమున వేగి దేశమును బ్రత్యేకముగ నొక సీతవద్యమున వర్ణింపబడి యున్నాడు. కవికి తన జాతిపైగల అభిప్రాయము యిట్లు ప్రబలింపదు.

ఆంధ్రజాతి ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రపుటలలో స్ఫులింపిన చరిత్ర మధ్యమై మనది. మన వాఙ్మయమున వెలసిన వివిధ ప్రక్రియలు చక్కనైనవి. కాని యొక్కటే లోపము కలదు. ఆంధ్రావారి పురోభివృద్ధికి దోహదకారియైన జాతికిని ప్రతిబింబింపజేయు వీరచరిత్ర కావ్యములు పురాణేతిహాసప్రబంధాదుల వలె పండితాదరముఁ బొంది వాఙ్మయాసీనుయందు విశిష్టస్థానము సంపాదించుకొనకుండుట మన దురదృష్టము.

కాటమరాజుకథ, చొద్దివీరగాథ, పలనాటి వీరచరిత్ర, అల్లూరి సీతారామరాజుకథ వంటి వీరుల గాథలు పామరజనుల నాలుకలపై నాట్యమాడుచు చిరముగ నిర్బిబోయినవే కాని, వానికి ఇతిహాస గౌరవము సాహిత్యరంగమున లభింపలేదు.

“పలనాటి వీరచరిత్రము” పలనాటి వీరగాథ లోని యొక భాగము. దీనిని మంజరీ ద్వీపదచ్చుందియన శ్రీనాథుఁడు సంతరించెను. అదియును స్ఫులింప

రచనమని చెప్పవలెను. శ్రీనాథుని నాటికి తెలుగు సీమలో పిచ్చుగుంట వంటి సామాన్య ప్రజానీకము వడుమ పాటగా ప్రవహించు ఈ వీరగాథనే యాతడు సంస్కరించి యుండవలెను. “పలనాటి వీరగాథ” చాల పెద్ద రచన. దానిలో వీరరస మంగిలగల యుద్ధ ఘట్టమును మాత్రమే శ్రీ నాథుఁడు స్వీకరించినాఁడు. ఇతిర భాగములను మల్లయ్య, కొండయ్య అనువారు రచించిరి. ఐనను, అది నిర్లక్ష్యమైన రచన మన పీఠం లేదు. పై మువ్వురు రచించిన భాగములనో, గలిసి మొత్తము రచన పెక్కు పాఠాంతరములతో, అనేక దోషములతో నిండి యున్నది.

అనేక క్షుద్రగ్రంథములను వెలుగులోనికి దెచ్చు నేటి యాంధ్రులు, ఎన్నడో జరిగిన కురుక్షేత్ర మహాసంగ్రామముతోఁ దుల్యమై, “అభినవ భారత”మన దిగిన మన “పలనాటి వీరగాథ”ను చిన్న చూపు చూచుట కోరవలయును. మనకుఁ బ్రత్యేక రాష్ట్రము వచ్చిన యీ తరుణమున, తెలుగుజాతి చరిత్రలో మరపురాని మూర్తిని తెలుగువారి హృదయములపై ముద్రించు కొనిన యీ “పలనాటి వీరగాథను” నిర్లక్ష్యముగఁ బరిష్కరించి చక్కని కావ్యముగఁ బ్రచురింపవలెను. జీవములోని పెక్కు తాళపత్ర ప్రతుల సహాయమున, ప్రభుత్వ సహకారముతో నేడని ప్రసిద్ధ సాహిత్య సంస్థ యిట్టి గురుతర బాధ్యతను నిర్వహింపవలెనే కాని యొకరిద్దరు ఇట్టి భారమును వహింప జాలరు.

త్వరలోనే యీ పరిష్కరణమును ప్రభుత్వ, సాహిత్య సంస్థలు వ్యయప్రయాసముల కోర్చియైన నిర్వహించి, మన జాతికిఁ గొంతయైన వాఙ్మయ రూపమున మేలొనర్చినట్లు భావించినచో తెలుగువారి జాతి చరిత్రకొక ప్రకృష్ట స్వరూపమున్నట్లుల తెలియ గలదు. వాఙ్మయమునఁ జక్కని ‘వీరచరిత్ర కావ్యములు’ కనిపింపని లోటు భూడఁ దీరగలదు.

# గ్రంథ విమర్శనము

శ్రీ వసిష్ఠ గీత

[ప్రథమభాగము]

అనువాదకులు : శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి  
ప్రకాశకులు : శుకబ్రహ్మకృషిము, కాళహస్తీ : వెల : మూడురూపాయలు.

అనువాదకులు ఉపాధ్యక్షులలో ఇలా తెలియజేస్తున్నారు:

‘వార్యశ్రీరామాయణమనియు, వాసిష్ఠ మహారామాయణమనియు, ఆదికవి వార్యశ్రీమహాకవి రచించెను. అందు మొదటిది యగు వార్యశ్రీ రామాయణము 24 వేల శ్లోకములతో గూడినదియు, గ్రంథవదియగు వాసిష్ఠ మహారామాయణము 32 వేల శ్లోకములతో గూడినదియునై యుప్పుచున్నది. వాసిష్ఠ మహారామాయణము వశ శ్రీ యోగవాసిష్ఠమనియు పేరుగలదు. ఈ యోగ వాసిష్ఠముయొక్క సారమే శ్రీ వసిష్ఠ గీత. 32 వేల శ్లోకములతో గూడిన మూలగ్రంథమునుండి ముఖ్యమగు తత్త్వభాగమును గ్రహించియు, బాహుళ్యమును కుదించియు, ప్రధాన విషయమును వచిలివేయకయు, సాధకులకు ఆత్మవిశ్వాసము కలుగునట్టి 8 వేల శ్లోకములను ఏరి, ఆధ్యాత్మములుగ విభజించి తెనుగు తాత్పర్యమును జేర్చి ఈ వసిష్ఠ గీత గ్రంథరూపమున ప్రకటింపబడినది. అందు ప్రథమభాగముమాత్రము ముద్రింపబడి పాఠకుల కందజేయబడినది’—

వైవాక్యంలో శ్రీ స్వామివాసు ఈ గ్రంథాన్ని సంఘటించిన విధాన మేమిటో విస్తృతమౌతూ శేపు.

యోగవాసిష్ఠమనే పేరా, జానవాసిష్ఠమనే పేరా విఖ్యాతి సంగతున్న గ్రంథం భారతీయ తాత్వికరంగంలో అత్యంత ప్రధానమైనది. ‘భగవద్గీత’ గల శాస్త్రీయతను తాత్వికము చేసి అంగీకరింపకపోయినా యీ గ్రంథాన్ని పరిశీలన చేయనిది భారతీయ తాత్వికజ్ఞానం సమగ్రంగా లభించదు. అనంతరదశలో అనేక మంది మంత్రతాంత్రికాది సిద్ధాంతాలవారు అనేక ప్రక్షిప్తాలను ఇందులో చేర్చివేయటంతో మూలగ్రంథానికి గల శాస్త్రీయతను కొంత దెబ్బతీసినట్లు తోస్తుంది. ఇది వార్యశ్రీ రచనగా చెబుతున్నారు. భాషావిషయంగా

పరిశీలనచేస్తే రామాయణ రచనకూ ఈ రచనకూ పోలికలు కనబడటం కష్టం. ఇది భాషాతత్త్వపేర్లను నిర్ణయించవలసిన విషయం.

ఈ గ్రంథంలో అర్థశాస్త్రాన్ని ఘట్టమొక్కటి వుంది. దానిలో వసిష్ఠులు శ్రీరామచంద్రునకు, ద్వైపరయ్యుగాంతంలో శ్రీ కృష్ణార్జునుల యిరువురి మధ్యా జరుగబోవు ‘భగవద్గీత’ సంవాదమును గురించి వివరించి తెలియజేశారు. ఆ సందర్భంలో భగవద్గీతలోని శ్లోకాలు యథార్థంగా గ్రంథంలో ఉంటుంటే చెప్పబడినై. ఇదింతా విభ్రాంతిరంగా వుంటుంది. ఈ గ్రంథం గీతారచనకు అనంతరం జరిగిన మువం ఆశంకలవలన వస్తుంది. అంతేగాక ఈ గ్రంథంనిండా భగవద్గీత పోలికలు ఎన్నో కనుపించుతున్నాయి.

ఇంతేగాక యీ గ్రంథంలో అనేక కథలు వివ్రాసం చేయబడినై. వాటిలో ప్రాచీనకాలానికి సంబంధించిన అనేక సాంఘిక, చారిత్రక విషయాలు అవగతం కావటానికి వీలుంది. ఉదాహరణకు : ‘హైందవ’శబ్దం సింధునదినిబట్టి వచ్చిందనీ యవనులు దీన్ని ‘ఇందస్’ అనే వారనీ అదే ‘హిందూ’ హైందవ శబ్దాలగా రూపొందిందనీ చరిత్రకారులు పరమ విశ్వాసంతో వున్నారు. కాని ఇందులోవున్న ఒకకథనుబట్టి మాస్తే ఇది భ్రమయేమో ననిపించుతుంది.

లూర్యం కశ్యపుని వంశంలో జనించిన ‘ఇందు’ అనే బ్రాహ్మణుడు దొకడుం జేవాడు. ఆ బ్రాహ్మణునకు సంతానంలేదు. అందుచేత ఆ దంపతులిద్దరూ తపస్సుచేసి శివునివరంబు పడుదురు కొడుకులను కన్పాదు. ఆ సంతానమే విందవులు. మాతాపితృవియోగం కారణంగా ఈ విందవులకు విషాదంకలిగి కైలాస పర్వతంచేరి కొంత చింతనచేసి అనంతరం యోగసాధనచేసి ఆత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారం పొందుతారు. ‘సింధు’నది నుంచి ‘ఇందు’ శబ్దం పుట్టిందనేకంటే ఈ ‘ఇందు’ ‘విందవ’ శబ్దాల నుంచే ‘హిందు’ ‘హైందవ’శబ్దాలు పుట్టాయనటం మరింత సమంజసంగా వుండరా? ఇలాంటి వాదాన్ని అంగీకరించితే ప్రాచీనవార్య చరిత్రనుగరించి మనకున్న దృక్పథమే దురిబోతలనీ వుంటుంది. భాషాశాస్త్ర

## గ్రంథ విమర్శనము

తే త్రిలు, చాత్రితక పరిశోధకులు ఈ విషయాన్ని పరిశీలించి తన నిర్ణయం చేయగలరని ఆశించుచున్నాము. ధి 2 వేల శ్లోకాలు గల ఆ మహాగ్రంథంలో బ్రహ్మ పాసనమంచి విచారణమంత్రాల వరకూ అనేక విషయాలు జోషింపబడి వున్నాయి. సవిన దృక్పథంతో సమగ్రమైన పరిశోధన జరుగ వలసిన గ్రంథం యోగ వాసివము.

శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు ఈ దృష్టితో పరిశీలించి ఈ 'వసిష్ఠగీతి'ను సంఘటించిన లేదు. వారి దృక్పథం వేరు. బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనవారి పరమావధి ముముక్షుజన ప్రయోజనార్థం ఈ గ్రంథాన్ని ఇలా సంఘటించాడు. శ్రీ స్వామివారి అనుభవం ప్రకారం ఈ శ్లోకాలకు సుబోధకమైన తేలతెనుగులో తత్పర్యం వ్రాయబడివుంది. యోగవాసిష్ఠంలో గల ధి 2 వేల శ్లోకాలను వదిలి అర్థం చేసుకుని, దాగ్గా నుంచి సిద్ధాంతరూప మైన ఒక పరమాధ్యాన్ని గ్రహించటం, సంస్కృతం రానివారిమాట అటుంచి సంస్కృతం చదువుకున్న వారికిమాట తిలకుమించినవ సే. అంగు చేరి సర్వాంధ్ర ప్రజానీకానిక అందుబాటుగా ఈ గ్రంథాన్ని సంక్షేపించి తత్పర్యంలో అంది తేస్తున్న శ్రీ స్వామివారి కృషి ప్రశంసనీయమైనది. ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరప్రోత్సాహములతో మిగతా భాగములు కూడా త్వరలో వెలువడగలవని ఆశించుచున్నాము.

### క న క ధారా స్తవము

అనువాదకులు: శ్రీ కొలకల నారాయణరావు: ప్రాప్తిస్థానము రెండుతీ, నెల్లూరు నెల 0-4-0. శింకరాచాగల్గలవారినిలించి అనేక కథలున్నాయి. అలాగే ఆయా వేర అనేక కావ్యాలున్నాయి. కనకధారా సమయ అనే ఈ కృతి శింకరాచాగల్గలవారిదిగా చెప్పబడుతున్నది. ఈ కృతికి సంబంధించిన ఒక కథవుంది.

'శ్రీ శింకరులు ఒకనాగు భిక్షురమై బయలుగేరారు. ఒక పుణ్యవతి యింటినుంచుకు నల్లని లిల్లున్నాడు. ఆ లిల్లు చాలా దీపదికావటంచేతనూ, ఇంట్లో యేమీ లేకపోయిన కారణంచేతను భిక్షు వేయలేక పోయింది. కాని ఆమహాపుణ్యమంత్రో లేవని చెప్పటానికి నోగు గాలేరు. అంగుచేత ఒక ఉసిరికాయ తీసుకువచ్చి పాత్రలో ఉంచించి, భగవత్పాదాలు ఆవిష్ట చేసికొన్న నెలవే ను గించి చాలా చింతించారు. అప్పుడు లక్ష్మీదేవి స్త్రీలించగా, లక్ష్మీదేవి సువర్ణామలకములు వుంచించింది. ఆనాడు చేసిన స్తవమే ఈ కనకధారా స్తవం. ఈ శ్లోములు శ్రీ నారాయణరావుగారు తెలుగులోకి పద్యానువాదం చేశారు. అనువాదకులకు సంస్కృతాంధ్రములలో మంచి ప్రవేశంవుంది. పద్యవిర్యాణం కూడా దక్షిణతో చేయ

గలరు. లోగడ వీరు ఇతర సంస్కృత కృతులనేకం తెలుగు చేశారు. అనువాదాలతో పాటు మూల శ్లోకాలను కూడా పొందుపరిచారు. ఇది ముచ్చటైన లక్ష్య ప్రోత్సం. ముచ్చటకు:

నమోస్తు హేమామృజ పీఠికాయై  
నమోస్తు భూమిజ్జల నాయికాయై  
నమోస్తు దేవాది దయాపరామై  
నమోస్తు కార్ణాయుగ వల్లభాయై.

దీనికి శ్రీ నారాయణరావు గారి అనువాదం:  
సర్వవారిజానకును వందములు  
భూవలయ నాయకము కేల్యక్షులెపుడు  
అరయదేవాది సత్ప్రపాపకు నతులు  
ప్రభుకు లిన్యోగ్గోయుగవల్లభకును.

### ఋ తు నం హ ర ము

కాలిదాసు రచనగా చెప్పబడుతున్న ఋతు సంహార కావ్యానికి తెలుగు సేతి: అనువాదకులు శ్రీ కొలకల నారాయణరావు: మూలశ్లోములు, ఆ శ్లోకములకు శ్రీ నారాయణరావుగారి తెలుగు పద్యములు ఆ తెలుగు పద్యములకు శ్రీ భట్టారం మర్రికాదనంగారి టికాతాత్పర్యములు ఈ గ్రంథంలో సంపుటికరింపబడివున్నాయి. ద్వితీయ ముద్రణ. ప్రచురణ కర్తలు: జయలక్ష్మి అండ్ కో, నెల్లూరు. నెల రు 2-0-0.

### ఆంధ్ర నాటక కర్తలు

[మొదటి భాగము]

వ్యాస సంపుటి ప్రచురణ: ఆదర్శ పా హిత్య మాల, (17-5-350 out-side Dabhirpura) హైదరాబాద్—2. నెల 1-2-0

'ఆంధ్రభాషలో అసలు నాటకాలేక దున్నాయి' అని కొందరు తెలిసీ తెలియని ప్రబంధాలు వాకొనుచుండటం మనం వింటూనే వుంటున్నాము. వీరికి ఆంధ్రనాటకచరిత్రతో గాని ఆంధ్ర నాటక

### || సుందర భారత యా త్ర ||

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్యపు వరకు నలదిశల గల వందలాది శ్లోకములు, నదినదములు, చాత్రితక నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పరీషములతో 280 చిత్రపథములు 770 పైగా పేజీలు గలవు. నెల రు. 4-0-0. పొనే 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.



వాక్యముతోగాని తగిన పరిచయం లేకపోవటం కారణం. ఈ దశలో, 'ఆంధ్రనాటక కర్తలు - ప్రథమ భాగం' అంటూ ఒక గ్రంథం వెలువడటం, ఇంకా అనేక మంది ఆంధ్రనాటక కర్తలను గురించి మరికొన్ని సంపుటలు వెలువడే నున్నట్లు 'ప్రథమభాగం' అనేటంలో ధ్వని వినిపించుతూ వుండటం ముచ్చటగా లేదా?

ఈ ప్రథమభాగంలో ఆంధ్రనాటక రచనా పితామహులనందిన 5 గురు మహాపురుషులను గురించి వ్యాసాలున్నాయి.

- (1) శ్రీ ధర్మవరము రామకృష్ణమహాగ్యులు  
వ్యాసకర్త : శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని
  - (2) శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావు  
వ్యాసకర్త : శ్రీ కప్పగిల్ల సంజీవమూర్తిరావు
  - (3) శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి  
వ్యాసకర్త : శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని
  - (4) శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనృసింహము  
వ్యాసకర్త : శ్రీ పోలంకి శ్రీరామఅప్పారావు
  - (5) శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము  
వ్యాసకర్త : శ్రీమాన్ చలమచర్ల రంగాచార్యులు.
- వ్యాసకర్తలు విశేష కృషిచేసి ఆయా మహాపురుషులనుగూర్చి అనేక విషయాలను సేకరించారు. వివాది శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిని గురించి యిప్పటి తరం వారిలో బహుకొద్ది మందికి తెలుసు. వారిని గూర్చి వారిపాండిత్యవిశేషాలను గురించి అనేక విషయాలు ఇందు సేకరింపబడివున్నవి. అతస్యం ఆంధ్రప్రజల ఆదరాభిమానము లందివలసిన గ్రంథం. ప్రకాశకుల ఉద్వేగం జనప్రదం కాగలదని ఆశించుచున్నాము.

## శ్రీ అరవిందుల యోగసమన్వయము

అనువాదకులు : శ్రీ కమలాకర నంకటరావుగారు.  
వెల. రు. 3.0-0 కృష్ణా స్టేజీప్రెస్, మచిలీపట్నం.

అరవింద యోగిగూర్చి వివరించిన భారతీయులందరూ, ఆ మహనీయుడు తొలుత్తు ఒక విశుకవాదిగను, పిదప నౌక రాజకీయవేత్తగను, అనంతర మొక యోగిగను, గొప్ప రచయితగను పిదప నౌక సిద్ధాంత్యుగను వెలుగొందినవారు. వీరు శాస్త్రములలో నిరూపితములయిన అనేక విషయముల సమర్థమున యథార్థములని ఎరిగి ఎంగంగజేయు దొరకొనిన మహనీయులు. రామకృష్ణ పరమహంస మొదలగు మహనీయులు శాస్త్ర సిద్ధాంతముల నెఱుంగజేయు యోగసిద్ధి నందిన యోగులు. అరవిందాదులు శాస్త్ర సిద్ధాంతముల నాచరణ సాధ్యములుగా చేసినవారు. అరవిందుల రచనలలో నిరూపితములగు విషయములు శాస్త్ర దృష్టములేగాక యాచరణసాధ్యములు గూడ. అంగులను వీరి రచన లక్ష్యులైన స్థాయికి చేందినవి. అరవింద యోగి "The Synthesis of Yoga" అని ఇంగ్లీషులో రచించిన దానిని కమలాకర వేంకటరావుగారు రచనాదురూపమున తెలుగుభాషయందు వెలువరించారు. గురవగామామైన శాస్త్రవిషయముల నెంతయో బాగుగాకతెలిసే సులభశైలిలో వీరనువదించిరి. వేదాంత పరిశ్రమ, వేదాంత విజ్ఞాన మొక్కించుకగలిగి అందిరి నిరూఢరహస్యముల నెఱుంగగోగు జ్ఞానువులకిది యత్యంతోపకారకము.

ఈ గ్రంథమున 6 ప్రకరణములున్నవి. (1) సాధన చతుష్టయము, (2) ఆత్మనివేదనము, (3) ఈశ్వరాధీన కర్మయోగ సాధనము, (4) యజ్ఞము—(రిహర్గము—యజ్ఞేశ్వరుడు, (5) యజ్ఞోపాసము, (6) యజ్ఞోపాసము 2.



# అమృతాంజనము

“ఏనుగు తలనొప్పలనుకూడా

జ్వరంలో  
ఉపశమింపజేస్తుంది



అక్షలాది వ్రతలు 1893 నుంచి  
దేశమంతటా అమృతాంజనాన్ని వాడు  
బన్నాడు అమృతాంజనము జెడుతుంది,  
వాపులు, తలనొప్పి, పక్షిపోటు, జలుబులు,  
దగ్గులు మొదలైన వాటిని ఉపశమింపజేస్తుంది.  
అమృతాంజనము  
అన్ని నొప్పులకు  
దివ్యమృతము.



అమృతాంజన్ రిమిడిస్.  
మద్రాసు-4, బొంబాయి-1, కలకత్తా-7.







